DORIS LESSING

O COBORÎRE ÎN INFERN

Premiul Nobel
pentru Literatură 2007

POLIROM

DORIS LESSING

O COBORÂRE ÎN INFERN

Traducere din limba engleză de Virgil Ștefănescu-Drăgănești

POLIROM

2007

Doris Lessing (Doris May Tayler) s-a născut în Persia (actualul Iran) pe 22 octombrie 1919, din părinți britanici. Ulterior, familia ei s-a mutat în Rhodesia de Sud (în prezent, Zimbabwe). Primul roman, *The Grass Is Singing*, o reflectare a propriei copilării petrecute în Africa neagră, a apărut în 1949. Atrasă de ideologia comunistă, se disociază definitiv de aceasta pe la mijlocul anilor '50, în urma denunțării abuzurilor regimului stalinist. Între 1951 și 1959 publică ciclul *Children of Violence,* apoi inovatorul *Caiet de aur* (1962), experiment literar și joc îndrăzneț cu multiple perspective, considerat o adevărată Biblie a feminismului. În anii '70 și '80 urmează seria romanelor „despre spațiul interior", printre care se numără *O coborâre în infern* (1971), *Memoirs of a Survivor* (1974) și ciclul romanelor SF (*Canopus în Argos: Archives,* 1979–1983). Ulterior publică *Al cincilea copil* (1988), *Love Again* (1996) și *Ben, în the World* (2000). Pentru *Under My Skin: Volume One of My Autobiography, to 1949* (1995) i-a fost decernat James Tait Black Prize. A doua (și ultima) parte a autobiografiei sale, *Walking în the Shade,* apărută în 1997, a fost nominalizată la Național Book Critics Circle Award. De-a lungul impresionantei sale cariere a fost distinsă cu cele mai prestigioase premii literare din Europa, culminând cu decernarea Premiului Nobel în 2007, an în care vede lumina tiparului ultimul său roman, *The Cleft.*

O coborâre în infern (nominalizat la Booker Prize în 1971) își poartă cititorul prin lumea simbolică fabricată de mintea personajului principal, un Odiseu-Iason-Iona-Sindbad sui-generis. După o lungă rătăcire pe mare, acesta este purtat de un delfin la țărmul unui tărâm paradiziac, descoperă ruinele unei misterioase cetăți de piatră, ia parte la ritualuri sângeroase și este martorul unui război între jivine fantastice. Toate acestea pentru a pregăti coborârea pe pământ a unor ființe dintr-o dimensiune infinit

superioară, a căror sosire îi revelează un plan cosmic cunoscut doar unui număr foarte redus de oameni ce au misiunea de a le aminti celorlalți adevărurile fundamentale ale existenței. Tuturor acestor aventuri le corespunde însă realitatea bolii mintale. Personajul principal, profesor de limbi și literaturi clasice, este amnezic și cufundat într-o transă din care medicii încearcă să-l smulgă, experimentând medicamente din ce în ce mai puternice. Conștiința pacientului se opune însă cu îndâijire tuturor oamenilor bine intenționați care nu vor decât să îl târască din nou în somn și uitare.

Magia temelor secunde

La un sfert de veac depărtare în timp, Doris Lessing reface – la nivel biografic, dar nu numai – spectaculoasa aventură existențială și morală a *Generației pierdute.* Asemeni lui Fitzgerald, Thomas Wolfe, Faulkner, Hemingway, venea și ea dintr-o Lume Nouă – din Sudul Africii pregătită să cucerească marile metropole europene. Venea cu o zestre artistică precară, din care a încercat să scoată efecte maxime. La publicarea primului volum al memoriilor, *Under My Skin,* în 1996, identifică marele atu pe care l-a posedat: o norocoasă plasare pe scena publică și o prodigioasă memorie afectivă: „Unul dintre motivele pentru care scriu această autobiografie provine din faptul că îmi dau seama, din ce în ce mai mult, că am fost martorul unui timp extraordinar, sfârșitul Imperiului Britanic în Africa, și părticica în care am fost implicată a coincis cu ocuparea unei țări, ocupare care a durat exact nouăzeci de ani. Oamenii nu mai știu cum arătau acele vremuri, nici măcar cei care trăiesc în Africa de Sud. Propriii mei copii sunt surprinși atunci când le povestesc una și alta, fiind poate dezorientați de duritatea acelor timpuri." (Lessing, 1994:130)

Doris Lessing sosea în Europa cu dorința disperată, cultivată în lungi ani de speranțe și dezamăgiri, de a reînnoda cu o tradiție, cu o origine mai mult sau mai puțin îndepărtată. Se stabilea, în 1949, în Marea Britanie, după ce-și petrecuse primii douăzeci de ani ai vieții pe tărâmurile fostei Perșii și, apoi, în Rhodesia de Sud: „îl țineam pe băiețelul meu deasupra marginii vaporului înalt și-i spuneam: «Uite, asta e Londra». Tărâmul Docurilor: râuri și canale murdare, pereți cenușii de lemn putred, macarale, șlepuri, nave mari și mici. Copilul probabil că se gândea: Bine, dar vapoarele și macaralele și apa erau Cape Town, iar acum se numesc Londra. Pentru mine, adevărata Londră se întindea înainte, asemeni începutului meu de

viață, care ar fi avut loc cu ani în urmă dacă războiul nu m-ar fi împiedicat să vin la Londra. Trecutul șters cu buretele, o nouă pagină – totul abia urma să se întâmple.

Eram plină de încredere și optimism, deși averea mea era minimă: ceva mai puțin de o sută cincizeci de lire; manuscrisul primului meu roman, *The Grass Is Singing*, deja cumpărat de-un editor din Johannesburg, care nu-mi ascunsese că s-ar putea să dureze mult până să-l publice, pentru că era subversiv; și câteva povestiri. Aveam și niște cufere cu cărți, pentru că nu voiam să mă despart de ele, ceva haine și câteva bijuterii fără valoare. Am refuzat suma mizeră de bani pe care mi-o oferise mama, pentru că n-avea nici ea, și, în plus, întreaga idee a acestei călătorii era să mă aflu departe de ea, de familie și de îngrozitoarea țară provincială Rhodesia de Sud, unde, dacă se purta vreo conversație serioasă, atunci ea era – întotdeauna – despre The Colour Bar și despre defectele negrilor. Eram liberă. Puteam, în sfârșit, să fiu eu însămi. Mă simțeam propria mea creație, autosuficientă. Oare descriu o adolescentă? Nu, aveam aproape treizeci de ani. Lăsam în urmă două mariaje, dar nu simțeam că aș fi fost măritată *cu adevărat*." (Lessing, 1997: 3).

Trăise, așadar, la periferia Imperiului, pe conturul din ce în ce mai precar, mai vulnerabil, al unei lumi în destrămare. Simțise spasmul de neputință în care se zbătea această Africă pre-modernă și probabil că intuia potențialul primejdios al unei lumi gata să izbucnească, violent, într-o explozie în lanț. Oricât ar fi fost de familiarizată, însă, cu starea pre-revoluționară, caracteristică Africii negre, nimic nu putea ține loc de pregătire pentru șocul pe care avea să-l resimtă în metropolă. Ceea ce pentru africanul de rând puteau fi însemnele ideologiei de stânga, în Anglia lua o formă aproapă naturală de protest, în care se scufundase aproape întreaga

literatură postbelică.

Într-o perfectă sincronizare cu debarcarea ei în Marea Britanie, dezlănțuirea *tinerilor furioși* atingea apogeul. Deriva morală și socială, evaporarea brutală a vechilor idealuri, eliminarea virulentă a speranțelor se traduceau într-o agresivitate – nu numai culturală – fățișă. Anul 1950 avea să marcheze ieșirea la rampă a unui nou tip de scriitor și a unei noi forme de literatură. În mod straniu, cartea care anunța – asemeni unui buzdugan – ivirea unui pluton compact de autori, precum și o nouă sensibilitate (o sensibilitate a lipsei de sensibilitate, am spune azi) purta un titlu cât se poate de inofensiv: *Scenes from Provincial Life* („Scene din viața provincială"). Un titlu ironic-balzacian, pe care William Cooper îl alesese parcă dinadins, pentru a înșela vigilența *establishment-ului* cultural.

A fost, însă, destul pentru ca fisura de mai multă vreme creată să se lărgească violent. Au urmat, în avalanșă, ceilalți rebeli – cu sau fără cauză: Kingsley Amis, John

Osbourne, John Wain, John Braine, Alan Sillitoe, David Storey, Keith Waterhouse. Tânăra femeie ce căuta să descopere un strop de romantism contemplând cu o falsă încântare docurile Londrei avea să resimtă din plin șocul. Dar consecințele asupra propriului scris urmau să fie mai modeste decât au sugerat comentatorii primelor sale cărți. Probabil că nevoia de ordine, de claritate, de ierarhizare și limpezire a criteriilor a dus la o etichetare pe cât de grăbită, pe atât de inevitabilă.

Abia descinsă pe sol britanic, Doris Lessing s-a văzut atașată gălăgiosului grup al *tinerilor furioși.* Tânără era, într-adevăr, și ea. Cât despre furie, aceasta se canalizase mai ales într-un soi de frenezie a trăirii: o neliniște care explică atât convigerile ei comuniste din acea perioadă, cât și biografia ulterioară, demnă ea însăși de un roman. De altfel, în ceasul târziu al vieții, Doris Lessing

își va dedica energia refacerii memorialistice a aventurii sale existențiale. După cele două volume autobiografice (*Under My Skin. Volume One of My Autobiography. To 1949* 1994 și *Walking în the Shade. 1949–1962* 1997), mustind de incredibile dezvăluiri și recriminări, Doris Lessing n-a mai avut curajul să meargă până la zi cu depănarea amintirilor. O reticență surprinzătoare din partea unei scriitoare care a dat întotdeauna prioritate adevărului, neferindu-se de brutalitatea dezvăluirilor compromițătoare, pune capăt speranței că vom citi prea curând istoria aventurilor ei în zbuciumații ani '60 și '70. „Posibilele daune provocate unor persoane vulnerabile" au determinat-o pe această „romancieră de-o candoare radicală" să covertească ultima secvență a autobiografiei într-o șagă, *The Sweetest Dream* (2002), o șagă, e drept, transparentă, a vieții londoneze începând cu turbulențele anilor '60 până la tragedia epocii AIDS, totul pus sub semnul anorexiei, al comunismului și al visului.

Adevărul este că în scrierile timpurii *tinerii furioși* n-aveau cum s-o influențeze. La sosirea în Anglia, Doris Lessing era deja autoarea unei cărți, *The Grass Is Singing* („Iarba cântă"), precum și a unei serii de povestiri cu temă africană. Nici formula narativă, nici exotismul inerent nu amintesc cu nimic de clocotitorul urbanism din cărțile lui Braine, Sillitoe ori Storey. Experiența ei scriitoricească se recunoștea, mai degrabă, în complexele de vinovăție ale unei întregi literaturi a Sudului american – dar, deocamdată, fără tenta experimentalistă a lui William Faulkner sau Erskine Caldwell și fără violența viscerală a romanelor lui Flannery O'Connor.

Primele ei cărți erau transcrieri ale amintirilor vag filtrate ale unei adolescențe trăite într-o lume aparent paradiziacă. Nesfârșitele tărâmuri ale veldului, imaginile idilice ale copilăriei într-un spațiu de început de lume și, în planuri din ce în ce mai ample, mai ferm conturate, violența mocnită a relațiilor dintre albi și negri – iată

subiectele acestor primi ani londonezi. Până la *Povestiri africane* (1964), aproape toate căţile semnate de Doris Lessing reprezintă crochiuri ale viitoarelor teme. Dincolo de acestea – tema autorului, de pildă, admirabil radiografiată în *The Golden Notebook* („Caietul de aur") – subzistă mereu o *temă secundă.* Un apendice evitând, miraculos, descrierea amănunţită, mulţumindu-se cu o discretă, dar neobosită, reiterare: tema singurătăţii, tema femeii albe neadaptate, alienarea negrului constrâns la o existenţă marginală în lumea ostilă a albilor, drepturile femeii într-o societate condusă de bărbaţi etc.

Cvintetul *The Children ofviolence* („Copiii violenţei"), moment crucial în evoluţia romancierei, marchează o sinteză a temelor, procedeelor şi stilurilor exersate până atunci. Mai radicală decât în oricare dintre volumele anterioare *(Iarba cântă, Acesta a fost ţinutul Marelui Şef),* ciclul romanesc propune şi o eroină memorabilă (Martha Quest), în jurul căreia se organizează un univers Acţionai de-o complexitate rareori atinsă de proza modernă. Tinerii furioşi se mulţumeau să proiecteze în prim-planul cărţilor câţiva *anti-eroi,* pretexte mai degrabă eseistice pentru a-şi demonstra teoriile social-psihologice, neglijând aproape total legile şi logica prozei clasice. Pe de altă parte, noua literatură, insurgenţă şi lipsită de cel mai vag respect pentru formulele anterioare, nici nu putea face altceva. Din moment ce nu erau capabili să răstoarne cu totul ordinea prestabilită, încercau să dărâme cel puţin idolii de hârtie ai ficţiunii.

Şi totuşi, o zonă de atingere între cărţile de început ale lui Doris Lessing şi literatura *furioşilor* există: primatul autobiograficului. Niciun cuvânt aşternut pe hârtie nu e străin de viaţa propriu-zisă a autoarei. Înainte de-a ajunge cuvânt scris, totul a fost gândit, experimentat şi trăit în realitate. Uneori, intensitatea triplei conectări la biografia romancierei este atât de puternică, atât de transparentă incit ea trece în ochii unor comentatori drept o formă de *propagandă.*

Lupta dintre albi și negri, instituirea unui nou tip de relație între bărbat și femeie într-o lume în care aceasta din urmă își caută cu disperare locul, convingerile de stingă afișate cu câteva tonuri mai intens decât era cazul au așezat-o, aproape de la sine, pe Doris Lessing în proximitatea unor Mary Mecarthy sau Simone de Beauvoir.

Cu deosebirile de rigoare: Mary Mecarthy și-a dedicat cei mai buni ani ai creației edificând la modul paradoxal, adică deconstruind și ironizând, o „comedie umană"; Simone de Beauvoir, una dintre „femeile-comisar" ale anilor '50, deceniul negru, a navetat neclar, însă cu insistență, între ficțiunea propriu-zisă și tentația discursului filosofic și a mizei pe idee (ce fel de *idee*, se știe de-acum!). Deși fiecare dintre eroinele menționate și-a urmat propriul drum, ele conturează, în pas cu vremea, niște desene surprinzător de asemănătoare: alunecarea intelectualului angajat în capcanele stângii staliniste. Mary Mecarthy și Simone de Beauvoir nu s-au desprins niciodată total de păcatele capitale ale tinereții. Mai norocoasă, Doris Lessing a avut timpul să se scuture de marea minciună a secolului.

Subiectele menționate vor coexista, mai ales în primele cărți, alcătuind un veritabil repertoriu maximal – un fel de *enciclopedie* sui-generis a produselor purtând marca Doris Lessing. Ruptura survenită în creația sa, la începutul anilor '70, legitimează și existența unui repertoriu minimal. Nu lipsește, însă, nici din unul, nici din celălalt, tema *feminității*. Firește, sub presiunea irezistibilă a contextului ideologizat la extrem, aceasta se va metamorfoza într-o *subtemă a feminismului*. Aproape pe nebăgate de seamă, un subiect secund avansează astfel spre locurile de onoare ale literaturii.

Cu o discreție pe care artizanii ei au învățat s-o speculeze, alte motive se vor dezvolta din același trunchi comun. Fără să dea

impresia că încearcă să se afle mereu pe creasta modei, Doris Lessing a bifat, una câte una, majoritatea preocupărilor „la zi" în literatura europeană a ultimelor decenii: rasismul, militantismul comunist, psihologia jungiană și laingiană, misticismul de extracție orientală, terorismul, complexele de vinovăție ale unei societăți dezumanizate, profețiile apocaliptice.

Prezente în exces, unele dintre aceste probleme ajung la un fel de refuz al expresivității literare. Însă chiar și atunci când se dezice de ele, Doris Lessing știe să transforme abandonul în mimare a înțelepciunii filosofice: „Nu cred, totuși, că Women's Liberation va produce mari schimbări – nu pentru că în scopurile ei ar fi ceva greșit, ci pentru că întreaga lume a fost împinsă spre alte structuri de cataclismele prin care trecem: probabil că în clipa în care vom fi ajuns la capăt, dacă vom ajunge cândva, toate scopurile mișcării vor apărea drept foarte mărunte și caraghioase" (Lessing, 1982; 8). Aceste rânduri sunt scrise la una dintre reeditările *Caietului de aur*, când calmul distanței inducea deja o notă de luciditate accentuată. Militantimsul excesiv se domolise. Scriitoarea începea să-și caute subiectele în alte spații – din ce în ce mai depărtate de „zgomotul și furia" lumii imediate. Nu le va găsi foarte ușor.

E drept, nu abandonează definitiv „tema feministă". „Recăderi" în feminism vor mai fi, însă elementul ideologic e din ce în ce mai lipsit de energie. În 1973, când publică una dintre cele mai bune cărți ale sale, *The Summer Before the Dark* („Vara dinaintea întunericului"), o variantă a lui Women's Liberation confiscă o bună parte din atenția romancierei. Dar ne aflăm departe de zilele învolburate ale feminismului atotcopleșitor. Kate Brown, protagonista romanului, nu are nici pe departe energia, vitalitatea, aplombul existențial al feministei-standard, Martha Quest.

Și totuși, epoca implicărilor fățișe nu trecuse definitiv. Cum

spațiul exterior îi oferea tot mai puține pretexte viabile, refugiul în lumea interioară se impunea ca soluția firească a căutărilor ei cu aparență nevrotică. Tema secundă a *omului interior* capătă, în anii '70, o neașteptată amploare. Neașteptată, în primul rând, pentru Doris Lessing însăși. Apărându-se de acuzația de *ne-feminitate*, frecvent pusă pe tapet mai ales după apariția *Caietului de aur*, scriitoarea trece într-o discretă defensivă. La începutul anilor '70, mișcările feministe abia dacă scriau ABC-ul ideologiei care avea să atingă apogeul în anii '90. Ca și cum ar fi presimțit primejdiile ce-i stăteau în cale, Doris Lessing notează prudent: „Scriu toate acestea exact cu sentimentul cu care aș scrie o scrisoare adresată trecutului îndepărtat: sunt sigură că tot ceea ce considerăm acum de la sine înțeles va fi complet dat deoparte în deceniul următor" (Lessing, 1982: 9).

Cum să interpretăm aceste rânduri? Plăcere premeditată de a-i șoca pe fidelii cărților sale debordând de-o dulce-amară tandrețe? Presentiment al drumului pe care-l va urma ea însăși? Cert este că „reveriile viitoristice" din ciclul *Canopus în Argos Archives,* fantezii încifrate, care-și ascund cu încăpățânare secretele, par să fi fost anunțate de un tot mai persistent sentiment al sfârșitului de drum. Îndepărtându-se de soarele galben al Africii, Doris Lessing se expune, imprudent, incandescenței unei nebănuite lumi interioare.

La apariția *Coborârii în infern* (1971), puțini cititori vor fi recunoscut în Doris Lessing pe fostul companion al „generației pierdute" britanice. Iar încă mai puțini vor fi identificat în autoarea ce se aventura în spațiul S.F. Scriitoarea ce nostalgiza după o lume adamică, pierdută în imensitatea continentului african. *Copiii violenței* fusese considerat, pe drept cuvânt, creația unui *cruciat.* Credința că mântuirea lumii se va produce numai prin înlăturarea injustiției rasiale, sociale și sexuale stă și la baza volumelor

publicate anterior. Dar între acestea (*Canopus în Argos*) și pentalogia Marthei Quest se interpune o serie de trei romane, împreună cu *Vara dinaintea întunericului* și *Memoriile unui supraviețuitor, O coborâre în infern* ocupă în creația romancierei un loc deopotrivă marginal și central. Fără să alcătuiască, propriu-zis, o trilogie, ele au în comun o experiență a interiorității, asumată, de fiecare dată, în chip diferit.

Că nu e vorba de-o temă oarecare și de-un subiect ivit întâmplător în proiectul ideologic destul de bine conturat al autoarei ne-o dovedește activitatea ei ulterioară. Un roman precum *The Diaries of Jane Somers* constituie argumentul tare al unei astfel de aserțiuni. Asumarea, prin persoana întâi, a universului investigat întărește ideea existenței unui tot mai viril pact autobiografic. Introspecția și intimitatea, două concepte complementare, vor fuziona, mai întâi, la nivelul obsesiei tehnicii literare. Într-o instanță secundă, ele vor contribui, contopite, la crearea unei viziuni artistice coerente.

Ținând cont de aceste date, *O coborâre în infern* se situează, și din punct de vedere *poietic*, la mijlocul zonelor de interes ale romancierei. Cartea poate fi divizată în două secvențe distincte. Cea dintâi se articulează pe intenția explorării adâncimilor sufletului omenesc. A doua reprezintă un amplu dialog cultural, care așază romanul în poziție de confruntare cu câteva mituri și cărți fundamentale ale omenirii. Pretextul epic este cât se poate de simplu: un individ în vârstă, Charles Watkins, zace inconștient pe malul Tamisei, incapabil să-și amintească vreun amănunt privitor la sine ori la cei din jurul său. Ajuns la spital, el trece printr-un adevărat calvar, intrând în purgatoriul unei complicate încercări de recuperare clinică.

Distanțarea autoarei de vechile teme este evidentă, întregul ciclu *Copiii violenței* marca, în felul său, o stare de pre-ruptură: Martha

Quest este primul personaj al romanelor lui Doris Lessing revoltat în mod programatic împotriva autorității. În cazul ei, e vorba de-o mamă prea energică. Consecințele relației mamă / fiică nu rămân însă în spațiul limitat, domestic, al căminului. Ele reverberează, în mod straniu, în lumea înconjurătoare, zguduind o întreagă serie de idealuri sociale.

Duritatea și intoleranța mamei reprezintă, la rândul lor, *rescrierea* unor relații dintr-o „societate opresivă și ierarhizată" (Homquist, 1980: 34) și, în a doua instanță, ale unui sistem familial închis. Dincolo de confruntarea fățișă, care ia adeseori forma absurdă a opoziției de dragul opoziției (ca în *The Four-Gated City* „Cetatea celor patru porți": „Martha se zbătea cu disperare, fără să știe prea bine ce face, în afara faptului că spunea nu, nu, nu vreau"), se instituie și subtile raporturi psihanalitice. Dar opoziția Marthei își arată, cu o voluptate nu lipsită de agresivitate, și slăbiciunea: o slăbiciune ce trădează, mai mult chiar decât cerbicia personajului, „dorința inconștientă de a se supune influenței materne" (Holmquist, 1980: 35).

Toate aceste situații divergente se focalizează adeseori în câte un punct nodal plin de expresivitate. Despărțirea violentă de trecut – în urma unui accident, în primul caz, ca necesară condiție a dobândirii unei personalități proprii, în al doilea – vorbește despre una și aceeași temă. Fără îndoială, unghiurile de abordare diferă de la caz la caz. Analiza psihologică – principala armă a romancierei în *Vara dinaintea întunericului* – nu reușește să oculteze însă această obsesie. Pierderea voinței, un somn cvasi-letal învăluie viața tuturor personajelor. Element pasiv în aventura recuperării memoriei, Charles Watkins își redobândește identitatea transformându-și existența din „umbră" într-o veritabilă aventură culturală.

Personajul trăiește, rând pe rând, biografia lui Iason, a lui Iona, a

lui Sindbad și a lui Odiseu, refăcând, astfel, o experiență inițiatică a umanității. Călătoria lui simbolică în jurul pământului – proiecție onirică – constituie în egală măsură o expediție în interiorul propriei sale existențe fictive. Firește, nu mai puțin în a aceleia reale. Pagina de gardă a *Coborârii în infern* nu uită să ne atenționeze, de altfel, asupra identității scrierii: „Roman privitor la spațiul interior; deoarece nu se poate merge niciodată altundeva decât în interior".

La o concluzie similară ajunge, pe alte căi, Kate Brown *Vara dinaintea întunericului).* Ea își descrie aventurile romanești drept „o lungă călătorie interioară". Dacă în *O coborâre în infern* miza estetică implica un subtil joc al planurilor narative, în *Vara dinaintea întunericului* complexitatea tehnică și cea stilistică au fost în mare parte abandonate. Doar câteva flash-back-uri fisurează linearitatea cronologică a discursului epic, motivând psihologic comportamentul personajelor. Așadar, o tehnică a rulării lente a filmului narativ, intersectată, din când în când, de o derulare. E singurul artificiu, singura dovadă explicită a virtuozității artistice. Carte senină, carte a seninătății, *Vara dinaintea întunericului* reprezintă, spre deosebire de *O coborâre în infern* (care este anatomia unui caz), radiografia unei stări. Radiografia unui timp suspendat. Adică a unui timp simbolic.

Toate aceste romane sunt energizate din interior de-un accentuat impuls polemic. *O coborâre în infern* se constituie într-un răspuns dat, peste ani, experienței interiorității din *Ulise* al lui James Joyce. Doar că în romanul lui Doris Lessing unitatea de timp și spațiu a fost abolită. La rândul său, personajul nu întruchipează doar un erou mitologic, ci o categorie: a exploratorului, a neostenitului aventurier. Un *homo viator* prevăzut cu atributele ubicuității. Un Odiseu polimorf și contradictoriu.

Din altă perspectivă, *Vara dinaintea întunericului* așază o oglindă

ironică în fața celebrului roman al lui Balzac, *Femeia la treizeci de ani*. Kate Brown, eroina cărții, a ajuns, e drept, la patruzeci și cinci de ani și reprezintă genul de femeie căreia „nu i s-a întâmplat demult nimic". Un trecut fără istorie și un viitor tară perspectivă – acestea sunt serbedele coordonate ale vieții sale. Mamă a patru copii, soție devotată, Kate se vede scoasă cu brutalitate din mediul său existențial scutit de seisme și obligată la o severă autoanaliză. Doris Lessing atinge în această operație unul dintre punctele de maximă expresivitate ale scrisului său. Plăcerea autoscrutării, comună aproape tuturor personajelor sale feminine, se alătură și ea *temelor secunde* ale scrierilor.

Mai mult de-atât: ea devine chiar un miraj spre care personajele avansează hipnotic, atrase ca de-o fatalitate obsesivă. „Totul există pentru a sfârși într-o autoanaliză", ar putea să exclame, cu îndreptățire, romanciera. Anna Wulf, personajul-scriitor din capodopera *Caietul de aur,* acționează tocmai în virtutea unui astfel de principiu. Cele patru caiete corespund unei adânci nevoi de ordine și înțelegere. Ele sunt subsumate unui al cincilea, „caietul de aur", care le garantează unitatea, coerența și un sentiment – e adevărat, fragil – al obiectivității.

La ediția din 1971 a romanului, Doris Lessing a simțit nevoia să accentueze ea însăși acest aspect: „Romanul are următoarea formă: Există un schelet, un cadru, numit *Femei libere,* care este un scurt roman convențional, de vreo șaizeci de mii de cuvinte, și care ar putea fi de sine stătător. Dar el este împărțit în cinci secțiuni separate de nivelele celor patru Caiete, Negru, Roșu, Galben și Albastru. Caietele sunt scrise de Anna Wulf, personajul principal din *Femei libere.* Ea scrie patru caiete și nu unul pentru că, așa cum recunoaște ea însăși, trebuie să separe lucrurile unele de altele, din teama de haos și de inform – de prăbușire".

Un stil aparte de polemică, nu doar cu niște creații literare, ci cu un întreg gen e detectabil în *Memoriile unui supraviețuitor*. „Încercarea de autobiografie" nu are nimic din seninătatea, din buna conștiință a celui care-și redactează memoriile. Pactul (auto) biografic constituie doar pretextul unei răfuieli, dincolo de care se profilează, printr-o cinică inducție psihanalitică, sentimentul persistent al *vinei.* Nu vina tragică din teatrul Antichității, ci o culpă difuză, degradată de ură, mascată într-o necontenită incriminare: „Vocea grea, acuzatoare, se auzea mereu și mereu, se va auzi mereu, după cum se auzise întotdeauna, n-o putea opri nimic, nimic nu putea opri aceste emoții, această durere, chiar vina aceasta de a te fi născut, născut ca să provoci durere și supărare și necaz. Glasul melița la nesfârșit, fără să poată fi oprit, și chiar când, în amintire, el se făcea mai încet, persista o senzație de dezgust și de resentiment."

Partea stranie a acestui discurs ce avansa vijelios spre coerență este că, adesea, cărțile sunt puse, unele față de altele, pe picior de război. *Memoriile unui supraviețuitor*, de pildă, exploatează mai vechile obsesii din *Martha Quest* (primul volum al pentalogiei *Children of Violence)* sau *A Proper Marriage* („O căsătorie potrivită"): familia ca imagine a infernului, temă abandonată în cărțile care încheie ciclul (A *Ripple from the Storm, Landlocked* și *The Four-Gated City).* În aceeași logică a contradicției, *universul interior* al cărților de la începutul deceniului al optulea intră într-un conflict tematic cu cele de la începutul deceniului următor: ciclul *Canopus inargos: Archives* (*Shikasta, The Marriage Between Zones Three, Four and Five, The Sirian Experiments,*

The Making of the Representative for Planet 8, The Sentimental Agents în the Volyen Empire) proiectează în exterior, destinzând, dar și obscurizând, ceea ce anterior explora și descifra în lumea conștiinței interioare.

Probabil că neașteptatul salt nu are la bază doar purul impuls polemic sau calculul de administrare spectaculară a creației. *Copiii violenței, Vara dinaintea întunericului* și *Memoriile unui supraviețuitor*, cărți care, în ordinea esteticului, sunt realizări de prestigiu, marchează, în latură morală, istoria unui eșec. Constrânsă la un rol secund, femeia nu-și va putea transcende condiția socială și morală într-o lume manipulată de forța brutală a masculinității. Există o singură salvare din această situație umilitoare, sugerează Doris Lessing: refugiul într-un fel de misticism al feminității, într-o teorie și o practică a gesturilor purificatoare. Adică în existența sustrasă constrângerii vieții comunitare.

Cu cât *șinele interior*, fascinat de propria-i vitalitate mistică, va fi mai amplu, cu atât, înspre exterior, personalitatea protagonistului va fi mai supusă deteriorării, atomizării, anonimatului. Viața deconstruită la nivelul prezenței exterioare se recompune, în adâncimile existenței interioare, în stranii imagini ale unei lumi a absolutului.

Speculațiile de acest tip ne îndepărtează, însă, de unul dintre filoanele principale din care se hrănește proza atât de contorsionată a lui Doris Lessing: avatarurile conștiinței în lumea modernă. Ceva din demersul romancierei ne obligă, el însuși, la o anumită uscăciune didactică în expunerea ideilor. Nevoia de limpezime, de claritate, de ordine răzbate din aproape fiecare rând al ei. Cele două volume ale autobiografiei ilustrează – dacă mai era nevoie – aspirația spre fixarea unei variante finale a propriei sale existențe.

Personaj emblematic al unei lumi și al unei sensibilități creatoare, Martha Quest poate fi considerată, din multe puncte de vedere, purtătorul de mesaj și ilustratorul desăvârșit al ideilor autoarei. Pesonajul este construit în așa fel încât între *conștiința* lui *socială* și conștiința constituită pe dialectica subtilă a *naturalului* și a

culturalului el nu-și arogă doar dreptul de a descrie o lume, ci-și rezervă și obligația de-a o judeca. Mecanismele relațiilor sociale, dezamorsarea prejudecăților privind funcționarea acestora, pe de o parte, fixarea pe o placă fotosensibilă a mișcărilor *eului natural*, de-o brutală concretețe, înspre un centru de iradiere mistică a propriei imagini, pe de alta, sunt instrumente prin care Doris Lessing trasează o veritabilă sociografie a vieții interioare.

Disponibile celor mai variate experiențe, personajele feminine din cărțile scrise înainte de 1980 suferă, în mod inexplicabil, de blocarea funcțiilor perceptive, de un fel de opacizare la real. „Suntem ceea ce învățăm să fim", spune Kate Brown, în *Vara dinaintea întunericului*. Afirmația depășește pretențiile de simplă teză a cărții. Ea devine o *transliterare* a concepției lui Doris Lessing despre *arta romanului*. Kate Brown a *învățat* să fie o mamă ireproșabilă și o soție desăvârșită. Și-a reprimat orice pornire subiectivă. A intrat într-o viață-clișeu. A ales – fără să aleagă! – automarginalizarea. Drama ei provine din incapacitatea funciară de a alege: „Choose? When de I ever choose? Have I ever chosen?" („Să aleg? Când am ales? Am ales eu vreodată?")

Prin aceasta am atins, probabil, una dintre cele mai importante *teme secunde* din cărțile romancierei engleze. *Alegerea,* ca manifestare activă a conștiinței, ca formă palpabilă a „energiei morale" vorbește, indirect, despre disponibilitatea personajelor, despre elasticitatea și fascinația inconsistenței existențiale. Femeia „liberă"/ „eliberată", luptătorul pentru egalitate socială și rasială, colonistul care-și construiește, într-o luptă pe viață și pe moarte cu natura, o lume nouă, ba chiar și „nebuloasele" spirituale din *Canopus în Argos* acționează în virtutea dreptului la însăși existența acestor teme. Dar și a altora, convergente: a supralumilor (tot în ciclul *Canopus),* ori a prezentului terifiant (*The Fifth Child* – „Al cincilea copil").

Ordinea cvasi-geometrică, rima desăvârșită realizată între viziune și stil au atras – nu fără temei – învinuirea de *didacticism* (Burgess, 1971: 101). Acuzația țintește nu numai la subiectele cărților, ci și la compoziția lor. *Caietul de aur* a fost învinuit de pseudo-experimentalism, adică de refacerea, de dragul demonstrației, a unor formule banalizate ale expresionismului brechtian. Dar subtilitatea romancierei se manifestă tocmai în competiția cu modelele dinainte fixate. Nimeni n-a îndrăznit s-o acuze „că n-ar fi capabilă să studieze natura relațiilor dintre politică și consecința acțiunilor politice" (Massie, 1990: 31). Însă mulți comentatori i-au contestat dreptul de a coborî temele fierbinți ale timpului în laboratoarele experimentalismelor și modelor literare.

Paradoxal, subtilitatea incontestabilă a romancierei poate fi pusă în evidență tocmai la acest nivel. Ea a preluat clișeele stilistice cu intenția de a profita de expresivitatea anterior dobândită de ele. Chiar dacă la nivelul structurii narative romanciera a făcut totul pentru a complica lucrurile (Anthony Burgess compara ciclul *Canopus* cu „Simfonia a șaptea" a lui Sibelius), tema ca atare nu neagă mai vechile idei ale autoarei despre rolul eminamente social al scrisului și al scriitorului. Anti-realistă și radical anti-victoriană.

Doris Lessing neagă funcția de „amuzament" a literaturii apelând la una dintre formulele cel mai limpede pusă în serviciul *entertainment*-ului – discursul de tip *Science-fiction.*

Celebra *Declarație* a „tinerilor furioși" exprimă de pe poziții vădit ideologice un foarte bine articulat program de *creație.* Angajarea, susține Doris Lessing, e obligatorie din cel puțin două motive: din cauza confuziei valorilor în lumea modernă (așadar, un motiv obiectiv), iar apoi, în virtutea „orizontului de așteptare" al cititorului: acesta are pretenția să citească despre valorile pozitive ale umanității, despre compasiune, înțelegere, credință, dragoste.

Despre o lume idealizată – ca să spunem lucrurilor pe nume. Partea cu adevărat dificilă este că scriitorul trebuie să motiveze necontenit „măreția romanului" făcând uz doar de *mica sa voce personală.* De capacitatea de *a investiga,* de *a înțelege* și de *a reconstrui* artistic o lume.

Diversitatea tematică, multitudinea obiectivelor așezate în fața cărții riscă, în anumite condiții, să provoace neînțelegeri. Diversitatea – se pot cita nenumărate exemple – se transformă în diversiune. În mod paradoxal, cărțile care rezistă cel mai bine eroziunii timpului sunt cele în care teza, elementul demonstrativ s-au estompat. O serie de romane, citite la rând, lasă impresia de redundanță, de stufoșenie și, ciudat la un romancier al Ideii, de penurie de idei! Înscrise în caruselul implicării necondiționate, ele dau senzația de indeterminare, de oboseală a imaginației, de stereotipie. Personajele par variante devitalizate ale unuia și aceluiași arhetip: Anna Wulf e o „Martha Quest între două vârste" (Schlueter, 1966: 57), băștinașii negri din cărțile africane sunt reduși la consistența unor banale măști decorative și nediferențiate, coloniștii albi par întrupări mimetice ale Colonistului cunoscut din literatura engleză interbelică.

Pericolul a fost resimțit, cu siguranță, de către Doris Lessing însăși. Lunga ei idilă cu Africa și epopeea implicării active par să fi fost abandonate spre sfârșitul anilor '70. La începutul deceniului anterior ea încă putea să declare: „Am sentimentul că cel mai bun lucru care mi s-a întâmplat este că m-am format în afara Angliei". La mijlocul anilor '80, o vedem plonjând plină de vigoare polemică în analiza societății britanice contemporane. *Fuga de Africa,* adică evadarea reală, era însă subtil dublată de o *fugă spre Africa* – de nostalgia nu atât sentimentală, cât intelectuală, după un spațiu al inocenței.

Revenirea la *tema africană* este anunțată, în termeni simbolici, de recurența *temei nebuniei:* incipientă în *Caietul de aur,* ea cunoaște o amplă dezvoltare în ultima secțiune a Bildungsromanului *Copiii violenței (Cetatea cu patru porți).* Nu e vorba, însă, de o simplă schimbare de macaz tematic. Cercetătorul atent va identifica, fără putință de tăgadă, influențele și filiațiile: pe lângă Jung, tezele lui R.D. Laing dobândesc valoarea unor indici de natură spirituală. R.P Draper descoperea chiar elementele unei „iluminări paradoxale", de sorginte romantică, în linia revelațiilor semi-păgâne ale lui William Blake. Religiosul împins, ca la Swedenborg, dincolo de limitele suportabilului tinde să creeze un univers propriu, dominat de legile de fier ale revelației autoinduse. Ce altceva decât o variantă tehnologică a Noului Ierusalim swedenborgian-blakian sunt evadările *sci-fi* ale personajelor din *Copiii violenței*? De altfel, finalul apocaliptic al cvintetului, descriind moartea eroinei în simbolicul an 2000, vorbește despre ispita dialogului cultural-mistic.

O formă a intertextualității e și situația wordsworthiană în care se vede prins profesorul Charles Watkins, din *O*

coborâre în infern: „presentimentul imortalității" și, la fel de acut, cel al unei lumi care se autodistruge. Romanul intră, simultan, în rezonanță cu *The Turn ofthe Screw* al lui Henry James. Și dacă în *Caietul de aur* vom întâlni un fel de racapitulare a temelor abordate anterior (amintirile africane, activitatea politică de stingă, descrierea unor scene autobiografice), această carte despre *blocajul scriitorului* se deschide și spre experimentele care, în anii '70, vor deveni o modă obligatorie: jurnalul intim încorporat cărții, romanul despre roman etc.

Privirea dinspre prezent spre trecut ne îngăduie să descoperim un program creator mult mai bine articulat decât sugerau ezitările tematice semnalate pe parcurs. Constituindu-se într-o spirală,

etapele creației urmează un drum dinspre deschiderea nostalgică a povestirilor africane spre construcția de sine a personajelor, spre demontarea mecanismelor creativității (în *Caietul de aur),* spre primatul interiorității, în fine, spre „transcendență", spre reevaluarea alterității absolute și a identității neștiute, în pentalogia *Canopus.*

Imaginea spiralată a creației nu corespunde, desigur, scrierii cronologice a cărților. *Caietul de aur* segmentează, dar și completează, cvintetul *Copiii violenței,* iar noțiunea de *interioritate,* aplicată în această analiză într-o accepțiune destul de largă romanelor de la începutul anilor '70, va fi prezentă, mai discret sau mai intempestiv, în majoritatea lucrărilor ulterioare.

Însă proba cea mai evidentă că Doris Lessing a simțit pericolul „standardizării", al încremenirii în formule de succes la public, însă din ce în ce mai lipsite de vlagă, o furnizează un experiment de ordin biografic. Încercând să evadeze în afara limitelor impuse de celebritate, ea a publicat, sub pseudonim, două scurte romane. Experimentul s-a dovedit un lamentabil eșec. Deși foarte bine scrise, cărțile au trecut aproape neobservate. Ele nu aminteau cu nimic de Doris-Lessing-a-fanteziilor-viitoriste și nici de frecventatoarea Women Liberation-ului. *The Diary of a Good Neighbour* și *Ifthe Old Could…* se înscriu în buna tradiție a romanului naturalist. Redus la o singură idee, scenariul cărților studiază „cele mai potrivite relații instituite între o femeie din clasa mijlocie, prosperă, manierată, și haosul și suferința care o înconjoară" (Lurie, 1985: 8).

Romanciera ruleză, de fapt, în sens invers una dintre vechile sale obsesii: locul femeii în societatea dominată de bărbați. Surdinizat, conflictul conduce la un protest șocant de asemănător cu strigătele contestatare ale „furioșilor" deceniilor șase și șapte. Acest diptic – simplă repetiție generală pentru cartea următoare, *The Good Terrorist*

(„Terorista cea bună") – cartografiază harta unei Londre infernale, infestată de mizerie materială și umană, o Londră în care, totuși, există dragoste, deși drumul spre ea se dovedește din ce în ce mai greu de străbătut, asemeni unui labirint vegheat de monștri.

Cinicul destin a făcut ca, republicate împreună sub numele consacrat al autoarei, cu titlul *Jurnalele lui Jane Somers,* ele să urmeze drumul obișnuit al succesului. Dar acest succes reprezintă și cea mai mare înfrângere a lui Doris Lessing. Deceniile de revoltă împotriva convențiilor (și ce e mai convențional decât un nume?!) i-au dovedit că până și ea, luptătoarea, eterna opozantă, femeia de pe baricade trebuie să se supună, docilă, regulilor instituite de *establishment-ul* împotriva căruia se ridicase! Neputința de a ieși din datele propriei biografii a creat o tensiune dramatică pe care comentatorii *Teroristei…* au sesizat-o la lectură cu remarcabilă acuitate.

Dincolo de obsesiile privind propria identitate, cu adevărat tragice sunt întrebările romancierei privind nașterea *mentalității teroriste.* Cum ia naștere în mintea și-n inima omului contemporan ruptura care-l transformă dintr-un pașnic locuitor într-un criminal nemilos? Ce resorturi ascunse potențează astfel de porniri? Trasgresându-le, dar neuitându-le nicio clipă, Doris Lessing răspunde întrebărilor pătrunzând cu o forță analitică extraordinară în viața invizibilă a unui grup terorist din Anglia zilelor noastre. Deși comparat cu *Agentul secret* al lui Joseph Conrad, romanul nu păstrează nimic din tenta enigmatică, romantică și exotică a acestuia. În *Terorista cea bună,* totul se află la vedere, totul e expus ca într-un film documentar: de la descrierea interioarelor mizere, la pregătirea și punerea în practică a celor mai odioase acte criminale.

Disecție la rece a fenomenului degradării umane, romanul redă imaginea unei Doris Lessing mai implicată – dar și mai cinică – decât oricând în marile dezbateri și convulsii ale vremii. Din această

perspectivă, *The Fifth Chilă* continuă cartea anterioară. Roman „fără punct culminant" (Jones, 1988: 31), el înregistrează stadiile acumulării fricii într-o familie care a dat viață prototipului barbarului într-o lume modernă alienată. Faza pesimismului absolut marchează, fără îndoială, și un semn al slăbirii capacităților de reacție ale romancierei. Cruciada împotriva sistemului colonial britanic, din cărțile de început, pare să fi fost respinsă de forțele triumfătoare ale lumii postimperialiste. Enigmaticul Ben – al cincilea copil – nu e decât primul cetățean al lumii de coșmar pe care Doris Lessing o întrezărește la orizont.

Probabil că unul dintre răspunsurile date acestei situații fără ieșire e refugiul în lirism. *Love, Again*, povestea unei femei, Sarah Durham, care, la șaizeci și cinci de ani, retrăiește, împotriva voinței, emoțiile iubirii – dar și frustrările ei – constituie o încercare de a relativiza „gustul pentru profeții" (Bell, 1997: 492). Autoarea vorbește despre iubire într-un discurs neîntrerupt, ca și cum n-ar fi avut timp nici să respire. Când cititorul își dă seama că a căzut în capcană, că, de fapt, este vorba de o fugă de iubire, de refuzul încăpățânat al sentimentului, e prea târziu. Romanul se încheie pe această notă și probabil că morala cărții trebuie văzută în intenția autoarei de a oferi încă unul din neașteptatele, improbabilele sale daruri de a construi epifanii.

* * *

La câteva ore după anunțul decernării premiului Nobel, pe 11 octombrie 2007, Doris Lessing a ieșit pe mica platformă a casei din Londra și a stat de vorbă cu ziariștii. „A stat de vorbă" cred că e mult spus: s-a așezat, pur și simplu, țărănește, direct pe treptele casei, s-a lăsat fotografiată și a răspuns întrebărilor. A răspuns, probabil, într-un stil derutant, amestecând tăcerile cu zâmbetul ironic, integrând unui monolog fără sfârșit întâmplătoarele

propoziții ale celor din jur. Copleșită de buchetele de flori, lăsa impresia unei ființe care participa la un spectacol ce n-o privea direct. Doar politețea și simțul datoriei au făcut-o să stea acolo, la dispoziția presei, tocmai ea, femeia care se încăpățânase de multe decenii să nu stea la dispoziția nimănui.

Vestea primirii Nobelului a surprins-o în timp ce se întorcea de la cumpărături: jurnaliștii s-au repezit asupra ei precum uliii, gata să înșface măcar o bucățică din această femeie măruntă, îmbrăcată în haine largi, colorate, în nuanțe de albastru. În cele două împrejurări când am avut prilejul s-o întâlnesc – o dată la New York, o dată la Cambridge – era îmbrăcată în aceleași tonuri: jachete albastre – de la deschis la închis – și bluze albe. Ca într-un bun roman cu suspans, secretarul perpetuu al Academiei Suedeze, Horace Engdahl, spunea că membrii comisiei trecuseră prin emoții: au sunat-o de mai multe ori, dar nu răspundea nimeni. Cu umor, el a încercat să îndulcească situația – când vorbești despre o persoană de optzeci și opt de ani, orice e posibil, inclusiv să afli că tocmai murise: „Doar nu era să aștepte telefonul meu… Probabil că se plimbă prin parc și oamenii au s-o atace aducându-i vestea!"

Știm care-a fost reacția ei, o reacție tipică pentru această femeie care a știut ca nimeni alta să pună un baraj de gheață fierbinte între ea și realitate: „Am primit toate afurisitele de premii europene… Mi-a plăcut să le câștig pe toate, și pe fiecare. Iar acum… o adevărată chintă regală!" După ce s-a gândit puțin, a adăugat: „Aud de vreo treizeci de ani că o să iau Nobelul, așa că nu văd unde e surpriza." Când i s-a spus că e mai bogată cu șapte sute șaizeci și cinci de mii de lire sterline, a replicat: „Ei, asta chiar mă lasă rece…" Spre frustrarea ziariștilor, a intrat în casă și a răspuns telefoanelor care o asaltau. Nu înainte de a le mai da o mostră de umor negru britanic: „Nu pot spune că sunt copleșită de surpriză. Am optzeci și

opt de ani și probabil s-au gândit că nu pot da Nobelul unui mort, așa că mi l-au dat mie, înainte de a-mi lua adio de la viață!" Nobelul este, o știm, o afacere politică. Mai precis, o afacere a stângii mondiale. Priviți lista premiaților din ultimii treizeci-patruzeci de ani și nu veți descoperi altceva decât „umaniști", agenți-salvatori ai lumii a treia, „ecologiști", corecți politic, conformiști ai muzicalei ziceri *liberte, egalite, fraternite,* scrântiți întru Stalin, Mao sau Castro (când spun Castro, mă gândesc mai ales la doi extraordinari prozatori, Hemingway și Mârquez, căzuți, ambii, într-o pasiune morbidă față de bărbosul Fidel.) Probabil că ultimul non-stângist laureat a fost T. S. Eliot, în 1948 – dar, după cum se întețesc atacurile la adresa lui, observ că nu i se iartă acest lucru. Până la un punct, Doris Lessing ar corespunde portretului-robot: multe din cărțile ei arată o puternică implicare socială, proslăvind bine-cunoscutele valori cu care s-a hrănit umanitatea de la Revoluția franceză încoace.

Problema e că, de câteva decenii, Doris Lessing nu mai e Doris Lessing. Membră a partidului comunist, posesoare ardentă de carnet roșu, feministă acerbă, sprijinitoare a mișcărilor de eliberare din Africa, ea a făcut o rotație de o sută optzeci de grade, lăsând pe mâinile altora mai vrednici torța „umanismului socialist" și a fericirii obligatorii. Șocul citirii raportului secret al lui Hrușciov, în care erau denunțate crimele lui Stalin și apoi, în 1956, revoluția anticomunistă din Ungaria au îndepărtat-o definitiv de iluziile (care au sfârșit mereu în crime și asasinate) ale comunismului. La începutul anilor '90, când am întâlnit-o la o conferință în New Jersey, a cărei temă era „Intelectualii și schimbările politice în Europa Centrală și Răsăriteană", am fost uimit s-o descopăr printre participanți. „Am fost și eu comunistă, așa că mă simt datoare să vin să văd ce s-a ales din ideile pe care le-am susținut!"

Despărțirea de comunism a fost brutală și definitivă. Idila cu feminismul – un caz particular al ideologiei de stânga – a persistat o vreme. Mult mai puțin decât se așteptau suporterii ei, și mai degrabă într-un fel de răstălmăcire a mesajului cărților sale. Faptul că eroinele erau femei puternice (Martha Quest, Anna Wulf, Kate Brown) le-a plasat aproape automat în categoria „feministelor".

Romanciera atrăgea, de fapt, atenția asupra exceselor, politizării și transformării în ideologie agresivă a unei concepții în care orice om normal vede o acțiune cât se poate de firească: egalitatea dintre sexe. În 2001, în cadrul festivalului de la Edinburgh, Doris Lessing a șocat încă o dată – și definitiv – când a vorbit despre ceea ce se întâmplă cu feminismul actual. În opinia ei, e vorba de o gândire „insidioasă și leneșă", care a modelat felul cum sunt văzuți astăzi bărbații: „Sunt șocată de felul negândit, devenit parte a a culturii noastre, în care bărbații sunt tratați în mod automat drept gunoaie." Ca să nu mai existe nicio urmă de îndoială a eforturilor de a se distanța de imaginea de activistă feministă, cel mai recent roman al ei, din 2007, *The Cleft*, este un veritabil discurs anti-feminist: femeile sunt tratate drept vanitoase și leneșe, în timp ce bărbații sunt priviți ca întrupare a spiritului aventuros și inovator. Ei, nici chiar așa…

Născută în Iran (Persia), crescută în Rhodesia de Sud (Zimbabwe) și afirmată ca scriitoare în Anglia, Doris Lessing a rămas, până în clipa de față, o femeie simplă, cu ocupațiile unei casnice, care a plecat de-acasă la cincisprezece ani, s-a măritat la nouăsprezece, a divorțat, s-a măritat din nou, a născut trei copii, dar a fost confiscată de-o singură obsesie, scrisul: „Nu știu de ce trebuie să scriu. E un lucru pe care pur și simplu trebuie să-l fac. Dacă nu scriu mai multă vreme, devin foarte nervoasă. Dac-ar trebui să mă opresc, probabil c-aș începe să umblu pe străzi și să-mi spun mie însămi, cu glas tare, povești". Sună a text parcă dinainte pregătit pentru astfel de ocazii,

deși nu e. Nu e, pentru că stilul Doris Lessing respinge orice idee de premeditare și calcul. A fost comunistă și apărătoare a drepturilor omului, și nu s-a ascuns. S-a ridicat apoi împotriva consecințelor oribile ale ideilor pe care le-a susținut. Și a făcut-o de fiecare dată direct, cu simplitate, și cu o copleșitoare demnitate.

Marele critic Alan Bloom afirmă că Doris Lessing a fost răsplătită cu Nobelul din motive de „corectitudine politică". Rareori mi-a fost dat să aud gogomănie mai mare. Dacă ravagiile corectitudinii politice se vor opri vreodată, acest lucru se va întâmplă și pentru că primul volum al autobiografiei lui Doris Lessing, *Under My Skin* (1994), începe cu aceste rânduri scrise despre mama sa, dar care i se potrivesc de minune și ei: „Era foarte frumoasă, dar n-o interesau decât caii și dansul…"

Mircea Mihăieș

Referințe

Bell, Millicent, 1997, „Love, Again", în *Partisan Review,* Voi., LXIV, Number 3.

Burgess, Anthony, 1971, *The Novei Now,* London: Faber & Faber.

Holmquist, Ingrid, 1980, *From Society to Nature. A Study of Doris Lessing's* Children of Violence, Gotteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Lessing, Doris, 1982, *The Golden Notebook,* London: Panther Books.

Lessing, Doris, 1994, *Under My Skin. Volume One of My Autobiography. To 1949,* New York: Harpercollins Publishers.

Lessing, Doris, 1997, *Walking în the Shade. Volume Two of My Autobiography. 1949 to 1962,* New York: Harpercollins Publishers.

Jones, D.A.N., 1988, „Alien", în *The New York Review of Books,* Voi. XXXV, Number 11, June 30.

Lurie, Alison, 1985, „Bad Housekeeping", în *The New York Review of Books,* Voi. XXXII, Number 20, December 19. Massie, Allan, 1990, *The Novei Today. A Criticai Guide to the British Novei 1970–1990,* London: Longman.

Schlueter, Paul, 1966, „Doris Lessing, the Free Woman's Commitment", în Shapiro, 1966.

Shapiro, Charles, ed., 1966, *Contemporary British Novelists,* Southern Illinois University Press.

Am scris această carte pentru fiul meu John, care este îndrăgostit de mare.

„Dacă o pictură-și deschide tainic miezul Ți-arată cum ascunde o sută mări în ea.

În orice-atom din lume, dacă-l privești adânc,

Descoperi mii de ființe în stare să gândească.

Tot patru membre are-un țânțar, cât elefantul,

Și picătura este tot apă, ca și Nilul.

Mii de recolte se-află în orice bob de grâu.

Găsești o lume-ntreagă în micul bob de mei.

Tot universul se-află în aripi de țânțar.

Și într-un punct, în spațiu, lumi vaste se-nvârtesc. Într-un mic loc în inima ce-o are orice om Se află Domnitorul și-al lumilor Stăpân:

Și-acolo două lumi apar strâns contopite…"

Înțeleptul Mahmud Shabistari, din secolul al XIV-lea

(Grădina tainică)

„… această lume minusculă de fire de nisip este totodată și lumea unor ființe nemaipomenit de mici, care înoată prin pelicula subțire de lichid din jurul firului de nisip tot așa cum înoată necontenit peștii prin apele oceanului care acoperă globul pământesc. În această faună și floră din apa capilară se găsesc vietăți și plante monocelulare, purici de apă, crustacee asemănătoare creveților, precum și larvele unor viermi infinit de mici – toate acestea viețuind, murind, înotând, hrănindu-se, respirând, reproducându-se într-o lume atât de mică, încât simțurile noastre omenești nu îi pot percepe mărimea, o lume în care micropicătura de apă care separă un fir de nisip de altul se aseamănă cu o mare imensă și întunecată."

Rachel Garson, biolog marin, din secolul XX

(Marginea mării)

Categoria:

Roman despre spațiul interior; deoarece nu se poate merge niciodată altundeva decât în interior.

SPITALUL CENTRAL

Foaie de internare Vineri, 15 august 1969

Numele necunoscut

Sexul bărbătesc

Vârsta necunoscută

Adresa necunoscută

Observații generale:

…La ora douăsprezece noaptea poliția a găsit pacientul rătăcind pe cheiul Tamisei în apropierea podului Waterloo. A fost dus la secția de poliție crezându-se că era beat sau drogat. L-au descris ca fiind incoerent în vorbire, confuz și docil. Ne-a fost adus la ora trei dimineața, cu o ambulanță. În timpul îndeplinirii formalităților de internare pacientul a încercat de mai multe ori să se culce pe birou. Dădea impresia că pentru el biroul era o barcă sau o plută. Poliția cercetează acum porturile, vapoarele etc. Pacientul era bine îmbrăcat, dar nu-și mai schimbase hainele de ceva timp. Nu părea să-i fie nici prea foame și nici prea sete. Purta pantaloni și un pulover, dar nu avea asupra lui niciun fel de acte, portofel sau bani, niciun mijloc de identificare. Poliția crede că a fost jefuit. Este un om educat. I s-au administrat două sedative

Librium, dar nu a adormit. Vorbea pe un ton ridicat. Pacientul a fost mutat în salonul pacienților ținuți sub observație deoarece tulbura liniștea bolnavilor.

SORA DE NOAPTE, 6 a.m.

Pacientul a stat treaz toată ziua, vorbind incoerent, având halucinații și fiind foarte agitat. Două Librium la fiecare trei ore. Nicio informație de la poliție. I s-au trimis hainele spre examinare, cu rezultate improbabile: pulover și cămașă de la orice magazin și lenjerie de corp. Pantaloni italienești. Pacientul este încă sub

impresia că se află într-o călătorie pe mare. Poliția bănuiește că ar fi un amator sau posesor de iaht.

DOCTOR Y., 6 p.m.

Am nevoie de vânt. De un vânt bun și puternic. Atmosfera e nemișcată. Curentul marin își urmează fără îndoială calea cu multă iuțeală. Da, dar nu-l simt. Unde mi-e busola? S-a pierdut cu multe zile în urmă, nu-ți amintești? Am nevoie de vânt, de un vânt prielnic și puternic. O să fluier să stârnesc vântul. Aș fluiera după vânt dacă aș fi văzut de unde bate vântul. Un vânt dinspre răsărit, să-l simt suflând cu putere din spate, da. Sunt cumva prea aproape de țărm? După atâtea zile pe mare, să fiu încă prea aproape de țărm? Dar cine știe, poate m-a dus curentul înapoi spre mal. Vai, nu! Asta nu! Am să încerc să vâslesc. Dar nu-ți amintești? Vâslele s-au pierdut, s-au dus cu zile în urmă. Aș, nu! Desigur că ești mult mai aproape de uscat decât crezi. Insulele Capului Verde erau ultima dată la tribord – când anume? Săptămâna trecută. Care *săptămâna trecută?*

Nu a fost nimic. Nu a fost decât nevastă-mea. Marea este mai sărată aici decât aproape de mal. O mare sărată, sărată, țâșnind în sfori fine de pe maxilarele cailor de mare pe ale mele. Pe chipul meu, solzi groși de sare. Pot să le simt gustul. Lacrimi, apă de mare. Simt gustul sării din apa mării. Din tot acest pustiu. Marea pustie. Caii de mare. Dunele. Vântul spulberă nisipul de pe creasta dunelor; întoarce în vârtejuri vârfurile valurilor. Nisipul se mișcă, se învârtește și apoi se strânge la loc în valuri, dar ceva mai încet. Ce strașnic ochi ar fi acela în stare să măsoare pasul cailor de nisip, așa cum urmăresc eu galopul cailor de mare! Da, căpitane! Probabil că aș putea prinde un cal și l-aș călări, dar mie îmi trebuie un cal de mare, nu un cal de nisip, deoarece timpul meu este timp omenesc și este un adevărat Dumnezeu în pustietăți. Unii oameni merg călare

pe delfini. Foarte mulți spun că au văzut asta. Aș putea să-mi părăsesc pluta care se scufundă și să mă agăț de gâtul vreunui cal de mare, tocmai până în Jamaica și până la sărmana Nancy a lui Charlie – sau, dacă în cele din urmă curentul mă întoarce spre sud, să mă ducă pe coasta unde mă așteaptă pasărea albă.

Mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc, Coasta de Diamant, Insulele Canare, o traversare scurtă a Tropicului Cancerului, apoi spre nord și peste ocean, cu un chiot spre Indiile de Vest, la babord, unde Nancy îl așteaptă pe sărmanul ei Charlie, și din nou înapoi, chiar pe lângă Marea Sargaselor, la tribord, cu înflorită Florida la babord, și iar mă rotesc și mă rotesc în Curentul rapid al Golfului, și iar trec pe lângă Azore, mai să le ating cu cotul, revenind apoi spre sud, prin dreptul coastelor

Portugaliei, unde mă așteaptă Conchita mea, dar eu trec de Madeira, trec de Canare, veșnic *en passant,* din nou spre Coasta de Diamant, și așa mă rotesc și mă rotesc mereu și-ntruna, la nesfârșit, doar dacă nu cumva curentul marin mă duce învârtindu-mă spre sud. Dar acest curent nu m-ar putea duce niciodată spre sud. O, nu! Orice curent își are mișcarea lui bine stabilită, de neschimbat, ca traseul unei linii de autobuz. Curentul mărilor nordice trebuie să mă poarte în sensul acelor de ceasornic, să mă tot poarte, doar dacă nu cumva… da! Ar putea să mă abată puțin din drum. Da! Și o vor face, cârmindu-mă cu o mică pană din aripile lor albe, îndreptându-mă spre sud, mânându-mă cu grijă prin curenții mânioși, ca să nu spun furioși, din preajma Ecuatorului, ca apoi, teafăr, să ajung, în cele din urmă, în apele sud-ecuatoriale, la adăpost de toate Sargasele și Scilele și Caribdele și să lunec elegant și ușor, purtat de curenții blânzi ai oceanului sudic, de-a lungul coastei muntoase a Braziliei spre Apele Pașnice. Dar îmi trebuie vânt. Lemnul e poleit cu o crustă crăpată de sare, iar pluta veche se leagănă pe valurile

înalte și mi se face rău. Mă simt bolnav de moarte. Așadar, pânzele sus, iubiții mei, pânzele sus – vai, nu, s-au dus cu toții, duși și înecați, m-au legat de un catarg și un val uriaș i-a smuls de lângă mine, iar eu am rămas singur, prins și legat de curentul ecuatorial de nord, care nu trece pe lângă niciun țărm pe care l-aș putea dori vreodată oriunde aș fi, pe drumurile de apă ale mării zbuciumate.

Nimic din partea poliției. Nicio știre că ar fi dispărut vreo barcă, iaht sau înotător. Pacientul continuă să vorbească tare, să cânte și să se legene în pat. Este extrem de obosit. Mâine: amital de sodiu. Recomand narcotice o săptămână.

17 august

DOCTOR Y.

Nu sunt de acord. Propun terapie de șoc.

18 august

DOCTOR X.

Foarte cald. Curentul se leagănă și se clatină. Foarte iute. E atât de cald, că se topește apa. E mai subțire ca de obicei, de aici și clătinarea netedă și iute a plutei. Parcă ar fi valuri de căldură. Apa sclipește puternic. Lumină. Lumină de diferite feluri. Mai întâi există lumina pe care o știm. Adică lumina obișnuită a unei zile înnorate, să zicem. Apoi lumina soarelui, adică un dans auriu adăugat celei dintâi. Apoi, valurile scânteietoare ale căldurii, valurile de căldură, care emană lumină când lumina le emană. Mai există lumina interioară, sclipirile iuți ca niște fulgi de nea suspendați în aer. Chiar și noaptea când nu e lună, nici soare, nici strop de lumină. Sclipirea vântului solar. Da, asta e. O, vânt solar, suflă, suflă, suflă, adu-mi-o pe cea care mi-e dragă. E foarte cald. O crustă groasă de sare îmi acoperă fața. Dacă mi-o șterg, îmi voi freca fața cu sare curată de mare. Plutesc liniștit, legănat, pe o mare ușoară, luminată de soare, în valurile de căldură, o mare delirant de

delicioasă, căci apa a devenit subțire și lunecoasă în valurile căldurii, o apă ușoară în loc de o apă grea. Am nevoie de vânt. O, vânt solar, vânt al soarelui! Soare. El și-a sfârșit *Fantomele* spunând: Soarele, Soarele, Soarele, Soarele – și la finalul piesei *Când noi morți ne trezim*: Soarele, în brațele Soarelui pe calea vântului solar și mă rotesc, mă rotesc, mă rotesc, mă rotesc…

Pacientul e foarte tulburat. L-am întrebat cum îl cheamă: Iason. Se află pe o plută în Atlantic. Trei capsule de amital la culcare. Îl voi vizita și mâine.

DOCTOR Y.

DOCTORUL Y.: Ai dormit bine?

PACIENTUL: Adorm întruna, dar nu trebuie, nu trebuie.

DOCTORUL: De ce nu? Eu vreau să dormi.

PACIENTUL: Am să alunec de pe plută în talazurile adânci ale mării.

DOCTORUL Y.: Nu. N-ai să aluneci. Ai un pat foarte comod și ești într-o cameră plăcută și liniștită.

PACIENTUL: E fundul mării. Fundul adânc al mării.

DOCTORUL Y.: Nu ești pe o plută. Nu ești pe mare. Nu ești marinar.

PACIENTUL: Nu sunt marinar?

DOCTORUL Y.: Ești internat în Spitalul Central, ești în pat și ești sub îngrijirea noastră. Trebuie să te odihnești. Vrem să dormi.

PACIENTUL: Dacă adorm voi muri.

DOCTORUL Y.: Cum te cheamă? Vrei să-mi spui?

PACIENTUL: Iona.

DOCTORUL Y.: Ieri erai Iason. Nu poți fi când unul, când altul, știi asta.

PACIENTUL: Toți suntem marinari.

DOCTORUL Y.: Eu nu sunt. Sunt doctor în spitalul acesta.

PACIENTUL: Dacă eu nu sunt marinar, nici dumneata nu ești doctor.

DOCTORUL Y.: Foarte bine. Dar te obosești prea mult legănându-te mereu așa. Întinde-te. Dormi puțin, încearcă să nu mai vorbești atât de mult.

PACIENTUL: Nu-ți vorbesc dumitale, nu-i așa? Mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc.

SORA: Probabil ai amețit. Te rotești și te rotești și te rotești mereu de câteva ceasuri fără încetare, știi?

PACIENTUL: De câteva ceasuri?

SORA: Sunt de serviciu de la ora 8 și de fiecare dată când vin să te văd, dumneata te rotești și te tot rotești întruna.

PACIENTUL: Faci vizitele obligatorii.

SORA: Te învârtești în jurul a ceva. Ce anume? Unde? Haide, întoarce-te pe partea cealaltă.

PACIENTUL: E foarte cald. Nu sunt departe de Ecuator.

SORA: Așadar ești tot pe plută?

PACIENTUL: *Dumneata* însă nu ești.

SORA: Nu pot spune că sunt.

PACIENTUL: Cum poți atunci să vorbești cu mine?

SORA: încearcă, te rog, să te întinzi într-o poziție relaxantă. Nu vrem să te obosești atât de mult. Noi suntem îngrijorați din cauza dumitale, știi?

PACIENTUL: Ei bine, totul este în mâinile dumitale, nu-i așa?

SORA: În mâinile mele? Cum vine asta?

PACIENTUL: *Dumneata.* Dumneata ai spus *noi.* Știu eu ce înseamnă „noi". Este pronumele cu sens categoric colectiv. Ar fi atât de ușor să faci dumneata ceea ce trebuie.

SORA: Și ce vrei să fac?

PACIENTUL: *Dumneata* ca *noi.* Nu dumneata numai ca *dumneata.* Ridică-mă, ridică-mă, ridică-mă. Trebuie să fie destul de ușor pentru dumneata. Evident. Folosește-ți… puterea, sau ce-o fi. Aruncă-mă naibii acolo.

SORA: Unde?

PACIENTUL: Știi prea bine. Indreaptă-mă spre sud cu aripa dumitale albă.

SORA: Cu aripa mea albă! Îmi place cum sună.

PACIENTUL: Nu poți fi una dintre persoanele acelea. Dacă ai fi, ai ști. Mă păcălești.

SORA: îmi pare rău că gândești așa.

PACIENTUL: Sau poate mă pui la încercare? Da, e posibil.

SORA: Poate că da.

PACIENTUL: Toată problema este să ies din curentul ecuatorial de nord și să intru în curentul ecuatorial de sud; în loc să mă rotesc în sensul acelor de ceasornic, să mă rotesc invers. E mai înțelept așa.

SORA: înțeleg.

PACIENTUL: Atunci de ce nu faci ce ți-am cerut?

SORA: Nu știu cum.

PACIENTUL: E vorba cumva de folosirea vreunei parole? Cine era omul acela care a fost aici ieri? SORA: Te referi la doctorul Y.? El a venit să te vadă. PACIENTUL: El e în spatele a tot ce se întâmplă. El știe. Un om foarte amabil, dar încăpățânat.

SORA: E amabil, dar nu l-aș numi încăpățânat. PACIENTUL: Eu spun că este, așa că de ce n-ai spune asta și dumneata?

SORA: Iar în ziua precedentă a fost să te vadă doctorul X. PACIENTUL: Nu-mi amintesc de niciun doctor X. SORA: Doctorul X vine aici mai târziu, în după-amiaza asta.

PACIENTUL: Unde aici?

SORA: Te rog, încearcă să stai întins, liniștit, încearcă să adormi.

PACIENTUL: Dacă fac asta, s-a isprăvit cu mine, mor.

Desigur că știi asta, altfel n-ai fi matelot și dumneata. SORA: Eu sunt Alice Kincaid. Ți-am mai spus asta. Îți amintești? În noaptea când ai venit aici. PACIENTUL: Oricum te-ar chema, dacă adormi, mori. SORA: Bine, lasă asta, taci. Așa, sărmanul de tine, ești într-o stare gravă. Întinde-te și… așa, așa. Șșșș, liniște. Nu, stai liniștit. Șșșș… așa, așa e bine, așa e bine, dormi. Doooooormi. Doormi.

Pacientul e deprimat, obosit, neliniștit, cu mintea rătăcită, are halucinații.

Să încercăm cu Tofranil? Marplan? Tryptizol? Ori astea, ori șocuri electrice.

21 august

DOCTOR X.

DOCTORUL Y.: Ascultă, sora îmi spune că azi ești Sinbad.

PACIENTUL: Sân bad. Sân bad. Bad Sân.1

DOCTORUL Y.: îmi spui și mie? Despre ce e vorba?

PACIENTUL: Nu-ți spun.

DOCTORUL Y.: De ce nu?

PACIENTUL: Nu ești unul dintre Ei.

DOCTORUL Y.: Care ei?

PACIENTUL: Cei Mari.

DOCTORUL Y.: Așa e. Mă tem că sunt de înălțime obișnuită.

PACIENTUL: De ce te temi?

DOCTORUL Y.: Cine sunt Cei Mari?

PACIENTUL: În vremea aceea existau uriași.

DOCTORUL Y.: Lor ai vrea să le spui?

PACIENTUL: N-ar fi nevoie să le spun.

DOCTORUL Y.: Ei știu deja?

---

1 Joc de cuvinte: *sin* - „păcat", *bad* - „rău" (engl.)

PACIENTUL: Desigur.

DOCTORUL Y.: înțeleg. Dar doctorului X. Ai vrea să-i spui?

PACIENTUL: Cine-i doctorul X.?

DOCTORUL Y.: A fost la spital ieri.

PACIENTUL: înăuntru, afară. Înăuntru, afară. Înăuntru, afară.

DOCTORUL Y.: Credem că te-ar ajuta dacă ai vorbi cu cineva. Dacă nu-ți pot fi de folos, e aici doctorul X., poate el îți place mai mult.

PACIENTUL: Să-mi placă? Ce să-mi placă? Nu-l cunosc. Nu-l văd.

DOCTORUL Y.: Pe mine mă vezi?

PACIENTUL: Desigur, fiindcă ești aici.

DOCTORUL Y.: Dar doctorul X., nu este și el aici?

PACIENTUL: îți repet, nu știu la cine te referi.

DOCTORUL Y.: Bine, atunci. Ce părere ai despre soră? Ai vrea să vorbești cu ea? Credem că ar trebui să încerci să vorbești. Trebuie să aflăm mai multe despre dumneata. Ai putea să ne ajuți dacă ai vorbi. Dar încearcă să vorbești mai clar și mai rar, ca să te putem înțelege cum trebuie.

PACIENTUL: Dumneata ești de la poliția secretă?

DOCTORUL Y.: Nu. Sunt doctor. Suntem la Spitalul Central. Ești aici de aproape o săptămână. Nu reușești să ne spui nici cum te cheamă, nici unde locuiești. Vrem să te ajutăm să-ți amintești.

PACIENTUL: Nu e nevoie. Nu am nevoie de dumneata. Am nevoie de Ei. Când îi voi întâlni pe Ei, vor ști de ce am eu nevoie și nu va fi nevoie să le spun Lor. Nu dumneata ești cel de care am nevoie. Nu știu cine ești. O apariție înșelătoare, cred. După atâta timp pe pluta asta, fără mâncare cum trebuie și fără să dorm deloc, sigur că am halucinații. Glasuri. Vedenii.

DOCTORUL Y.: Poftim, pipăie. Asta e mâna mea. E o

halucinație? E o mână din carne și oase.

PACIENTUL: Lucrurile nu sunt ceea ce par a fi. Mi-au mai apărut diferite mâini din întuneric și au dispărut apoi repede. De ce n-ar dispărea acum și a dumitale?

DOCTORUL Y.: Ascultă-mă acum atent. Sora va sta aici cu dumneata. Va rămâne tot timpul cu dumneata. Te va asculta când vorbești. Și vreau să vorbești, să-i spui cine ești, unde te afli și să-i povestești despre plută, și mare, și despre uriași. Dar trebuie să vorbești mai tare și mai clar. Pentru că atunci când mormăi ca acum nu te putem auzi. Și este foarte important să auzim ce spui.

PACIENTUL: Important pentru dumneata.

DOCTORUL Y.: Vrei să încerci?

PACIENTUL: Dacă o să-mi amintesc ceva.

DOCTORUL Y.: Asta-i bine. Acum iat-o pe sora Kincaid.

PACIENTUL: Da. O cunosc. O cunosc bine. Mă umple complet cu întuneric. Mă întunecă. Îmi împrăștie gândurile.

DOCTORUL Y.: Prostii. Sunt sigur că nu face așa ceva. Dar dacă nu o vrei nici pe sora Kincaid, îți vom pune aici un magnetofon. Știi ce-i un magnetofon, nu-i așa?

PACIENTUL: Am încercat să folosesc unul o dată, dar m-am simțit inhibat.

DOCTORUL Y.: Ai încercat? În ce scop?

PACIENTUL: A, era o prelegere lipsită de importanță, sau așa ceva.

DOCTORUL Y.: Ții prelegeri, zici. Ce fel de prelegeri? Despre ce vorbești?

PACIENTUL: Despre Sinbad marinarul. Sau despre orbii care conduc orbii. Mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc…

DOCTORUL Y.: încetează o dată! Te rog. Nu începe iar. Te rog.

PACIENTUL: Mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și…

DOCTORUL Y.: în jurul a ce anume? Te rotești în jurul a ce? Unde?

PACIENTUL: Nu eu mă rotesc de fapt. Sunt dus. Curentul. Ecuatorialul de nord dinspre coasta Africii de Nord, traversând oceanul, apoi pe lângă Indiile de Vest, în Curentul Floridei, pe lângă Florida, în jurul Mării Sargaselor și în Curentul Golfului, un ocol, în curentul de vest până la Canare și înapoi pe lângă Insulele Capului Verde, tot în cerc și în cerc și în cerc și în cerc…

DOCTORUL Y.: Foarte bine atunci. Dar cum ai de gând să ieși din situația asta?

PACIENTUL: Ei. Ei mă vor scoate.

DOCTORUL Y.: Continuă. Spune-ne tot. Ce se va întâmpla când te întâlnești cu ei? Încearcă să ne spui.

Ține prelegeri. În școli, universități, la radio, la televizor, în politică? Are de-a face cu anumite societăți? Explorator, arheolog, zoolog? Sinbad. *Bad sân.* Aș sugera, ca o ipoteză extremă, posibilitatea ca acest pacient să fi comis o crimă și, prin urmare, să nu fie vorba de o vină imaginară.

DOCTOR Y.

Accept ipoteza. Care ar putea fi crima?

DOCTOR X.

Pornind de lângă Coasta de Diamant, mai întâi trebuie să ieșim din Curentul de sud. Nu doar o dată sau de două ori sau de zece ori, când am plecat de lângă Coasta de Diamant, curentul de lângă țărm ne-a tras prea departe spre sud, chiar până unde se zărește curbura Africii, pe care, dacă am ocoli-o, ne-am trezi neputincioși în Curentul Guineei, care ne-ar duce spre cine știe ce țărmuri nedorite. Am reușit însă întotdeauna să întoarcem vasul la timp și să-l îndreptăm spre vest, cu destinația insula Trinidad. Bineînțeles, dacă

de data aceasta nu ne întâlnim iar cu Ei. Tot în cerc și în cerc. Nu dorim deloc să urmăm o traiectorie circulară fără porturi. Nancy îl așteaptă pe bietul Charlie în Puerto Rico, George îl are pe vechiul său prieten, John, la capul Canaveral, iar eu, după ce vasul se va apropia îndeajuns de mal, mă voi aștepta să o văd pe Conchita stând pe stânca ei obișnuită, înaltă și neagră, și să ascult cântecul pe care îl cântă pentru mine. Dar, pentru că întâmpinările și despărțirile au avut loc de nenumărate ori, și ei, și noi vrem să se termine o dată. Și cum cântecele au fost auzite de atâtea ori, cei ce le cântă nu mai sunt doar Nancy sau sărmanul Charlie sau oricare dintre noi. Când am trecut în ultimele dăți pe lângă grădina unde așteaptă Nancy, toate fetele din oraș i s-au alăturat; stăteau de-a lungul zidului de deasupra mării și ne priveau cum plutim prin fața lor și cântau cântecul care îi tot atrăsese pe sărmanul Charlie și pe oamenii din echipajul său în locul unde se aflau ele.

Sub mâna mea trup de flori
Sub mâna mea cald peisaj
Lumea-mi pierdută mi-ai redat.
În tine respiră pământul sub mâna mea.
Brațele mi-erau pline de crengi carbonizate
Brațele mi-erau pline de nisip dureros.
Acum mă legăn în păduri bogate,
Mă topesc în râuri vijelioase,
Sunt osul și florile-s carnea.
O, acum ajungem…
Acum, acum!
În axul șuierător al lumii
De parcă Dumnezeu a pornit un vârtej ca pe un titirez,
Azvârlind în lume un nou continent.
Noi, bărbații, ne înșiruiam însă pe punte și le cântam:

Dacă păsările încă ar țipa pe țărm,

Și caii în galop o noapte-ntreag-ar fi,

Iubito, spre tine m-aș întoarce și aș spune: Pregătește patul și aprinde lampa.

Și noaptea-ntreag-am sta și-am asculta Valurile cum se izbesc, se tot izbesc de mal Dac-ar mai fi păsări pe dune,

Dac-ar goni caii sălbatici pe țărm.

Apoi ne făceam semn cu mâna, îndepărtându-ne până când nu ne mai vedeam, lacrimile noastre secând tot mai mult cu fiecare ocol pentru că ne pregăteam pentru prima întâlnire cu Ei, iar ele, femeile, așteptau împreună cu noi, căci eliberarea lor depindea de noi, prizoniere găsindu-se pe insula aceea.

În această călătorie erau doisprezece oameni la bord, eu fiind căpitanul. Data trecută fusesem simplu matelot, iar căpitan era George. Ne aflam la o distanță de patru zile de țărm, curentul ne ducea plăcut și ușor, legănându-ne, iar vântul sufla dinspre nord, mângâindu-ne obrajii dinspre dreapta, când, deodată, Charles, care era de veghe, ne-a chemat pe punte și am văzut. Adică i-am văzut. Dacă ne întrebați de unde știam, înseamnă că nu simțiți deloc rezonanța imaginațiilor noastre în așteptarea acestui moment. Și mai înseamnă și că voi încă nu ați aflat că toată speranța voastră atârnă de venirea Lor. Nu, nu este adevărat că ne-am imaginat totul în această formă. Nu am spus și nu ne-am gândit niciodată: Ei se vor înfățișa ca păsări sau vor apărea ca forme de lumină mergând pe valuri. Dar dacă ați avut vreodată în viață vreo mare speranță care s-a împlinit în cele din urmă, trebuie să știți că speranța întâlnirii cu ceva trebuie să corespundă înfățișării acelui ceva – sau, cel puțin, în acea formă trebuie să fie văzut de voi. Dacă v-ați închipuit un monstru cu opt picioare și ochi cât cepele, atunci, dacă există o asemenea vietate în marea de sub ochii voștri, nu veți vedea

nimic altceva, nici mai mult, nici mai puțin – asta sunteți pregătiți să vedeți. Ar putea să iasă din valuri oști de îngeri, dar dacă așteptați să vedeți un ciclop uriaș, puteți să treceți drept prin mijlocul lor și să nu simțiți decât o împrospătare a aerului. Astfel că, deși nu stabiliserăm o formă precisă în mintea noastră, nu ne așteptaserăm la nimic dușmănos, nici înspăimântător. Speranțele noastre erau să primim ajutor, explicații, o înălțare a ființei noastre și a gândurilor noastre. Ne pregătiserăm sufletește ca niște barometre care anunță vreme frumoasă. Eram convinși că vom atinge ceva care avea să vibreze pe o notă mai înaltă, mai puternică decât noi și de aceea am știut imediat că exact pentru asta călătoriserăm pe mare, tot în cerc și în cerc și iar în cerc, atât de multe cicluri, încât s-ar putea spune că așteptarea întâlnirii cu Ei devenise o mișcare circulară în mințile noastre, ca aceea din ocean.

Ne-am dat seama de prezența Lor datorită senzației că plutea ceva în aer, o pace cristalină însoțită de un sentiment de încordare a ființei noastre, căci nu eram acordați în aceeași cheie muzicală ca ceea ce așteptaserăm.

Marea era vioaie și tălăzuită, iar atmosfera încărcată cu o pulbere fină de picături de apă. Plutind pe deasupra valurilor neastâmpărate, la numai câteva sute de metri depărtare se vedea un disc strălucitor. Părea să fie transparent, căci ochiul percepea în primul rând strălucirea, asemănătoare sticlei sau cleștarului, dar era atras de ceea ce se afla în interior, dincolo de acea sclipire, ca de apa dintr-un pahar plin. Dar nu era o strălucire reflectată: materia care constituia laturile discului era ea însăși un fel de lumină. Se înnora cu repeziciune, cerul era jumătate nori, jumătate soare, iar peisajul din jurul nostru era un amestec de spumă și valuri agitate și picături de apă împroșcate în aer și lumină în mișcare, totul schimbându-se mereu sub ochii noștri. Ne așteptam să vedem niște necunoscuți

ieșind din disc și, probabil, lăsând în jos pe valuri, așa cum fac oamenii, vreo barcă pneumatică sau altă ambarcațiune pentru ca noi, stând de-a lungul parapetului și ținându-ne cu putere de frânghii și verge să îi privim cum se apropie și să-i examinăm cu atenție, adaptându-ne gândurile și comportarea momentului respectiv. Dar nu a apărut nimeni. Discul luminos se apropie și mai mult, dar aproape insesizabil, contopindu-se cu mișcarea generală neîntreruptă a albastrului și a albului, încât ajunse, plutind în aer cu puțin deasupra valurilor, până la numai câțiva pași depărtare de noi, înainte să înțelegem, cu o strângere de inimă, că nu trebuia să ne așteptăm la ceva banal, cum ar fi deschiderea unei uși, coborârea unei scări și a unei ambarcațiuni urmate de încordarea unor brațe ce dau la rame. Totuși nu ne așteptam la ceva special atunci când discul ne-a absorbit deodată. Ce era? Am simțit mai întâi o senzație inundându-ne tot corpul. În cazul unei febre sau al unei mari încordări epuizante sau în momentele de dragoste, toate capacitățile corpului se măresc și se extind, vibrând mult mai puternic decât în momentele obișnuite ale vieții. Ei bine, noi vibram pe un ton ridicat, însoțit de o notă ascuțită și înaltă, care străbătea aerul, din acelea care pot sfărâma pahare – sau chiar cu efecte și mai mari, dacă sunt prelungite. Discul care existase în câmpul vederii noastre la o depărtare de câțiva metri, un obiect ca oricare altul, deși un obiect mai puternic decât celelalte și mai distrugător – părea să ne învăluie și să pătrundă în ochii noștri. Descriu senzația fiindcă nu știu ce s-a petrecut în realitate. Cert era că acest disc s-a ridicat puțin deasupra valurilor, așa incit a ajuns la același nivel cu puntea noastră, și apoi a trecut pe deasupra noastră sau prin ființa noastră. Când însă ne-a învăluit, nu mai părea să fie un disc cu o formă definită, ci era mai curând un fel de pulsație rapidă a aerului, o vibrație care era totodată și sunet. Starea părea de nesuportat atât cât a durat, ca și

cum două materii diferite se luptau una cu alta fără niciun fel de îndoială în privința rezultatului. Totul nu a ținut de altfel decât câteva clipe, iar în momentul în care mi-a dispărut senzația că ochii îmi erau umpluți de o lumină sau de un sunet pulsatil, și că trupul îmi era forțat, întins, invadat, de parcă lumina, sau sunetul, ar avea capacitatea de a străbate țesuturile păstrându-și totuși o formă definită ca aceea a omului, mi-am întors privirea să văd dacă George, care se afla cel mai aproape de mine, mai era încă în viață. Dispăruse însă, iar când m-am uitat îngrozit să văd unde era și unde erau și ceilalți, niciunul dintre ei nu mai era acolo. Nimeni. Nimic. Discul, care redevenise un disc de cristal ce plutea deasupra valurilor de cealaltă parte a vasului, se înălța spre cer. Îi măturase sau îi înghițise sau îi absorbise pe însoțitorii mei, lăsându-mă singur. Vasul era pustiu. Punțile erau pustii. Mă cuprinsese groaza. Și chiar mai rău. Căci veacuri în șir navigasem și mă rotisem, mă rotisem, mă rotisem și mă rotisem cu un singur scop: acela ca într-o bună zi să-i întâlnesc pe Ei, iar acum, în cele din urmă, ne aflaserăm într-adevăr în același spațiu de aer, dar fusesem părăsit. Am alergat la parapetul opus și m-am prins cu mâinile de el, deschizând gura să strig. Poate chiar am strigat o vreme sau am scos vreun sunet slab; dar cui oare îi era destinat? Unui disc strălucitor și argintiu care părea, în timp ce se înălța și se îndepărta în aer, că trebuie să fie străveziu, dar nu era? Nu avea ochi să mă vadă, nici gură pentru a răspunde strigătului meu cu un sunet propriu. Nimic. Iar înăuntru erau unsprezece oameni, prietenii mei, pe care îi cunoșteam mai bine decât mă cunoșteam pe mine însumi. Fiindcă ne cunoaștem mai bine prietenii decât ne cunoaștem pe noi înșine. Apoi, în timp ce stăteam lângă parapet, privind îndelung tabloul pe care îl formau albastrul și albul și argintiul care se agitau, și împroșcau, și se cutremurau, și dansau, și mă orbeau – mare și aer contopite – mi-am

dat seama că nu mă uitam la nimic. Discul dispăruse, nu mai era decât conturul unei celule pe retina mea. Nimic.

Pierderea, conștiința nepăsării lor de nebănuit îmi provocau o stare de rău fizic. Să-i ia pe ceilalți și să mă părăsească pe mine? În toate călătoriile noastre pe mare nu ne închipuiserăm niciodată că s-ar putea să fim vreodată luați pe sus și duși undeva ca o grămadă de cățeluși sau pisoi nou-născuți. Noi doriserăm să ni se dea instrucțiuni sau ajutor, aveam nevoie să ni se spună cum să ieșim din această învârtire în cerc nesfârșită și să intrăm în Curentul Ecuatorial de Sud. Acum, că nu se întâmplase așa, nu ni se dăduseră niciun fel de instrucțiuni sau informații, doar avusese loc un fel de răpire, îmi venea să strig, să protestez împotriva comportării lor reci și crude, asemenea unui pisicuț care, acoperit de cuta unei pături în fundul coșului, miaună de singurătate în timp ce se mișcă orbește încoace și încolo, căutându-și cu botul și simțurile tovarășii pierduți printre cutele păturii care se răcește cu repeziciune.

Am rămas la marginea punții. Deși vasul avea nevoie să fie cârmit și pânzele să fie ridicate, și deși se putea foarte bine să fi fost dus de curent cine știe unde, nu-l puteam mânui de unul singur. Îmi dădeam bine seama că trebuie să-l părăsesc, doar dacă nu cumva mă hotărâm să trăiesc singur la bord, cu slaba speranță că Discul o să coboare din nou asupra navei și să-i lase la bord pe prietenii mei în același fel în care îi răpise. Dar nu prea credeam că se va întâmpla una ca asta. Și îmi era teamă să rămân.

Aveam impresia că Discul sau Cristalul, în trecerea sa iute pe deasupra corăbiei sau prin ea, pe deasupra mea sau prin mine, schimbase atmosfera vasului, mă schimbase. Eram zguduit și tremuram cuprins de o spaimă rece. Nici nu mă puteam ține pe picioare, așa că stăteam agățat de o funie. Când am avut impresia că nu mai tremur și m-am ridicat cu dinții încleștați, așteptând să-mi

revină acea căldură a vieții pe care o simt și cățelușii, tremurul reîncepu, ca un atac de friguri, deși simțeam un fel de slăbiciune, nu febră. Totul pe corabie îmi era dușmănos, ca și cum respirația Discului stârnise putregaiul în trupul vasului. Dacă aș spune că fusesem cuprins de groază în acel moment și că eram și acum la fel de îngrozit ar părea că fac o afirmație banală. Fusesem izbit de un sentiment de totală înstrăinare; trăsesem adânc în piept un suflu de neîndurat. Nu mai eram câtuși de puțin eu însumi, și noul sentiment de dezgust, care depășea cu mult simpla teamă de corabie, era o boală în sine. În tot acest timp, deasupra capului meu pânzele se scuturau, jucau în vânt, se umflau sau atârnau nemișcate. În tot acest timp, vasul se cutremura și se legăna la fiecare schimbare de direcție a vântului capricios și nestatornic. În tot acest timp, corabia era o ființă atacată și lăsată în voia morții.

Am început să-mi construiesc o plută din lemnele pe care le-am găsit în magazia dulgherului. Munceam cu înfrigurare, vrând să plec de acolo cât mai repede. Nu mă gândisem nicio clipă să rămân mai departe pe vas, atât eram de înspăimântat. Totuși îmi dădeam seama că era mai primejdios să plec de unul singur pe o plută decât să rămân pe loc. Pe vas se găseau apă, alimente, un adăpost, până în ziua când avea să se scufunde sau să se sfărâme de vreo stâncă. Până atunci însă avea să mă ocrotească. Totuși nu puteam rămâne. Ca și cum faptul de a nu fi fost luat în seamă, de a fi fost lăsat în urmă tocmai eu, dintre toți vechii mei tovarăși, era în sine un fel de blestem. Fusesem stigmatizat împreună cu vasul meu.

Am muncit multe ceasuri, iar când a pierit lumina zilei, am atârnat un felinar de furtună de o vergă și am continuat să lucrez toată noaptea. Am construit o plută pătrată, din bârne de balsa, cu latura de patru metri. Pe plută am legat strâns o ladă plină cu alimente și un butoi cu apă. Am fixat apoi un catarg în mijlocul

plutei. Am luat trei perechi de vâsle și am legat două din ele, ca rezerve, de bârnele plutei. În centru am construit o platformă de scânduri lată de vreun metru douăzeci. În tot acest timp am muncit stăpânit de o teamă de moarte, de o teamă rece și bolnavă, cuprins din când în când de accese de friguri, așa încât trebuia să mă încovoi și să mă strâng grămadă, ca apucat de crampe, prinzându-mă cu putere de ceva, de teamă să nu mă rup în bucăți.

În zori pluta mea era gata. Cerul se înroșea în timp ce priveam încotro se îndrepta vasul, constatând astfel că acesta se întorsese și naviga acum înapoi prins de Curentul Guineei, spre Camerun sau Congo. Trebuia să-l părăsesc cât mai repede și să sper că voi putea să ies vâslind din acest curent care mă ducea spre mal, și să mă reîntorc în Curentul Ecuatorial. Am îmbrăcat toate hainele pe care le-am găsit. Am aruncat pluta pe valuri, unde începu să se legene în voia lor precum un dop. Și pe când cerul era cuprins de flăcările răsăritului ca interiorul unei piersici coapte, m-am lăsat să lunec pe o funie și mi-am făcut vânt, reușind să cobor pe plută în ultima clipă, tocmai când un val era gata să o salte și să o tragă în larg. Când am ajuns pe plută aveam încă hainele uscate, dar m-am trezit repede ud până la piele din cauza stropilor împroșcați de valurile mării. Am început să vâslesc imediat, aplecându-mă în față, cu spatele spre soare-răsare. Vâsleam ca și cum m-aș fi îndreptat spre un loc unde aveam să fiu în siguranță, spre un vas solid și uscat, în loc să mă îndepărtez de unul. Când soarele se înălțase și plutea la patru degete deasupra orizontului într-un cer senin, alburiu al unei dimineți de vară, pânzele vasului nostru păreau un nor albicios, ca un roi de fluturi coborâți pe valuri, departe în urma mea, în timp ce eu mă îndreptam acum spre vest, în direcția cea bună în care trebuia să merg. Iar când mi-am înălțat capul pentru a mai privi o dată vasul, era greu să-mi dau seama dacă vedeam albul pânzelor sau

doar spuma de pe creasta unui val înalt din depărtare. Marea îmi era prielnică acum și se unduia și se legăna ușor, nemaipărând răscolită și schimbătoare. Am vâslit neîntrerupt toată ziua aceea și cea mai mare parte a nopții următoare. Am vâslit și am tot vâslit până ce brațele păreau să nu-mi mai aparțină, continuând să se miște fără să-mi dau seama că eu le porunceam să o facă. Apoi, într-o după-amiază – cred că la trei zile după ce am privit pentru ultima oară pânzele vasului dispărând la răsărit, s-a stârnit o furtună, mi s-au îmbibat hainele de apă și am pierdut vâslele de rezervă.

Două zile mai târziu o mare foarte agitată mi-a smuls și ultima pereche, așa că de atunci a trebuit să mă las în voia curentului care o cotește spre vest și apoi spre nord. Acum am la dispoziție tot timpul din lume să cuget că sunt angajat în aceeași călătorie și în același curent ca mai înainte și mă tot rotesc iarăși și iarăși, cu Indiile de Vest gata să se ivească la orizont, cu Nancy a sărmanului Charlie și cântecul ei drept repere terestre, ca atunci când fusesem pe vas împreună cu tovarășii mei de călătorie. Iar după cântecul femeilor, exact ca și mai înainte, m-am rotit și iar m-am rotit, pe lângă Marea Sargaselor și apoi în Curentul Golfului și iar m-am rotit dus de legănarea mării, prin dreptul coastelor Portugaliei și Spaniei și iar m-am rotit și m-am rotit. Dar acum nu mai sunt pe o corabie înaltă cu pânze asemenea unor fluturi albi, ci pe o plută mică, singur, rotindu-mă iar și iar. Și totul e la fel, în cerc și iar în cerc, numai speranța mi se întunecă încetul cu încetul: oare vor putea Ei sau Discul sau Obiectul de Cristal să-mi observe pluta la viitoarea coborâre pe pământ, micul fir de praf pe întinsul mării? Oare mă vor vedea și vor avea ei bunătatea să mă salute sau să-mi răspundă cu un chiot când îi voi implora: cum aș putea să ies din acest curent, Prieteni, îndrumați-mă spre cealaltă coastă, rogu-vă!

Da, îi voi striga, desigur, deși acum un nou fior rece care îmi

străbate inima îmi vorbește despre o teamă pe care nu am mai avut-o. Nu m-am gândit niciodată, în toate aceste cicluri și cercuri și circuite, tot rotindu-mă și iar rotindu-mă, că s-ar putea ca ei pur și simplu să nu mă observe, după cum cineva nu ar observa un pisic adormit sau un cățeluș care încă nu a deschis ochii, ascuns în cutele păturii sale mirositoare. De ce ar trebui ei să observe acel fir de praf – așa cum le-ar apărea pluta mea pe întinsa mare? Totuși nu-mi rămâne nimic altceva de făcut decât să merg înainte, fără vâsle, fără cârmă, fără somn, epuizat. După câte știu, ar fi un act de bunătate să cobor pe coasta unde se află Nancy și să-i spun că Charlie al ei s-a întâlnit în cele din urmă cu – ce anume? Cu Ei, presupun, căci asta este tot ce pot să-i spun, nimic altceva, nici măcar ce a simțit el când a fost absorbit în substanța acelui Obiect strălucitor. Îmi va cânta oare cântecul ei, în timp ce pluta îi va trece în derivă pe dinainte? Se vor îmșira oare femeile lângă zidurile grădinilor de vară și vor cânta și le voi cânta și eu, la rândul meu, că timpul dragostei a trecut? Și apoi voi trece mai departe, prin fața prietenului lui George și îi voi striga că George a – ce a făcut? Și unde? Și apoi tot înainte și înainte și înainte, până ce o voi vedea din nou pe Conchita mea așteptându-mă, îmbrăcată în straie de călugăriță – stare în care a fost adusă de rătăcirile și călătoriile mele pe mare.

Omul, asemenea unui copac înalt,
Urăște furtunile.
Cu brațele, genunchii, mâinile Prea țepene pentru dragoste,
Așa se-mpotrivește copacul vântului.
Dar se trezește-ncet,
Și în pădurea întunecată Vântul desparte frunzele,
Iar fiara cea neagră iese din peșteră cu pași apăsați.
Dragostea mea, când vei spune:
„Aici a fost furtuna,

Aici a fost ea,
Aici – fiara fantastică",
Vei spune oare și
Că prima oară ne-am sărutat cu teamă,
Cu buzele strânse,
Și mâinile ni le-am atins cu teamă,
Ca și cum între ele ar fi dormit o pasăre?
Vei spune oare:
„Pasărea albă, ea m-a prins în capcană”?

Așa cântă ea de fiecare dată când trec prin dreptul ei, rotindu-mă iar și iar, tot mai departe și mai departe.

DOCTORUL X.: Ei, cum te simți în după-amiaza asta? PACIENTUL: Mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc… DOCTORUL X.: Țin să-ți spun că eu sunt convins că poți ieși din starea asta oricând vrei.

PACIENTUL: Mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc… DOCTORUL X.: Doctorul Y. Nu va fi la spital la sfârșitul acestei săptămâni. Îți voi da un alt medicament. Vom vedea ce efect are.

PACIENTUL: înăuntru, afară, afară, înăuntru. Înăuntru, afară, afară, înăuntru.

DOCTORUL X.: Numele meu e Doctorul X. Pe tine cum te cheamă?

PACIENTUL: Mă rotesc și…

Cred că e probabil să se fi întors la vârsta de unsprezece sau doisprezece ani. Vârsta când și mie îmi plăceau poveștile cu călătorii pe mare. Se află într-o stare și mai rea ca înainte, după părerea mea. De fapt, nu arată câtuși de puțin că își dă seama de prezența mea. Doctorul Y. Susține că în prezența lui reacționează.

24 august

DOCTOR X.

DOCTORUL Y.: Azi cum te numești?

PACIENTUL: Aș putea să fiu Odiseu?

DOCTORUL Y.: E cert că marea lui nu a fost Atlanticul, nu crezi?

PACIENTUL: Dar ar putea fi de data asta, nu?

DOCTORUL Y.: Bine, acum ce urmează?

PACIENTUL: Poate Jamaica. Azi sunt puțin mai spre sud decât de obicei.

DOCTORUL Y.: Vorbești aproape întruna de zile întregi. Ți-ai dat seama de asta?

PACIENTUL: Tu mi-ai spus să vorbesc. Pe mine nu mă deranjează dacă mă gândesc la ceva în loc să vorbesc.

DOCTORUL Y.: în fine, orice faci, ține minte: nu ești pe o plută în Atlantic. Nu ți-ai pierdut prietenii în brațele unei farfurii zburătoare. N-ai fost marinar niciodată.

PACIENTUL: Atunci de ce mă cred marinar?

DOCTORUL Y.: Cum te cheamă de fapt?

PACIENTUL: Ingeniosul.

DOCTORUL Y.: Unde locuiești?

PACIENTUL: Aici.

DOCTORUL Y.: Cum o cheamă pe soția ta?

PACIENTUL: Am eu soție? Cum o cheamă?

DOCTORUL Y.: Spune-mi, de ce nu vrei niciodată să vorbești cu doctorul X.? E oarecum jignit din cauza asta. Tot așa aș fi și eu.

PACIENTUL: Ți-am mai spus că nu pot să-l văd.

DOCTORUL Y.: Ei bine, suntem din ce în ce mai îngrijorați. Nu știm ce să facem. Au trecut aproape două săptămâni de când ești aici. Poliția nu știe cine ești. Suntem destul de siguri de un singur lucru: anume că nu ești marinar, nici de profesie, nici amator. Spune-mi, ai citit multe povești despre călătorii pe mare când erai copil?

PACIENTUL: Și ca om mare, și când eram copil.

DOCTORUL Y.: Cum îl mai cheamă pe George? Și cum îl mai cheamă pe Charlie?

PACIENTUL: Curios. Nu-mi amintesc… da, desigur, toți aveam același nume. Numele vasului.

DOCTORUL Y.: Cum se numea vasul?

PACIENTUL: Nu-mi amintesc. Dar s-a scufundat sau a naufragiat cu mult timp în urmă. Pluta nu a avut niciodată un nume. Nu dai nume unei plute cum dai unui om.

DOCTORUL Y.: De ce să nu dai un nume plutei? Dă-i acum un nume.

PACIENTUL: Cum să-i dau un nume plutei când nu știu nici cum mă cheamă pe mine? Mă cheamă… cum? Cine mă cheamă? Cum? De ce? Dumneata ești doctorul De Ce și eu mă numesc tot De Ce – asta e; buna mea navă De Ce s-a scufundat în Curentul Guineei, lăsându-l pe Cine pe o plută lunecoasă și… DOCTORUL Y.: Stai puțin. Voi lipsi patru, cinci zile. Doctorul X. Va avea grijă de tine până mă întorc. Voi veni să te văd imediat ce mă înapoiez. PACIENTUL: înăuntru, afară, afară, înăuntru, înăuntru, afară…

Un nou tratament. Librium și Tofranil, câte 3 tablete pe zi.

29 august

DOCTOR X.

Marea este mai agitată decât a fost până acum. Când pluta se înclină pe creasta unui val, văd peștii unduind pe deasupra capului meu, iar când valurile se sparg și mă învăluie, peștii și plantele lunecă și mi se rostogolesc pe față, căzând apoi în mare. Când pluta urcă spre creștetul valurilor, peștii mă privesc în ochi din peretele de apă. Asta-i vietatea aia care trăiește în aer, își zic ei înainte de a se revărsa peste chipul și umerii mei, iar eu îmi zic, în timp ce se lovesc de mine și lunecă mai departe, că sunt niște vietăți de apă și aparțin

unui mediu umed. Valul se încolăcește și se răsucește în volburi desăvârșite, ținând suspendați în el trei pești de adâncime care au urcat spre suprafață pentru a vedea cerul – niște pești foarte potriviți pentru iazuri sau pentru a fi ținuți în borcane de marmeladă – precum și pânza scânteietoare de plancton, nici vizibilă, nici invizibilă, ci numai o explozie strălucitoare a închipuirii.

Dacă oamenii sunt ființe ale aerului, iar peștii, fie mari, fie mici, ființe ale mării, cine sunt atunci ființele focului? A, da, știu, dar voi nu m-ați văzut, m-ați ignorat, mi-ați răpit tovarășii de drum și m-ați lăsat scâncind în faldul unei pături puturoase. Unde sunt ei, prietenii mei? Ei împart acum dreptatea, din faldurile flăcărilor, privindu-mă drept în ochi din limbile mătăsoase și ondulate ale focului. Priviți, iată un om, o ființă a aerului, gândesc ei inspirând flacăra galbenă, așa cum noi inspirăm H20. Este desigur ceva aparte în privința acelei prăpăstii imense și uluitoare, se gândesc ei – George? Sărmanul Charlie? ceva care merită recunoaștere. Ei însă sunt acum dincolo de aer și de locuitorii acestuia. Ei sunt aruncătoare de flăcări. Sunt furtuni de foc. Crezi că dreptatea este ceva blând? Nu, ea rade totul în cale-i, doboară totul la pământ, taie orice o împiedică. Valurile sunt atât de adânci, se sparg cu atâta furie încât mă găsesc mai mult sub ele decât deasupra lor. Cei de dincolo învață oamenii – oamenii îi învață pe alți oameni – cum să capete și ei plămâni de pești, oamenii învață să respire apă. Dacă voi trage adânc în piept apă, oare țesuturile plămânilor mei se vor putea adapta, cât durează răsturnarea unui val, și vor striga: Da, da, tu, cel de sus, tu, marinarule, respiră adânc și te vom duce prin apă așa cum te-am dus și prin aer? La urma urmei, ființele acelea desigur că au trebuit să-i învețe pe prietenii mei, George, și Charles, și James, ca și pe ceilalți, să-și umple bine plămânii cu foc. Doar nu-

mi spui că atunci când vârtejul de cristal m-a învăluit împreună cu prietenii mei am tras în piept aer obișnuit, nu, a fost un foc rece, respirația soarelui, vântul solar, dar oamenii au plămâni care dormitează ca aceia ai unui copil în pântecele mamei și așteaptă numai ca vântul solar să-i umfle ca pe pânzele corăbiei. Plămânii aerului sunt pentru aer, dar organele făcute din sunete de cristal, din lumină care cântă, sunt pentru vântul solar care îmi va aduce cu el dragostea. Sau mă va duce pe mine în întâmpinarea dragostei. Vai, valurile se înalță până hăt, sus, se înclină și cresc și se avântă drept spre cer, iar eu sunt mai mult sub valuri decât deasupra lor, iar pluta mea seamănă cu un mic dop jucând pe o mare bântuită de vânturi și mi-e rău, vai, mi-e atât de rău, aruncat și purtat dintr-o parte în alta, vai de sărmanul meu cap și de plămânii mei, dacă mai rămân mult pe această plută grea, groasă și slinoasă, incrustată cu scoici și care țipă și pârâie când se sparg de ea valurile uriașe, încât îmi vine să-mi vărs și inima din piept și să mă prăbușesc fără cunoștință în valurile umflate ale mării adânci. Doar atunci am să părăsesc pluta.

Vai, nu, nu, nu, mi-am părăsit bunul meu vas *De ce* și m-am prins ca o lipitoare de noul meu pat tare, pluta. Cum pot să o părăsesc, însă, și să cad ca o pasăre bolnavă în codrii mării? Dar dacă aș găsi o stâncă sau insuliță? Prostule, nu există stânci sau insulițe sau insule sau porturi în care să poți trage în mijlocul întinsei ape a Atlanticului, aici, la 45° longitudine vestică, pe Ecuator. Dar pluta a început să se sfărâme. Se sfărâmă. N-am avut decât niște funii marinărești obișnuite pentru a lega unele de altele bârnele subțiri din lemn de balsa, și ce funii aș fi putut găsi care să poată ține strâns laolaltă pe furtuna asta o adunătură de grinzi grosolane?

E furtună. E taifun. Cerul e negru ca tăciunele, cu o dungă alb-gălbuie bolnăvicioasă la marginea norilor, iar valurile sunt negre-

albăstrui și mai înalte decât turlele bisericilor; firea toată e umedă și rece, iar urechile îmi țiuie de parcă aș avea friguri. S-a terminat cu pluta mea, se destramă sub mine și se împrăștie ca firele de paie ce plutesc pe apele infecte din canalele prin care se scurg lăturile din bucătării. Se desface în bucăți, iar eu rămân plutind pe valuri, căutând să mă agăț de vreun pai sau măcar de vreun os de pește. Sunt ud leoarcă, simt că mă înec și mi-e frig, mi-e grozav de frig, mi-e frig, mi-e frig până în adâncul trupului, unde ar trebui să-mi simt căldura vieții, de-a lungul șirei spinării și în pântece, dar acolo mă simt rece, rece cum e luna. Mă duc în adânc și mai în adânc, dar apa mă aruncă deodată în sus, din nou la lumină, ca pe un dop, și mâna mea dă de stâncă, un refugiu în furtună, un mic vârf de stâncă neagră pe care nu l-a mai descoperit niciun marinar de pe oceane înaintea mea și nici nu a fost înscris pe vreo hartă; e doar o stâncă de bazalt neagră și singuratică, vârful unui munte măreț, înalt de vreo două sau trei mii de metri, cu pante acoperite de păduri întinse legănate de ocean, prin care pasc în cirezi bivolii de mare. Voi aștepta agățat de vârful de stâncă până când va trece furtuna și va apărea din nou cerul senin. Măcar aici pot sta în sfârșit liniștit, cum stă și stâncă liniștită după ce a țâșnit de pe fundul oceanului acum un milion de ani și s-a obișnuit să-și afirme dreptul de a exista și să se împotrivească aprig furtunilor Atlanticului. Am găsit o despicătură lungă în stâncă, o văgăună, și mă voi aciua aici până vine dimineața. Acum sunt iarăși o vietate a uscatului, îndreptățită să se bucure de un somn netulburat și ușor. Eu și stâncă, vârful de munte, suntem în siguranță împreună și nu mai putem fi duși de aici, acum doar apa se mișcă și se revarsă. Gata, s-a potolit. S-a liniștit. Furtuna a trecut și soarele a apărut deasupra unei întinderi de apă netede, liniștite și compacte, a cărei suprafață se leagănă ușor și nu mai împroașcă picături în toate direcțiile ca și cum oceanul ar

vrea să se sfărâme în bucăți. Acum e doar o apă sărată, fierbinte, cântătoare, lunecând spre Indiile de Vest, trecând repede pe lângă mine, care mă țin strâns de stâncă. Alunec adânc în somn. Somn. Adânc.

SORA: Trezește-te. Trezește-te! Așa! Bravo. Haide! Nu așa; așa e bine. Rămâi ridicat. Așa-i foarte bine. Te sprijin eu.

PACIENTUL: De ce? Pentru ce?

SORA: Trebuie să mănânci ceva. Bine, o să te culci la loc imediat. Chiar n-ai probleme cu somnul, așa-i? PACIENTUL: Dar de ce vrei să dorm dacă mă trezești mereu?

SORA: De fapt nu trebuie să dormi chiar așa demult. Trebuie să stai liniștit și să nu mai vorbești. Dormi prea mult.

PACIENTUL: Cine spune că trebuie? Cine mi-a dat pastilele?

SORA: Așa e, dar… în fine, nu are importanță. Bea asta.

PACIENTUL: E groaznică.

SORA: E supă. Supă bună, caldă.

PACIENTUL: Lasă-mă în pace. Îmi dai pilule să dorm și apoi mă trezești mereu.

SORA: Te trezesc? Nici vorbă. Parcă aș încerca să trezesc o stană de piatră. Ți-e cald?

PACIENTUL: A ieșit soarele, soarele…

Cine n-a adăstat, golit, în piatra caldă,

De sunetul alene-al apei legănat, în sunet scufundat, de parc-aude Al valurilor tunet revărsat în scoică Sau sângele prin peșterile cărnii;

Tot agățându-se de soare cu privirea,

Ca înecatul înghițit de valuri,

Tot agățându-se de glasuri care cheamă,

De soarele care se pierde-n zare?

SORA: Mai mănâncă puțin, te rog.

PACIENTUL: Nu mi-e foame. Am învățat să respir apă. Știi, e plină de plancton. Îți poți hrăni plămânii tot așa cum îți hrănești stomacul.

SORA: Așa să fie, dragule? Să nu mergi prea departe cu asta, va trebui să respiri din nou aer.

PACIENTUL: *Acum* respir aer. Sunt pe stâncă, înțelegi?

Priviți-l deci așa cum l-ar privi o pasăre Legănată ca o corabie de-un aer cald și aspru, Sosită din ținuturi vaste și vântoase pe talazuri ce se înalță și clădesc noian peste noian în buza aspră-a țărmului, încet și pe-ndelete, Trudind să-nfăptuiască bizara inversare A monstruoasei nașteri în chinuri nesfârșite

Când se ivi un mădular verzui ca iarba mării, Capul pământului și-abia la urmă trupul tot,

Pe veci mâncat de marea care l-a născut, Geloasa mare ce-și iubește durerea din trecut.

SORA: De ce nu te duci să stai puțin în salonul de zi?

Nu te-ai săturat să zaci în pat tot timpul? PACIENTUL: O gelozie care-și iubește durerea. SORA: Te doare ceva? Ce anume?

PACIENTUL: Nu pe mine. Pe tine. Iubind cu gelozie și nutrind durerea.

SORA: Nu mă doare nimic, te asigur.

PACIENTUL: Ea coboară pe aripi lenește peste noiane de spumă

Și iat-acolo jos mărunta siluetă răstignită ce se agață de stânca neagră, ca la un pas de-nec, Și simte pasărea cea mare deasupra sa și știe că nu poate lua cu sine aripi, voci sau vânturi, Ce-l urmăresc pierdute cum coboară prin apele sticloase,

Pin' ce zvonul

Care-i mai stăruie-n urechi e stins de valuri.

SORA: Ia pilulele astea, dragă, așa.

PACIENTUL: El s-a dus la fund ca înecatul,

Prin ape străpunse de soare, acolo unde Sub creasta valului leneș încă mai e lumină Prinsă cum e lumina într-un geam,

Unde un pește incrustat cu juvaeruri plutește lin ca pasărea,

Apoi în adâncimile mai din afund, unde totul e Lumină tulbure, difuză, ca-n inima pădurii.

Cade și cade, pe lângă brațe temătoare,

Pe lângă fălci cu dinți ferestruiți și ape înșelătoare ale morții,

Până ce se odihnește în sfârșit pe fundul oceanului.

Aici stâncile par îmbrăcate în ferigi luminoase, iară peștii înoată licărind fosforescenți printre ierburi de mare Și bancuri de lumini plutesc clipind ca niște ochi. Aici domnește logica stranie a nopții.

Să fie oare-aici o diafană tânără-necată plutind învăluită-n părul ei?

Purici de mare țopăie ca broaștele râioase pe țeasta palidă a stâncii.

Să fie-aici lucirea cărnii ca opalul?

Marile valve închise ca două uși albe întinzându-se și tremurând asemeni chipului Chinuit de cloroform, fața ei zâmbitoare Aceluia demult aproape uitat, iubit o dată, I-apare prin pânzele de apă ca o lună nouă umbrită

Și trece oarbă, asemeni lunii moarte de demult.

El e înarmat cu indiferența somnului din adâncuri Și plutește nevătămat printre ierburile carnivore,

Unde schelete zac grămadă până-n tavanele peșterilor

Ca roiuri de păianjeni albi, tremurători,

Pe când motoarele acoperite cu ierburi spălăcite cu valțuri și pistoane zvâcnind în verdele…

SORA: Hai, lasă, dragă. Of, ești necăjit, nu? Toți trecem prin perioade grele, toți suntem necăjiți din când în când. Chiar și eu. Așa trebuie să gândești despre necaz.

PACIENTUL: Nu oricine a cunoscut aceste adâncuri Văgăunile negre și fără fund ale mării,

Unde orice licărire a zilei piere deasupra,

Iar apele amorțite se mișcă încet, grele și murdare…

SORA: Nu e bine să scuipi pilulele.

PACIENTUL: Murdare, murdărit, mă murdăresc, murdar.

SORA: O înghițitură și scapi. Gata.

PACIENTUL: Mă trezești, apoi mă adormi. Mă trezești și apoi mă bagi la fund. Am să mă trezesc acum. Vreau să mă trezesc.

SORA: Atunci ridică-te.

PACIENTUL: Dar ce îmi tot dai, ce sunt pilulele astea, cum să mă trezesc când tu… cine-i omul acela care mă bagă la fund, care mă face să mă scufund cum se scufundă un înecat și…?

SORA: Doctorul X. Crede că tratamentul ăsta o să-ți facă bine.

PACIENTUL: Celălalt unde-i, cel care se luptă cu mine?

SORA: Dacă te referi la doctorul Y., se va întoarce curând.

PACIENTUL: Trebuie să mă ridic de pe fundul mării. Trebuie să înfrunt suprafața mării, fie furtună, fie nu, fiindcă Ei nu mă vor găsi niciodată în adâncuri. Și-așa nu e bine că-i aștept să vină în aerul nostru greu, plin de fum și murdar, dar să aștept să coboare pe fundul mării, printre toate vapoarele scufundate, nu, nu e rațional. Nu, trebuie să urc la suprafață și să le dau ocazia să mă vadă acolo, în văgăuna stâncii fierbinți.

SORA: Da, desigur, foarte bine. Dar fii bun și nu te mai agita atâta…

PACIENTUL: Bunătatea e altceva. Trebuie să mă trezesc. Trebuie. Trebuie să veghez. Altfel nu mai scap și nu mai plec de aici.

SORA: Da, nu știu ce să spun. Poate că nu-ți prieste tratamentul? Mai bine culcă-te, atunci. Foarte bine. Întoarce-te pe o parte. Fă-te ghem. Așa. Acum liniște. Șșșșșșșșșșșșșșșș…

PACIENTUL: Nani, nani, copilaș Legănat de furtună,
Dacă răul nu i-l faci,
Nici ea nu se-ndură.

Mi s-au răpit simțurile. Sunt lipsit de resurse fizice. Am înțepenit într-o maree. Când eram pe bunul meu vas *Lollipop* am fost țintuit acolo de vânt și de mare. Când am fost pe plută, nu mai era nimeni acolo în afară de mine. Pe stânca aceasta sunt însă bine prins. Sunt ținut bine. Nu pot face nimic altceva decât să mă țin cu putere de ea. Și să aștept. Sau să mă arunc în apă ca un scafandru, până la fundul oceanului, unde este întuneric ca în mațele unui pește și de unde nu poți pleca nicăieri decât spre suprafață. Am totuși o alternativă, da. Pot să mă rog de cineva să mă aducă deasupra, nu-i așa? Să mă agăț de coada unei păsări sau a unui pește. Dacă prietenii omului sunt câinii, cine sunt prietenii marinarilor? Delfinii. Ei ne iubesc. Ne asemănăm, se spune.

Totuși, când oare a omorât vreun delfin oameni? Noi, însă, am ucis atât de mulți delfini numai din curiozitate, nici măcar pentru hrană sau de dragul de a omorî. Mă va duce la dragostea mea un delfin. Un delfin negru, lucios, cântător, cu ochi iubitori și un bot lung ca de marmotă. Rezistă, sărmane delfin, în marea ta otrăvită, îngroșată de materie puturoasă din mațele omului și murdăria din mintea ucigașă a omului; nu muri încă, ține-te tare, ține-mă și scoate-mă din acest circuit nordic înghețat care mă macină și du-mă peste ape și în jos, în curentul blând care lunecă spre sud, spre țărmurile mult dorite. Așa! Coboară pe sub apă dacă trebuie, pot respira apă dacă trebuie, dar înoată la suprafață dacă poți, ca să salut în trecere vreun prieten care și-a luat înfățișarea unei săgeți de foc sau a unui petic de lumină. Ascultă, delfinule, sunt într-adevăr greu? O ființă bună? Rudă apropiată? Du-mă doar spre sud, în curentul cel cald, vai, acum oceanul e neliniștit, suntem săltați și

aruncați de valuri ca în Uraganul care mi-a sfărâmat pluta de parcă ar fi fost de paie, dar acum știu că delfinul meu e o plută mai zdravănă, cu imaginație, vai, ce tensiune înspăimântătoare, ce încordare, însă am ieșit, da, am ieșit, am ieșit de tot din curentul nordic, înotăm tot spre vest, de fapt spre sud-vest, dar în sens invers acelor de ceasornic, înainte fusese spre vest, în sensul acelor și fără nicio țintă în afară de Indiile de Vest și Florida, pe lângă Marea Sargaselor și Curentul Golfului, duși în derivă de vântul de vest și de Curentul Insulelor Canare, în cerc și în cerc și tot în cerc, dar acum, o, delfinule, pe această bulă fragilă de săpun, Pământul nostru, învârtindu-se albastru și verde și în toate culorile curcubeului, unde aerul și apa minate spre nord se rotesc în vârtejuri, în sensul timpului, de la stânga la dreapta, descriind mari spirale de suflu și lumină și apă, acum, delfinule, prieten cântător, suntem pe cealaltă cale și mă voi ține strâns de tine, te voi strânge cu brațele și mă voi încleșta de tine și mă voi agăța până la ultima suflare de răbdarea ta, răbdător, până ce mă depui pe țărmul dorit, căci, vai, delfinule, trebuie neapărat să mă duci acolo, să mă lași cu bine pe mal, nu mă lăsa să mă tot învârtesc prea departe spre sud, târât de curentul brazilian al minții mele, nu, tu lasă-mă să cobor ușor de pe spinarea ta lunecoasă pe nisipul argintiu al coastei braziliene, unde, ridicându-ți ochii, vezi înălțându-se piscurile ținuturilor muntoase. Acolo este adevărata mea țintă și dragostea mea, așadar, delfinule, urmează-ți neapărat drumul.

Gata, iată țărmul. Și acum, mai mult decât oricând, trebuie să ne urmăm drumul cu grijă. Nu avem în cale stânci, bancuri de nisip sau recifuri care să-ți turtească botul delicat sau să-ți smulgă fâșii din spinarea ta neagră și lucioasă, avem însă înainte coasta strălucitoare, iar din toate primejdiile Curentului Sudic, aceasta este cea mai mare, căci dacă ne fixăm ochii pe țărmul fermecător,

dorindu-ne doar să ajungem la el, atunci curentul ne va arunca iară în ciclul uitării, în cerc și în cerc și tot în cerc, înapoi spre coastele Africii, unde vom avea tovărășia ghețarilor plutitori venind din sud, așa că înoată înainte, delfinule, și gândește-te doar la ce trebuie să faci, adică la mine, la debarcarea mea pe țărm, nu te lăsa pradă visării la nisipul de argint și la pădurile adânci de colo, căci dacă visezi, puterea ta va slăbi și vei luneca spre sud ca un pește mort sau pe moarte.

Gata. Da. Am sosit, suntem aproape de mal, în tunetul valurilor care se sparg de țărm. Dar astupă-ți urechile, delfinule, nu asculta și nici nu privi, lasă-ți gândurile minate de un îndemn puternic. Înăuntru. Tot înăuntru, încă simți pe aripa stingă atingerea rece a curentului care ne trage spre sud. Înăuntru. Da, nici eu nu mă uit, dragă delfinule, căci dacă nu ajung la țărm acum și suntem luați și duși de curent spre sud, iar în cerc și în cerc și tot în cerc, atunci cred că te voi ruga, delfinule să te porți cu mine cum se poartă și oamenii cu delfinii și să mă spinteci ca să-ți satisfaci curiozitatea. Dar mergi mai aproape. Da, mai aproape. Suntem atât de aproape acum, încât copacii de pe plajă și de pe coasta înălțată dincolo de plajă atârnă parcă deasupra noastră, așa cum atârnă copacii deasupra unui râu liniștit de pe continent. Și iată-ne la țărm. Dar nu vrei să vii cu mine, să-ți despici coada ta moale și lucioasă și neagră ca să-ți faci două picioare și să urcăm agale spre munții de colo, din depărtare? Nu vrei? Atunci cu bine, delfinule, cu bine, lunecă ușor pe apă înapoi în marea ta zburdalnică și fii fericit acolo, trăiește, respiră până când otrava pe care o pregătește omul pentru toate vietățile te găsește și te ucide oriunde-ai înota. Acum mă rostogolesc pe țărm de pe spinarea ta prietenoasă, îți mulțumesc, îți mulțumesc, ființă binevoitoare, îmi simt în fine picioarele sigure pe nisipul scârțâitor, cu gleznele spălate de tivul rece al valurilor.

Și, în sfârșit, părăsind marea unde m-am rotit iarăși și iarăși și iarăși veacuri întregi, mintea mi-e prinsă în cercurile Timpului, asemenea depunerilor de pe cochiliile scoicilor sau înscrierii anilor în trunchiurile de copaci, pășesc pe nisipul uscat și sărat, scuturându-mi trupul ca un câine ud.

Trebuie să fi fost cam zece. Soarele îmi scălda din plin spatele de la înălțimea sa obișnuită din faptul dimineții. Cerul era fără nori, de un albastru profund. Mă aflam pe o plajă imensă, cu nisip alb, care se întindea pe o lungime de câțiva kilometri în ambele direcții, pierzându-se în depărtare, în spatele unor promontorii stâncoase. În fața mea cobora o pădure deasă până la marginea plajei. O briză adia dinspre mare, însuflețind ramurile copacilor. Frunzele scânteiau. Tot așa și marea. Nisipul de pe plajă sclipea. Era un peisaj plin de liniște, belșug și încredere, dar în același timp lumina era confuză. M-am simțit mai bine când am ieșit din strălucirea orbitoare a plajei și am intrat în umbra răcoroasă a copacilor. Pădurea nu era prea deasă și puteai să pășești cu ușurință. De pe plajă văzusem că panta se înălța abrupt până la un podiș înconjurat de stânci. Căutam o potecă, îndreptându-mă spre vest, pe sub copacii înalți, și în cele din urmă am descoperit o cărare nisipoasă ce părea să ducă spre ținutul înalt de dinaintea mea. Pășeam alene, alinat. Zgomotul valurilor care se spărgeau de mal lăsa loc aici liniștii profunde. Deasupra mea ramurile copacilor sprijineau parcă o tăcere grea, îngreunată încă de ciripitul a mii de păsărele. Și nu după mult timp am auzit în față un bubuit puternic ca al valurilor care se spărgeau de țărm la patru, cinci kilometri în urma mea. Mă aflam pe malul unui râu care se prăbușea în șuvoaie printre stânci într-un alt râu, mai jos și mai lat, ce se rostogolea sclipitor mai departe pentru a se vărsa apoi în mare. Cărarea urca pe mal, preschimbându-se curând într-o potecuță ce înainta printre stânci,

pe lângă cascadă. Am mers încet înainte, udat până la piele de stropii ce-mi topeau sarea amară de pe chip. Când am ajuns la capătul de sus al cascadei și am privit înapoi, am văzut o pantă abruptă, ce se întindea de-a lungul coastei. După ce cobora printre stânci, râul se lățea și se liniștea la mai bine de doi kilometri de locul unde mă aflam. Nordul și sudul se vedeau ca-n palmă, pe deasupra frunzișului pădurii pe care o străbătusem, iar dincolo de pădure se întindea oceanul albastru care se contopea cu albastrul cerului într-o fâșie de nori albi răscoliți ca o spumă celestă. Întorcându-mă împrejur, culmile pe care le văzusem de pe plajă se înălțau încă în fața mea, căci mă găseam doar pe o creastă intermediară. Și iar am intrat în pădure, de data asta una mai puțin înaltă și rară, unde grozama și iarba neagră din regiunile înalte începeau deja să apară. Pădurea de aici era învăluită într-o atmosferă mai însuflețită și mai intimă decât aceea de mai jos, căci era plină de păsări și de triburi de maimuțe care sporovăiau fără încetare. Se simțea peste tot un parfum greu. Venea de la un copac pe care nu-l mai văzusem până atunci. Semăna oarecum cu un castan, dar avea flori mari de culoare mov, ca magnoliile, iar briza ușoară răspândea parfumul, astfel încât părea să emane din fiecare copac sau tufiș. Cel ce pătrundea aici nu simțea niciun fel de dușmănie. Dimpotrivă, mă simțeam bine-venit, ca și cum m-aș fi aflat într-o țară în care dușmănia sau aversiunea încă nu se născuseră. După o vreme, tot urcând mai departe, dintr-un crâng de bambuși de pe marginea cărării îmi ieși înainte un animal masiv și pestriț ca un leopard, care se întoarse să mă privească gânditor, ghemuindu-se apoi la pământ lângă potecă, de unde mă urmări să vadă ce am de gând. Chipul îi era încordat, dar binevoitor, iar ochii săi verzi mă priveau fără să clipească. Nu mi-a trecut prin gând câtuși de puțin să-mi fie teamă de el, așa că mi-am continuat drumul fără să-mi schimb ritmul, până când am

ajuns în dreptul lui. Era cam la vreo șase pași de mine și părea nemaipomenit de mare și puternic. Cum stătea ghemuit la pământ, își ținea capul la aceeași înălțime cu al meu. Am privit felina în față, înclinându-mi ușor fruntea – căci socoteam că un simplu zâmbet nu putea constitui un semp de recunoaștere, la care, asemeni unei pisici care vrea să-ți recunoască prezența sau prietenia, dar e prea leneșă sau prea mândră ca să se miște, leopardul sau puma sau ce era pur și simplu și-a închis ochii pe jumătate și a început să toarcă ușor. Am trecut mai departe. Fiara m-a urmărit puțin cu privirea, m-a urmat câțiva pași și apoi a făcut un salt părăsind poteca și dispărând în tufișurile mari de pe malul râului ce sclipea și tremura în toate culorile curcubeului: sute de fire de păianjen reflectau lumina soarelui. Am continuat să urc. Amiaza era acum pe sfârșite, soarele îmi bătea drept în față, iar strălucirea lui îmi rănea ochii. Privind înapoi, aveam impresia că parcursesem jumătate din distanța dintre țărm și ținta mea: podișul înconjurat de stânci, însă văgăuna sau panta afundată în coasta ținutului prin care urcasem, pe lângă cascadă, nu se zărea deloc: nu se înfățișa acum decât o pantă lungă și continuă până la plaja de lângă mare, cu câteva petice de pâclă cenușie în dreptul cascadelor. Prăpăstiile erau semnalate mai mult prin sunet, uruitul încă audibil al torentelor. Dacă nu aș fi urcat panta și nu aș fi descoperit eu însumi genunea, nu aș fi crezut că așa ceva exista, ceea ce însemna că în fața mea mai puteau foarte bine să fie și alte prăpăstii sau pante abrupte pe care pădurea le înghițise și le nivelase. Închis între malurile sale înalte, râul curgea năvalnic pe lângă mine, rostogolindu-și valurile verzi-întunecate. Era un adevărat paradis al păsărilor și maimuțelor, iar când m-am așezat la umbra copacilor să-mi odihnesc trupul și ochii obosiți de strălucirea soarelui, am zărit pe malul celălalt câteva căprioare tinere venite să se adape. M-am hotărât să mă întind puțin, găsind o

pantă acoperită cu iarbă, unde razele soarelui se strecurau prin frunzișul legănat de vânt, și am adormit în lumina vărgată. Când m-am trezit, am găsit felina aurie și pestriță întinsă alături de mine. Sub copaci începuse să se întunece. Dormisem mai mult decât avusesem de gând. M-am hotărât atunci să rămân acolo peste noapte, căci știam că prietena mea felină va sta să mă păzească. Descoperind un pom încărcat cu fructe violet-portocalii, aducând cu prunele, m-am înfruptat din ele pe post de cină; după atâta vreme de când nu mai mâncasem hrană de uscat, mi se părea că gust fructe pentru prima oară în viață, fiecare mușcătură oferindu-mi o senzație delicioasă. M-am așezat din nou pe iarbă și am așteptat, pe când lumina se topea încet-încet, la acel ceas al înserării când totul în natură e întristat de soarele care se cufundă. Fiara galbenă se apropie atât de mult de mine, încât puteam să o ating cu mâna. Se culcă, așezându-și capul uriaș pe labele din față, cu ochii săi verzi pironiți în depărtare, dincolo de râu. O simțeam mulțumită de tovărășia mea, pe când lumina părăsea partea noastră de lume, iar noaptea se strecura tainic dinspre mare. Stăteam amândoi alături în timp ce priveliștea se estompa treptat: mai întâi râul adânc, apoi copacii de pe malul îndepărtat, ale căror crengi dinspre vârf reținеau cel mai mult razele soarelui, apoi tufișurile cele mai apropiate și, în cele din urmă, firele de iarbă pe care le alesesem ca mici puncte de reper, încercând să le rețin formele – ca și cum coborârea apăsătoare a întunericului putea fi împiedicată de aceste micuțe santinele. Intrară în scenă sunetele, mult mai puternice în noaptea care se lăsase. Huruitul valurilor, spărgându-se pe plaja depărtată încă se auzea, ca un ton subtil al liniștii ce mă înconjura, rostogolirea în spirală a râului în albia sa răzbătea de sub clipocitul de la suprafață, iar păsările de noapte începuseră să freamăte și să sporovăiască în ramurile foarte joase de deasupra mea. Deodată

marea felină își înălță capul și scoase un răget ale cărui vibrații se sparseră în ecouri ce se împrăștiară în toate direcțiile, coborând pe coastele dealurilor și colinelor golașe ce nu se mai zăreau. Am auzit deodată o mișcare în tufișurile din spate și mi-am zis că poate prietena mea, fiara, plecase să vâneze sau să umble prin pădure, dar când mi-am încordat privirea încercând să pătrund întunericul adânc și înmiresmat, am văzut că acum se aflau în apropiere două feline culcate una lângă alta și că nou-sosita lingea cu gingășie chipul celeilalte, care torcea mulțumită.

Întunericul apăsa greu, nu era însă rece, și simțeam o umezeală caldă în aerul pe care îl trăgeam în plămânii mei atât de îmbibați de sare, încât de-abia acum, când se goleau încet-încet de ea, începeam să respir din nou ca o ființă de uscat și nu de mare, cum fusesem până atunci. Deodată bezna se lumină de o strălucire interioară și întorcându-mi capul spre stânga am văzut poiana scăldată în razele lunii, iar râul își dezvălui albia în dâre de lumină mișcătoare. Luna încă nu se zărea, dar se înălță curând deasupra copacilor; de pe tăpșanul unde ședeam eu, părea hăt în înaltul cerului. Stelele se stinseră sau păreau mai curând că încearcă să se arate de sub o apă scânteietoare, iar poiana era scăldată de o lumină liniștită. Cele două feline galbene, care nu mai erau galbene acum, cu petele lor întunecate părând asemenea urmelor lăsate de o jivină pe pământul scăldat în rouă argintie, se lingeau și torceau dând semne de neliniște, ca și cum voiau să se miște din locul unde se găseau. M-am hotărât atunci să-mi continui drumul noaptea, dacă vremea rămânea caldă și cărarea ce urca de-a lungul râului nu era întreruptă de stânci sau hăuri, înfățișându-se luminată și ușor de parcurs. M-am ridicat în picioare, părăsind cu părere de rău poiana înmiresmată, și mi-am continuat drumul urcând spre înălțimile din depărtare, iar felinele mă urmau la o distanță de câțiva pași, cu ochii

lor verzi strălucind în lumina lunii, după cum am constatat când am întors capul să mă asigur că veneau după mine – căci mergeau fără să facă nici cel mai mic zgomot, ca și cum aș fi fost însoțit de două umbre argintii.

Noaptea mi s-a părut foarte scurtă. Pe nesimțite, luna coborî plină pe cerul de la apus, asemenea soarelui mai devreme, iar strălucirea ei solemnă îmi umplu stăpânitor ochii până când mi-am simțit interiorul craniului spălat de clarul lunii. M-am întors atunci și am văzut că dimineața zugrăvea cerul în roz și auriu deasupra mării. Cele două fiare prietenoase dispăruseră între timp. Eram iar singur. Râul din stânga mea, cenușiu acum în lumina de dinaintea răsăritului, nu mai curgea domol și bogat, înfățișându-se mai lat, mai puțin adânc și sfarâmat din loc în loc de stânci, mici cascade și insulițe. Mai departe, în fața mea, râul năvălea într-o altă cascadă mult mai largă, iar poteca pe care mă aflam urca abrupt printre copacii neclintiți, dar strâmbi, așa cum sunt aceia siliți să crească în aerul de munte, pe o pantă abruptă, unde pământul este necontenit subțiat de ploaie. Eram foarte obosit, dar am socotit că e mai bine să urc înainte până ce soarele avea să-mi lumineze iar chipul și să-mi bată în ochi. Am continuat să merg, dar acum înaintam încet deoarece cărarea devenise o potecă foarte îngustă, uneori redusă numai la mici goluri unde abia îți puteai sprijini piciorul pe stânci, la distanță de câțiva pași unele de altele, deseori lunecoase din cauza pulberii lichide pe care o împroșca râul.

Am continuat să urc din ce în ce mai sus, pe jumătate amețit de zgomotul apelor ce se izbeau de stânci și de vânturile dușmănoase și biciuitoare care păreau să sufle din toate direcțiile, tăindu-mi respirația. Totuși eram înviorat de prospețimea aerului și de sforțările pe care le făceam pentru a respira adânc, așa încât tot ce mă înconjura îmi apărea de două ori mai clar datorită minții mele

limpezi și luminii nou-născute a zorilor. Marginea podișului și stâncile care-l înconjurau îmi apăreau atât de aproape deasupra mea încât, dacă vânturile ar fi rostogolit de sus bolovani smulși de pe margini, aceștia m-ar fi zdrobit fără scăpare. Părea că întreaga masă a stâncilor era gata să se adâncească dintr-odată în munte, așa cum lunecase deja pământul sub propria greutate în partea dinspre poalele pantei. Am continuat să înaintez, ținându-mă de ramurile tufișurilor și chiar de mănunchiuri de trestii înalte care îmi răneau mâinile și brațele. Dacă vântul nu mi-ar fi spulberat orice gânduri clare din minte poate că aș fi fost descurajat foarte repede să mai continui urcușul, dar, cum nu mă mai gândeam la nimic, deși ceea ce mi se înfățișa înaintea ochilor nu-mi prevestea nimic bun, am continuat să merg ca un robot. Se vedea acum clar că înaintea mea era o despicătură îngustă în peretele stâncos, probabil prea periculoasă pentru a mă aventura în ea și că deasupra despicăturii – în cazul când aș fi ajuns acolo – se înălța o stâncă perpendiculară netedă ca sticla până la marginea povârnișului. Nu se vedea nicio cale prin care să ocolesc despicătură. De-a lungul unuia dintre pereții abrupți ai muntelui, în care apărea deschizătura, vuiau apele râului, coborând năvalnic mai mult prin aer decât prin albia stâncoasă. Pe partea aceea nu vedeam decât un noian de ape spulberate. De cealaltă parte aveam o pantă argiloasă, foarte abruptă, sub care se deschidea o prăpastie. Era cu neputință să-mi fac drum pe partea dreaptă traversând panta, deoarece chiar și o pietricică desprinsă din ea pornea o avalanșă pe care o auzeam prăvălindu-se până în pădurea de la poalele hăului. Totuși cărarea urmase cursul râului tot drumul până aici, cineva sau ceva folosise înaintea mea această cărare a cărei țintă părea să fie, cum nu se poate mai limpede, despicătura din stânca din fața mea. Ca urmare am continuat să urc, pătrunzând în tăietura dintre stânci. Lumina

soarelui de dimineață se zărea sclipind pe cerul albastru, departe, deasupra capului, căci mă aflam acum închis într-o penumbră cu miros de lilieci. A trebuit să-mi urmez drumul în sus frecându-mă de pereții stâncoși, sprijinindu-mi picioarele de unul din aceștia și spatele și umerii de celălalt. A fost o sforțare înceată și dureroasă, dar în cele din urmă am reușit să mă cațăr până la o platformă îngustă de la baza peretelui sticlos, ultima porțiune înainte de a ajunge sus. Uitându-mă în jos, aveam priveliștea unor păduri magnifice prin care râul apărea ca o dungă verde strălucitoare, iar de partea cealaltă a pădurilor se vedea o dungă albă de nisip, de-a lungul țărmului, descriind un arc de cerc, dincolo de care se întindea marea, până la orizont. Sus, unde ajunsesem, stăpânea mirosul înțepător al apelor tulburi și parfumurile înflorite din pădurile de dedesubt. Văgăuna puturoasă prin care urcasem părea acum lipsită de orice importanță în călătoria mea, căci bezna și apăsarea ei păreau străine de vastul spațiu luminos pe care îl străbătusem până acolo; totuși nu se întâmplase chiar așa și, drept urmare, m-am silit să-mi amintesc totul. Fără chinuitoarea cățărare prin despicătură nu m-aș fi aflat în locul unde mă găseam acum. De aici, însă, nu exista nicio cale să-mi continui urcușul, sau cel puțin așa părea. Trebuia să merg mai departe deoarece nu puteam face nimic altceva; totuși nu puteam urca. Brâna pe care mă aflam, lată de aproape un metru, se topea foarte repede în văzduh, după cum am constatat cercetând-o până la capăt în ambele direcții. Drept în fața mea se găsea un perete de stâncă negricioasă și netedă ca oglinda pe care mi-am fixat privirea, așa cum cercetasem pereții lucioși ai valurilor când mă aflam pe mare. Numai că aici nu mai erau pești care să mă privească lung din valuri, ci numai imaginea ștearsă a unui chip acoperit de barbă ce crescuse în voie săptămâni la rând. Nu știam ce să fac. Mi se părea imposibil să mă cațăr pe

stânca sticloasă. Era înaltă de vreo opt, nouă metri și nu vedeam niciun fel de crăpătură sau spărtură în peretele neted. M-am așezat pe brână privind spre răsărit la soarele de dimineață, apoi la drumul pe care urcasem, și gândindu-mă că aici mă găsea moartea, dacă nu mă găsise în altă parte. Deodată am sesizat o mișcare în despicătura prin care urcasem și am văzut capul felinei galbene ivindu-se cu prudență deasupra potecii, deoarece urcușul era periculos chiar și pentru ea – cu siguranță că pentru ea fusese la fel de îngust cât fusese de lat pentru mine. În urma felinei urca prietena sau perechea ei. M-am dat mult la o parte să fac loc pe brână celor două animale, dar nu au vrut să rămână cu mine. Rând pe rând, și-au întors capul și m-au privit lung și stăruitor cu ochii lor verzi. Capetele lor mari și blănoase se profilau pe cerul foarte albastru; apoi au început să urce una după alta stânca sticloasă și abruptă din câteva salturi ușoare. Am zărit două capete, încă profilate pe cerul albastru, privind cercetător în josul stâncii, în direcția mea, de la vreo nouă metri înălțime. M-am ridicat și m-am dus la locul de pe platformă de unde porniseră felinele să urce în salturi, fără să-mi cred încă ochilor, dar ajuns acolo am observat că pe suprafața netedă și sticloasă a stâncii se afla o dungă aspră, ca o potecă, vizibilă când era luminată de soare numai dintr-un anumit unghi. Nu avea asperitățile unui trunchi cu coaja groasă, ci asprimea unei roci de granit erodate de vreme. Fără exemplul celor două fiare nici nu mi-ar fi trecut prin minte să încerc să mă cațăr ca o muscă pe această panglică zgrunțuroasă de-a lungul peretelui neted, dar așa, mi-am întins trupul cât am putut și, prinzându-mă cu palmele tot mai sus de perete, am constatat că dacă nu mă mai gândeam cât era de înspăimântător și de periculos ceea ce făceam, mâinile și picioarele îmi rămâneau agățate de fața aspră a stâncii, până ce m-am trezit deasupra peretelui ca oglinda și m-am prăvălit printre

bolovanii de la marginea podișului unde voisem să ajung. Mi-a apărut atunci clar că această înălțime, culmea a tot ce îmi dorisem din momentul când ieșisem din mare în ziua precedentă pe plaja rămasă acum jos, foarte departe, era un platou întins de la poalele unor munți ce se înălțau spre apus, profilați pe orizontul îndepărtat, probabil la vreo șaptezeci de kilometri depărtare. Privind în jos spre înspăimântătoarea potecă pe care urcasem, nu mi se mai părea acum cine știe ce, iar culmea abruptă și sticloasă pe care o socotisem imposibil de escaladat nu mi se arăta cu nimic mai înfricoșătoare și de neizbutit decât orice lucru deja făcut și depășit chiar cu ușurință. Râul cel lat era o panglică argintie strălucitoare. Cascadele din partea de jos a acestuia – la o depărtare de vreo șaisprezece kilometri, acolo unde întregul ținut, cu povara sa de codri deși, luneca neted spre mare – apăreau doar ca o linie umbrită printre vârfurile copacilor, iar un nor alb, atârnând foarte jos deasupra pădurii, reprezenta cataractele desfășurate pe câțiva kilometri. Din cascadele de sub marginea platoului, ale căror ape învolburate mai că atingeau culmea muntelui, nu mai rămăsese acum decât sunetul, căci prăbușirea lor în hăul de dedesubt nu se mai zărea deloc.

Vedeam de sus întreaga coastă și dincolo de aceasta oceanul albastru. Aveam impresia că eram singur pe lume. Nu se zărea niciun vapor în larg și nici măcar vreo canoe pe râu. Pădurile nesfârșite se întindeau tăcute sub mine și nicăieri cât vedeam cu ochii, străbătând cu privirea zeci de kilometri de codru, nu se vedea înălțându-se vreo coloană de fum care să indice vreo gospodărie sau vreun călător făcându-și de mâncare.

Pe podișul pe care mă aflam vegetația era diferită. Aici erau copacii mai zvelți și mai veseli ai savanei, cu ierburile înalte care aveau să devină în curând aurii. Cum priveam spre apus la munții cu vârfuri troienite de zăpadă iarna, acum de un albastru văratic,

din stânga răzbătea până la mine zgomotul unei ape. Traversând un teren destul de neted, am descoperit cauza zgomotului la un kilometru mai spre sud. Râul al cărui curs îl urmasem de la malul mării curgea iute într-o albie stâncoasă și puțin adâncă. Era mai mult un pârâu lat și șopotitor, cu golfulețe și plaje unde și un copil se putea juca în siguranță. Râul însă nu se revărsa urlând peste marginea povârnișului și peste pereții ca de sticlă care păreau într-adevăr să fi fost neteziți de apă într-o vreme îndepărtată. Nu. Cam la vreun kilometru distanță de marginea peretelui stâncos se deschidea, lată de câteva sute de metri, o despicătură în albia râului. Noianul de apă pur și simplu luneca în deschizătură, dispărând în pământ aproape fără niciun zgomot. Se putea însă vedea ușor unde fusese albia râului cu mii sau milioane de ani în urmă, deoarece, de partea cealaltă a văgăunii prin care râul luneca în interiorul pământului, se afla încă vechea albie, ca un canal puțin adânc, dar lat și lățindu-se și mai mult în apropierea peretelui stâncii peste care cursese o dată. Era acoperită acum de tufișuri, iarbă și pietroaie, mai adâncită într-o parte, unde râul parcă se gândise să formeze o cotitură, așa cum fac apele curgătoare care, din cauza terenului, nu pot curge drept și se rotesc uneori în spirale exercitând o puternică presiune--când asupra unui mal, când asupra celuilalt. Râul însă nu știuse că se putea azvârli peste marginea stâncii abrupte care îl aștepta puțin mai departe și care avea să facă, prin urmare, inutile orice pregătiri pentru a forma vreo cotitură: apa se prăbușise în trecut direct peste marginea prăpastiei, iar când m-am apropiat de margine și am privit în jos, am văzut că albia râului, roasă și netezită din vremea când fusese o cascadă, încă se putea distinge printre bucățile de stâncă împrăștiate sub cornișa sticloasă pe care o crezusem imposibil de urcat. Râul ieșea brusc la suprafață la treizeci de metri mai jos, după o lungă călătorie prin puțul cufundat în

beznă. Țâșnea la fel de scânteietor, limpede și zgomotos cum fusese și deasupra, înainte de a lua contact cu atmosfera subpământeană. După ieșirea la lumină se izbea, se avânta huruind și se sfărâma, așa cum îl văzusem în dimineața precedentă, în timp ce mă cățăram pe poteca de pe malul apei.

M-am înapoiat să privesc iarăși în văgăuna uriașă de pe podiș prin care râul cădea în adâncuri, ca apa dintr-o cadă de baie prin scurgere, și am văzut deasupra abisului un vârtej încărcat cu o pulbere lichidă care radia culorile curcubeului. Mi-am întors din nou privirea spre vest, la soarele gata să apună, și mi-am spus că trebuie să găsesc un loc unde să dorm în noaptea care avea să urmeze. Gândindu-mă la zilele și nopțile rămase în urmă, nici nu mai izbuteam să-mi amintesc când mai dormisem bine și liniștit. Nici vorbă de așa ceva de când ajunsesem pe acest țărm prietenos – căci nu se putea numi somn acea jumătate de oră furată în timp ce apunea soarele și mă veghea felina galbenă. Și nici pe spinarea prietenoasă a delfinului, cu atât mai puțin pe stâncă sau pe plută. Timpul mi se înfățișa, în urma mea, puternic luminat în toate detaliile lui, primejdios și uniform – nestrăbătut de dungi întunecate, asemenea unor tăieturi adânci de cuțit. Atunci când aruncăm de obicei o privire în urmă, la drumul parcurs, parcă vedem umbre negre ce se întind de-a curmezișul, cu petice de soare sau de lună între ele. Ajunsesem să cred că devenisem acum o ființă ce își depășise nevoia de somn și asta mă încânta.

M-am hotărât să privesc căderea nopții alături de prietenii mei, marile feline colorate, și m-am dus înapoi, străbătând o lume muiată în apus de soare, până la locul unde cele două animale îmi arătaseră cum să mă cațăr pe imposibilul perete sticlos. Dar nu erau acolo. Atmosfera se umplu din nou de singurătatea apusului.

Eram atât de melancolic, încât îmi venea să plâng sau să-mi

ascund capul sub o pătură – dacă aș fi avut vreuna la îndemână – și să alunec cu tristețea mea înapoi din fața luminii. Dar scena era prea sublimă ca să nu privesc soarele ce cobora în spatele vârfurilor albastre din depărtare, iar întunericul se lăsa mai întâi asupra mării, apoi asupra pădurilor și, în fine, se strecura încet până la locul unde eram așezat, cu spatele rezemat de un copac încă tânăr și destul de elastic pentru a-i putea simți trunchiul legănându-se îndată ce briza nopții începu să adie. Am privit iarăși răsăritul lunii și, deși în seara aceea eram foarte sus, am zărit mai întâi revărsarea de argint curat în bezna de la răsărit, apoi scânteierea ondulată și argintie ce se întindea pe oceanul din depărtare și, în sfârșit, prima dungă de argint atunci când luna se furișă afară din apa mării. Urma o noapte tot atât de blândă și de luminoasă ca și cea precedentă. Am stat veghind scurgerea nopții și așteptându-mi minunatele fiare. Dar nu au venit. Nu au venit! N-au mai venit niciodată. Nu le-am mai văzut de atunci, deși uneori, când stau la marginea podișului înconjurat de stânci și privesc în jos peste vârfurile copacilor din pădurile de jos, îmi închipui că văd o flacără galbenă mișcându-se în întunericul stropit cu galben sau îmi închipui că, lângă un râu, care de aici apare ca o dungă șerpuitoare verde-albastră, văd un punct galben: felina ghemuindu-se pe mal să se adape. Uneori icnetul răsunător al vreunei fiare sau un răget mai puternic decât zgomotul tuturor cascadelor mă face să-mi amintesc de ele – și să sper în ajutorul lor pentru următorul călător care atinge după atâta amar de timp uscatul pe această coastă minunată.

Noaptea a fost și de data aceasta scurtă. Poate că am dormit puțin, dar dacă s-a întâmplat așa, somnul mi-a fost atât de plin de strălucirea luminii care îmi scălda pleoapele, încât dimineața aveam în urmă, de la apusul soarelui, un petic de timp umplut uniform cu un argintiu răcoros și înviorător. M-am gândit că ar fi poate cazul să

încerc să-mi fac drum spre munții din depărtare când lumina soarelui avea să revină din plin pe pământ, dar când a venit într-adevăr – când mica bulă a Pământului s-a rotit astfel încât peticul pe care stăteam privea drept în față soarele, atunci am observat că arborele de care mă rezemasem toată noaptea creștea dintr-o crăpătură, iar aceasta se găsea într-o rocă mare și netedă, și că…

Acum trebuie însă să fiu atent și să-mi descriu mișcările minții într-un mod precis. Deoarece dintr-odată a trecut la viteza timpului desfășurat cu încetinitorul – ca atunci când, căzând de pe o scară, cineva are timp să gândească: am să cad la pământ exact acolo și trebuie să mă întorc ușor în aer, ca să nu-mi lovesc șira spinării de marginea aceea ascuțită spre care cad. Și într-adevăr te întorci în aer și chiar ai timp să gândești: căzătura asta s-ar putea să mă rănească rău, e oare cineva în casă să mă ajute? – și așa mai departe. Toate acestea într-un interval de timp prea scurt chiar și pentru un singur gând, în mod normal. Dar greșim când despărțim mașinăria minții de cea a timpului: sunt același lucru. Numai în asemenea momente frapante și excepționale putem recunoaște acest fapt. În timp ce priveam la blocul de piatră teșit, care categoric fusese cioplit, deoarece vedeam semne lăsate de mâna omului, mintea mea își încetini ritmul, iar timpul începu să treacă mai repede, sau poate timpul își încetini mișcarea, pe când mintea mea își iuți ritmul. Oricare ar fi fost procesul, am devenit deodată foarte vioi și însuflețit și chiar m-am ridicat în picioare fără să-mi dau seama, plimbându-mi privirea în jur. În fața ochilor aveam temelia unei case mari sau a unui templu, sau a clădirii vreunei instituții publice, care acum se vedea clar pe o rază de vreo două sute de metri de jur-împrejurul meu, îngropată în iarba proaspătă și verde. Nu văzusem totuși nimic în ajun, în afară de o savană cu ierburi și câteva stânci împrăștiate printre copacii piperniciți. Temelia ruinată apărea acum

foarte clar. Era ca și cum faptul că știam dinainte ce aveam să văd mă făcea să văd ceea ce altfel n-aș fi putut vedea – căci deja credeam pe jumătate că închipuirea mea crease ceea ce vedeam. Într-adevăr, îmi era nespus de greu să cred că în ajun mă cățărasem peste marginea povârnișului, gata să mă aștept la orice, chiar și la orașe populate și la ciclopi, și totuși nu văzusem ceva atât de limpede. Această cetate sau oraș sau fortăreață fusese de piatră. Pretutindeni în jurul meu pardoselile și temeliile se vedeau cu ochiul liber. Peste tot zăceau la pământ stâlpi și coloane de piatră. Am mers spre nord un timp – dar în direcția aceasta dovezile că acolo locuiseră cândva oameni păreau să se întindă la infinit. Am mers spre apus – cetatea se întindea mult mai departe de locul unde m-am oprit plictisit de mers și de unde m-am îndreptat apoi spre sud. Lespezile, blocurile și pardoseala de piatră cioplită ajungeau până la malul râului de-a lungul căruia mersesem în ajun – și nu văzusem niciun fel de ruine, deși acestea se întindeau chiar până la marginea povârnișului abrupt. O dată existase, așadar, aici, la marginea podișului, înălțându-se deasupra mării și pădurilor, o foarte mare și frumoasă cetate.

În acel moment am simțit că nu mai pot pleca de acolo. Înainte de răsăritul soarelui avusesem intenția să călătoresc mai departe spre munți, dar acum mă atrăgeau vestigiile vechii cetăți. Simțeam că nu mai pot părăsi ruinele. Nu se vedea însă nicăieri vreun loc unde să mă pot adăposti. Am umblat încoace și încolo un timp, în vreme ce soarele se înălța repede deasupra oceanului verzui-albastru. Mă gândeam, fără multă convingere, că s-ar putea să găsesc vreo casă sau încăpere sau altceva unde să mă pot adăposti în caz de ploaie sau vânt. În cele din urmă am găsit ceva, într-un loc pe unde de altfel umblasem, sau cel puțin așa credeam, dar în acel moment era greu să-mi dau seama exact pe unde cutreierasem în numeroasele

mele plimbări peste tot. Într-o direcție în care, cu siguranță, privisem deja de mai multe ori, am observat deodată înălțându-se niște ruine, iar când m-am apropiat de acestea, am constatat că grămada de blocuri de piatră fusese o dată o casă foarte mare sau o clădire pentru adunări sau vreun depozit de mărfuri. Pereții uscați, din piatră, rămăseseră întregi și aveau, probabil, vreo cincisprezece metri înălțime. Îmbinarea și felul în care erau cioplite blocurile, de un galben cald, plăcut, din argilă pietrificată de vremuri și împodobite cu felurite modele, constituiau o realizare foarte reușită. Pardoseala acoperită de un strat foarte subțire de moloz și de pământ gălbui adus de vânturi era din mozaic albastru, verde și auriu. M-am oprit într-o încăpere centrală din care ușile, plasate lângă colțuri, dădeau în încăperi mai mici cu ziduri mult mai scunde. Nu mai existau nici acoperișuri și nici tavane. Am mers când într-o parte, când într-alta pe pardoseala ornamentată cu desene, printre pereții foarte numeroși, constatând că impresionanta construcție era întreagă, în afara acoperișului, în locul căruia se vedea deasupra capului un cer senin, albastru și strălucitor, iar ceva mai târziu, însuși soarele revărsându-și razele asupra clădirii, făcând ca interiorul să ofere un contrast puternic între umbrele întunecate și spațiile scăldate în lumină aurie. Nici măcar o piatră nu se desprinsese din ziduri și niciun centimetru de mozaic nu se pierduse din imensa pardoseală. Mă miram că nu observasem totuși de la început această clădire înălțându-se din ierburile multicolore. Am înaintat până în spațiul unde fusese ușa, de unde am privit afară. Nu m-a surprins deloc faptul că m-am văzut înconjurat de ruinele unei cetăți de piatră care se întindea până departe, cât vedeam cu ochii din capul treptelor înalte de piatră în fața cărora mă găseam acum. Printre clădiri creșteau copaci și se vedea că în spațiile dintre case fuseseră grădini, deoarece peste tot înfloreau tot

felul de plante răspândind felurite parfumuri, iar de la o casă la alta existau canale cu apă ai căror pereți și albii de piatră răcoroasă erau intacte, ca și cum ar fi fost întreținute de muncitori nevăzuți. Aveam acum un mare număr de clădiri de toate felurile din care să-mi pot alege o locuință, dar nici măcar una dintre ele nu avea acoperiș. Oare clădirile acestea fuseseră învelite în trecut cu stuf? Oare această iarbă foarte delicată și aspră se transforma, pe măsură ce îmbătrânea, în trestia cu tulpina rezistentă pe care omul o folosește pentru acoperișuri? Ce fel de cetate fusese aceasta, atât de bine păstrată, încât părea să fie locuită de niște stafii prietenoase și harnice – și totuși fără acoperișuri? Și ce cetate de piatră, de mărimea și măreția acesteia, a putut avea vreodată acoperișuri din stuf?

Am ales o casă mai mică decât majoritatea celorlalte, care avea o grădină de trandafiri și în care apa curgea peste tot, atât în apeducte închise, cât și deschise. Era aproape pe marginea povârnișului și din ea vedeam limpede tot peisajul până la mare, precum și cerul, așa incit ochiul parcurgea încet un cerc de la cascadele dintre stânci, aflate dedesubtul crestei sticloase, urmărind căderile de apă, apoi pădurile dese și întunecate, țărmul, oceanul, cerul, pentru ca apoi privirea să se înalțe drept spre soare, clipind din pricina luminii orbitoare, și să se coboare spre picioarele mele bine proptite pe marginea stâncii abrupte.

Din ce puteam face oare un acoperiș pentru noua mea locuință? Întrebarea aceasta mi-a oferit un răspuns pentru cea dinainte. Ce au folosit locuitorii cetății pentru acoperișurile caselor lor? Răspunsul era: argilă. Între blocurile de piatră ale vechilor temelii și canalele de piatră, pământul era argilos. Când l-am luat în mână și l-am stropit cu apă, mi s-a format imediat în palmă acel material compact și greu pe care îl folosesc olarii. Cândva această cetate avusese acoperișuri

de olane făcute din lutul acesta, însă lutul fiind mai puțin rezistent la distrugerile vremii decât piatra, olanele au fost roase de ploile grele și de vânturile care cu siguranță răbufnesc și pustiesc această regiune mărginașă, înaltă și expusă intemperiilor ori de câte ori este bântuită de furtuni. Era clar că locuitorii nu mai existau. Unde erau? De ce fusese în întregime părăsită această cetate acum pustie? De ce, deși părea un loc ideal pentru ca o societate omenească să poată viețui aici? Avea ușor la îndemână materiale de construcție, avea case de tot felul aproape întregi și perfecte, în afară de acoperișuri, avea apă bună și curată și un climat care favoriza creșterea oricăror feluri de flori și de legume. Oare miile sale de locuitori pieriseră în vreo molimă? Fugiseră înspăimântați de amenințarea cutremurelor? Fuseseră uciși toți în vreun război?

Nu aveam nicio posibilitate să descopăr adevărul, așa că m-am hotărât să nu mă mai gândesc. Voiam să mai rămân acolo un timp; totuși, n-am vrut să mă ostenesc să-mi construiesc un acoperiș. Pereții casei ofereau destul adăpost împotriva soarelui și încă nu sosise anotimpul ploilor, dar chiar dacă ar fi venit, totul s-ar fi uscat repede la înălțimea la care eram, iar terenul nu era dintre acelea care să rămână umede sau reci.

Am găsit un arbore plăcut mirositor, semănând oarecum cu eucaliptul albastru, dar cu frunze mai fine. Am cules câteva brațe pline și le-am dus la adăpostul unui perete. Mi-am făcut din ele un așternut cald și bogat în care mă puteam îngropa dacă mi-ar fi fost rece noaptea. Am mâncat câteva fructe dulci și roz, semănând cu piersicile, culese din pomii care creșteau încovoiați deasupra apeductului din apropierea casei. Am băut apoi apă – și mi-am dat seama că nevoile mele animalice fuseseră satisfăcute. Nu aveam de făcut altceva pe viitor decât să culeg fructe și să aduc frunze proaspete ori de câte ori se veștejeau acelea din care îmi făcusem

patul, în rest puteam sta pe marginea stâncii abrupte să privesc cum se adună norii deasupra mării, să urmăresc fazele lunii în creștere și descreștere și să-mi adaptez ritmul adormirii și deșteptării după lăsarea și risipirea întunericului.

Și nu însemna că eram singur. Fiindcă cetatea era învăluită într-o atmosferă aparte, ca și cum ar fi fost locuită, după cum am spus. Ba chiar ca și cum ar fi fost ea însăși un om sau ar fi avut suflet, ar fi fost o ființă. Părea să mă cunoască. Zidurile păreau să-mi simtă prezența când treceam pe lângă ele. Când luna răsări pentru a treia oară de când venisem de jos, de departe, de pe coasta mării, eu colindam străzile și bulevardele ca și cum m-aș fi aflat într-un grup de prieteni.

Foarte târziu în noaptea aceea, când luna se lăsase deja deasupra munților, m-am culcat pe patul de frunze care emanau un parfum minunat, dormind cu adevărat un timp. A fost un somn ușor, încântător, din care nu am făcut nicio sforțare să mă trezesc, căci vorbeam cu vechii mei tovarăși de pe corabie: George și Charlie, James și Stephen și Miles și ceilalți, și în discuția noastră au intervenit Conchita și Nancy, care își cântau cântecele și râdeau. Când m-am trezit, soarele răsărea strălucitor din marea verde-albăstruie, și am simțit destul de clar că aveam ceva de făcut. Prietenii mei erau pretutindeni în jur, știam asta, și într-un fel constituiau una și aceeași substanță cu piatra caldă și cu toată viața înconjurătoare, dar simțeam că nu-mi era destul doar să trăiesc acolo și să respir aerul acelor locuri. Am sărit în picioare imediat, mânat de ideea că aveam ceva special de făcut și m-am dus să-mi spăl fața și mâinile în cel mai apropiat bazin. Mi-am admirat frumoasa barbă marinărească, chipul și brațele aspre, arse de soare și uscate de sare, am mai mâncat câteva fructe ca piersicile și am pornit printre casele cu acoperișuri de cer pentru a vedea ce se

putea vedea… mi s-a părut într-adevăr ciudat că nu mai observasem așa ceva: înconjurat de clădiri, ca și cum ar fi fost centrul vechii cetăți, putând chiar foarte bine să fie fosta piață centrală, se afla un spațiu întins acoperit cu pietre netede care nu era întrerupt nici de flori, nici de apeducte. Careul avea laturile de șaptezeci sau poate chiar de o sută de metri și în interiorul acestuia se afla un cerc cu un diametru de aproximativ cincizeci de metri. Suprafața pieței era puțin crăpată, în locurile unde se afundase în pământ și prin crăpături crescuse puțină iarbă, dar în rest era aproape complet netedă și aștepta numai să fac eu ce trebuia să fac. Am înțeles în acel moment ce anume. Trebuia să pregătesc cercul din mijlocul careului, curățind gunoaiele și smulgând bălăriile. Am început așadar să lucrez. Mi-a luat mai mult timp decât ar fi trebuit fiindcă nu aveam niciun fel de unelte. Am rupt o creangă groasă dintr-un copac și am folosit-o ca mătură, și după ce am curățat gunoaiele și am smuls iarba, am adus apă în căușul palmelor din apeductele de piatră și am vărsat-o pe jos. Îmi lua însă prea mult timp, așa că am căutat împrejur până ce am găsit un pietroi mare și lat cu o adâncitură pe una din laturi, care poate fusese întrebuințat cândva drept piuliță pentru a zdrobi grâul; l-am folosit să car apă. Curățirea și amenajarea cercului din mijlocul cetății mi-a luat aproape o săptămână, timp în care am lucrat toată ziua și chiar și în nopțile cu lună plină. Dormeam între apusul soarelui și răsăritul lunii și lucram la lumina lunii, culcându-mă apoi între apusul lunii și răsăritul soarelui, când exista un asemenea interval de timp.

Nu mă simțeam obosit. Nu mă obosea deloc munca pe care o făceam. Nici măcar nu mă așteptam să se întâmple ceva deosebit. Știam numai că îndeplineam ceva ce trebuia să fac și nu puteam presupune decât că, fără îndoială, prietenii mei îmi ceruseră să fac lucrul acesta, deoarece doar după visul în care îmi apăruseră ei

știusem că trebuia să curăț cercul din piață.

Acum luna era în ultimul pătrar, formând un triunghi cu soarele și pământul, în timp ce în seara zilei în care ajunsesem pe coasta oceanului fusese lună plină, iar când stătusem atunci pe marginea podișului și privisem îndelung fața rotundă a lunii, mă aflasem cu spatele spre soare, care se găsea de partea cealaltă a pământului și privea lung luna împreună cu mine. În acel moment atracțiile, respingerile și tensiunile de la soare și lună descriseseră o linie dreaptă trecând prin pământ, făcând să se umfle atât uscatul, cât și mările, în valuri masive de atracție pe când pământul se rotea între lună și soare. Acum însă tensiunile soarelui și lunii erau prinse în triunghiul acesta, și mareea era joasă, iar cerul întreg era scăldat într-o altfel de lumină, mai palidă, mai albastră, lumina de lună, iar stelele străluceau în toată splendoarea lor. Nu știam de ce ajunsesem să cred asta, dar eram sigur că de fapt așteaptam viitoarea lună plină.

Mi-am adus grămada de frunze pe jumătate uscate, așternându-le la marginea cercului din piață. Întreaga suprafață a pavajului de piatră era acum spălată și curată, și o serie întreagă de desene luceau pe suprafața acestuia, forme geometrice într-o succesiune continuă, ce sugerau flori și grădini și corespondența acestora cu mișcările cerului. Chiar și în lumina tot mai slabă a lunii, formele se zăreau estompate, cum le priveam rezemat într-un cot pe mormanul de frunze. Stăteam culcat în lumina tot mai ștearsă a lunii și ascultam foșnetul vântului prin ierburi, îngânat cu clipocitul apei care curgea nevăzută prin apeducte, și din când în când trosnetul vreunei frunze uscate din culcușul meu care, luată de vânt, se rostogolea sau se târa pe pavajul de piatră, în timp ce vegheam și iar vegheam toată noaptea, gândindu-mă că poate greșeam și Cristalul urma să coboare acum, în faza de descreștere a lunii. Când eram

gata să adorm, mă culcam pe spate, întinzând un braț pe pavajul de piatră, care încă reținea căldura zilei, și închideam ochii, lăsând ca luna și lumina stelelor să-mi inunde fața. Somnul îmi era stăpânit de mișcările lunii. Luna mă obseda. Mă gândeam mereu cum răsare și apune, sau mai curând cum se rotește în jurul Pământului descriind cercuri și elipse nebunești, mereu schimbătoare, astfel încât uneori se găsea mai aproape de nord, iar alteori se învârtea trecând mult mai jos, pe deasupra capului meu, la 15° în emisfera de sud. Uneori își descria cercul și mai jos, astfel încât, îndreptându-mi capul spre nord și picioarele spre Antarctica, calea lunii îmi apărea la nivelul genunchilor. În întunericul spațiului cosmic se afla o flacără albă de gaz și în învelișul acestei lumini șuierau învârtindu-se câteva fărâme de materie, iar fărâmele aflate departe de focul miezului erau materie lichefiată sau subțiată, gaze sau fluide învârtindu-se și ele pe orbitele lor, iar unele dintre aceste fărâme minuscule sau corpuscub de apă care se învârteau în spațiu aveau la rândul lor firimituri sau picături ce se învârteau în jurul lor ca într-un dans, un dans amețitor, așa încât cineva care ar privi în timp ce s-ar apropia din spațiu ar vedea această făclie măreață și corpurile cerești învârtindu-se în jurul său ca formând un singur tot, o singură unitate; o unitate apărând ca un foc; centrul cu partenerii săi învârtindu-se în jurul lui; și chiar și mai mult, dacă acest Explorator venit în vizită ar avea ochi și simțuri ce funcționează după un alt ceasornic, tot o unitate ar percepe, fiindcă într-un asemenea caz, această unitate – Soarele și asociații săi – ar apărea ca un corp central în mare frământare înconjurat de inele de foc și lumină, căci drumul unei planete privit la o scală diferită a timpului s-ar putea contopi cu acea planetă, iar acest Călător Ceresc cu simțuri acordate după o altă cheie ar putea foarte bine să vadă drumul circular al Pământului și al Lunii ca o singură unitate, o planetă dublă, o

dungă circulară care uneori pare să fie dublă, tot așa după cum perii din pensula unui pictor se împart în două trasând două dungi dintr-o singură mișcare. Călătorul, de asemenea, ar observa tensiunile și atracțiile corpusculilor sau picăturilor ce orbitează în configurații mereu schimbătoare de fiori subtili și curente și mișcări precise învăluite în adierea vântului solar; ar putea chiar să vadă în mica fărâmă de materie care ar fi Pământul atracțiile și respingerile în diagonală ale Lunii și Soarelui, aflate în unghi drept,

Luna aflându-se în ultimul pătrar, iar mareele apelor, pământului și aerului fiind joase.

Luna mă stăpânea; luna se juca după cum voia cu mine, luna și cu mine respiram ca o singură ființă, căci atât trezirea, cât și somnul sau, mai curând, faptul de a fi treaz și apoi acela de a visa, ceea ce nu era același lucru, îmi erau determinate de presiunea directă a lunii asupra ochilor mei. Luna continua să descrească; știam, însă, că se găsea în același loc, devenind în cele din urmă doar un glob întunecat înconjurat de o dungă din ce în ce mai îngustă de lumină solară reflectată. Apoi faza celor două zile de întunecare totală a feței lunii, când, aflată între pământ și soare, întorcea spatele spre pământ îndreptându-și fața luminată spre interiorul sistemului, spre soare, astfel incit marele Soare și minuscula Lună se priveau față în față. Lumina soarelui, materia pe care o răspândea erau reflectate spre chipul său lat, pământul neprimind niciun fel de lumină, în loc să fim scăldați în razele soarelui din două părți: direct de la acesta și reflectat de la lună. Dar nu, luna se întorsese cu spatele spre noi, ca un prieten care ne părăsise. În cele câteva zile cât Luna fusese întunecată și când Pământul fusese încălzit, hrănit și luminat numai de soare, și numai acea parte a Pământului care era expusă razelor soarelui primea lumina lui, am căzut într-o stare de deprimare și descurajare. În timpul zilei mă plimbam printre

clădirile acestei cetăți ce părea neatinsă, în afara acoperișurilor sale absente, și urmăream rotirea Pământului după întinderea sau micșorarea umbrelor, iar noaptea stăteam la marginea pieței din piatră, unde cercul din centru apărea lucind – dar chiar și la lumina stelelor emana o culoare palidă, și trăiam așteptând doar revenirea lunii sau, mai curând, momentul în care reîncepea să reverse lumina soarelui asupra noastră.

Așa cum mintea îmi fusese copleșită, pe când urcam ultima porțiune a peretelui abrupt, de huruitul apei care cădea în cascade și de răbufnelile zgomotoase ale vânturilor de munte, incit nici nu mai puteam să gândesc, tot așa și acum capul îmi era plin de lumină și întuneric, plin de lumina lunii și de strălucirea ei lăptoasă – acum, vai, reflectată în afară, departe, înapoi la soare, înapoi în spațiu, iar gândurile și acțiunile mele erau comandate de ea, și nu de Soare, tatăl și creatorul omului, nu, nu de el, ci de Luna de la care nu-mi mai puteam abate gândurile, în timp ce se învârtea amețitor în jurul pământului în dansul ei nebun și mereu același.

Luna îmi luase mințile. Mă adusese în stare de nebunie. Pentru a-i vedea fața în întregime, am zburat în închipuirea mea îndepărtându-mă de Pământ în mare viteză, până ce m-am găsit plutind în spațiu ca pe o mare. Cu Soarele în spate, mi-am ațintit privirea spre ea, spre Lună, însă mă aflam totodată pe podișul înalt de unde priveam spatele întunecat al Lunii, în timp ce chipul îi era contemplat de soare și de mine.

Am început să-mi închipui că luna mă cunoaște, că între noi aveau loc schimburi de unde delicate. Am început să gândesc gândurile lunii. Un bărbat sau o femeie care merge pe stradă nu ne arată cu nimic la ce se gândește, totuși gândurile lui se învârtesc în jur în curenți subtili de materie. Dar un om obișnuit nu poate percepe aceste gânduri subtile în mișcare. Poate vedea doar un

animal îmbrăcat, cu mușchii feței destinși sau contractați. Ochii trupului văd trupuri, văd carne. Privind Luna, Soarele, vedem materie, pământ sau foc, de parcă ar fi oameni mergând pe stradă. Nu putem vedea conștiința Lunii sau a Soarelui. Nu există nimic pe Pământ sau în apropierea lui care să nu-și aibă propria conștiință: Piatra, Copacul, Clinele sau Omul. Privind într-o oglindă sau în peretele lucios al unui val care se înalță gata să se răstoarne, sau la o piatră netezită de apă și lucioasă ca sticla, vedem forme ale cărnii trăind în timp. Dar conștiința care percepe acel chip, acel trup, acele mâini, acele picioare nu se află în același plan al timpului. O vietate care își privește imaginea, de exemplu o maimuță sau un leopard aplecat deasupra unui lac pentru a se adăpa, își vede în acesta chipul și trupul, vede un dans al materiei în timp. Dar cel ce vede acest dans are memorie și așteptări, iar memoria în sine se află pe un alt plan al timpului. În felul acesta fiecare dintre noi, mergând sau stând sau dormind, cuprinde în ființa sa cel puțin două planuri ale timpului prinse împreună ca gălbenușul și albușul unui ou; iar când vreun copil al cărui suflet abia începe să se facă simțit, sau vreun adult care nu s-a mai gândit niciodată până atunci la nimic altceva decât la ce se gândește un animal, sau vreun adolescent îndrăgostit, sau vreun bătrân care are înaintea lui moartea, sau chiar vreun filosof, sau vreun cercetător al stelelor – când oricare dintre aceștia sau tu sau eu ne întrebăm, punând toată greutatea vieților noastre la temelia întrebării: Ce sunt eu? Ce este Timpul? Care este dovada existenței Timpului, care nu este muritor ca o frunză toamna? Într-un asemenea caz răspunsul este: Acela care pune această întrebare se află în afara timpului lumii… și astfel m-am uitat la trupul lunii, acum un glob întunecat, cu porțiunea care reflecta soarele crescând în fiecare noapte, m-am uitat la această firimitură de materie și am înțeles că are gânduri, dacă le putem

numi astfel, gânduri, sentimente, o conștiință a existenței sale, așa cum aveam și eu, un om culcat pe o stâncă în întuneric, cu spatele pe stânca ce încă păstra căldura pe care a primit-o de la soare.

Lună diformă,

Tiranică,

Trudind în cercuri,

Reflectând fierbinte,

Reflectând rece,

De ce nu zbori în spațiu să-ți găsești o altă planetă? Poate Venus sau chiar Marte?

Pământ înclinat

Care te rostogolești și gâfâi,

Și te învârți nebunește,

Care din noi este biciul și care titirezul?

Nu avem de ales, trebuie să dansăm împreună, Rotindu-ne și rotindu-ne și rotindu-ne și rotindu-ne și rotindu-ne…

Gândurile lunii sunt foarte reci și flămânde, știu asta acum. Dar în acel moment, îndrăgostit și obsedat, tânjeam necontenit după ea. Stăteam culcat la pământ și mă lăsam îmbătat. Însă firimitura aceea rece care valsează și se leagănă nebunește în jurul nostru soarbe cu nesaț mințile oamenilor. La vremea primului pătrar, când luna parcursese din nou un sfert din călătoria sa în jurul pământului și mai rămăsese încă o săptămână până la luna plină și la așteptata aterizare a vizitatorului meu de cristal, devenisem un lunatic în toată regula. Nu mai dormeam, a, nu, nu mai puteam dormi. Mă plimbam sau stăteam culcat sau în genunchi sau așezat pe ceva, cu gâtul îngropat în mușchii de sub ceafă, și priveam îndelung în sus, numai și numai în sus, iar celulele retinei îmi țiuiau din cauza luminii ca urechile unui bolnav de friguri.

Țiuitul acesta deveni din ce în ce mai ascuțit și, târziu, într-una

din nopți, când jumătatea de lună se afla drept deasupra capului meu, am auzit amestecându-se cu acesta un alt sunet, un zgomot pământesc, și mi-am dat seama că, orice era, venea din afara cetății, de pe câmpia de dincolo de ruinele acesteia, dintre ruine și munții din depărtare. Am mers printre casele prăbușite, care îmi păruseră atât de prietenoase, atât de apropiate, dar care acum se țineau parcă la distanță, îmi întorceau spatele de câte ori mă apropiam de vreun perete sau de colțul vreunei clădiri sau de vreo umbră amenințătoare, și îmi strângeam pumnii, iar ochii mei cercetau instinctiv orice loc unde se putea ascunde vreun dușman. Totuși de când ajunsesem pe uscat nu mă mai gândisem nici măcar o dată la dușmani sau la primejdii.

Am mers în josul unei străzi largi, pavate, pe care ecoul pașilor mei răsuna puternic, și am ajuns la marginea cetății, de unde am văzut la lumina stelelor și a lunii, tot mai strălucitoare, o mare cireadă de vite păscând în depărtare pe câmpie. Erau mii și mii, toate albe ca laptele sau ușor aurii în lumina lunii, toate mari, bine hrănite, animale sănătoase și blânde, fără a fi însă păzite de nimeni. Aveau toată întinderea enormă a câmpiei la dispoziție și se mișcau toate împreună, cu același pas, minate parcă de o singură minte, uneori aplecându-și capetele pentru a paște din mers, iar alteori mugind. Acesta era zgomotul care mă adusese din centrul cetății la marginea ei. În timp ce priveam, se produse deodată o mișcare bruscă, care trezi spaimă la marginea acestei cirezi ireale, și am văzut o umbră întunecată apropiindu-se în fugă de cireadă, venind dinspre una din ruinele de la marginea cetății, pentru a se ghemui apoi la pământ. În clipa următoare unul din animalele mari căzu mort și imediat se răspândi un miros puternic și grețos de sânge în aer, despre care știam, deși nu aveam nicio dovadă în acest sens, că nu mai mirosise niciodată a sânge până atunci.

În acel moment am simțit ruperea mea de ființa care fusesem când am debarcat, doar cu trei săptămâni mai înainte, pe un tărâm care nu cunoscuse niciodată vărsarea de sânge. Știam că ajunsesem acolo purificat, lustruit de sare și fără vină, dar că între timp atrăsesem răul în preajma mea, în ființa mea, și am înțeles, ca și cum propria mea mină întinsese arcul și slobozise săgeata ucigașă, că eu făcusem ca minunatul animal alb ca laptele să se prăbușească mort la pământ. Am căzut atunci în genunchi, pe când cireada speriată porni în goană într-un tropot asurzitor, dispărând repede din vedere, mugind și țipând ascuțit și oprindu-se din când în când pentru a-și lăsa pe spate capetele și a adulmeca aerul care le aducea vestea uciderii, umplându-le de spaimă. Curând am rămas în lumina palidă a lunii împreună cu o altă ființă, un băiețandru sau poate o fată în haine bărbătești, care se dusese între timp la vita moartă și se aplecase pentru a smulge săgeata din rană. Fără să încerc să văd cine era această ființă, deși știam că aș putea-o recunoaște dacă mă apropiam îndeajuns de ea, și fără să-mi pese dacă el sau ea mă vedea, am căzut cu fața la pământ și am început să plâng. Niciodată nu voi mai simți atâta durere și niciodată nu voi mai simți o asemenea jale, fiindcă nu voi mai putea îndura a doua oară așa ceva și nici nu mai vreau să trăiesc de-acum înainte, nu vreau să-mi mai dau seama de ceea ce am făcut, ceea ce sunt și ceea ce trebuie să se întâmple, nu, nu, nu, nu, nu, nu, nu, mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc…

Trebuie să-mi exprim dezacordul absolut privitor la tratamentul aplicat. Dacă ar fi cel corect, pacientul ar trebui să arate semne de îmbunătățire. Nu sunt de acord că somnul său aproape continuu este o dovadă în sine a nevoii sale de somn. Propun încetarea tratamentului actual și o discuție despre alternativele posibile.

DOCTOR Y.

DOCTORUL Y.: Ei, cum te mai simți azi? Chiar dormi pe rupte, nu-i așa?

PACIENTUL: N-am mai dormit niciodată atât de puțin de când mă știu.

DOCTORUL Y.: Ar trebui să te simți foarte odihnit acum. Aș vrea să încerci să rămâi mai mult timp treaz, dacă poți. Stai ridicat, vorbește cu ceilalți pacienți, lucruri din astea.

PACIENTUL: Totul trebuie să fie curat, trebuie să fie pregătit.

DOCTORUL Y.: Nu, nu! Aveam personal care face curățenie peste tot. Treaba ta este doar să te faci bine.

PACIENTUL: Cred că mi-a fost mai bine. Acum însă mi-e mai rău. Din cauza lunii, înțelegi? E o realitate rece și dură.

DOCTORUL Y.: A, înțeleg. Vrei să dormi mai departe, nu?

PACIENTUL: Nu dorm, îți tot spun asta.

DOCTORUL Y.: Bine, noapte bună!

PACIENTUL: Ești tâmpit! Soră, spune-i să plece. Nu-l vreau aici. E prost. Nu înțelege nimic.

Dimpotrivă. Pacientul progresează în mod evident. Arată mai puține semne de tulburări. Culoarea din obraji și aspectul general s-au îmbunătățit mult. Cunosc foarte bine cum funcționează acest medicament. Nu e prima dată când un pacient răspunde tratamentului cu somnolență. Poate să dureze și trei săptămâni până se obține un efect total. Deocamdată a trecut doar o săptămână de la începerea tratamentului. Este absolut necesar să fie continuat.

DOCTOR X.

Nu am așteptat să văd cum e tăiat animalul în bucăți. Am fugit înapoi la marginea pieței unde așteptam aterizarea și am încercat să-mi spulber temerile în somn. Nu înțelegeam de ce îmi era teamă, dar faptul în sine că îmi era teamă însemna o atât de mare deosebire între momentul de față și trecut, încât mi-am dat imediat seama că

mă aflam într-o situație nouă. Simțeam diferența în mine. Acum îmi era teamă de răsăritul lunii și de creșterea ei rapidă spre faza de lună plină. Voiam să mă ascund cumva sau undeva, dar să mă ascund într-o lumină de zi continuă până la venirea acelei nopți când va fi Lună Plină și când – de asta eram sigur – Cristalul avea să coboare pe terenul de aterizare pe care îl măturasem și îl pregătisem. Dar lumina zilei nu era potrivită pentru a-mi găsi un adăpost tainic, pentru a mă ascunde. Mi-am acoperit capul cu un braț de crengi și m-am culcat cu fața în jos, silindu-mă să dorm, deși nu aveam nevoie de somn, însă somnul meu nu era somnul unui om obișnuit. Era o viață într-un loc sau o țară diferită. Știam tot timpul că trăiam o altă viață, dar pe uscat, foarte diferită de viața unui marinar, și că era o viață atât de grea, de sinistră și de străină mie, încât adormirea era ca intrarea într-o celulă de închisoare. Totuși, noua mea senzație de groază față de noapte și lumina lunii strălucitoare și înșelătoare care mă absorbea era îndeajuns să mă facă să prefer viața marinarilor în locul acestei lumini. M-am deșteptat și, deși nu dorisem să mă trezesc și mă hotărâsem să rămân unde eram, privind cerul în așteptarea Coborârii, nu m-am putut împiedica să mă ridic în picioare și să umblu prin cetatea acum străină și batjocoritoare. De data aceasta am mers spre nord, unde, dincolo de cetate, am văzut copaci mari și, sub copaci, licărirea unui foc roșu. Am mers în văzul oricui, fără să mă feresc sau să încerc să nu fac zgomot, prin poienile cu petice de lună și de umbră, până ce am ajuns pe o movilă de pământ de unde puteam privi în jos la o adâncitură înconjurată de copaci: tise, ilice și ulmi. Și acolo i-am văzut. Erau la vreo cincizeci de metri de mine; spațiul dintre noi era tot numai umbre negre și scântei de lună, iar umbrele flăcărilor goneau și săltau în jocul lor, așa încât nu vedeam prea clar. Era un grup de oameni: trei adulți și câțiva adolescenți. Aplecându-

mă pentru a privi cu atenție și a-mi obișnui ochii cu luminile și umbrele nedeslușite, am observat că frigeau hălci de carne, cântând și chiuind și râzând. M-am simțit cuprins de o curiozitate cumplită și îngrețoșată – ca aceea a cuiva care își vâră degetele într-o rană dureroasă. Știam prea bine cine erau acei oameni, sau mai degrabă știam ce chipuri aveam să văd, deși aveam un gol în memorie, care îmi ștergea amintirea exactă a locului pe care îl ocupau acești oameni în lunga mea viață de până atunci. Își întoarseră fețele la auzul pașilor mei. Erau trei chipuri, chipuri de femei, toate la fel, sau mai degrabă variații ale aceluiași chip, care râdeau și se veseleau; în jurul gurilor crispate erau mânjite de sânge, care li se prelingea picurând de pe bărbii. Trei femei, toate îndeaproape legate de mine, la fel, poate surori, legate de mine prin fapte pe care nu mi le mai aminteam deloc. Mai erau trei băieți acolo, da, erau și băieții acolo, și un copilaș culcat pe jos, într-o parte a focului, uitat, se părea, de toți, absorbiți cum erau de ospăț, căci plângea și se zbătea strâns înfofolit, cu fața stacojie; m-am repezit spre copil să-l trag din calea picioarelor tropăitoare, deschizând gura să-i cert, dar Felieity îmi vârî în gură o bucată de carne puțin rumenită, dar încă crudă și sângerândă; atunci m-am repezit și eu asupra cărnii, împreună cu ceilalți, rupând bucăți dintr-o halcă sângerândă sprijinită deasupra focului pe un proțap din bețe care au început să se îndoaie aprinzându-se, iar halca a picat în flăcări, învăluind parcă toată pădurea în duhoarea cărnii arse. Eu înghițeam pe nemestecate fâșii de carne, râzând și cântând cu ele, cu cele trei femei:

Sub mâna mea, trup de flori,
Sub mâna mea, cald peisaj,
Redă-mi lumea,
În tine pământul respiră sub mâna mea…
Acum ajungem, acum, acum,

Acum ajungem, acum, acum, acum,

Acum ajungem, acum,

Acum, acum, acum, acum, acum, acum, acum, acum… iar cei trei băieți, fiii mei, și ei îmbătați de sânge și înnebuniți ca mamele lor, își continuau dansul, bătând tare din picioare și cântând: „Acum ajungem, acum, acum", repetând mereu aceleași cuvinte. Râdeau toți de mine, râdeau răutăcios, încântați că mă alăturasem ospățului lor sângeros, iar după un timp am observat că totul se terminase, femeile părăseau locul cu o atitudine serioasă, lăsând focul să ardă și grămezile de carne însângerată și greu mirositoare alături. Am căutat copilașul, dar nu mai era acolo. Am văzut apoi că era mort și că fusese aruncat pe grămada de carne roșie-vineție, plină de sânge, care rămăsese lângă foc, în mijlocul poienii, lăsată pentru ospățul nopții următoare. Copilașul era acum gol, un copilaș mititel, nou-născut și stacojiu, mânjit de sânge, cu mădularul său mare, de băiețel nou-născut, în văzul tuturor, deasupra grămezii însângerate. Mi-am dat seama că eram gol. Nu-mi aminteam când rămăsesem fără hainele cu care eram îmbrăcat când părăsisem vasul. Probabil coborâsem gol de pe spinarea delfinului, dar nu-mi dădusem câtuși de puțin seama că eram gol; acum, însă, simțeam nevoia să mă acopăr cu ceva. Pielea însângerată a vacii ucise zăcea grămadă la marginea poienii, unde o aruncaseră femeile și băieții. Am fugit spre ea și am dat să mă înfășor în ea, așa udă și necurățată cum era, când mi-am aruncat privirea în sus și am văzut că soarele apăruse deasupra copacilor, iar luna înșelătoare dispăruse. Tot așa dispăruseră și grămada de carne însângerată, copilașul mort, totul. Nu se mai vedea nici urmă a dansului ucigaș din noaptea care trecuse.

M-am întors prin pădure, acum inundată de lumina liniștită a dimineții, și am traversat câmpia înverzită și marginile cetății în

ruine, până ce am ajuns în piața centrală pe care am privit-o atent și îngrijorat să văd dacă noaptea care trecuse nu o schimbase cumva. Însă nu se întâmplase nimic. Piața era tot acolo, liniștită și expusă luminii limpezi a soarelui; nu se auzea niciun zgomot în afară de susurul apei nevăzute și de ciripitul păsărelelor.

Îmi era o teamă cumplită de noaptea care se apropia, îmi era teamă de femeile ucigașe care râdeau și de cântecele lor. Știam că, în noaptea aceea, când avea să răsară luna, aveam să fiu neputincios în fața otrăvurilor ei. Am încercat să-mi imaginez cum m-aș putea lega, cum m-aș putea feri de efectul Razelor Lunii, dar omul nu se poate lega singur, nu în strânsori de nedesfăcut – nu poate, adică, decât dacă se sinucide. Nu are cum să se păzească de persoana străină care se poate trezi la viață în interiorul său în orice clipă – care nu cunoaște legile ființei care o găzduiește. Începeam deja să mă îndoiesc că aș ști care din noi doi era mai puternic, care din noi era gazda, ce eram eu și ce însemna o progenitură denaturată a mea.

În cele din urmă am ajuns la concluzia că dacă aș pleca departe de oraș mergând cât pot de repede înainte să răsară luna în noaptea aceea, aș avea de parcurs o distanță prea mare ca să mă întorc în pădure înainte să răsară soarele, care să izgonească vrăjitoarele și ospățul lor. Cât timp rămâneam eu însumi, copil al soarelui, puteam să mă țin departe de ispitele nopții. Am plecat, așadar, mergând repede și fără oprire spre sud, ocolind râul pe calea de la marginea prăpastiei enorme, pe muchia stâncii, traversând albia uscată pe unde cursese cândva râul și apoi savana, și mergând toată ziua aceea lungă și fierbinte, încât, când a răsărit luna, mă aflam la o depărtare de treizeci de kilometri, într-un aer mai uscat și mai aproape de cer, unde erau puțini copaci, și aceștia piperniciți și cu frunze rare. Am privit înapoi peste câmpia pe care păștеau cirezile de vite, însă, de la înălțimea și depărtarea unde mă aflam, păreau

mănunchiuri de lumini ce se mișcau pe iarba verde luminată de lună. Zăream de asemenea, dar foarte departe, dunga subțire și întunecată a marginii pădurii, unde se aflau probabil femeile. Luna mai avea trei zile până la faza ei plină. Eram disperat. Știam că trebuia să continui să merg toată noaptea drept înainte, drept înainte, cât mai departe de atracția magnetică a pădurii, dar nu am făcut așa. M-am întors și am pornit înapoi, coborând de pe podișul golaș unde aerul era atât de curat și de minunat, iar când luna apunea în stingă mea, deasupra munților pe care ar fi trebuit să fiu acum și să-i fi cunoscut, dacă nu aș fi fost atras de cetatea ruinată, mă găseam la marginea cetății, pe care am străbătut-o în goană ca un nebun, ocolindu-i centrul – acel careu cu cercul său, pentru că nu voiam să simt reprosul acelui loc curat care aștepta o aterizare de undeva, continuând să fug până ce am ajuns de cealaltă parte a cetății, intrând apoi în pădure, unde, exact așa cum le văzusem în noaptea precedentă, se aflau și acum cele trei femei cu cei trei băieți andri, copilașul mort descompunându-se pe mormanul de carne. Era însă târziu, luna apusese, iar soarele avea să răsară în curând. Femeile erau gata de plecare. Mă salvasem prin marșul meu forțat în direcția opusă. Dispărură toți printre copaci fără să se uite măcar la mine, iar unul din băieți sări pe un vițel pe care îl legase de coame, ocoli în galop poiana călare pe animalul înnebunit, care zvârlea cu copitele jăraticul din foc, bucăți din mormanul de carne și cadavrul copilului, împrăștiindu-le prin tot ruminișul, și părăsi apoi locul în goană, în țipetele și mugetele vițelului. Pe neașteptate poiana apăru în lumina soarelui de dimineață goală și curată.

M-am întors în piața din cetate, bucuros că scăpasem cu bine. Însă acum știam că eram prea obosit pentru a pleca cât mai departe în noaptea următoare, fugind de ospățul care se apropia. Știam, în același timp, că mai erau două nopți luminate puternic până la Luna

Plină. M-am culcat la pământ și am dormit lângă piațăiar noaptea am luat din nou parte la ospățul sângeros de sub copaci. De data aceasta omorâseră vițelul băiețandrului, așa că întreaga poiană era cufundată în duhoarea sângelui, a mațelor și a crimei. Mi-am dat însă seama că nu voi mai lua parte la așa ceva niciodată, căci prinsesem puteri tot dormind și ospătându-mă cu carne. În acea ultimă zi, am parcurs treizeci de kilometri spre sud, așa cum făcusem și mai înainte, și m-am întors, ca și data trecută, când a răsărit luna, care era acum aproape plină, mergând liniștit toată noaptea la înapoiere, fără să o iau la goană; nu m-am mai dus în pădure, deorece când am ajuns la marginea cetății, era prea târziu și soarele răsărise deja din cerul roșu de deasupra oceanului, și venise ziua lunii pline. Eram obosit. Eram atât de obosit. Nu mâncasem nimic în noaptea aceea și mersesem șaizeci de kilometri. M-am spălat bine, în cel mai mare dintre apeducte, cufundându-mă până ce apa mi-a ajuns până la brâu. Mi-am pieptănat cu degetele, cum am putut mai bine, barba și părul și m-am uitat la murdăria care se scurgea de pe mine o dată cu apa. Apoi am băut și am tot băut cât mai multă apă, sperând că apa limpede și curată îmi va spăla interiorul trupului de carnea însângerată pe care o simțeam încă în mine de la ultimul ospăț. Apoi m-am întins ca să mă odihnesc și să aștept. În arșița zilei, în ciuda sforțărilor mele să rămân treaz, am adormit. Am dormit adânc și chinuit, iar în vise îmi vedeam cealaltă viață, într-o țară umedă și fără soare, în care traiul îmi era trudă grea și continuă, ceas de ceas, clipă de clipă. Când m-am deșteptat, luna răsărise demult, deși dorisem să mă trezesc înainte de a răsări; era miezul nopții. Pierdusem sosirea Cristalului, căci se afla deja aici.

Dar nu-l puteam vedea.

Lumina albă și limpede a lunii învăluia uniform cetatea pustie și

pavajul de piatră al pieței la marginea căreia stăteam, apăsat de somn și de presimțiri sinistre. Cercul din mijlocul careului era curat ca întotdeauna, emanând o culoare ștearsă, deși câteva frunze fuseseră purtate aici de vânt în ultimele zile când nu mai avusesem grijă să-l curăț. Prezența Cristalului, foarte aproape, la câțiva metri de mine, îmi era evidentă fiindcă… știam că era acolo. Mi se părea că lumina era mai grea acolo – nu, nu era asta, nu se simțea o apăsare, nu era vorba de greutate, ci mai degrabă de intensitate. Chiar acolo, în centru, îmi era greu să văd perfect clădirile de pe partea cealaltă a pieței – nu imposibil, nu, dar tremurau și atârnau în aer ca pietricelele într-un vârtej de vânt ce ridică nisipul și spală sfârâind stâncile. Mai mult decât ochii, urechile îmi spuneau că e acolo, căci îmi vâjâiau și țiuiau atât de ascuțit, încât trebuia să-mi clatin necontenit capul pentru a face sunetul să înceteze. Era un sunet prea fin și prea înalt pentru urechile mele. Dacă aș fi fost un câine aș fi început să urlu și aș fi luat-o la goană. Iar efortul de a privi în direcția aceea aproape mă termina. Ochii mei tot încercau să se închidă, căci, orice ar fi fost acel obiect pe care nu-l puteam vedea, deși era acolo, el aparținea unui nivel de existență pe care ochii mei nu erau destul de evoluați pentru a-l percepe. Mai mult încă, tot corpul meu și nivelul vieții din el sufereau. Radiind violent din acel punct central, simțeam valuri dintr-o substanță mai rafinată, dintr-un nivel mai înalt de existență, care mă copleșeau fiindcă nu eram acordat în același diapazon cu ele. Mi-am adus aminte cum stăteam pe puntea corăbiei și priveam obiectul strălucitor de cristal, acel disc care se mișca neînchipuit de rapid, dar era totodată perfect imobil, descriind o spirală plată, iar când l-am văzut îndreptându-se spre mine și apoi învăluindu-mă, am avut senzația că întreaga mea ființă fusese smulsă de la nivelul pentru care fusese creată. La fel mă simțeam și acum. Mă simțeam bolnav,

deprimat și zdruncinat, epuizat din cauza efortului de a vedea ceea ce nu puteam vedea și a auzi ceea ce aș fi putut auzi cu alte urechi, așa încât trebuia să aud acum acel zgomot pe un ton ascuțit și de nesuportat. M-am ridicat cu greutate în picioare și am mers clătinându-mă până în mijlocul pieței. Pe măsură ce mă apropiam, zgomotul devenea mai strident, ochii mi se zbăteau și îmi ardeau, și întregul corp părea să mi se destrame și să mi se golească. Știam că era inutil. Știam că pierdusem ocazia – a doua oară, căci prima fusese pe puntea vasului, când Cristalul îmi luase prietenii cu el, lăsându-mă singur. Deși știam că era o încercare zadarnică, pentru că îmi lipsea total acea încredere relaxată și tăcută, care constituie în sine un semn sau o condiție a succesului, trebuia totuși să încerc. În interiorul meu și în tot ce mă înconjura simțeam un gol. Luându-mi ochii pentru a-i odihni puțin de la acea atracție centrală magnetică, m-am uitat împrejur la casele fără acoperișuri cufundate în tăcere care înconjurau piața, și am văzut, mai clar decât orice altceva, un aer de încredere calmă, de așteptare. O stare de gol foarte diferită de foamea mea înnebunitoare. Clădirile erau orientate spre interior, spre centru; era o cetate care își găsise inima, locul său de odihnă, în acel vârtej de intensitate care voia să pună stăpânire pe ea și o străpungea cu substanțele sale rafinate, așa cum un gând poate pune stăpânire pe un om, schimbându-l total. (A, da! În rău, ca și în bine, după cum învățasem de curând.) Uitându-mă la case, apoi aruncându-mi privirea la ceea ce apărea ca un vârtej din mijlocul pieței, ferindu-mi iarăși ochii, pentru a-i odihni, am izbutit să mă apropii până la cincisprezece metri de obiect – dar nu mai mult. M-am oprit și am privit din nou de foarte aproape un perete sau o pânză de substanță strălucitoare, în care se aflau întemnițate ființe prin natura lor, așa cum eram și eu întemnițat de aerul pe care trebuia să-l respir. De atât de aproape și fără să privesc direct, ci

numai cu coada ochiului, așa cum examinează astronomii stelele, cu o viziune mai delicată și mai fină, în mod paradoxal, vedeam vibrând acolo o geană de lumină; și (aproape vizibile, mai mult simțite, știute, recunoscute) ființele care aparțineau acelei stări a firii. Asemenea umbrelor lichide ale flăcărilor ce joacă pe un zid de foc, asemenea reflectării apei frânte în cascadă, în interiorul luminii pâlpâinde zăream cu coada ochiului cristalizările materiei care constituiau funcțiile sale, rațiunea sa de a exista, făpturile sale. Iată-le, ființele despărțite de mine cum sunt peștii dintr-un zid de apă despărțiți de omul care îi privește din aer, de la zece centimetri depărtare, dar cunoșteam acele ființe, simțeam că trebuie să mă strecor cumva până la ele, gândind altfel, respirând acea vibrație vijelioasă – dar nu m-am putut apropia mai mult și știam că se întâmpla așa pentru că mă lăsasem atras în pădure, cu femeile care beau sânge și fiindcă dormisem ca un câine în soarele fierbinte. Am încercat să pătrund cu forța, dar legile densității mele mă țineau pe loc. Îmi era atât de rău, că de-abia mă mai țineam pe picioare. Cu o ultimă sforțare a voinței, deși știam că e greșit și inutil, m-am prăbușit la pământ și am leșinat, cu ochii mistuiți ca de o flacără pe care întunericul o stinse apoi. Când m-am trezit din nou, era dimineață, razele fierbinți ale soarelui scăldau totul în jur și știam că Discul de Cristal plecase. Piața și cercul din mijloc erau pustii. Vomitasem și îmi cursese sânge din nas. Zăceam în sânge și în miros de vomă. Locul unde fusesem culcat duhnea oribil. Când m-am ridicat pe jumătate să privesc în interiorul meu, la pierderea îngrozitoare pe care o suferisem, am simțit din nou ce simțisem pe puntea vasului în momentul în care toți prietenii mei dispăruseră împreună cu vizitatorul strălucitor. Eu fusesem părăsit. Nu fusesem luat. Eșuasem îngrozitor și totul era numai din vina mea. Nu trebuise decât să aștept liniștit momentul lunii pline, cu inima

ușoară, vigilent și treaz. Dar nu făcusem asta.

M-am ridicat și m-am uitat împrejur la orașul care părea să se fi schimbat, deși nu puteam spune *cum* se schimbase. Făcea acum o altă impresie, liniștea și tăcerea de mai înainte dispăruseră. Avea un aer de frivolitate, un fel de atmosferă de beție. Dacă s-ar putea spune că un oraș, o clădire sau o coloană de piatră râde pe înfundate, atunci asta era: o chicoteală prostească și înăbușită, ceva infantil, grosolan. Aducea cu acel moment în care femeile se întorseseră spre mine în lumina focului, sub copaci, și-mi arătaseră chipurile mânjite de sânge, numai că ele râdeau și zâmbeau ca și cum nu prea se întâmpla mare lucru cu ele sau cu mine.

M-am târât până la râu să mă scald și să mă înviorez. Dar m-am oprit. Căci în piața din lespezi de piatră păși un… ceva ce nu știam ce putea fi. Am crezut la început că trebuie să fie un om, deoarece, stând în picioare, era de înălțimea unui om și avea umerii și brațele și picioarele unui om, deși părea strâmb și deformat. Capul însă… era oare al unei maimuțe care mergea târșâit spre piața pietruită, apoi chiar spre centrul ei? Ajuns acolo, se lăsă pe vine și se uită împrejur. Corpul îi era acoperit cu o blană deasă și fină, de culoare cafenie, lucioasă, asemenea blănii de câine, avea urechi ciulite și ascuțite și un bot ca de câine. Dar aducea totodată cu un șobolan. Creatura avea o coadă lungă și solzoasă ca de șobolan. Mi-era teamă. Era mai mare și mult mai puternică decât mine. Mă gândeam că s-ar putea îndrepta spre mine să mă atace. Totuși, am pornit spre ea și făptura m-a privit fără să-mi arate vreun interes. Mă gândeam să o atac și să o omor, căci o găseam dezgustătoare și urâtă, cum stătea ghemuită exact pe locul unde stătuse, strălucind și vibrând, Cristalul în noaptea precedentă. Mă gândeam că dacă aș omorî-o, cetatea ar fi curățată din nou. M-am apropiat de ea. Făptura se uită în treacăt spre mine și plecă, umblând încoace și

încolo, scărpinându-se din cauza puricilor și adulmecând aerul cu botul său ascuțit de câine sau de șobolan. Am înțeles că probabil nu mă vedea sau, dacă mă văzuse, nu prezentam niciun fel de interes pentru ea.

Am rămas pe loc. Și făptura la fel. O uram, era o vietate străină de mine în toate privințele. Totuși, mă gândeam că cineva aflat la o sută de metri de noi ar putea crede, aruncându-ne o privire indiferentă, că viețuitoarea aceea și eu aparțineam aceleiași specii, pentru că eram aproape la fel de înalt ca ea și aveam capul prins de trunchi în același fel ca și capul acestui câine-șobolan, precum și brațe și picioare asemănătoare. Venind mai aproape însă, acel cineva avea să vadă că eu eram fără păr pe corp, iar jivina aceea avea blană… de fapt nu eram chiar lipsit de păr. Aveam în acel moment un păr castaniu des și cârlionțat care îmi cădea pe umeri, și o barbă lungă castanie și încâlcită care îmi cobora până în talie, și păr întunecat și des care îmi creștea pe piept și de la buric în jos. Păr castaniu-închis pe pielea arsă și înnegrită de vânt și soare. Eram acoperit cuviincios! În timp ce bestia asta… însă mă simțeam prea dezgustat să stau acolo și să mă compar cu ea punct cu punct, așa că am părăsit piața. Pe când mă îndepărtam, făptura scoase un strigăt de chemare pițigăiat și ascuțit, căruia îi răspunseră alte strigăte, jumătate lătrături, jumătate chițăituri de șobolani, și apărură în fugă cam zece făpturi ca prima, împleticindu-se și sărind încoace și încolo. Erau toți masculi. Aveau organe genitale ca ale unui câine mare, cu testicule rotunde și penisuri ca niște răngi, căci toate păreau cuprinse de excitație. Mai târziu am observat că era o stare mai mult sau mai puțin permanentă la ei. Când stăteau drept arătau ca niște câini cu blana măruntă cărora li se comandă să stea ridicați pe picioarele de dinapoi, cu mădularele ițindu-li-se în josul burții. Se adunară în grup în centrul pieței, cu fețele spre exterior. Stăteau

ridicați pe picioarele de dinapoi. Aveau bâte sau pietre în mâini și păreau să stea de veghe. Apoi am văzut și alții venind în cete de pe bulevarde. Am fugit de acolo până la marginea povârnișului, unde m-am trântit la pământ și am rămas privind ținutul care cobora în pantă prin pădurile dese și bătrâne până la oceanul albastru. Am rămas culcat acolo sub razele soarelui înălțat în văzduh, înțelegând că trebuia să mai aștept încă o lună până când luna avea să fie iarăși plină și că cetatea în care locuisem singur era acum plină de acești câini-șobolani hidoși. Puteam să-i aud lătrând, fluierând și târșâindu-și labele peste tot prin oraș.

Simțeam că nu mai eram în stare să îndur traiul acolo, să aștept în tovărășia unor asemenea creaturi. Mi-am făcut tot felul de planuri nebunești – să mă înapoiez pe coastă, să-mi fac o plută din lemnele aduse la mal de valuri, să mă duc sus pe munți și să-mi construiesc acolo un nou teren de aterizare, sperând că i se va face milă Cristalului de mine și că va coborî acolo, sau să mă întorc în țara aceea rece și umedă unde uneori încă mi se mai părea că viețuiesc și să-mi duc traiul trudit acolo, renunțând să mai sper în venirea Cristalului… dar știam prea bine că voi rămâne aici. Trebuia, într-un sfârșit, știind că nu aveam nicio alternativă în afară de a face exact ce făceam, m-am dus la râu cu grijă să nu mă vadă câinii-șobolani, m-am spălat și m-am scăldat. Am cules câteva fructe. Am tăiat câteva ramuri proaspete din tufișul parfumat și le-am așternut pe jos la marginea povârnișului, privind în depărtare, ferindu-mi ochii de cetate și de locuitorii săi agitați și zgomotoși. Am adormit. În timp ce dormeam, au venit să mă cerceteze unul sau mai mulți dintre câinii-șobolani, le-am văzut urmele și excrementele când m-am trezit. Nu mi-au făcut însă niciun rău. Totuși i-am visat și am strigat și m-am luptat cu ei în somn, închipuindu-mi că eram prizonierul lor.

Se punea acum problema să rezist cumva o lună de zile fără a deveni robul lunii și să fiu dus cu forța înapoi la ritualul sângeros din pădure sau să cad victimă curiozității invadatorilor cetății pe care o considerasem a mea.

În timpul celor trei sau patru zile de descreștere a lunii, au sosit în cetate din ce în ce mai mulți câini-șobolani. Cum nu-mi făceau niciun rău, am hotărât să stau cu ei și să-i observ. Păreau să nu aibă nicio regulă precisă în viață. Unii umblau în cete sau haite mixte, formate din masculi și femele, cu sau fără pui cu ei. Grupurile păreau să fie dominate de unul dintre animale, fie mascul, fie femelă, dar nu întotdeauna. Se ciorovăiau și se certau întruna, și atunci unii se mutau în alte grupuri, astfel că grupurile se refăceau încontinuu, indiferent de indivizii care le constituiau. Unii se separau în grupuri mai mici, pe baza unei perechi, și se stabileau în camere separate din casele cetății. Alții rămâneau singuri, chiar foarte mulți, și nu păreau interesați să îndeplinească nicio funcție precisă în vreunul din grupuri, fie el mare sau mic; încercau totuși să se atașeze grupurilor sau perechilor. Câteodată erau tolerați un timp, dar de cele mai multe ori erau izgoniți sau nici nu erau luați în seamă. Acești singuratici, dând impresia că fac o sforțare să-și aline singurătatea, se adunau împreună câte doi sau trei și observau grupurile mai numeroase. Dar cea mai mare parte a timpului se plimbau încoace și încolo și priveau – părând o reflectare neplăcută a ceea ce făceam și eu, și îmi închipuiam că vedeam în atitudinile lor stinghere și în ochii lor atenți și lacomi cum le apăream eu, probabil – dacă s-ar fi uitat la mine câtuși de puțin. Erau totuși o specie de jivine ce păreau foarte active toată ziua, sau mai curând ocupate și mereu absorbite de sine. Mereu erau în mișcare, fără să zăbovească vreodată prea mult undeva, culegeau și mâncau fructe, umblau dintr-o cameră într-alta și dintr-o clădire într-alta, rămânând pe loc

câte o zi sau numai o oră, și apoi plecau mai departe sporovăind în limbajul lor morocănos și pițigăiat într-un fel care sugera că mare parte a vorbirii lor avea drept scop consumarea energiei, ca și încăierările, bătăile sau activitatea sexuală. Animalele acestea păreau să aibă dorințe sexuale extrem de puternice, poate fiindcă își expuneau întotdeauna organele genitale. Masculii se excitau de câte ori se apropia de ei vreo femelă, indiferent de vârstă, iar femelele reacționau aproape ca și masculii. O bună parte a timpului și-o petreceau cu expunerea goliciunii și atragerea atenției celor de sex opus, lipirea de partener și observarea îndeaproape a comportării sexuale a celorlalți. Când se forma o pereche, aceasta se retrăgea după un zid sau tufiș pentru a se împreuna în relativă intimitate, în moduri la fel de variate ca la oameni. Alte animale veneau să-i privească hămăind și chițăind în culmea excitației și, ațâțați dincolo de orice limite, năvăleau unii asupra altora pornind spre tufișurile din apropiere sau spre locurile adăpostite. În felul acesta, o împerechere declanșa o stare de delir care putea să dureze o jumătate de zi. Se putea observa că această sexualitate era mai puternică atunci când se apropia faza de lună plină și că slăbea pe măsură ce nopțile deveneau mai întunecate. Totuși împerecherile erau tot atât de obișnuite ziua ca și noaptea. Se părea că aceste animale se temeau de întuneric, adunându-se laolaltă mai cu seamă la căderea nopții. Teama aceasta a lor m-a făcut, pentru prima oară, să simt o oarecare milă sau afecțiune pentru ele, deoarece păreau să fie atât de neajutorate și curajoase totodată, adunând laolaltă animalele mai tinere când apunea soarele și punând paznici pe zidurile înalte; iar în timp ce mergeau încoace și încolo, aruncau priviri pline de teamă peste umăr. Totuși, din câte vedeam, nu se găsea niciun dușman prin apropiere. Încercam un sentiment de prietenie pentru ele; am început să le privesc cu mai multă simpatie

și să-mi displacă mai puțin. De exemplu, mi se părea evident că aceste animale începuseră de-abia de curând să meargă pe picioarele de dinapoi, ceea ce explica felul lor nesigur de a păși, clătinându-se sau smucindu-se dintr-un echilibru instabil într-altul, la fiecare mișcare, după cum face un câine mare când i se cere să meargă pe picioarele de dinapoi. Faptul acesta explica și altceva: gestul lor cel mai vrednic de milă și mai caracteristic, întrucât ochii lor, ca ai unui șobolan sau ai unui câine, vedeau cel mai bine când animalul mergea pe patru picioare; boturile lor ascuțite erau îndreptate spre cer acum că umblau pe două picioare, așa că își chinuiau ochii să privească în lături și în jos, pentru a obține o imagine mai clară. Ca urmare, își tot aplecau capul când într-o parte, când în cealaltă, în timp ce mergeau clătinându-se, forțându-și permanent mușchii gâtului. Adoptând și eu poziția lor, mi-am dat seama că impresia lor despre lume trebuia să fie sub forma a două semicercuri separate, câte unul de fiecare parte a capului. Spre deosebire de oameni, însă – care nu pot vedea în spate, așa încât trebuie să-și întoarcă mereu capul când într-o parte, când într-alta, de cele mai multe ori pe plan orizontal, și totuși neputând observa cam două treimi dintr-un câmp vizual posibil, aceste animale priveau mereu cruciș în sus, cu mișcări foarte repezi ale capului și gâtului, pentru a corecta dificultățile pe care le întâmpinau, iar continua smucire a capului în toate direcțiile dădea impresia că sunt stăpânite de o neliniște permanentă. Dintre toate, animalele mai tinere și cu mușchi mai elastici erau acelea care păreau să obțină un câmp vizual destul de larg prin mișcările iuți ale capetelor îndreptate spre cer, fiecare smucitură constituind o întrerupere a unei mișcări de cuprindere a câmpului vizual de obicei în diagonală. Aceste mișcări ale capului produceau efectul acelor cadre dintr-un film vechi sau desen animat care rulează mai lent decât ar

trebui.

Am observat de asemenea că atunci când erau prea obosite sau se credeau singure animalele se lăsau în patru labe și alergau un timp în felul acesta. Fugeau, de altfel, foarte repede și cu multă îndemânare pentru că trupurile lor fuseseră construite pentru a se mișca astfel. Dar dacă un individ sau un grup se comporta în felul acesta mai mult timp, atunci celelalte făceau mișcări ce exprimau enervarea și începeau o pălăvrăgeală mustrătoare și severă, iar vinovații adoptau mai întâi o atitudine de sfidare, apoi de vinovăție și, mai curând sau mai târziu, se întorceau clătinându-se la poziția ridicată.

Când se adunau în încăperile lor fără acoperișuri sau pe pavajul de piatră din piață, în nopțile fără lună, stăteau ca maimuțele sau câinii, ghemuite, cu membrele anterioare întinse pe jos drept în fața lor în chip de sprijin, și umblau în patru labe mult mai mult pe întuneric. Erau cât se poate de deosebite în aceste două situații: pe de o parte, mersul lor greoi și bălăbănit pe picioarele de dinapoi, cu felul acela smucit de a privi în jur, care le dădea un aer de îngâmfare și trufie; iar pe de altă parte, fuga iute de colo-colo când umblau în patru labe, încât păreau cu adevărat a fi două specii diferite și presupun că le consideram chiar ca atare, deoarece îmi amintesc foarte limpede că la prima apariție a maimuțelor nu m-am alarmat imediat ca în prezența unei noi invazii, pentru că am crezut că poate câinii-șobolani se mișcau într-un al treilea fel, diferit de celelalte două.

Aceste maimuțe erau oarecum familiare pentru noi, ființele omenești. Erau o specie de cimpanzei, dar mai mari decât aceia de la grădina zoologică. Au venit în cetate prin copaci, sărind din cracă în cracă și apoi de pe un zid pe altul. Când au dat cu ochii de câinii-șobolani au avut o reacție pe care la început nu am putut s-o

interpretez. Deși s-au oprit pe loc și s-au adunat toate grămadă, nu păreau prea speriate, dar nici nu s-au arătat mulțumite. Au început să se sfătuiască între ele în partea de nord a orașului până când s-au adunat vreo două sute sau poate mai multe. Între timp, câinii-șobolani, smucindu-și capetele și privind cruciș într-o parte și într-alta pentru a se uita la nou-venite, se strânseră și ei laolaltă fără a lua nicio atitudine agresivă când maimuțele s-au apropiat tot mai mult și au început să alerge și să sară de pe un zid pe altul pretutindeni prin oraș, pentru a găsi cotloane și camere care nu erau ocupate. Au urmat o mulțime de certuri violente și proteste în cazurile în care nou-venitele au încercat să se instaleze în locuri deja ocupate de câinii-șobolani, dar se părea că fiecare din cele două specii recunoștea dreptul celeilalte de a locui aici. Tot mai multe cete de maimuțe continuară să sosească în cetate. Orașul dădea peafară de-atâtea animale. Aveam impresia că primii veniți, câinii-șobolani, priveau maimuțele ca inferioare lor, și că maimuțele erau de acord sau dispuse să pară că sunt de acord cu această situație. Le făceau mici servicii marilor animale care mergeau bălăbănindu-se și erau totodată gata să se dea oricând la o parte din drumul lor. Mie însă, ca om, maimuțele mi se păreau mai plăcute, mai apropiate mie, poate și fiindcă eram mai familiarizat cu ele. Nu aveam vreo antipatie puternică față de ele, așa cum aveam încă pentru câinii-șobolani, în ciuda milei crescânde pe care o simțeam pentru ei. Mi se părea totodată că ochii maimuțelor îmi arătau simpatie, înțelegere, deși nu făceau nicio încercare să se apropie de mine, nici nu mă brutalizau, cele mai multe dintre ele neluându-mă în seamă, așa cum procedau și celelalte animale. Ochii unei maimuțe, atât de triști, atât de inteligenți, sunt ochi care vorbesc ochilor omenești. Îi simțim ca fiind ochi omenești. Și ce fel de autolingușire ar putea fi aceasta? Deoarece ochii celor mai multe ființe omenești sunt tăioși,

inteligenți și vanitoși, ca ochii câinilor-șobolani. Adâncimea care se află în ochii unei maimuțe nu se găsește nici pe departe în ochii tuturor oamenilor. Am descoperit acest lucru în timp ce mă plimbam prin cetatea acum aglomerată, zgomotoasă, forfotitoare și murdară, evitind pe cât puteam câinii-șobolani, întâlnind însă cu un sentiment de ușurare maimuțele care arătau atât de umane. Soseau tot mai multe făpturi din ambele specii, orașul era ticsit, zilele se scurgeau monoton și curând numai o jumătate din fața luminată a lunii se mai vedea întoarsă spre pământ, după care tot mai mult din spatele întunecat decât din fața luminată apărea noaptea pe cer, lumea devenind din ce în ce mai cufundată în întuneric, până la bezna totală, ceea ce însemna că în curând, nu mai târziu de două săptămâni începând din acel moment, trebuia să fiu pregătit pentru coborârea Cristalului. Însă piața centrală era întotdeauna plină de animale, așa cum cândva, demult, desigur, fusese plină de oameni întâlnindu-se să stea de vorbă sau să facă negoț și schimb de mărfuri, și întreaga piață era acoperită de coji de fructe, gunoaie, pietre, bețe, ramuri rupte sau frunze ofilite. Nu aș fi putut curăța locul acela niciodată.

Întunericul din noaptea cu lună nouă cuprinse cetatea, învăluind-o într-un aer cald, închis, duhnind greu; toate animalele erau strânse grămadă, privind mica seceră de lumină de pe cer, după ce puseseră peste tot santinele, în copaci și pe ziduri. Erau mai liniștite decât de obicei. Nu era însă o liniște bună. În marea piață se aflau mai ales câini-șobolani, în afară de maimuțele care se hotărâseră să le curețe blana sau să facă giumbușlucuri pentru a-i amuza. Am înaintat curajos în piață târziu, într-o seară, după apusul soarelui, crezând că poate în momentul acela trist, când orice făptură se pare că devine mai rațională, aceste viețuitoare vor fi dispuse să asculte și să înțeleagă. M-am oprit ca un caraghios în mijlocul lor și le-am

spus în grai omenesc: – Prietenii mei, mai avem doar paisprezece zile. Două săptămâni sunt tot ce mai avem. Ei vin și vor ateriza aici, în cercul din mijlocul pieței. Dar nu vor coborî într-un loc murdar și presărat cu gunoaie, așa că vă rog, de dragul vostru și de dragul meu, de dragul tuturor făpturilor care trăiesc pe acest sărman pământ suferind, să curățăm acest loc, să-l măturăm cu crengi și să aducem apă ca să spălăm petele de murdărie de aici.

Am păstrat un ton egal și am zâmbit, încercând să arăt prin gesturi ce trebuia să facem, dar animalele se mișcau încoace și încolo în timp ce vorbeam sau își aplecau boturile ascuțite într-o parte, pentru a mă cuprinde într-unul din cele două planuri vizuale, iar maimuțele care se făcuseră slujnice veniră țopăind mai aproape și mă priviră cu ochii lor triști, încercând să înțeleagă – dar, bineînțeles, nu puteau înțelege, cum ar fi putut așa ceva? Poate sperasem vag că sensul cuvintelor mele se va transmite singur – din cauza stării de disperare dictată de nevoia mea de a fi înțeles – acestor creiere funcționând într-un mod atât de diferit de al meu.

Întunericul urcă năvalnic dinspre ocean și pădure, învăluind podișul și cetatea care mișuna de animale, așa că m-am dus la marginea povârnișului și m-am așezat acolo uitându-mă la stele și ascultând zgomotul amestecat și înăbușit al animalelor din spatele meu, care se uitau și ele la cer, unde spatele lunii se vedea ca un cerc negru cu un fir subțire de lumină într-o parte.

Poate s-a întâmplat pentru că se temeau de întuneric și teama aceea împiedica animalele să manifeste starea de agitație normală, țintuindu-le locului, debordând de energie neconsumată; sau poate s-a întâmplat numai fiindcă cetatea devenise prea aglomerată pentru ca purtarea lor liniștită să mai poată dăinui – oricum ar fi fost, în noaptea aceea au început luptele. Mi-am dat seama de asta mai întâi după miros – mirosul de sânge, pe care îl cunoșteam acum

foarte bine. Apoi izbucniră încăierări mult mai zgomotoase decât de obicei, strigăte și țipete ascuțite, care se asemănau cu acelea ale femeilor înnebunite de sânge din jurul focului din pădure. Dimineața, după o noapte lungă și înăbușitoare, am intrat în cetate și am văzut mai multe cadavre zăcând în piața centrală și ici-colo printre case. Cele mai multe erau maimuțe, deși erau și unul sau doi câini-șobolani. Cele două specii stăteau acum separat, cu excepția câtorva maimuțe care aleseseră să rămână ca slujitoare sau clovni pe lângă animalele mari care le tolerau prezența. Cetatea fusese împărțită destul de inegal, iar santinelele din copaci și de pe ziduri se observau reciproc, întoarse spre interior în loc să privească în afară.

Dimineața trecu încet în această stare de încordare nouă, înfâerbântată, bănuitoare. Luptele nu au mai izbucnit, iar când soarele ajunse la amiază, se părea că se încheiase un armistițiu, după lătratul, chițăitul și pălăvrăgeala pe care le auzisem, dar nu le înțelesesem. Fiecare din cele două armate își trimise reprezentanți, iar cadavrele fură cărate de unde zăceau. Însă nu au fost înmormântate, ci târâte prin cetate și apoi prin cartierele mărginașe pentru a fi aruncate în groapa enormă unde râul se cufunda în adâncul pământului. Le-am strigat: „Nu, nu, nu!" – să nu murdărească râul curat și marea, dar mi-am amintit că oamenii otrăviseră toate oceanele și râurile în care mureau acum animale marine și pești, așa că, simțindu-mă dezgustat și neputincios, am plecat de acolo, gândind că acele cadavre care reușeau să-și facă drum prin canalele întunecate de sub pământ și ajungeau la cascade și cataracte, iar de acolo în râul lat și liniștit și, în cele din urmă, în mare – acele cadavre aveau să fie niște rămășițe oricum mai curate decât murdăria ucigașă cu care oamenii alimentează apele mărilor.

Spre seară, pe când lumina se topea trist pe cerul înroșit,

ostilitățile reizbucniră și animalele se luptară toată noaptea. M-am așezat pe marginea povârnișului și am încercat să nu aud nimic și nici să nu urmăresc prea îndeaproape măcelul în închipuirea mea. Mai erau treisprezece zile până la luna plină și știam că nu era nicio speranță să pot curăța cetatea, nicio speranță să vină acolo Cristalul, doar dacă, printr-un noroc la care nu aveam niciun motiv să mă aștept, animalele ar fi plecat din oraș pe neașteptate, după cum veniseră.

În dimineața următoare, morții zăceau în grămezi și întreaga cetate mirosea a sânge, iar animalele, a căror hrană consta doar din fructe și apă, se adunaseră în jurul mormanelor de hoituri și sfâșiau hălci întregi de carne cu blană cu tot și le mâncau. Când m-am apropiat să privesc mai bine scena, m-a cuprins pentru prima oară teama de aceste fiare, maimuțe și câini-șobolani. Eram acum în ochii lor, așa cum erau și celelalte vietăți, o halcă de carne numai bună de mâncat. Nu mă luau totuși în seamă, deși mă aflam la mai puțin de douăzeci de metri de ele, când am observat că trei dintre ele deveniseră conștiente de prezența mea acolo și își îndreptaseră boturile ascuțite spre mine, arătându-și dinții albi mânjiți cu roșu; am văzut sângele picurându-le de pe boturi, așa cum îl văzusem curgând de pe chipurile femeilor. M-am dus atunci din nou la marginea povârnișului de unde se vedea marea și am simțit că mă cuprinde disperarea. Pierdusem orice speranță. Știam că luptele vor continua. Totul avea să devină și mai rău. Aveau să înceapă acum să ucidă pentru mâncare. Știam că eram în pericol, dar nu-mi păsa de nimic. În asemenea stări sufletești există multe argumente pe care le poți găsi pentru a sprijini înțelepciunea disperării. Apărătorii pe care i-a găsit umanitatea pentru a aduce argumente în favoarea disperării au fost întotdeauna mai puternici decât glasurile slabe ale adversarilor lor. M-am întins la pământ pe marginea povârnișului și

mi-am îndreptat privirea spre pădurile dese care crescuseră veacuri în șir și unde se aflau, desigur, frumoasele mele animale galbene și unde păsările în culori strălucitoare, cum este cerul la apus sau la răsărit, își urmează drumul vieții tot atât de scurt ca și al meu. Am adormit. Voiam să dorm pentru a-mi trece timpul și a mă apropia mai repede de sfârșit.

Când m-am deșteptat, era după-amiază târziu și pe când lumina soarelui încă scânteia pe suprafața oceanului întins, sub mine, deasupra pădurii era aproape noapte. Luptele continuau. Auzeam animalele fugărindu-se la o depărtare de numai câțiva metri de mine, în clădirile de la marginea povârnișului. N-am vrut să-mi întorc capul ca să privesc, dar cu coada ochiului zăream un câine-șobolan tăvălindu-se pe jos, chițăind și ridicând nori de praf în lupta sa cu moartea. Am privit înainte și în depărtare pe deasupra pădurii unde Jaguarul, Papagalul și Șopârla străluceau ca para focului din timpuri mai vechi decât omul, când mi-a apărut dintr-odată în fața ochilor o pasăre mare albă, care, în loc să treacă mai departe, pe dinaintea mea, dusă de curentul de aer pe care plutea, se întoarse în ultimul moment coborând lângă mine, pe marginea povârnișului, legănându-și marile aripi pentru a-și păstra echilibrul și a se fixa bine de pământ. Nu era o specie de păsări pe care o cunoșteam. Avea mai bine de un metru înălțime, pene albe, iar ciocul drept și galben îi dădea o înfățișare gravă. Mă gândeam, plin de invidie, că în orice clipă pasărea se poate lăsa să lunece pe un val de aer cald, de asfințit, așa cum se lasă un înotător să lunece ușor de pe o stâncă încă încălzită de soare în marea învolburată. În timp ce gândeam astfel, pasărea se întoarse și mă privi lung cu niște ochi perfect rotunzi și aurii. Când m-am apropiat de ea, s-a lăsat la pământ ca o găină cuibărindu-se în căldura aripilor sale ocrotitoare pentru a-și acoperi ouăle. M-am urcat repede pe spatele ei și abia am avut timp

să mă prind bine de pene, că ne-am și trezit lunecând ușor în jos, pe deasupra pantei muntelui stâncos, a cascadelor și apoi a pădurii dese, acum tăcută la apropierea nopții. Spatele păsării, întinderea aripilor sale, era cam de trei, patru metri. M-am ridicat în capul oaselor prinzându-mă de pene pentru a mă ține bine, când o rafală de vânt care urca dinspre mare aproape m-a dat peste cap, gata să mă rostogolesc și să cad spre vârfurile copacilor, așa că mi-am lipit fața de trupul păsării, cuprinzând-o cu brațele chiar deasupra locului de unde porneau aripile. Coastele acoperite cu pene albe care încă păstrau căldura soarelui erau lunecoase și aveau un miros curat și sănătos, ca un ou de găină proaspăt. Lumina era reflectată de penele de sub ochii mei cum e reflectat soarele de un câmp acoperit de zăpadă, așa că mi-am întors fața, mi-am culcat-o pe o parte și am privit peste gâtul și umerii păsării ce zbura spre largul mării cu mare iuțeală, pe deasupra crestelor valurilor strălucind în lumina soarelui care apunea, deși tot ținutul dintre țărm și marginea podișului era cufundat în întuneric. Era un soare roșu pe un cer roșiatic potrivit cu măcelul ce continua în cetatea de sub acest cer – cetate ale cărei ziduri albe și coloane în miniatură abia se mai zăreau de la o depărtare de kilometri întregi, în zborul nostru prin aerul tot mai întunecat. Ne-am continuat zborul pe deasupra valurilor și respiram adânc aerul sărat și rece care îmi curăța plămânii de murdărie și sânge. Am zburat așa până când țărmul și uscatul de dincolo de țărm se micșorară, ajungând o dungă îngustă și neagră pe cerul pe care se îngrămădeau nori strălucitori, uriași și groși. Deodată pasărea mea își aplecă o aripă, parcă pentru a se roti și a se înapoia, făcându-mă să exclam: „Nu, încă nu!

Mergi mai departe!”, iar pasărea zbură înainte cu iuțeală, în timp ce aerul îmi șuiera pe lângă urechile ce-mi ardeau de frig. Simțeam picurii de apă sărată udându-mi buzele și barba. Am continuat să

zburăm și m-am întors la un moment dat cu grijă pe spate, cu brațele în lături, prinse bine de penele fine din scobiturile calde de sub aripile care se legănau bătând aerul, și am privit în sus, la un cer presărat cu stele, pe care se găsea luna cu spatele întors spre pământ și o dungă luminată de-a lungul marginii sale, mai lată cu un deget decât aceea din ziua precedentă, pentru a-mi aminti de tristețea și de nereușita mea. Și iată că înaintea noastră apăru coasta Portugaliei, unde Conchita stătea pe promontoriul său privind spre larg. În spatele ei, pata roșie a noilor suburbii se întindea ca pojarul, iar sub ea marea se cabra și-și sălta valurile. Conchita cânta sau intona sau poate rostea răspicat – fiindcă era un cântec nervos, cu întreruperi și opriri, care arăta că biata Conchita era la fel de nemulțumită de situația ei de călugăriță, pe cât de fericită fusese în brațele mele:

„Haide, strigă!" spuse soarele de alamă,

Marea-păun țipă albastru, casele-curcani – roșu,

Soarele și marea mă chemară: „Vino!"

Pământul răsună de cântec, dar eu eram mută.

Încet, încet picioarele mele coborâră pe dunele tari de nisip,

Iar scoicile spiralate, reamintindu-și vechi melodii marine, îmi răneau picioarele lenețe, făcându-le să sângereze.

„Cine nu poate juca trebuie să sângereze", spuseră ele.

Nu se vedea nicio maimuță și niciun Dumnezeu sărind dintr-un pom într-altul,

Sau cerând mării să se liniștească de teama mea,

Un biet obiect între toate acestea, divizat, micșorat și peticit,

Priveam cerul arzând și iarba lucind mai verde.

Să cânt! Să cânt! Să strivesc după-amiaza cuprinsă de flăcări

Ca pe un fruct cald în mână! Apoi să o arunc cântând! Să urmez valurile și ritmul lor nestăvilit,

Și să dansez cu picioare învățate de mare…

Dar sângele și nervii sunt răstigniți de prea mult timp ca să găsim o dulce alinare în cântec.

Eu, una, nu pot să cânt liberă ca păsările,

Gâtlejul meu rostește numai cuvinte omenești.

Lasă-n urmă marea, nisipurile tânguitoare,

Liniștea mea nu e adusă de picioare sau mâini libere, Sau de dragostea ce sfărâmă mintea îndurerată Pentru a face carnea să strălucească sănătoasă ca mai înainte.

Toate acestea sunt încă ale mele, dar numai în îndepărtatele

Meleaguri reci, unde mintea se ghemuiește puternică încă

Pentru a recrea cu răbdare ceea ce picioarele lenește, împiedicate,

Știau că ar fi numai un cântec, însă e mult de-atunci.

Am strigat-o: „Conchita, Conchita!" – dar nu m-a auzit, privea departe, peste marea ei, iar pasărea mea făcuse un ocol și zbura înapoi. Am ajuns curând deasupra țărmului unde mă dusese delfinul; apoi am trecut pe deasupra pădurilor și am ajuns din nou pe marginea povârnișului. Coborârea din zbor a acestei mari păsări albe sperie mai multe maimuțe care stăteau ascunse printre niște tufișuri dese. Au fugit turuind, iar eu m-am așezat în locul meu obișnuit; pasărea a rămas câteva clipe lângă mine, tăcută, apoi a zburat întinzându-și aripile albe în întunericul nopții.

În felul acesta a trecut noaptea, cu țipetele și zgomotul bătăliei continuând în spatele meu, dar de data aceasta m-am simțit mai puțin deznădăjduit, căci gândul îmi era la zborul lung și răcoritor pe care îl făcusem pe spatele încălzit de soare al marii păsări și la vechea mea dragoste, Conchita, care își cânta nenorocul pe țărmul singuratic.

Nu m-am mai dus în centrul cetății timp de trei zile, am rămas pe povârniș cu speranța să revăd pasărea, care însă n-a mai venit, și în

cele din urmă m-am aventurat în cetate, unde bătălia continua și unde fuseseră omorâte atât de multe animale, încât cele rămase nu mai puteau nici să mănânce, nici să arunce cadavrele care zăceau în grămezi peste tot. Animalele erau epuizate de lupta îndelungată. Bătălia lor devenise acum mai înfricoșătoare, disperată și mecanică. Erau înnebunite, aveau ochii înroșiți, blana și pielea jumulite și murdare. Câinii-șobolani nu mai încercau să stea în două picioare și alergau peste tot în patru labe omorând maimuțe la întâmplare, cu mușcături iuți. Și de data aceasta mi-au dat foarte puțină importanță, în timp ce traversam piața, ca să văd cum aș putea pregăti cercul, pentru luna plină până la care nu mai era decât o săptămână. Nu am văzut nimic care să-mi dea vreo speranță, așa că m-am înapoiat la stânca mea. Am renunțat la visul de a pregăti terenul de aterizare și în loc de asta îmi doream să mă reîntorc la mare, să mă las să plutesc pe apa sărată și răcoritoare ca o pasăre pe curenții de aer. Am stat acolo zile și nopți la rând cu ochii ațintiți la oceanul care se întindea până departe, regretând că nu lunecasem de pe spatele păsării în marea cea curată, unde aș fi găsit vreo scândură sau grindă sau pește sau vreun obiect plutitor de care să mă lipesc ca un crustaceu până când poate Cristalul ar fi avut milă de mine și m-ar fi luat sus cu el. Pe când stăteam în locul meu obișnuit, într-o dimineață, cu trei zile înainte de luna plină, întrebându-mă dacă să mă las să lunec înapoi pe peretele sticlos și să alerg jos la malul mării, pasărea albă se înapoie și se așeză lângă mine salutându-mă cu ochii ei galbeni, prietenoși. Se ghemui din nou la pământ ca să mă cațăr pe spinarea ei, zburând apoi repede peste păduri spre mare, unde se învârti din nou în cercuri, aproape atingând valurile care se spărgeau sub noi. Acum am înțeles însă de ce venise să mă ia: marea nu mai era izvorul de sănătate sărat, rece și înviorător care fusese mai înainte. Era o oarecare încetineală în

mișcarea apei, ca și cum se îngroșase. Avea un iz de descompunere. Săltând pe valuri am văzut sute de cadavre, victimele războiului de pe podiș, care fuseseră aruncate în marele abis și fuseseră duse de apa râului peste cascade și cataracte până în mare.

Pretutindeni vedeam pești și vietăți marine cu burțile în sus, iar pe valuri jucau pete de petrol întunecat, mirosind a minerale. Deasupra mării plutea, în fuioare, o fosforescență palidă ca o descompunere ascunsă, nefiind altceva decât gazele otrăvitoare care ieșiseră din containerele pe care omul le scufundase pe fundul mării. Prin alte locuri vedeam pânze de lumină asemenea unei străluciri electrice delicate – radioactivitatea de la fabricile și uzinele de pe țărmuri, la mari depărtări, peste oceane și continente. Pasărea mă duse în zbor când într-o direcție, când într-alta, kilometri întregi, în soarele fierbinte, făcându-mă să mă uit la moartea din apele mării, astfel că în timp ce zburam, întreaga suprafață a apei îmi apăru suprasaturată de moarte: pești mari și mici zăcând peste tot, ierburi de mare și moluște, porci de mare și delfini și balene, păsări de mare, șerpi de mare foci. Frumoasa mea pasăre albă mă ridică apoi tot și mai sus și mai sus în înaltul cerului, întorcându-se repede pe podișul de unde plecaserăm, de data aceasta, însă, învârtindu-se în cerc pe deasupra cetății cu casele fără acoperișuri, ajutându-mă să văd cum sub mine tot orașul, toate clădirile fuseseră întinate de măcel, cum peste tot zăceau mormane de cadavre, cum pe fiecare stradă se războiau cete de animale atât de înnebunite și vlăguite, încât se luptau acum între ei și membrii aceleiași specii, fără măcar să aibă pretextul unei deosebiri în ceea ce privește blana sau pielea sau forma botului și a ochilor. Se luptau maimuță cu maimuță, câine-șobolan cu câine-șobolan. Lupta devenise o justificare în sine pentru a se bate și nu se mai puteau opri. Sub fiecare tufiș și în cotloanele fiecărei case zăceau răniții, văitându-se și lingându-și

rănile. Chiar în momentul în care planam foarte jos, într-un ultim ocol, la mai puțin de douăzeci de pași de marginea povârnișului unde stăteam de obicei, am văzut o femelă de câine-șobolan cu blana lucioasă și castanie, plină de sânge și sfârtecată, care stătea ridicată pe două picioare, cu spatele rezemat de perete, apărându-se cu mușcături de doi câini-șobolani masculi în timp ce năștea. Puii se rostogoliră pe jos într-un șuvoi de sânge și țesuturi sfârtecate, în timp ce ea se lupta apărându-și viața. Cele două protuberanțe de pe piept, mamelele, erau umflate și sfâșiate, iar din ele curgea lapte amestecat cu sânge. Din botul ei ascuțit atârnau bucăți de carne prinse de dinți și în timp ce și-l repezea înainte, mușcându-i pe cei doi masculi înalți, care se bălăbăneau căutând să o apuce, deveni atât de înnebunită de spaimă și de nevoia de a-și ocroti puii, încât, în timp ce se lupta, mușca furioasă când pe unul din atacanți, când în jos, spre puii ei, și poate îl omora sau îl rănea pe vreunul din ei, pentru a-l mușca apoi furioasă și la întâmplare pe unul din atacanți, după care iar mușca în jos și din nou pe dușmanii care o atacau, astfel că părea să se lupte cu cățelușii ei tot așa cum se lupta și cu cei doi masculi, care, la rândul lor, erau și ei tot atât de înnebuniți de bătălia îndelungată ca și ea, deoarece, deși încercau să o omoare (sau, cel puțin, acționau într-un fel care o silea să se apere), și chiar reușiră atunci când ea se prăbuși înecată în propriul sânge, tocmai în momentul în care treceam în zbor pe deasupra lor, masculii erau excitați și unul din ei încercă să se împreuneze cu femela chiar în timp ce aceasta murea. Ea își dădu duhul cu un ultim spasm al nașterii și al morții.

Pe marginea povârnișului m-am rostogolit de pe puternicul și caldul spate al păsării și am rămas întins la pământ cu fața în jos, plângând. Ajunsesem la credința că totul se sfârșise și că nu mai era nicăieri nicio speranță în privința omului sau a animalelor de pe

acest Pământ.

În cele din urmă, însă, când m-am ridicat în picioare, pasărea albă era încă acolo și mă privea cu ochii săi aurii, ținându-și ciocul galben înclinat spre mine, în felul său aspru, dar binevoitor. Se părea că voia să o însoțesc, iar când mi-am revenit complet și m-am ridicat, o porni printre case spre centrul cetății. Mi-am ridicat privirea și am înțeles că luna trebuia să fie aproape plină, văzând pânza de argint întinzându-se și urcând pe cer, deasupra mării, în locul unde urma să răsară. Aș fi vrut ca pasărea să nu mai înainteze, căci îmi era teamă ca nu cumva această minunată ființă să fie omorâtă de animalele care continuau să se lupte între ele. Se părea însă că erau mai liniștite acum. Războiul se consumase, apropiindu-se de sfârșit. Încăierările și ciocnirile continuau; câte doi indivizi sau unele grupuri mici tot se mai băteau. Dar marile cete de câini-șobolani și de maimuțe se lingeau, scheunau sau gemeau. Și, deși se luptaseră pe viață și pe moarte zile întregi, acum animalele păreau aproape indiferente când se găseau unul în prezența altuia, iar maimuțele lingeau rănile câinilor-șobolani, iar aceștia acceptau gestul ca pe un omagiu sau ca pe un semn de supunere.

Pasărea își întinse la un moment dat aripile și zbură la mică înălțime, aproape atingând pământul, spre piață. Am urmat-o. Ajungând acolo, își strânse aripile și rămase dreaptă, cu ciocul galben înclinat spre pământ, în atitudinea sa solemnă obișnuită. Și chiar când inima mi se strânse de groază că ar putea fi omorâtă, am observat că toate animalele se temeau de ea. Peste tot în piața cea mare cu lespezi de piatră, fiarele se dădeau înapoi în fața ei, maimuțele țipau și se strâmbau, iar câinii-șobolani – mergând din nou pe două picioare – se retrăgeau uitându-se chiorâș și întorcând spre ea când o parte a feței, când cealaltă, până ce se simțeau în siguranță, și atunci se lăsau să cadă iarăși pe patru picioare și se

făceau nevăzuți.

Pasărea rămase liniștită în mijlocul cercului și am înțeles că se găsea acolo pentru a mă apăra. Am început să târăsc animalele moarte din piață cât am putut de departe. Pe măsură ce curățăm locul, amândouă speciile se apropiau de grămezile pe care le făcusem și-și duceau morții la prăpastia în care se vărsa râul, sau poate pentru a organiza un ultim ospăț canibalic – deși se părea că-și pierduseră iarăși gustul pentru carne și încercau fructele ca și cum ar fi fost o extravaganță, nu hrana lor obișnuită. Dar aveam prea mult de lucru și nu le mai puteam observa. După ce am curățat piața de animalele moarte, am rupt iarăși crengi din copaci și am măturat. După aceea a trebuit să curăț canalele înfundate cu frunze, murdărie și gunoaie. În cele din urmă am cărat din nou apă cu blocul de piatră scobit care fusese o dată o piuă și am stropit toată piața, măturând apa cu ramuri înmiresmate. Toată noaptea am muncit sub lumina albă și strălucitoare a lunii și toată ziua următoare sub razele fierbinți și uscate ale soarelui, pasărea prietenoasă, albă și strălucitoare rămânând tot timpul cu mine și urmărindu-mă atentă cu ochii săi aurii, îndreptându-și totodată poruncitor ciocul galben în direcția mea. La început, câteva animale se apropiară de noi hotărâte să reocupe piața, dar văzând pasărea se retraseră. În cele din urmă mi-am dat seama că nu se mai vedeau deloc, apoi nici nu le-am mai auzit. Plecaseră din centrul cetății. Poate chiar părăsiseră cetatea. Spre sfârșitul acelei zile piața, precum și cercul din mijlocul ei, cu desenele și culorile sale minunate, erau curate și proaspete, în aer adia mireasma frunzelor și mirosul apei și, pe când stăteam liniștit în amurg, auzeam apa curgând prin canalele pietruite de sub picioarele mele. Pretutindeni domnea parfumul florilor. O pasăre întârziată cânta într-un copac din apropierea pieței.

Luna Plină se înalță din mare învăluind într-o lumină argintie tot Pământul, de la coasta mării până la munții înalți. Se înalță pe boltă printre stele, iar pasărea albă își desfăcu aripile zburând sus, tot mai sus și mai sus, înapoi în lună.

Am înaintat de la marginea pieței până la linia cercului și am așteptat privind spre centru.

Sper că se poate recunoaște acum că medicamentul administrat este contraindicat în cazul de față. După o absență de cinci zile, am fost șocat de deteriorarea stării pacientului. Când l-am văzut azi-dimineață, era limpede că este și mai rupt de realitate decât atunci când a fost internat. Din ceea ce spune sora aș pune diagnosticul că se află în comă în cea mai mare parte a timpului.

DOCTOR Y.

Cazul a fost amplu discutat la conferința de joi la care dumneata nu ai fost de față. În multe cazuri, efectele medicamentului nu se manifestă pe deplin timp de trei săptămâni, așa cum am încercat să explic. Pacientului i se administrează abia de 12 zile.

DOCTOR X.

Simțeam apăsarea unei tăceri ce mă absorbea într-o liniște melodioasă. Mă aflam în interiorul Cristalului, al cărui vârtej îmi aspirase toate senzațiile, așa cum uraganul adună praful și frunzele pe o rază de câțiva metri, sau așa cum apa dintr-o cadă, scurgându-se în spirală prin vană, își exercită forța de atracție asupra întregii cantități de apă din cadă. Privind afară din Cristal, am văzut că nu mai rămăsese nimic din ce fusese înainte – sau așa mi se păru în prima clipă, căci când Cristalul începu să mă absoarbă, în mintea mea se lăsă un întuneric greu, urmat de o vioiciune a simțurilor pe care numai cu încetul am reușit s-o stăpânesc. Din câte se părea, Cristalul absorbea cu dificultate starea mea de relativ primitivism. Această luptă continuă în mine, dar și în Cristal, câteva minute

bune. Spun „câteva minute", dar lucrul de care am devenit mai întâi conștient a fost că timpul își schimbase viteza și vibra într-un mod diferit, acest fapt devenind primul atac asupra modului obișnuit de comportare al substanței mele. Dacă era să mă încred în ochii mei, eram într-o lume de sticlă transparentă sau de ceață cristalină. Tot corpul meu simțea o greață de care mi-am dat mai bine seama numai când a început să-mi treacă, fiindcă mă ținuse prizonier într-o stare generală primară – o stare de care nimeni nu-și poate da seama. De exemplu, atunci când respirăm aer obișnuit, plămânii noștri sunt adaptați să absoarbă un gaz otrăvitor numit aer (otrăvitor pentru ființele extraterestre, așa cum poate a fost și pentru noi cândva). Greața fusese un clește strâns care mă ținuse într-o stare de mare încordare cât timp am luptat contra ei, dar a dispărut în cele din urmă și m-am simțit cuprins de o minunată stare de ușurătate. Durerea atracției gravitaționale dispăruse: această dimensiune era tot atât de liberă și de minunată ca patinajul sau zborul între aripile păsării ocrotitoare. Totuși aveam un trup, dar dintr-o substanță mai ușoară, delicată, fină, deși recunoșteam asemănarea acesteia cu forma obișnuită a materiei mele. Încet, încet, simțurile mele – noile mele simțuri – se stabilizară. Eram în interiorul unei luminozități colorate, noul meu trup, iar această luminozitate făcea parte – după cum flacăra face parte din foc – din vârtejul Cristalului arzând alburiu într-un dans indivizibil, acolo unde fusese centrul cercului din piață – care încă era acolo, îi zăream conturul sau numai spectrul conturului. Fixând începutul sau centrul câmpului vizual sau mai curând simțindu-l, am lăsat ca viziunea – sau poate cuvântul potrivit este „înțelegerea" – să iasă din Cristal și să se miște în jurul lui. Sau poate ar fi mai potrivit să spun că i-am permis să se extindă așa cum se răspândește lumina și am văzut că această cetate, de pe podișul pe care se afla, exista într-

o dimensiune nouă sau la un alt nivel al vibrației. Dar după cum propriul meu trup era acum doar un contur în lumină, deși nu o lumină tot atât de puternică și delicată ca substanța Cristalului, tot așa era acum și cetatea: era ca și cum cetatea de piatră și lut se risipise, lăsând în urmă spectrul unei cetăți construite din lumină, ca o ceață luminoasă conținând umbre și ecouri. Totuși cetatea care se înălța peste tot în jurul meu, având aceeași formă ca și cetatea pe care o cunoșteam atât de bine, era subțiată, risipită. Era o construcție cu îmbinări și puncte de sprijin mai diafane. Asta nu înseamnă însă că locuințele sau clădirile publice conturate cu delicatețe – ca o volută de gheață pe un geam, alcătuită din stele și hexagoane minuscule – erau mai puțin stabile sau clare decât formele cetății adevărate construite din piatră, ci numai că se aflau mai puține case și clădiri în cetatea fantomă decât în aceea de pe pământ. Ca și cum această cetate imaterială, care constituia un model, o cheie, un plan al cetății pământești, corespundea numai anumitor părți sau zone sau clădiri individuale din aceasta. Ca și cum cetatea delicată, aeriană „se suprapunea" cel mai bine doar pe unele clădiri publice și locuințe. În spațiul dintre ele se întindea numai ceața, fără forme de zidiri în ea. Mi-am dat totodată seama – deoarece cunoșteam acum foarte bine cetatea adevărată prin care umblasem, pe care o cercetasem atent și unde așteptasem săptămâni de-a rândul – de faptul că această cetate „reală" de piatră avea case și clădiri nemarcate în șablonul cetății celeilalte, în modelul de bază. Mi se părea că înțeleg ce vedeam, în noua mea formă fantomatică: zonele în care tiparul nu reușise să-și impună forma erau acelea alcătuite dintr-o materie mai grea și mai impermeabilă, iar părțile care se reflectau în planul spectral posedau în alcătuirea lor de piatră o mostră sau porțiune din acea lumină fină sau substanță spectrală.

Acum am înțeles limpede că, atunci când umblasem cu trupul

meu obișnuit prin orașul de piatră și devenisem conștient, așa cum devin cei mai mulți oameni uneori, de existența unui aer mai rarefiat într-o anumită casă sau sală sau clădire publică, observasem chiar locurile și zonele unde structura spectrală a construcțiilor vibra potrivit propriei rațiuni.

Gândire… Gândeam… Cristalul era un gând care pulsa și se rotea în spirală. Înțelegerea mea se extinse din nou, mintea mea se revărsă ca un val și am zărit la marginea orașului puncte în mișcare sau stropi de lumină, înaintau în grupuri sau cete, plecând din oraș. Mi-am dat seama că erau haitele de câini-șobolani și maimuțe, dar erau mai puține decât îmi aminteam, tot așa cum cetatea nouă și delicată avea clădiri mai rare și mai fragile decât aceea din lumea exterioară. În atmosfera spectrală interioară se reflectau numai unele dintre animalele din cetate. Mintea mea trecea pe lângă ele ca o pasăre în zbor, dându-și seama că printre aceste sărmane animale, înrobite de nevoile lor înspăimântătoare, unele dintre ele au adulmecat acest aer mai curat, dar majoritatea nu. Cele mai multe erau la fel de brute, greoaie și imposibil de urnit ca și masa de stânci și de pământ, total lipsite de orice aer cristalin. Totuși unele purtau în interiorul lor o lumină. Iar asta nu părea să se potrivească cu vreuna din calitățile morale ale grupului sau haitei. De exemplu, o bobiță tristă de lumină pâlpâindă, care totuși era mai strălucitoare decât celelalte din constelația sa, aparținea unui animal pe care îl recunoșteam – era unul dintre cele mai violente, energice și active; o altă luminiță avântată aparținea unei maimuțe care făcea tot timpul tumbe și giumbușlucuri. O alta reprezenta o maimuță foarte diferită de toate celelalte, foarte preocupată de maimuțele ei gemene, o vietate agitată, cicălitoare, care trăncănea întruna, și totuși steaua ei strălucea la fel de puternic ca și acelea ale celor doi masculi agresivi. Aceste turme de lumini mișcătoare sau picături luminoase,

asemenea unor globule de apă lucitoare din vârtejul unei cețiștrălucitoare, ieșeau în afara spațiului în care mă aflam și dispăreau. Am înțeles că dacă ar fi fost să ies din Cristal sprijinindu-mă pe picioarele mele supuse gravitației obișnuite, cetatea avea să fie iarăși luminoasă și curată. Animalele bătăioase și criminale plecaseră departe de marginile cetății, și chiar dincolo de pădurea unde văzusem femeile ucigașe. Am cercetat acum pădurea cu tentaculele noilor mele simțuri și am descoperit în ea un paradis al plantelor, frunzelor și ramurilor, toate alcătuite din lumină. Peisajul din lumea obișnuită cel mai apropiat de acela pe care îl vedeam acolo ar fi pădurea după o ninsoare ușoară, când numai forma esențială a ramurilor și copacilor apare trasată în contururi albe și tremurânde ochilor obișnuiți cu un amalgam de detalii bogate, verzi, tandre și însuflețite. În această pădure paradiziacă, Felicity, Constance și Vera nu erau câtuși de puțin reprezentate. Totuși, cum gândurile mele se învârteau în jurul amintirii a ceea ce se petrecuse acolo, apăru în ele o constrângere, o apăsare, o nevoie: o dorință a tuturor lucrurilor pe care le eliminasem din minte, o revendicare. Amintirea nopților în care băusem sânge și mâncasem carne vie cu femeile, în lumina lunii pline, îmi apăru brusc în noua mea minte, ceea ce produse o tulburare și apoi o restabilire a structurii, în timp ce acceptam și rețineam amintirea, apoi o părăseam; însă acum femeile îmi rămăseseră fixate în minte, în noua mea minte. Mi-am dat seama, deși destul de vag în acel moment – deoarece atunci au început să-mi răsară în gând atâtea revelații – că nopțile de groază când fusesem silit să părăsesc centrul cetății ducându-mă la femeile ucigașe deveniseră o pagină din pașaportul meu pentru această etapă a călătoriei. O dată ce-mi veni în minte acest gând, îmi veni tot așa încă unul – sau, așa cum am mai spus, era începutul unui alt gând, toate erau începuturi, anume că femeile erau acum decupate

în mai multe fațete în noua mea minte, asemenea celulelor unui fagure de miere, erau licăriri de lumină colorată, și că tovarășii mei de călătorie, pe care îi văzusem licărind, arzând și plutind în interiorul marii vâlvătăi albe a Cristalului, erau celule fațetate în mintea mea, așa cum eram și eu în mințile lor, și că înțelesesem asta din momentul în care Cristalul mă absorbise în el, tocmai de aceea uitasem să-mi mai caut prietenii. În acea dimensiune mințile noastre stăteau alături ca peștii dintr-un banc, ca celulele unui fagure, ca flăcările unui foc, și împreună alcătuiam un tot, astfel încât nu se mai putea spune: aici începe Charles, aici sfârșește John sau Miles sau Felicity sau Constance. Așa eram toți. Dar în timp ce această nouă formulare a înțelegerii se petrecea în mintea mea, o mișcare spre exterior întru pătrundere, posibilă numai datorită contopirii mele cu ființele care îmi erau prieteni, însoțitori, iubite și tovarăși, constituind o totalitate, fiindcă eram ca o bucată de sticlă colorată fixată într-un mozaic – în tot acest timp simțeam o greutate apăsătoare și rece undeva în apropiere. Mi-am dat seama că această povară care mă înghețа mereu existase, dar nu-mi dădusem seama de ea, așa cum nu realizasem starea de greață de la început. Fusese o stare totală, care nu putea fi izolată de starea generală a ființei mele. Așa era și groaza frigului care mă cuprinsese. Atunci mi-am dat seama, pentru prima oară, de existența acestei stări, sau cred că atunci a fost, deoarece, așa cum am spus, în acele explorări inițiale ale noului meu fel de a simți doar mai târziu am fost în stare să identific firele care duceau înapoi la un anumit mugur incipient din gândirea mea. Cert este că în acele împrejurări s-a fixat această cunoaștere: povara de frig, o obligație, o necesitate, ca o amenințare înfrânată numai de umanitatea mea și așteptând mereu acolo, ca fălcile unui crocodil, mereu acolo, imediat sub suprafața apei. Mă încercau o durere și o teamă mult prea vechi pentru mine, era o

tristețe sădită în esența speciei umane. Am salutat-o și am mers înainte fiindcă, asemenea senzației de greață care mă stăpânise complet la început, și aceasta era o parte a existenței mele, plămădită în toate fibrele ființei mele, o necesitate ca aceea de a respira, asociată cu ea: această senzație de frig, această greutate, această târâre și condiționare a ființei mele. Era un magnet din timpuri prea vechi pentru ca vreun individ să i se poată împotrivi sau măcar să știe precis locul unde se găsea. Se găsea acolo și asta era tot.

Lumea se învârtea ca o bulă în cele mai delicate culori, toată numai lumină. Ceea ce vedeam era mintea omenirii, dar ea nu trebuia despărțită de mintea lumii animale care se asocia și se contopea cu ea pretutindeni. Nici nu se punea problema unei minți superioare sau inferioare, deoarece așa cum faptul că băusem sânge și mâncasem carne crudă cu sărmanele femei fusese o poartă, o cheie și o deschidere, pentru că orice cunoaștere empatică trebuie să fie astfel, în vârtejul contopirii generale, ca o pânză de păianjen ale cărei fire sunt legate între ele și vibrează împreună, un vultur care se repede la un șoarece, bucuria rece a vulturului și groaza șoarecelui se îmbină ca o pereche în natură și această armonie se manifestă ca o vibrație puternică a coardei interioare căreia îi aparține. Am urmărit viitoarea palpitândă a tuturor ființelor, în necontenită schimbare, mișcare, joc, un joc silit și dirijat, menținut în limitele sale prin natura sa, iar parte a acestei necesități era asocierea tiparului spectral de lumină cu lumea externă de piatră, frunze, carne și lumină obișnuită.

În această pânză imensă de lumină veșnic schimbătoare se mișcau flăcările și tonurile și pâlpâirile de lumină care cântau și răsunau pe note mai joase sau mai înalte, astfel că ceea ce vedeam, sau mai curând ceea ce mă cuprindea și pe mine, nu era nici lumină,

nici sunet, ci doar zona unde aceste două identități se contopeau. Globul pulsatil de lumină sau sunet corespundea lumii pământești pe care o cuprindea și, după cum văzusem în cazul clădirilor cetății și al cetelor de animale – acele sărmane viețuitoare rătăcite, pretutindeni în lumea pământească se aflau vene și filoane de materie superioară – o pulsație mai rafinată a timpului, a luminii sau a sunetului, creând canale de legătură cu sfera superioară – care cuprindea totul – pentru a o alimenta pe aceea inferioară. Aflat afară, în spațiu, priveam prin membrana colorată a Cristalului, așa cum se vede prin pereții rotitori ai unei bule de săpun în continuă creștere, în timp ce atârnă de un tub ținut între buze pentru a o umple cu aer – și am văzut cum lumea colorată pe care o știm, mările și uscatul, munții și pustiurile, era toată cuprinsă într-un vârtej de presiune asupra materiei; și această creatură, plutind în spațiu înconjurată de delicatul său înveliș exterior, părea la prima vedere nelocuită, deoarece omenirea nu era vizibilă decât dacă cineva trecea în zbor foarte aproape de fața pământului, iar atunci dovada existenței oamenilor, orașele și aglomerările și construcțiile omenești ar fi arătat așa cum arată păduchii în tivuri și crăpături. Omenirea era ca o minusculă crustă cenușie a pământului, doar ici și colo. În interiorul peticelor care păreau imobile se mișcau particule minuscule, în tipare precise, și dacă priveai în jos la un fragment din această crustă de materie, mai mică decât cele mai mici fire de nisip sau polen, chiar curba descrisă de călătoria unui grup de asemenea corpusculi de pe un continent pe altul apărea ca sclipirea unei oscilații în marea rețea de oscilații și pulsații.

Pământul plutea greoi în spațiu, colorat și pătat ici-colo, acoperit în cea mai mare parte de albastrul apei… Marile oceane fuseseră reduse la o peliculă subțire de materie lunecoasă ce acoperea o parte a suprafeței globului. Da, toată drama oceanelor adânci, albastre,

care ascundeau atâtea vieți încă necunoscute și tainice, furtunile nimicitoare și valurile neliniștite și mareele ridicate de lună deveniseră o poleială subțire de substanță lunecoasă pe un glob de materie compactă, iar omenirea și viața animalelor, a păsărilor, a reptilelor și a insectelor – toate acestea erau variații în învelișul subțire al acestui glob. Particule de praf și microbi. Și totuși, mai cu seamă în ele pânza de lumină subtilă atingea globul terestru. Mai ales prin firele infime de praf sau gâzele reprezentând omenirea. Care, privite din perspectiva pânzei de lumină înconjurătoare (interioară sau exterioară, după cum preferai să vezi lucrurile), nu erau importante în calitate de entități individuale, așa cum se considerau aceste entități, ci în calitate de Totalități, mari și mici – deoarece grupurile și haitele și cetele și mulțimile constituiau adevăratele entități, Totalități funcționând ca Totalități. Pătrunzând și mai mult în pânza înțelegerii care constituia natura acestui clopot de lumină ce cuprindea totul, am văzut că formele desenate în lumină, culorile, texturile, pulsațiile de lumină slabă sau puternică constituiau nu numai o asemănare, ci chiar o identitate. Pulsațiile și liniile erau răspândite pe tot globul, legând între ele grupurile de indivizi, grupuri care nu erau numaidecât națiuni sau țări – am văzut uneori cum un petic de mucegai sau licheni strălucea într-o explozie de culoare (sau sunet), ceea ce reprezenta un război civil sau declanșarea unei emoții la scară națională, dar de cele mai multe ori, când o zonă de culoare se mișca și se concentra, cântând într-o cheie proprie, peticul era compus din secțiuni ale unor națiuni sau țări care părăsiseră sau se despărțiseră de grupurile lor părintești și se războiau acum între ele, și era vizibil faptul că intensificarea culorii unei mici zone însemna foarte frecvent unirea a două fragmente sau pulsații care apoi căpătau aceeași nuanță, același sunet. Dar liniile sau pulsațiile care se întindeau și săgetau în toate

direcțiile pe glob, cele mai persistente dintre ele, nu erau izbucnirile războaielor, ci acelea care reprezentau diferite profesiuni, așa încât legiuitorii de pe tot pământul nu erau pur și simplu „pe aceeași lungime de undă", erau la fel, parte a aceluiași organ sau funcție, chiar dacă erau în țări care se războiau sau se înfruntau. Tot așa se întâmpla cu judecătorii, fermierii, funcționarii de stat, soldații, oratorii, afaceriștii și scriitorii – toate aceste categorii erau una și aceeași, și din acest punct de vedere era amuzant să observi cum ura înverșunată, rivalitățile și concurența dispăreau complet, căci atomii fiecărei categorii constituiau un tot, iar fragmentele minuscule care compuneau fiecare vibrație separată sau pulsație de lumină (culoare, sunet) alcătuiau și ele un tot, așa că nu existau în realitate judecători, ci Judecătorul, nici soldați, ci Soldatul, nici artiști, ci Artistul, chiar dacă ei își închipuiau că sunt într-un dezacord violent. Și pe această hartă sau machetă care arăta cum nenumărate identități care se considerau în mod ridicol importante se reduceau numai la câteva, exista și o structură diferită, însă cu anumite asemănări, a unei lumini (sau unui sunet) mai rare și mai puternice, care varia și vibra și se schimba ca și celelalte, dar era conectată direct, constituia o verigă sau o punte, un canal de alimentare între rețeaua exterioară (sau interioară, după cum preferai să privești) de gânduri ori sentimente, bula pulsândă de culoare ce înconjura totul, și globul solid, terestru și acvatic, al Omului. Structura nu era doar o verigă sau o punte, căci această fibră de umanitate era deschisă ca tot atâtea canale deschise spre a primi ploaia, dar era parte din rețeaua sclipitoare a ființei fluide și voioase; tocmai de asta micile petice de omenire agitată, grăbită, muncită, neliniștită, plină de ură, chinuită de lipsuri, crustele de licheni sau ciuperci crescând ici și colo pe glob, copiii mării, toate erau – în ciuda depărtării lor de rețeaua exterioară sclipitoare –

legate întotdeauna de acesta, căci în fiecare clipă lumina cântătoare, pulsând și licărind, se revărsa în el, în globul pământesc, cu deliciosul ei puls de bucurie și creație. Rețeaua exterioară de lumină muzicală o crea pe aceea interioară, pământească și o menținea în dansul ei încordat. Iar o mână de oameni risipiți, o fâșie, o tensiune de lumină întrețesută pretutindeni pe glob constituia canalele prin care aerul mai curat intra în pământ și îl hrănea și-l ținea în viață. Această delicată rețea impusă celorlalte structuri pulsânde (sau mai puternică decât ele) nu avea nimic de-a face cu etica sau codurile omenirii, cu moralitatea de turmă, așa încât uneori acest ritm mai iute și mai înalt se simțea în viața unui soldat, uneori a unui poet, alteori a unui politician și câteodată a unui om cufundat în observarea stelelor pentru a le alcătui harta, sau a altuia ocupat cu cercetarea și întocmirea hărții pulsațiilor fluide infinitezimale care constituie atomul, atom care era tot atât de departe de atomii mai mari alcătuind acel mucegai sau excrescență care este omenirea, pe cât este și omenirea de stele. Elementele acestei rețele de alimentare și conectare (ca o rețea electrică a omenirii) constituiau un tot; așa cum nu există soldați, ci doar Soldatul, și nici funcționari, ci doar Funcționarul, și Grădinarul, și Profesorul. Deoarece, o dată ce orice categorie, oriunde ar fi, pulsează întotdeauna pe propria sa lungime de undă (de sunet sau lumină), nu pot exista indivizi în această pânză de fibre hrănitoare. Împreună, ei alcătuiesc o măsură în marele dans, o singură notă în tot cântecul. Peste tot și la fiecare nivel micii indivizi au alcătuit ansambluri, au cântat scurte partituri, au creat tonuri cromatice. Tot așa și la fiecare nivel: eu însumi și prietenii mei, pe care i-a absorbit Cristalul într-un tot, niște minusculi țânțari lipsiți de importanță, și femeile, și copiii mei, și toți oamenii pe care i-am cunoscut în viața mea – chiar cineva care a trecut pe lângă mine la un colț de stradă și căruia i-am zâmbit, toți

aceștia cântau pe o tonalitate familiară, constituiau un tot. Acesta era adevărul care dădea nimicniciei absolute, firicelelor de praf care erau oamenii, importanța pe care o aveau: în marele dans, totul se lega și se mișca în ansamblu. Mintea mea era fațeta unei minți, asemenea celulelor dintr-un fagure de miere. Lăsându-mi mintea cufundată în întuneric, pasivă, ca o oglindă pentru lumină, puteam simți, înțelegeam sau recunoșteam pulsația unei individualități pe care o cunoscusem cândva drept sărmanul Charlie, sau Felicity, sau James, sau Thomas. Pulsuri mentale zvâcneau și absorbeau totul alături de micul meu puls și împreună formam un tot, unindu-ne în această totalitate cu nenumărate alte totalități diferite pe care fiecare dintre acești oameni le constituiseră în viața lor, și le constituiau permanent cu fiecare respirație, și prin această rețea, prin aceste rețele, curgea un ritm superior, așa cum apa curgea peste tot în cetatea de piatră prin canale tăiate sau construite în stâncă de oameni care puteau calcula înălțarea sau coborârea nivelului pământului.

Și totuși, în timp ce observam toate acestea, le simțeam, înțelegându-le în cele din urmă, eram mereu conștient de acea veche, acea străveche apăsare, acel frig al durerii pe care îl recunoscusem atât de repede după ce fusesem absorbit în această nouă sferă a existenței. Era acolo, invizibil, mortal și pedepsitor, deoarece pulsația lui era pulsația unei poveri reci, ce trebuia să fie o contrapondere a bucuriei. Exista acolo, în apropiere, mereu – l-am recunoscut și astfel m-am pus în mișcare, căci acum totul îmi era deschis – și am plutit delicios, ca o bulă de aer printr-o pătură de spumă sau ca și când aș fi stat culcat comod între aripile întinse ale unei păsări.

Trupescul Pământ, ca un bolovan rotund, se rotea neregulat în jurul axei sale, cam la distanța la care se poate auzi un strigăt sau o

chemare. Se învârtea lent, clătinându-se puternic. Această rotire făcea să apară pe suprafața globului o rețea de dungi cafenii, albastre și albe, dar știam că aceste dungi reprezentau mările și continentele și calotele glaciare în mișcare. Globul era învelit în lumina sa pulsândă, prin care totuși vedeam ca și cum aș fi privit printr-un nor subțire opalescent. Vedeam Pământul rotindu-se într-o eră care nu era a omenirii. Undeva în spatele meu sau într-o parte se afla vâlvătaia albă a Soarelui și în această vâlvătaie constantă se rotea Pământul. Stăteam nemișcat, o minusculă planetă a Soarelui urmărind Pământul care se rotea. Ziua și noaptea nu se distingeau decât ca o licărire ușoară, și legănarea violentă care determină anotimpurile noastre se înfățișa ca un val verde care spăla totul, apoi dispărea într-o clipă, și ca o îngroșare de moment a dungilor albe de la ambii poli. La această viteză nu vedeam decât rotirea învolburată a Pământului în jurul axei sale și goana lui amețitoare în jurul Soarelui – simțeam greutatea durerii reci prezentă și acolo, constrângerea, dar nu am luat-o în seamă, căci, în timp ce mă gândeam la viteză, planeta începu să încetinească și ajunse să se învârtească destul de lent încât să observ pe rând fiecare din înfățișările uscatului și ale apei înainte ca peisajul respectiv să iasă din câmpul meu vizual. Cum mă aflam acum mai departe decât fusesem înainte, când mi se arătase harta impulsurilor care se precipitau, am putut examina, mai puțin în amănunt, și mai degrabă în perspectivă, cum învelișul luminos din jurul Pământului se înfiora, scânteia, se schimba și tremura în dansul său, și am văzut totodată foarte limpede cum acest înveliș care se ținea strâns de suprafața Pământului, ca o ceață albă de vară într-o dimineață caldă, se combina și comunica cu regiunile de sub el. Am observat un continent răspândind aceeași umbră subtilă – nu perfect uniformă, fără îndoială, dar îndeajuns pentru a putea forma o bază

ușor de recunoscut pentru toți curenții care goneau și dansau deasupra lui în ansamblul lor de mișcări solidare. Aveam impresia că ceva, dar nu puteam să văd ce anume, făcea, să spunem, ca masa de uscat pe care o numim Rusia, Rusia europeană, să emită o strălucire care nu se schimba, și această nuanță era diferită de nuanța care acoperea masa de pământ pe care o numim Asia, iar acestea erau diferite, clar diferite, de alte regiuni ale lumii. Fiecare parte a suprafeței globului avea, desigur, nuanța sa fizică distinctă – vegetația sa (sau lipsa de vegetație), distribuția plantelor necesare vieții animale, de neconfundat, și așa cum se disting limpede jungla, deșertul, ținuturile mlăștinoase sau muntoase, tot astfel se distingea lumina care plutea deasupra acestora pe harta aeriană care era oglinda și sora ținutului respectiv. Pe această hartă a curenților minții și atracțiilor și sentimentelor se găseau însemnate țările – adică națiunile, cu tot ceea ce le era necesar și specific, și conceptul de „națiune" trebuia să fie potrivit pentru regiunea fizică de sub el, căci unde acestea erau în discordanță se producea și o discordanță de lumină și sunet. Mă stăpânea un vechi gând – sau mai curând un vechi gând al meu fusese transferat în acest plan superior, în aerul mai intens, mai pătrunzător al acestui tărâm – că, indiferent de schimbările de guvernare sau de numele care erau date sistemului de organizare al unei națiuni, se observa mereu aceeași calitate caracteristică sau realitate care se păstra în acel ținut, acea țară sau regiune – și privind din locul unde timpul trecea cu o asemenea viteză, încât o rotire a globului pământesc în jurul Soarelui dura cam cât îți lua să tragi adânc aer în piept, vedeam mari desfășurări de evenimente la nivelul omenirii, tot așa cum, din poziția mea de făptură umană, aș putea observa în decurs de o oră transformarea, creșterea și distrugerea neașteptată a unui mușuroi de furnici. M-am uitat îndeaproape la mica Anglie, observând-o câteva clipe în

timp ce-mi trecea repede prin fața ochilor, și am constatat că își păstra pulsul vieții proprii, care reprezenta o culoare, o condiție, o notă a unui sunet, căci toate țările – fiecare dintre ele, fiecare crustă de mucegai sau parte a omenirii – erau încătușate de legi pe care nu le puteau schimba sau răsturna. Erau manipulate de deasupra (sau de dedesubt) de forțe fizice pe care nici măcar nu le bănuiau – sau pe care nu le bănuiau în acest stadiu al timpului, deoarece constituie o parte a condiției acestui organism mărunt să descopere și să uite, să descopere și să uite, iar în momentul de față micile ființe uitaseră și erau din nou pe punctul de a descoperi. Dar scalvia lor îngrozitoare, lanțurile necesității care îi țineau prizonieri – gândul acesta îmi reveni din nou în minte, ca o rafală înghețată care îmi umplea inima de mâhnire.

În timp ce mă gândeam că mi-ar plăcea să văd Pământul învârtindu-se puțin mai repede, dar nu chiar atât de repede ca mai înainte, când o rotire de un an în jurul Soarelui semăna cu rotirea unei monede când primește un bobârnac, Pământul își mări într-adevăr viteza, și atunci am observat alte structuri de lumină sau culoare adâncindu-se sau estompându-se, combinându-se, contopindu-se și mișcându-se; și meditând că toate aceste structuri nu erau nimic mai mult decât un compus al pulsațiilor individuale mai lente și al curenților pe care îi văzusem mai devreme și că acestea alcătuiau ceața colorată și luminoasă de la suprafața globului, îmi veni în gând că acest înveliș luminos al globului părea să fie menținut sau fixat la locul său de altceva, tot așa cum și învelișul reținea cadențele Pământului, ale Pământului nostru. Mintea mea se extinse din nou în exterior, se umflă ca un val, minată spre înțelegere, și am văzut acum că liniile și curenții de forță, atracție și antagonism dansau într-o rețea care reprezenta sistemul planetelor din jurul Soarelui și constituia atât de mult o

parte a acestuia, încât strălucirea substanței sale răspândindu-se peste tot în spațiu ținea planetele atât de strâns legate, că păreau simple cristalizări sau întăriri ale materiei lor vaporoase, clipe de densitate în vântul solar. Această rețea era o cătușă, o necesitate înspăimântătoare care-și impunea intențiile.

Urmăream acum cu privirea Pământul care se învârtea repede, totuși nu într-atât incit să nu observ schimbarea, creșterea și dispariția structurilor, și cum în timp ce plantele se mișcau, se frământau și se modificau, apropiindu-se și îndepărtându-se unele de altele și exercitând presiuni care le legau strâns împreună, pe Pământ micile cruste de materie care compuneau omenirea se schimbau și se mișcau și ele. După cum și apele, oceanele (o peliculă subțire de materie fluidă pe marea suprafață a globului) se mișcau și se legănau sub acțiunea puternică a Soarelui și a Lunii, tot așa se mișca și viața omului, oscilând în păienjenișul său de necesități, avându-și propriul loc în viața planetelor, o minusculă crustă pe suprafața unei solidificări și transformări în ceva vizibil a respirației Soarelui care se numea Pământ. Omenirea era o pulsație în viața Soarelui, care ardea în mijlocul unei uriașe explozii albe alcătuite din diferite tipuri de lumină sau sunet, unele mai puternice și mai dense, altele mai slabe, dar în totalitate forțe și energii alcătuind un fluid întinzându-se în spațiu și menținând laolaltă toate aceste firimituri și picături și flăcărui într-un dans; iar forța care le ținea împreună în timp ce se roteau și se învârteau în dansul lor era Soarele, energia Soarelui, conducătorul care-i îndruma pe toți, față de a cărui putere toate legile și necesitățile subordonate lui nu însemnau nimic. Temelia, sufletul, inima și centrul acestui mic sistem solar era lumina și pulsația și cântecul Soarelui. Soarele era regele. Dar, deși această putere centrală, acest miez măreț al rețelei noastre era esența întregului sistem, mult mai în afară și la mare

distanță de centrul sistemului – unde se mișcă sărmana și întunecata planetă Pluto – s-ar putea ca atragerea, respingerea și presiunea celorlalte planete să pară mai directe acolo departe, sau și mai departe, iar cunoașterea faptului că Soarele este totuși nota de orgă profundă și joasă care stă la baza a tot ce există în sistemul nostru să fie uitată – uitată chiar mai mult decât pe Pământ, care se învârte în jurul Soarelui, gârbovit și întristat și nenorocit, cu greutatea imperativului rece atât de aproape. Și poate, sau cel puțin așa am crezut eu, în timp ce priveam dansul Soarelui și al însoțitorilor săi, Mercur, cel mai apropiat asociat al său, era singurul care putea menține constant și permanent conștiința existenței cântecului fundamental al Soarelui, a nevoilor sale, a intenției lui – Mercur, al cărui nume era și Thot, Enoh, Buddha, Idris și Hermes, având și alte multe titluri în istoriile Pământului, Mercur Mesagerul, purtătorul veștilor sau informațiilor venind de la Soare, cel care împarte legile venind din centrul melodios al lui Dumnezeu.

Da, dar mai departe, pe a treia planetă înclinată pe axa ei, e mai greu de păstrat acea cunoaștere, gândire sănătoasă și simplitate a marelui Soare, căci într-adevăr sărmanul Pământ este departe de orice har; totul se vedea cu ușurință, deoarece la acea viteză de rotație, care îmi permitea să observ limpede uniunea evenimentelor de pe Pământ cu acelea de pe celelalte planete tovarășe cu el, am putut urmări cum războaiele și foametea, cutremurele și dezastrele naturale, inundațiile și grozăviile, epidemiile și invaziile insectelor, și șobolanilor, și zburătoarelor aveau loc sau dispăreau în funcție de presiunile exercitate de conjuncțiile și opozițiile planetelor și ale Soarelui – și Lunii. Norii de lăcuste, răspândirea virusurilor, ca și viața omenirii, sunt dirijate din alte locuri. Viața omului, această crustă subțire de materie – care nici măcar nu putea fi văzută decât dacă cineva cobora foarte aproape de pământ, așa cum coboară și se

înalță în zbor o pasăre pentru cercetarea rapidă a unui banc strălucitor de pești ca acela care împăna flancul lățit al valului acea intensitate, cantitate și vigoare a pulsului erau determinate de planetele Mercur și Venus, Marte și Jupiter, Saturn, Neptun, Uranus și Pluto, de mișcările lor și de centrul de lumină care le alimenta pe toate. Omul, acea licărire de viață, descreștea numeric sau se înmulțea, era pașnic sau ucigaș – într-o stare de sclavie. Faptul că izbucnea un război implicând jumătate din mulțimile de oameni de pe suprafața globului, sau că populația Pământului se dubla în câțiva ani pentru prima oară în istorie, așa cum o cunoaștem, sau că pretutindeni unde trăiau oamenii, aceștia se răsculau și se luptau, se încăierau, țipau, omorau și-și plângeau soarta, totul se petrecea numai din cauză că echilibrul planetelor se modificase, sau se apropiase prea mult o cometă, sau că vorbise Luna, dând glas frigului, constrângerii; iar eu, aplecându-mă cât îndrăzneam demult pentru a privi, am văzut cum Pământul și Luna lui orbitau și se învârteau și cum atât uscatul, cât și oceanele pulsau și se umflau și vibrau pe Pământ, după cum materia se umfla, se mișca și vibra pe Lună, pe Luna cea rece, pe Luna rece și moartă, sora rece a Pământului cald, copilul vitreg, groaznica Lună care suge și se lipește ca lipitoarea și se ține strâns de Pământul cald care era viu, deoarece Luna voia să trăiască, Luna era *hotărâtă* să trăiască, Luna era ca un sărman și trist copil născut mort, dar copilașul voia să trăiască, se lupta să trăiască, după cum ouăle absorb calciul din oasele găinii și fetușii absorb viață din mamele lor, Luna sugea, ca un copil și ca o lipitoare, și era asemenea unui magnet al necesității care atrage, fiindcă era primul metronom al Pământului în dansul planetelor, fiindcă era cea mai apropiată, era geamănul sărăcit și pe jumătate mort de foame, celălalt eu al Pământului, Necesitatea.

Simțeam înfricoșătoarea greutate rece a tristeții, care rămăsese

permanent într-un ungher al minții mele din clipa când fusesem absorbit în Cristal și cunoscusem Luna și necesitățile ei. Atât de aproape era Luna, atât de mult era o parte a Pământului, încât *era* pământ – deoarece, privite chiar de la acea mică distanță, ambele arătau ca doi frați în continuă mișcare unul în jurul altuia. Luna era extrem de aproape, forța permanent prezentă, cel mai ușor de ignorat atunci când mintea mărginită a omului caută rațiuni și răspunsuri. E mult mai ușor să privești de pe ea în afara sistemului nostru, foarte departe, dincolo chiar de cele mai îndepărtate orbite ale lui Uranus și Pluto – în afară spre Riga, chiar și până la cealaltă oglindă, la îndepărtata Andromeda și dincolo și de aceasta, spre…

A, da! Acesta e lucrul pe care mintea noastră îl face cel mai ușor, dar luna e chiar aici, aproape, atât de aproape încât este legată de noi într-un dans care mișcă apele și pământul de două ori pe zi în maree, și zvâcnește în vinele și arterele noastre și în mareele gândirii noastre – foarte aproape de noi, carne din carnea noastră, gând din gândul nostru, Luna, copilul vitreg al Pământului, determinând statura noastră, determinând creșterea noastră, alimentând poftele și provocându-le. Dacă s-ar învârti mai aproape de Pământ, Luna ar face animalele și plantele să aibă o anumită mărime, iar pierdută sau dezintegrată sau rătăcind mai departe ar schimba fără îndoială animalele, plantele, înălțimea mareelor și probabil mișcarea maselor de pământ și gheață, ar schimba viața într-un mod tot atât de radical ca și cum o ploaie puternică și neașteptată într-un pustiu ar transforma totul peste noapte. Pe suprafața micului Pământ, ca o peliculă verde subțire și parte integrantă a acestei pelicule, alimentată de ea, apare crusta microbilor, omenirea nebună, înnebunită de lună, lunatică. Pentru ochii cerești, văzută ca o cultură de microbi la microscop, angajată veșnic în războaie și distrugere, această pleavă gândește, se poate observa, începe să se

simtă treptat ca un tot, o funcție, o notă în armonia generală, și faptul acesta *este* într-adevăr țelul și funcția sa, iar locul unde pelicula de zgură se depășește pe sine este numai și numai aici, și niciodată unde acești microbi nebuni spun Eu, Eu, Eu, Eu, Eu, căci faptul că spun Eu, Eu, Eu, Eu constituie nebunia lor, și aici este locul unde au fost loviți de lună, preschimbați în lunatici, alăturea cu drumul, trăsniți, căci acești microbi alcătuiesc un tot, formează o unitate, au o singură minte, sunt o singură ființă și nu pot spune niciodată Eu, Eu, fără să facă observatorii cerești să se tăvălească de râs sau să le plângă de milă; suntem liberi să presupunem, cred eu, că există milă și ironie în firea păzitorilor microbilor; sau, cel puțin, suntem liberi să nu ne închipuim nimic altceva – compătimirea și amuzamentul fiind calitățile noastre, dar cine știe care ce fel de culoare sau de râs sănătos sau lacrimi se formează acolo, în acea atmosferă minunată?

S-a produs undeva un fel de despărțire de-a lungul drumului parcurs de rasa omenească între „Eu" și „Noi", un fel de groaznică separare, iar „Eu" (care nu sunt eu, ci numai o parte a unui întreg, constituit împreună cu alte ființe omenești, după cum și acestea sunt o parte a mea), planând aici ca între aripile unei mari păsări albe, simt că mă duc rotindu-mă înapoi (deși ar putea fi și înainte, cine știe?), da, mă tot învârtesc înapoi în vârtejul groazei ca o naștere în sens invers, spre o catastrofă, da, asta a fost când microbii, mica baltă de supă care este omenirea, au fost doborâți la pământ, ca într-un meci de box, scoși din joc cât numeri până la șase, rupți de posibilitatea de a înțelege adevărul, astfel că întotdeauna de atunci încoace cei mai mulți spun Eu, Eu, Eu, Eu, Eu, Eu, Eu și doar câțiva pot spune „Noi".

Da, dar ce înspăimântătoare lovitură! Ce anume ne-a aruncat în afara centrului, departe de plăcutul și sănătosul „Noi"? Voi știți într-o

clipă, sunt absorbit înapoi ca un păianjen care se rotește în vârtejul apei ce se scurge dintr-o cadă și se învârtește în curentul de apă, înapoi, înapoi și trosc! Cometa vine țâșnind din întunericul spațiului, dă Pământului o lovitură în plex și, abătută din drumul său, gonește din nou în întuneric, luând o parte din atmosfera planetei cu ea, lăsând-o în imposibilitatea de a mai orbita normal și constant, ci bălăbănindu-se, învârtindu-se ca un titirez, înclinată, și atunci s-au născut anotimpurile iubite de poeți, dar ce e mai rău e că s-a schimbat atmosfera, aerul pe care îl respirau oamenii și care i-a ținut cu mintea limpede și sănătoși pentru a spune NOI cu dragoste și înțelegere față de organul în curs de dezvoltare în corpul ceresc pe care îl constituiau ei. Aerul care fusese hrana înțelegerii raționale și iubitoare a devenit o otravă ucigătoare, plămânii acestor sărmane jivine trudeau, se transformau și se adaptau, și sărmanele lor creiere, complet zăpăcite și rătăcite, se chinuiau să lucreze cât de cât și lucrau prost. O mașinărie care funcționează complet anapoda, veșnic hărțuită și chinuită de o memorie ciudată și redusă la amintiri vagi din epoca de dinainte de vremea când au fost otrăviți și distruși și nu au mai putut gândi; începând să se urască în loc să se iubească între ei. Și astfel sărmanul Pământ rămase plutind în spațiu ca un invalid complet vătămat, dar curând oamenii au uitat totul, aerul recent otrăvit a devenit mediul lor normal, o uitare din orgoliu și… dar trosc! Priviți, eu sunt de partea cealaltă a Catastrofei, sunt înaintea ei, deși sunt liber și să spun „după", căci asemenea lui „sus" sau, jos", cuvântul este substituibil și depinde de cum îl privești, de poziția pe care te situezi, înainte sau înapoi. Dar din punct de vedere al omului, din punct de vedere al microbului, eu sunt înainte de Impact, într-o atmosferă iubitoare, plăcută și răcoroasă, care concordă cu armonia, este armonie, EXISTĂ, da, și iată-mă aici, călător, Odiseu îndreptându-mă spre

casă în cele din urmă, rătăcit în apele țării mele, căci dușmănosul Neptun a fost păcălit, iar fiica lui Jupiter îmi e prieten și călăuză.

Toți oamenii își fac peșteri de umbră pentru ochii lor,
Cu pălării și mâini, orbite, gene, sprâncene,
Ca astfel gingașele pupile să îndrăznească să privească lumina.
Chiar și în țările nordice, unde lumina se așterne fără umbre,
Omul își va ridica mâna pentru a-și apăra ochii;
Așa am văzut că se face în lumina puternică a lunii.
În fața flăcărilor prea dogoritoare acea mână ocrotitoare
Se îndreaptă spre locul ei, alcătuind o umbră;
Ca ochii pisicilor, ochii oamenilor sunt mari și blânzi noaptea.
Sunt ochi noi și încă neobișnuiți să vadă,
Percepând doar fațete, una câte una,
Fără pricepere încă pentru a privi corect împrejur.
Gândește-te: noi am fost bestii pe patru picioare, josnice,
Cu privirea la nivelul solului și ocrotiți bine
De acea strălucire care pulsează, aruncă flăcări și frige ochii.

Totuși a trebuit să vină acea zi inevitabilă Când o jivină vitează și-a ridicat laba spre o creangă, S-a ridicat clătinându-se, uimită de înălțimea sa.

Copilașii noștri ne-au arătat cum a fost.

Ei se cațără; noi, grijulii, îi lăsăm să învețe absurditatea temerii lor.

La acea primă încercare, lumina s-a plecat în semn de salut,
Cine se aseamănă se adună, o licărire în minte,
Și jivina i-a zis „înger" – așa cum am face și noi.
O labă, eliberată de pământ, a prins cu putere ramura lunecoasă;
Cealaltă, eliberată și ea, a așteptat, până când ochii S-au ridicat în sfârșit spre păsările și norii în zbor.

Și astfel el și-a găsit echilibrul acolo, jivină înălțată. Iar îngerul,

punând deoparte ceea ce cu greu câștigase, Și-a ridicat mâna liberă pentru a-și ocroti privirea, cu cel mai banal gest dintre toate.

Omul nu are voie să se uite direct la soarele său.

Trebuie să folosesc cuvinte atunci când îți vorbesc. Probabil că succesiunea de cuvinte: „Trebuie să folosesc cuvinte" este o definiție a întregii literaturi văzute dintr-o altă perspectivă.

Prins în mreje ca o coardă în muzica lui Bach, parte a unui disc colorat tot atât de minunat ca o meduză, conținând doar armonii care pulsează, discul fiind un vârtej sau o spirală alcătuită din Soare și planete mari și planete mici și toate accesoriile acestora, prinse și ele în mreje în timpul Andromedei, timpul Galaxiei, timpul Lunii (vai, vai și jale!); privind din orice perspectivă în afară de timpul Pământului, este posibilă o schimbare de perspectivă de la Saturn la Jupiter, implicând o schimbare în toate condițiile existente pe Pământ și necesitând veacuri de-a rândul (măsurate în timpul nostru); probabil că mesajul va suna astfel: că Jupiter s-a luptat cu Saturn (sau Zeus cu Cronos) cinstit, într-o luptă pe viață și pe moarte (sau fără moarte) și nu l-a ucis – ci doar l-a învins, și de atunci Jupiter a devenit Dumnezeul Pământului. Apare însă un gând și nu pentru prima oară – desigur că nu, fiindcă nu există niciun gând care să apară pentru prima oară – de ce Dumnezeu? Cea mai mare, mai regească și, se spune, cea mai blândă dintre planete, ale cărei raze învăluie Pământul într-un spirit de dreptate și cumpănire (așa se spune) și afectează anumite secțiuni ale omenirii, ale acelui mucegai cenușiu luptându-se să supraviețuiască în gunoiul său verde. Iar pe muntele Olimp, bărbosul Iupiter sau Jupiter domina Zeii mai mici – nu însă fără o anumită stare de enervare magnifică. Dar de ce Tată? De ce Tată al Zeilor și al Oamenilor? Oare cine este Tatăl nostru? Cine? Nimeni altul decât Soarele, al cărui nume corespunde unei strune profunde aflate la

baza tuturor celorlalte. Tată Soare, Amin, Amin, după cum se roagă și acum creștinii. De ce să nu fie Tatăl Soare suveran pe muntele Olimp, de ce Iupiter sau Jupiter sau Zeus? Deoarece pe acel munte Phoebus Apollo era și el un zeu, ca toți ceilalți – foarte ciudat acest lucru! Desigur, omul nu-și poate privi Soarele drept în față. Zeii umblă deghizați, chiar și acum, după cum umblau și atunci, sau ar putea și acum, Stâlpi de Foc – Câmpuri de Energie, Lungimi de Undă, Prezențe. Este posibil ca Soarele, asemenea altor monarhi, să aibă nevoie de reprezentanți, și atunci cine ar putea fi mai potrivit decât Jupiter, care apare ca o modestă și mică oglindă a Soarelui, fiind, ca și Soarele, un vârtej de gaze colorate și având, ca și Soarele, clica sa de mici planete. La urma urmei, Soarele este o mică entitate în roiul ceresc, pe același plan cu celelalte stele, în armonie cu ele, mereu amestecat în viața lor – căci universul nu poate fi decât ierarhic, fie că vă place sau nu, prietenii mei democrați. Soarele poate fi probabil considerat – deși pentru orice muritor a gândi așa ceva pare grav, un adevărat caz de *lese-majeste* – un atom la un alt nivel al timpului și mișcării, în relații de tovărășie cu alți atomi egali cu el, toți fiind unități ale aceleiași galaxii, în timp ce galaxiile sunt unități egale între ele, la un cu totul alt nivel, unde mișună sori la rândul lor foarte mici, tot așa cum apar și oamenii prin comparație cu planetele. Ca niște păpuși rusești sau cutii chinezești! – acesta este motivul pentru care nu e irațional să-ți imaginezi Marele Soare făcând nepăsător un semn din cap spre Jupiter: „Fii reprezentantul meu, fiule! Am alte treburi mai importante de care trebuie să mă îngrijesc în lumea egalilor mei!".

De ce Jupiter, la urma urmei, dacă Saturn a deținut o dată acea poziție? – sau, cel puțin, așa ne informează vechile mituri. Dar de ce nu ar fi rațional să presupunem că planetele, ca și stelele, ca și oamenii, își schimbă caracterul; că o planetă bătrână și voluminoasă,

ajunsă la maturitate și având răspunderi, se poate prezenta într-un mod foarte diferit de acela al unei ființe asemănătoare în tinerețea sa zburdalnică. Probabil că Jupiter a fost promovat în funcția de suveran al Zeilor (după cum majordomii sunt de fapt suverani ai servitorilor, deoarece Stăpânul și Stăpâna sunt prea departe de lumea acestora pentru a se ține seamă de ei), fiind zeu-adjunct, întrucât Saturn devenise prea irascibil pentru acea funcție. La urma urmei Saturn își mâncase copiii. Într-adevăr, se spune că inelele lui Saturn sunt rămășițele sfărâmate ale unor foste planete.

Cine știe dacă micul nostru sistem nu este un sistem nefericit, vulnerabil, în special față de cometele călătoare și unii vizitatori întâmplători de diferite feluri? Sau poate toate stelele, planetele, planetele planetelor sunt supuse unor dezastre neprevăzute, ca și oamenii, și, în consecință, îndrumarea și conducerea corectă a unei stele și a planetelor acesteia, sau chiar a unei galaxii și a sorilor acesteia, înseamnă o echilibrare și gospodărire prudentă a probabilităților și substanțelor lor? Cine știe dacă ființele nu sunt strămutate de pe o planetă pe alta, într-o formă sau alta, așa cum sunt mutate plantele dintr-un loc într-altul într-o grădină, sau chiar aduse în casă când se așteaptă gerul? Când, cu mult timp în urmă, a venit o cometă în mare viteză din întunericul de dincolo de Pluto și s-a izbit explodând de bietul Pământ, poate că acesta a fost avertizat atunci de Jupiter (sau Saturn, dacă era în timpul domniei acestuia): „Ia seama, Pământule!" poate că spunea mesajul. Sau poate: „Sărman Pământ, ai vrea să ne trimiți pe câțiva din locuitorii tăi să trăiască aici vreo sută de generații sau așa ceva ca oaspeți ai Noștri, până când se șterg nefericitele urmări ale acestei Ciocniri? Nu pe Noi, desigur: Noi suntem doar flăcări, gaze care ard, ca Tatăl nostru, Soarele – dar una dintre planetele noastre ți-ar conveni foarte bine, cu puțină adaptare din partea ta". Fiindcă ne putem închipui, sunt

sigur, că Planetele sunt mult mai nobile și mai umane decât bietul animal Om, care își înalță botul însângerat spre cerul său sinistru pentru a-și arăta prin urlete starea nenorocită și sfârșeala care îl cuprinde, între bătăliile pe care le dă cu semenii săi.

Dar cine ar transmite asemenea mesaje? (Trebuie să se servească de cuvinte când ne vorbesc nouă.) Ne putem închipui că Hermes sau Mercur (sau Thot sau Buddha), planeta cea mai apropiată de Tatăl nostru Soarele, poate transmite mesaje de la Zei datorită condiției sale, deplasările și relațiile de atracție reciprocă ale planetelor făcându-l (în anumite momente) să iradieze spre Pământ substanțe la fel de imperceptibile pentru simțurile Pământului (deși nu și pentru noile sale instrumente și acelea care vor fi în curând inventate sau reinventate) ca și vântul solar. Dar de ce Mercur – de ce Mercur mesager al lui Jupiter… Găsim și în acest caz o idee de ambiguitate, de substituire, ca Jupiter cu Soarele. Astfel, să medităm numai la faptul că Atena, Minerva, este tot atât de mult un mesager ca și Mercur, copilul cel mai apropiat al Soarelui. Ne putem juca acum cu această idee – și de ce nu? Țânțarii pot bâzâi și la urechile regilor, spune zicala, iar cântecele lor nu pot fi decât șarade. Cu siguranță că țânțarii au și ei niște idei proprii, în decursul celor câteva secunde cât durează viața lor. Dar probabil că Minerva, fiica lui Jupiter, ocupă aceeași poziție față de Jupiter ca și Mercur față de Soare. Marele nostru cocoloș rece, lucios și rotitor numit Luna, o planetă aparținând lumii planetelor noastre, se găsește într-o relație destul de strânsă cu noi, ce să mai zicem de Jupiter cu ale sale – sunt cumva douăsprezece acum? – planete subordonate? Poate cea mai mare dintre ele, o fată sănătoasă, voinică, energică și destul de bine făcută, cu ochii strălucitori, îndeplinește diferite însărcinări din partea tatălui ei. Acest copil al lui Jupiter lansează o pulsație spre răsărit, o sincronizare în mecanismul lui Jupiter și în celelalte

planete, planetele sale, creând un impuls care se transformă în gânduri în mințile omului.

Sau, cuvintele trebuind să înlocuiască pulsațiile, impulsurile, lansările, influențele, materia stelelor, vuiturile stelelor, acea talentată fiică mai mare a lui Jupiter se ridică și-i spune acestuia:

— Tată, n-ar fi oare timpul să te gândești puțin și la sărmana omenire care se află la nevoie, sărmanul Odiseu stingându-se de durere acolo, în brațele vrăjitoarei și dorindu-și numai să plece acasă? Nu l-ai pedepsit destul?

— Eu? exclamă Tatăl. Tu te referi întotdeauna la cazuri personale, draga mea, ești atât de sentimentală. În primul rând, sunt și eu tot atât de îngrădit de armoniile cosmice ca oricine altcineva. Și în al doilea rând, n-am fost câtuși de puțin vinovat, îți amintești, desigur, că Neptun îl ura. Favoritul tău s-a pus singur rău cu marea.

Cine era Neptun când a trăit și a cântat Homer? A! Marea, desigur… dar atunci, ca și acum, mările, ca toate celelalte forțe și elemente, aveau planetele lor ocrotitoare. Planeta Neptun este o nouă descoperire, sau așa credem noi. Oricum ar fi fost Odiseu, viteazul rătăcitor, era dușmănit de o putere care avea de-a face cu marea, oceanul în starea sa narcotizată, nebunia sa cauzată de lună, veșnic umblând după lună. Odiseu a nemulțumit oceanul, el nu a putut rămâne în relații de armonie cu acesta, creație și sclav al lunii noastre.

Neptun nu fusese încă descoperit; a fost descoperit de noi, oamenii moderni. Știm asta foarte precis.

Aproximativ cu un secol în urmă (în timp pământesc), teologii și istoricii și arheologii de toate categoriile afirmau cu tărie că lumea a fost creată acum 4000 de ani și cine nu accepta această teză avea mari necazuri, după cum afirmă clar și trist memoriile, biografiile și istoriile scrise în acea perioadă. Ce mare pas înainte s-a făcut într-un

timp atât de scurt în gândirea sănătoasă și adevărată. Ei sunt de acord acum că vârsta lumii fizice e mai mare decât s-a spus – chiar cu mult mai mare, cu multe milioane de ani. Un veac de gândire savantă a lungit vârsta pământului de un milion de ori înapoi în timp. Dar aceiași teologi, arheologi și savanți gândesc acum la fel cum au gândit acum o sută de ani când e vorba de vârsta civilizațiilor; ei nu pot nici măcar să accepte ideea că civilizațiile ar putea să aibă istorii foarte vechi. Pământul poate avea milioane și milioane de ani, dar nașterea civilizației este fixată încă undeva între două mii și patru mii de ani înaintea erei noastre, în funcție de preferința școlii arheologice și definiția civilizației. Noi, acum, suntem o civilizație, noi suntem cununa umanității, culmea spre care tindea toată evoluția din trecut, omul-computer este totul, și dotat cu înțelepciunea pe care acei barbari din trecut nu o aveau: de pe înălțimile noastre omul se micșorează înapoi spre epoca barbară și, dincolo de aceea, spre epoca maimuțelor. Ei spun (sau cântă) că scrierea a fost inventată în mileniul al treilea înaintea erei noastre. Agricultura este veche de atâția ani, matematica de atâția și astronomia este datată exact ca și restul, devenind științifică din momentul când s-a despărțit de astrologie și superstiții. Totul este datat și știut prin obiecte, fragmente de obiecte: copiii unei societăți obsedate de posesiuni trebuie să se gândească la civilizațiile anterioare astfel: sclavi ai propriilor lor artefacte, ei sunt siguri că și vechii barbari erau tot așa.

De fiecare dată când se dezgroapă o nouă cetate, limitele (în timp) sunt în silă mutate în urmă, poate cu câteva sute de ani sau jumătate de mileniu. Pe un podiș din Turcia a fost scoasă la lumină o parte a unui strat superior al unei cetăți, ceea ce duce înapoi cu zece mii de ani o formă superioară de existență umană (nimeni nu îndrăznește să o numească civilizație), iar sub acel strat sunt încă

multe alte straturi, încă neexplorate… dar spun oare specialiștii: „Nu putem face nicio afirmație în privința istoriei omenirii, deoarece cunoștințele noastre (sau presupunerile noastre) se limitează doar până la ultimul loc pe care l-am dezgropat (parțial) "? Nu, nu, nicidecum, cunoașterea pe care o au ei până în prezent este cunoașterea adevărată, deoarece așa procedează ei întotdeauna, se pare că așa trebuie să procedeze, este felul în care s-a format creierul lor nefericit. Ei bine, e cel puțin posibil ca astronomii de acum zece mii sau chiar douăzeci de mii sau chiar treizeci de mii de ani să fi fost tot atât de inteligenți ca și ai noștri, cel puțin este posibil ca dovada acestui lucru să existe lesne la îndemână în cetățile dezgropate cu ușurință – la îndemână acelora ale căror minți sunt mai puțin limitate de prejudecățile timpurilor noastre.

Putem presupune că vechii astronomi n-au crezut numaidecât că lumea a fost creată într-o anumită zi, cu patru mii și ceva de ani înainte de epoca lor, și în același timp de Dumnezeu în persoană.

Ei au înțeles că, evident, unele cuvinte *au trebuit* să fie folosite, în însuși avantajul lor, înțelegând totodată ce simbolizau cuvintele.

Că mult timp înainte de Zeii romani, Zeii greci, Zeii egipteni, Zeii peruvieni și Zeii babilonieni, astronomii îi ascultau pe Jupiter și pe familia sa ori pe Saturn și știau că Thot (sau oricum era el numit atunci) îl slujea pe Tată (și aici intervine iarăși ideea de reprezentant sau locțiitor, căci Thot crease lumea cu un singur cuvânt); și că existau nume pentru planete, sori, stele, ca și pentru firimituri, bobițe și picături de pământ, foc și apă; și că formele și sunetele și culorile acestora erau înțelese și se spuneau povești despre ele, învățăminte asupra Timpului și Evenimentelor – de ce nu? Fiindcă nimeni nu știe ce zace sub nisipurile marilor deserturi ale lumii. Nimeni nu știe de câte ori sărmanul Pământ a amețit sub loviturile primite din partea cometelor, a pierdut sau a capturat luni, și-a

schimbat atmosfera, însăși esența sa. Nimeni nu știe ce a fost în trecut și a dispărut fără posibilitate de recuperare, nu există nimic să dovedească de câte ori a înțeles omul și a uitat că mintea și carnea și viața și mișcările sale sunt făcute din materie stelară, materie solară, materie planetară; că ființa Soarelui este ființa lui și ce fel de evenimente ar putea fi așteptate datorită interdependenței planetelor – și că o administrare inteligentă a resurselor omenirii se poate efectua pe baza unei prognoze competente și raționale îndeplinite de aceia ale căror minți sunt instrumente care înțeleg dansul ceresc.

— Tată, spune energica și autoritara fiică a lui Jupiter. De ce nu-l trimiți pe Mercur pe pământ să facă ceva în privința acelui sărman călător, naufragiat pe o insulă narcotizată? Ar putea să-l roage pe Neptun să cedeze puțin. Nu e cinstit, știi. Nu e *drept.*

— Ei bine, ocupă-te atunci tu de treaba asta, fiica mea, îi spune Jupiter, un Zeu foarte ocupat, locțiitorul Soarelui, hărțuit încoace și încolo de toți copiii lui neastâmpărați, asemenea unei gospodine harnice și mame chinuite de numeroșii ei plozi. Vezi ce poți să faci, dar ia seama, nu uita că Noi, Jupiter, nu suntem singura influență asupra drumului călătorului. Nu! Există o armonie generală, o structură, un context și rău, și bun, toate pe rând, toate desfășurându-se într-o spirală ascendentă – dar ai dreptate, a sosit momentul să-i faci o vizită lui Mercur; chiar este timpul – mulțumesc că mi-ai amintit.

— Alegerea timpului este totul, murmură Minerva cea cu ochii Fulgerători, zorindu-se să-l găsească pe Thot, sau Hermes, și găsindu-l în timp ce gonea în jurul Soarelui pe o orbită atât de ametitoare, de vioaie, de veselă și mai presus de toate atât de complicată și desăvârșită, încât îi era greu să țină pasul cu el.

— Aha! Face el, a venit iar timpul, nu-i așa? Mă gândeam eu că

trebuia să vină.

— Pari cam indispus, spune Minerva.

— Abia i-am făcut o vizită lui Venus.

— Toată lumea o place întotdeauna cel mai mult pe ea, spune Minerva pe un ton sec. După cum știi foarte bine, ea și cu mine nu ne putem suferi. E atât de *proastă* – asta nu suport eu. Lumea zice că sunt geloasă – câtuși de puțin. Ceea ce nu pot suferi la ea este acea afurisită necinste, bine ascunsă, acea ipocrizie îngrozitoare, și nu am înțeles niciodată cum se face că bărbații inteligenți pot să i-o tolereze – dar asta e. Însă n-am venit să vorbim despre Afrodita. Sunt aici în legătură cu sărmanul Pământ, cu sărmanul călător.

— Inima ta bună îți face cinste. Dar nu uita, în parte a fost vina lor.

— Faptul că s-a furat focul?

— Desigur. Dacă insul acela n-ar fi furat focul, atunci oamenii n-ar fi știut niciodată în ce stare îngrozitoare se află.

— Tu, Mercur, Zeu al literelor și al muzicii și al – într-un cuvânt – *progresului,* să te plângi de asta! N-ai vrea ca oamenii să mai fie încă în acea stare întunecată și primitivă, nu-i așa?

— Ei nu știu cum s-o folosească.

— Asta rămâne de văzut.

— Spun doar un singur lucru: cunoașterea atrage după sine o pedeapsă – desigur, *a fost* un fapt cutezător din partea lui… cum îl cheamă, Iason, Prometeu, insul ăla în locul lui poate aș fi făcut la fel. Aș fi mâncat fructul dacă mi s-ar fi spus să nu-l mănânc…

— Adică ai fi furat focul, intervine Minerva, întotdeauna înclinată spre pedanterie.

— Ei hai, nu fi așa prozaică, înseamnă să fii ca oamenii, îi întoarce vorba Mercur.

— Și mai e și situația cealaltă, reia Minerva, oarecum severă.

La tonul ei, Mercur începu să se arate enervat. Căci Minerva era și ea puțin prețioasă; sentimentul ei de dreptate și comportare cinstită (considerate copilării de unii Zei care se socoteau mai înaintați în domeniul filosofiei) o conducea de obicei la problema drepturilor femeilor și deșertăciunii bărbaților.

— Foarte bine, zise Mercur. S-a înțeles.

— Oare așa să fie? Întreabă ea pe un ton sever. Mama lui a fost pământeană, desigur, dar cine a fost tatăl lui? Ei?

— Te rog, nu începe iar, zice Mercur. Chiar devii anostă, știi, când ajungi la subiectul ăsta.

— Dreptate! I-o întoarce ea. Comportare cinstită. Sunt fiica tatălui meu. Dar cine a fost tatăl *lui*? Cu un asemenea sânge în vine, sau mai curând foc, nu te puteai aștepta să trăiască la fel ca o cârtiță în pământ, știind că există Lumina, și totuși să nu caute niciodată să o răpească.

— Sunt motive să se creadă, reia Mercur, că s-a aflat în mijlocul luminii tot timpul. Se plimba prin Grădină, cu Dumnezeu.

— Ca urmare, a mâncat ce nu ar fi trebuit să mănânce. El a furat Mărul, dragul meu Zeu al Hoților. Și a plătit pentru asta.

— Pe scurt, totul merge cum era de așteptat, conform planului și cu ajutorul Nostru.

— Trebuie să existe un progres vizibil.

— Foarte bine. Sunt totdeauna gata să plec când sosește Momentul.

— Îți cunoști bine însărcinarea?

— Dragă Minerva! E cumva diferită de data asta?

— Întotdeauna e același Mesaj, bineînțeles…

— Desigur. Anume că există o Armonie și că dacă vor să prospere, trebuie să fie în pas cu ea și să-i respecte legile. Exact așa.

— Dar lucrurile stau mult mai rău de data asta. Stelele în drumul

lor, știi…

— Luptă de partea Dreptății.

— Până la urmă, da. Dar ce drum lung trebuie să le pară lor, sărmanele.

— În parte ele sunt de vină.

— Te porți foarte aspru azi. Uneori se pare că schimbăm puțin rolurile. Trebuie să-ți amintești că ești Zeul Hoților fiindcă inspiri, dacă nu chiar provoci, curiozitatea și dorința pentru progres, în acțiuni ca furtul focului sau mâncatul fructului oprit sau construirea de turnuri căutând să ajungă la Cer și la Zei. Fapte care cer pedeapsă. Fapte care au și fost, de altfel, pedepsite.

— Poate nu este întotdeauna ușor să ne asumăm răspunderea pentru progeniturile noastre. Nu-i așa, dragă Minerva? Deoarece faptele pot fi copiii noștri… Spune-mi, este ușor pentru Tatăl tău, sau pentru tine, să recunoașteți ca adevărate fapte ale justiției, acțiuni care de fapt sunt rezultatele influenței tale – care pot fi, într-un fel, privite ca fiind parte din tine însăți, desigur, prin extindere? Dreptatea este totuși Dreptate și în cazul condamnării la închisoare a unui hoț care a furat niște cărți fiindcă nu avea bani să le cumpere. Într-o astfel de dramă suntem reprezentați atât tu, cât și eu – și nu există nicio îndoială care din noi doi apare mai atrăgător. Ești sigură că nu găsești rolul meu ceresc oarecum mai atrăgător decât al tău, și că aceasta îți explică îngrijorarea – pe care o apreciez de altfel foarte mult?

— Ar fi trebuit să-mi dau seama, îi răspunde Minerva. Numai un idiot se angajează într-o discuție cu Meșterul Cuvintelor. Ei bine, nu-ți pot ura o vizită cu adevărat plăcută într-un moment când lucrurile stau mai prost decât oricând.

— Dar cineva poate spera și chiar se așteaptă ca fenomenele să conțină o potențialitate pentru bine în aceeași proporție ca și pentru

rău – fiindcă așa tind toate să se echilibreze.

— Este observația pe care o fac și eu de obicei, dacă pot spune asta – și care are tendința să te enerveze, dragă Mesagerule. Dar ai dreptate. Această combinație specială de planete va fi într-adevăr atât de puternică – rezultatul mai multor secole de evoluție, concentrat într-un deceniu sau așa ceva. Nu cred că îmi depășesc atribuțiile dacă îți spun că sunt neliniștită. La urma urmei, nimeni n-ar putea spune că oamenii s-au remarcat, în tot acest timp, prin consecvență sau măcar prin cel mai elementar bun-simț.

— Sunt sigur că îngrijorarea ta e justificată. Dar mă aștept că fie câțiva care să asculte de rațiune. E destul și atât.

— Trebuie să sperăm acest lucru, pentru binele tuturor.

— Și dacă se întâmplă ce e mai rău, putem să ne lipsim de ei. Grădinarul Ceresc va trebui pur și simplu să taie ramura respectivă și să altoiască alta.

— Încântător spus! Aproape chiar liniștitor, când pui problema în felul acesta! Dar prea multe necazuri ne-a iscat planeta asta și am făcut deja prea multe eforturi pentru ea. I-am trimis mereu mesageri. Interesul Tatălui Nostru (așa cum ajunge la noi prin Regentul său, propriul meu Tată) e desigur exprimat prin lunga istorie a interesului Nostru pentru Pământ. Și mai era și acea Convenție – faptul că oamenii o desconsideră în permanență nu este un motiv pentru care să fie abandonați cu desăvârșire. *La urma urmei, după ce se va fi făcut totul…*

— Te referi iarăși, cu mult tact, la problema ancestrală? Ei bine, oricare ar fi rigida și cumplita natură a configurațiilor cerești care se așteaptă să aibă loc în curând, și oricare ar fi recăderile în păcat ale oamenilor, faptul că sunt pe cale de a coborî din nou (da, admit că spun asta cu un ușor oftat), arată că tații noștri își dau bine seama de situație. Și încă mai mult – că au încredere în rezultat.

— Mă bucur când văd că ai o inimă atât de bună.

— Dragă Minerva, vorbește limpede. Vrei să-mi dai un sfat bun, nu-i așa?

— Atâta doar – la urma urmei noi, copiii lui Jupiter, *suntem* în total vreo doisprezece sau așa ceva, și *suntem* o familie care crește mereu, iar unii dintre noi nu se deosebesc de Pământ, iar eu, ca sora cea mai mare, trebuie să înțelegi că am căpătat foarte multă experiență…

— Dragă, dragă Minerva!

— Ei bine, n-am vrut să te enervez. Te las, mai bine.

— Te rog chiar. La revedere.

Și Minerva pleacă în zbor.

În ceea ce-l privește pe Mercur, Mesagerul, el se împarte fără nicio sforțare în douăsprezece fragmente, care cad ușor prin aer pe Pământ, și astfel Batalioanele Progresului sunt întărite pentru Luptă.

A, da, totul e foarte fantezist. Da, într-adevăr, e mult mai preferabil stilul contemporan, și anume: Pământul trebuie să primească o serie de impulsuri de la planeta cea mai apropiată de Soare – acea planetă situată cel mai aproape pe circumferința spiralei pornind din Soare. Ca urmare Personalul Permanent de pe Pământ este întărit, iar

Conferința a fost convocată pe Venus, la ea participând delegați veniți chiar și de pe foarte îndepărtatele Pluto și Neptun, care au cerut, după cum era normal, să fi se trimită transcrieri ale dezbaterii. Dar de data aceasta toți cei aflați în sistemul solar aveau să fie afectați. Soarele însuși era reprezentat. Prezența sa era generală și predominantă: la un moment dat, în cursul dezbaterilor, lumina deveni mult mai strălucitoare, lăsându-se totodată și o adâncă și respectuoasă tăcere – asta a fost tot. Fiecare însă știa cât de

rar era un asemenea eveniment, așa că gravitatea situației se accentua.

Minna Erve prezida. O femeie energică și cu un suflet minunat, cu ochi deosebit de captivanți, care își datora evident alegerea poziției ei de fiică mai mare a Locțiitorului Șefului.

Conferința aproape se încheiase, urmând să se facă numai Instructajul. Cei care nu aveau să ia parte la Coborâre se ridicaseră și își strângeau lucrurile.

Minna Erve continua să vorbească.

— Pe scurt, situația este mai gravă ca oricând. Computerele au verificat și au răsverificat – și apoi au mai verificat o dată. Lucrul acesta s-a făcut în urma sugestiei primite de Sus – aici Lumina pâlpâi în semn de confirmare, dar nu există nicio îndoială. Echilibrul forțelor planetare exercită puternice presiuni potrivnice care vor atinge punctul culminant cam în zece, cincisprezece ani de acum înainte. În ani omenești, desigur. Înainte de a pleca aș vrea însă să vedeți acest al doilea film, *Prognoză (Detaliu).*

Delegații se uitară unii la alții, dar se așezară din nou. La urma urmei, Minna putea fi numai exagerat de conștiincioasă, deși era adevărat că până să ajungă aici și să fie izbiți de atmosfera acestei conferințe speciale, cei mai mulți nu realizaseră cu adevărat gravitatea situației.

Ei văzuseră deja *Prognoza,* care arăta Pământul ca pe un element ocupându-și locul în sistemul solar. Pământul păruse sub presiune – în timp ce el și celelalte planete se mișcau în pozițiile lor normale, în primul rând datorită activității crescute de la suprafață. Aceasta era slabă la început, dar cutremurele, mareele, fenomenele excesive de tot felul deveneau tot mai evidente. Vremea, întotdeauna neprielnică vieții de pe acea planetă, deveni și mai aspră. Calotele glaciare se topiră ușor, provocând dezastre pe coastele mărilor.

Cometa își adăugase și ea contribuția la tulburarea echilibrului deja destul de precar dintre Pământ și vecinii săi. Reprezentanții lui Marte și Venus se arătaseră deosebit de triști la ședință. Ceea ce se întâmpla undeva în cadrul Sistemului (și, desigur, și dincolo de acesta) influența pe toată lumea, iar vecinii apropiați erau sortiți să simtă primii dezechilibrul. Ultima oară când pământul fusese lovit de criză, atât Marte, cât și Venus suferiseră, iar amintirea acelui moment era încă puternică. Dar niciunul din delegați, nici măcar aceia de pe Pluto și Neptun, pentru care locuitorii de pe Pământ erau cu adevărat străini, nu a putut privi sfârșitul *Prognozei* fără să se îngrozească.

Iată ce cuprindea filmul *Prognoză* (*Detaliu*): Pământul era prezentat în prim-plan, singur, nici măcar însoțit de Lună. Filmul precedent, arătând Pământul și Luna ca un atom – ca să zicem așa – al unei molecule, se concentrase pe schimbările produse în privința anotimpurilor, vremii, activității tectonice, vegetației. Filmul la o scară mai limitată și lentă arăta creșterea rapidă a populației, în timp ce pădurile, lumea plantelor și aceea a animalelor se micșorau, iar pustiurile se întindeau. Deoarece, pe măsură ce viața animalelor și a păsărilor se reducea, ființele omenești se înmulțeau, pentru a menține echilibrul lumii vii. Viața organică, necesară în echilibrul cosmic, trebuia menținută pe Pământ, și pe măsură ce oamenii ucideau și distrugeau viața organică din care făceau parte, creșterea numărului lor menținea echilibrul. Dar în același timp agresivitatea și iraționalitatea lor sporeau necontenit. Ca de obicei, se desfășura un proces global – un factor sau o componentă nu putea fi separată de celelalte. Spiritul de agresiune și iresponsabilitate nu creștea din cauza exploziei populației și nici această explozie nu se datora numai mișcărilor planetelor – toate acestea erau componente ale unui singur proces global.

Delegații priveau cu o amărăciune mereu crescândă cum războaiele, la început locale, deveneau din ce în ce mai crunte și mai extinse. Spre sfârșit, distrugerea generală a încetat să mai aibă măcar pretenția de consecvență. În decursul unui deceniu, națiuni care fuseseră dușmane în deceniul precedent deveneau aliate; dușmani care își consacraseră vreme îndelungată toate resursele tehnice în vederea măcelăririi reciproce deveneau aliați. Tehnologia scăpase de sub control, instrumentele de ucidere și distrugere în masă deveniră stăpâne pe situație. Când pe planetă s-a ajuns la stadiul denumit pretutindeni în sistemul politic existent drept URGENȚA DE GRADUL UNU, atmosfera tot mai otrăvită a Pământului, emanațiile însemnând Moarte în masă și Teamă apăreau radiind în jur și afectând în primul rând planetele Marte și Venus – și tulburarea echilibrului acestora se propaga și asupra celorlalte planete, chiar și a Soarelui, după cum se putea constata din Prezența sa la Conferință.

În momentul în care planetele vor fi ieșit din poziția de Pericol, vor avea loc, desigur, schimbări în toate sectoarele Sistemului nostru planetar, pe care chiar în clipa de față le prognozează – lucrând intens – computerele dintr-un milion de laboratoare.

Penultima fază prezentată de filmul *Prognoză (Detaliu)* păru mai violentă decât ultima. Pământul se zguduia, fâsâia și se umfla, potopit pe alocuri de stânci care se prăbușeau, flăcări, lichide în clocot. Oamenii se înfruntau și se luptau între ei. Se produceau mișcări de masă ale categoriilor inferioare de animale: insecte, lăcuste, șobolani, șoareci. Izbucneau pe neașteptate epidemii. Popoare întregi piereau din cauza acestora și datorită faptului că aerul și apa otrăvite cuprindeau peticele de uscat de pe planetă locuite de oameni. Atât de multe animale și oameni mureau, încât se părea că globul s-a liniștit, a fost redus la nemișcare. Etapa finală

apărea caracterizată printr-o pustiire înspăimântătoare. Se părea că nu mai rămăsese niciun fel de viață. Dar chiar din timpul când clocotea acest cazan cu otravă se puteau observa începuturile unui nou sistem – unii oameni se arătau preocupați de ceva nou. Îndată ce zguduirile pământului se liniștiră și Starea de Urgență a planetei trecu, oamenii începură iarăși să reclădească, să creeze, după cum părea evident din activitatea lor tot mai plină de sens – criza planetei dăduse naștere unei noi rase. Se produsese o mutație. Deși nu mult diferită la înfățișare de ființa omenească precedentă, noua ființă omenească avea puteri de percepție mărite, o structură mentală diferită. Această rămășiță a unei vechi rase sau început al uneia noi avea ca moștenire toată experiența acumulată de rasa umană, plus, de data aceasta, înzestrarea mentală pentru a o folosi.

Prognoză (Detaliu) se termină și delegații părăsiră sala. Când nu mai rămase nimeni în afară de Echipa de Coborâre, Minna Erve și cei cam o sută de inși aflați acolo așteptară politicoși ca Soarele să plece, dacă El ar fi dorit astfel, dar strălucirea aurie care domnea peste tot rămase constantă. Unii credeau chiar că a devenit ceva mai puternică, ceea ce le-a dat curaj, considerând acest fapt ca un mesaj dătător de speranță și manifestând încredere în puterea lor de a săvârși ceea ce se oferiseră, nesiliți de nimeni, să îndeplinească. În acel moment Merk Ury se urcă pe podium lângă Minna Erve.

Minna spuse:

— Merk vă va face instructajul. Trebuie însă să vă reamintesc tuturor că ne-a mai rămas puțin timp.

Merk glăsui:

— Mulțumesc, Minna. De fapt, hotărâsem deja să reduc instructajul numai la punctele principale, mai ales că ne-ai arătat deja cu atâta pricepere temeiul acțiunii. Primul punct este următorul – precum și al doilea și al treilea: nu trebuie să

subapreciați greutățile. Fiecare dintre voi, cei prezenți în această încăpere, a călătorit mult, desigur, în interiorul Sistemului – unii dintre voi probabil și în afara lui – și nu este nevoie să vi se mai spună că a auzi descrierea unui loc nu este totuna cu a lua contact cu el, fapt care constituie încă un motiv pentru a scurta aceste observații.

Poate știți cu toții că la început a existat o îndoială dacă, la urma urmei, ar mai putea exista viață pe Pământ după Criza precedentă care a modificat atmosfera. Natura însă este infinit de ingenioasă, creând virtuți din deficiențe. Noi am crezut că nimic nu va mai putea trăi pe acea planetă bântuită de uragane, de erupții vulcanice, lipsită de stabilitate și predispusă la accidente, dar, de fapt, formele de viață s-au adaptat, deși marea majoritate a viețuitoarelor nu pot trăi decât în anumite ținuturi uscate ale Pământului, unde temperatura este mai mult sau mai puțin echilibrată. Cele mai multe regiuni ale planetei sunt prea reci, prea calde, umede, înghețate, muntoase sau secetoase. Dar vă este tuturor bine cunoscută vietatea dominantă care a apărut cu timpul; cea mai frapantă trăsătură fizică pe care o posedă este sistemul cu care e înzestrată pentru a pompa aer și lichide. Cu alte cuvinte, se caracterizează prin organele pe care și le-a creat pentru a trăi într-o atmosferă deosebit de dificilă și otrăvitoare. Totuși, până acum, adaptarea sa la condițiile existente nu este eficientă, iar procesele mentale ale acestei vietăți lasă de dorit.

Personalul Permanent de pe Pământ a avut totdeauna o unică sarcină, anume aceea de a menține vie, pe toate căile posibile, conștiința că omenirea, împreună cu vietățile care o însoțesc, animalele și plantele, constituie un tot, reprezintă o unitate, are o funcție în întregul sistem, asemenea unui organ sau organism. Sarcina Personalului nostru Permanent a fost întotdeauna extrem de

grea, trăsătura principală a acestor ființe omenești, așa cum sunt constituite în prezent, fiind incapacitatea lor de a simți sau a înțelege în oricare alt mod în afară de acela al propriilor lor impulsuri sau funcții biologice. Ei încă nu au evoluat până la nivelul înțelegerii persoanei lor individuale ca simplă parte componentă a unui întreg, în primul rând al omenirii, propria lor rasă, fără a mai vorbi de conștientizarea omenirii ca o parte a Naturii, plantelor, animalelor, păsărilor, insectelor, reptilelor, toate acestea împreună constituind o mică strună în Armonia Cosmică.

La aceste cuvinte se auziră aplauze discrete, ușoare și nu întru totul aprobatoare. Deoarece Merk introdusese o notă literară. Merk zâmbi ușor auzind aplauzele. El știa prea bine că unii dintre cei de acolo credeau că, deoarece era tehnician, nu trebuia să se răsfețe recurgând la artele inexacte. Era un manierism printre unii dintre ei să folosească limbajul de specialitate, să disprețuiască literatura și să se înarmeze cu un ton glumeț, trufaș când abordau probleme serioase.

— Fiecare individ al acestei specii se închide în propriul său craniu, în propria sa experiență personală sau crede că face acest lucru, în timp ce o mare parte din sistemele etice, sistemele religioase etc. Proclamă Unitatea Vieții; chiar cea mai recentă religie, care, fiind cea mai recentă, este și cea mai puternică, numită Știința, are numai foarte intermitente și necorespunzătoare scânteieri de înțelegere privitor la faptul că viața este Una. De fapt, trăsătura caracteristică a acestei noi religii și faptul pentru care s-a dovedit atât de necorespunzătoare este insistența sa de a diseca în mod aprofundat, de a compartimenta, de a clasa, iar unul din cele mai de plâns dintre aceste simptome este neîncrederea și stângăcia în folosirea cuvintelor.

Aici el zâmbi din nou, destul de victorios. Câțiva râseră.

— Ca să rezumăm aceste câteva observații: sarcina noastră, aceea a Personalului Permanent, este întotdeauna de a sădi și a susține un adevăr pe care aceste ființe nu au fost în stare până acum decât să-l recunoască de formă, o expresie care arată modul de a prezenta pe scurt cel mai mare defect al lor, și anume incapacitatea de a vedea lucrurile altfel decât ca fațete, și numai câte una dintre acestea o dată. Adevărul este că Noi, vorbind desigur în calitatea noastră de delegați și reprezentanți – și aici Lumina care umplea încăperea străluci puternic o clipă, ca și cum ar fi confirmat starea de subordine a celor prezenți – îi putem tolera numai în măsura în care respectă instrucțiunile și își conduc treburile și viața lor comună astfel încât să se armonizeze cu necesitățile Sistemului. Ei, însă, se pare că nu se simt în stare să rețină acest adevăr foarte simplu un timp mai îndelungat, deși le-a fost spus mereu și mereu. Faptul acesta se datorează unei alte trăsături foarte puternice a gândirii lor, și anume că tot ce li se spune este interpretat în mod denaturat pentru a corespunde propriilor lor prejudecăți, fie personale, fie de grup, adăugate, ca un alt grăunte, la mulțimea de semiadevăruri la care țin foarte mult. Așa încât noi sperăm cu deplină încredere și am fi putut spera și în trecut, mai înaintea acestui (iertați-mă pentru noua alunecare în literatură) mare salt în viitor din momentul de față, sub influența Vântului Solar al Schimbării – la aceste cuvinte Lumina străluci ca și cum ar fi zâmbit, că orice vom avea de spus va fi reținut în forma sa pură măcar pentru scurt timp și măcar de câțiva oameni, fiindcă este în firea lucrurilor, sau mai curând este în firea oamenilor, ca acest simplu adevăr: „Omenirea are o datorie de împlinit pentru că face parte din Armonia Universală" să se răspândească în lume alergând ca un câine turbat, să se îndepărteze de substanța sa, să fie considerat proprietatea absolută a o sută de secte diferite care se războiesc între ele, fiecare pretinzând că

versiunea sa, aceea pe care a plăsmuit-o ea, este cea adevărată. Dar timpul acesta a trecut, sau aproape a trecut. Capacitatea de a vedea lucrurile așa cum sunt în cadrul relațiilor lor reciproce foarte diversificate – cu alte cuvinte Adevărul – va constitui o parte a utilajului nou care va fi produs în curând pentru omenire. Desigur, mulțumită nu Nouă, ci…

Lumina atinse parcă o strună și prelungi tonul muzical pe care îl produsese. Fiecare dintre cei prezenți arăta că el, sau ea, era conștient de cele afirmate de Merk Ury și că punctul principal, problema centrală, fusese atins. Urmă o iluminare generală și o precizare a atmosferei individuale a fiecăruia, a câmpului de forțe sau a aureolei.

— După cum știți toți cei prezenți, fapt care vi s-a explicat clar din momentul în care v-ați oferit voluntari, nu poate fi vorba să coborâm în infernul otrăvit și să rămânem nevătămați. Fiecare dintre noi își ia viața în mâini, căci vietățile pământene sunt în cele mai multe cazuri răuvoitoare și ucigașe din fire, dispuse să tolereze alte ființe numai în măsura în care seamănă cu ele, și sunt oricând în stare să se măcelărească între ele din cauza unei ușoare deosebiri în culoarea pielii sau în înfățișare. De asemenea, ele nu-i tolerează pe cei care nu gândesc aidoma lor. Deși acele ființe știu teoretic foarte bine că suprafața locuită a globului este împărțită în mii de regiuni, fiecare cu sistemul său propriu de credințe religioase sau științifice, și deși știu că un individ s-a născut într-o regiune sau într-alta și într-o credință sau într-alta, absolut din întâmplare această cunoaștere teoretică a situației nu le împiedică pe acele ființe să urască străinii care vin în mica lor regiune și, dacă nu-i vatămă, îi izolează pe toate căile posibile. Aceasta înseamnă că dacă nu putem să ne perfecționăm adaptarea la comportamentul lor, aceste ființe îi vor ataca pe toți membrii Echipei noastre. Trebuie să ne așteptăm la

o asemenea situație. Mai mult, trebuie să ne așteptăm ca acele colonii de pe Pământ care provin din Coborârile noastre anterioare să fi dobândit – sau că multe dintre ele vor dobândi – același caracter ca al oamenilor în privința izolării, a nearmonizării și ostilității față de alte comunități omenești sau că, păstrând în acea infuzie otrăvitoare pe care ei o numesc aer numai amintirea că nu trebuie să se lase influențați de nimic pământesc, ele își consacră toate energiile pentru a organiza instituții a căror menire a fost o dată aceea de a-i ține pe Coborâtori cu mintea întreagă, dar care acum își justifică existența numai prin faptul că există. Subliniez faptul că, după cum știți, aceasta nu va fi prima mea Coborâre.

Și la aceste cuvinte, cei prezenți schimbară priviri între ei. De data aceasta însă pentru a se încuraja și sprijini reciproc. Fiindcă nu era nimeni printre cei prezenți care să nu cunoască întâmplările dramatice care avuseseră loc în unele Coborâri precedente. Sau cel puțin în acelea despre care existau documente, fiindcă cele mai multe întâmplări nu fuseseră înregistrate nicăieri, fiind destinate să le rămână necunoscute locuitorilor Pământului. Dar în tot Sistemul Solar se povesteau și se repovesteau diferitele Coborâri anterioare ca legende pentru marele număr al acelora care arătau interes pentru asemenea povestiri. Dar pentru cei câțiva care știau că legendele erau adevărate, ceea ce auzeau le suna destul de sinistru, deoarece Legea esențială prescrisă tuturor copiilor Sistemului de către Tatăl lor era să se iubească unii pe alții, adică să respecte legile Armoniei. Și totuși, atât de aproape de ei, vecinii lor, tulpini din tulpina lor, puls din pulsul lor, energie din energia lor, se aflau pământenii, care nu numai că nu respectau Legea, dar erau dispuși să-i persecute sau chiar să-i ucidă, în cazul când nu-i ignorau, pe aceia care le reaminteau această lege. O astfel de respingere și abandonare a Legii din partea unor vecini apropiați tindea să-i facă

pe ceilalți să se îndoiască de propria lor siguranță și sănătate mintală în viitor – întrucât, la urma urmei, oricine știa foarte bine că accidente puteau avea loc oriunde și că administrarea sistemului planetar și desfășurarea activității de pretutindeni erau și trebuiau să fie subordonate unei structuri Legale, mult mai întinsă decât aceea cuprinzând numai Sistemul Solar. Pe scurt, și ceilalți locuitori ai Sistemului ar putea deveni victime, și spre așa ceva s-ar îndrepta și ei dacă nu ar fi existat harul divin al Luminii.

Merk continuă:

— Când va veni timpul, va fi sarcina noastră să-i trezim pe aceia dintre noi care au uitat pentru ce s-au dus mai înainte pe Pământ, și să-i recrutăm pe unii dintre locuitorii Pământului corespunzători scopului nostru – adică pe aceia care au păstrat potențialul de a evolua în ființe raționale; să întărim totodată cât mai mult și să apărăm coloniile noastre pe Pământ, pentru a-și putea împlini sarcina încredințată lor. Astfel s-au petrecut lucrurile, desigur, întotdeauna. Dar acum se vor realiza toate acestea și chiar mai mult – Coborârea noastră va însemna sprijinirea populației Pământului pentru a supraviețui viitoarei Catastrofe Planetare în care ar putea pieri tot ce este viu. Dar ne-am mai ocupat de această problemă în cadrul Conferinței.

Cu riscul de a vă plictisi, trebuie să repet: mi-e teamă – repet, spun încă o dată, subliniez din nou – că nu se pune deloc problema sosirii voastre pe Planeta Pământ în starea în care plecați de aici. Veți pierde aproape în întregime amintirea existenței voastre trecute. Fiecare dintre voi își va regăsi ființa, poate singur, poate în tovărășia altuia, dar numai cu un vag sentiment de recunoaștere și probabil despărțiți, dezorientați, bolnavi, descurajați și fără a crede, atunci când vi se va spune, care este adevărata voastră sarcină. Vă veți trezi în cele din urmă, ca să spunem așa, dar va urma o

perioadă, în timp ce vă treziți, care va fi ca revenirea dintr-o boală sau ca pătrunderea într-un aer curat venind dintr-unul otrăvit. Unii dintre voi poate vor alege să nu se mai trezească, deoarece trezirea va fi atât de dureroasă și înțelegerea condiției voastre și a condiției Pământului, atât de chinuitoare, încât veți fi ca niște drogați: poate veți prefera să continuați să viețuiți în uitare. Și când veți fi înțeles că sunteți în plină trezire, că trebuie să îndepliniți ceva, veți fi absorbit destul din caracterul Pământenilor pentru a deveni neîncrezători, posaci, răutăcioși, bănuitori. Veți fi ca un om care se înecă și care își înecă salvatorul, așa vă veți lupta atât de îndârjit, cuprinși de groaza pe care v-o va da panica.

Iar după ce vă veți trezi la condiția voastră adevărată și vă veți reveni din rușinea și stinghereala pricinuite de constatarea adâncimii până la care ați căzut, veți începe îndeplinirea misiunii de a-i deștepta pe alții și vă veți găsi în situația de salvatori ai unui om care se înecă sau a unui doctor dintr-un oraș în care domnește o epidemie de nebunie. Cel care se înecă vrea să fie salvat, dar nu se poate împiedica să lupte. Nebunul are accese intermitente de luciditate, dar între acestea se comportă ca și cum doctorul i-ar fi dușman.

Așadar, prieteni, așa stau lucrurile. Acesta e mesajul meu către voi. Va fi greu. Fiecare lucru, cât de mic, va fi mai greu decât vă așteptați.

Aceasta mă duce la punctul final. Anume că nu e cazul nici unui Instructaj. Cum ar putea fi? Veți fi obligați să uitați până la ultimul cuvânt ceea ce auziți acum. Ba nu, veți duce cu voi Ordine Pecetluite.

Și cum unii dintre cei prezenți își rotiră involuntar privirea pentru a vedea unde sunt acestea, Merk spuse în glumă:

— Haideți, la ce vă așteptați? Un microfilm? Poate vreun

manuscris oarecare, pe care va trebui să-l mestecați și să-l înghițiți în momente de pericol? Nu, desigur că nu, aveți încredere în mine – imprimări pe creier, desigur.

Auzind acestea, toți se simțiră mult mai ușurați și mai liniștiți, imprimarea pe creier fiind, la urma urmei, doar imprimare pe creier.

— Și de fapt ați fost imprimați deja, mulțumită…

Lumina străluci puternic o clipă – străluci puternic și își menținu intensitatea.

— Da. Avem asigurarea Absolută că imprimarea îndeplinită de noi pe creier a fost de cea mai bună calitate. O veți găsi în întregime acolo când veți avea nevoie de ea…

Strălucirea creștea și se auzea un zumzet continuu care te înfiora și avea ca efect încurajarea și liniștirea tuturor – era, cum credeau unii dintre cei prezenți, ultima fază a Imprimării. Toți își dădeau seama acum că sosise Momentul final. Minna Erve, cu ochii strălucind de lacrimi, deși ispitită să rămână cu toți ceilalți, se strecură afară nevăzută, fără să-și ia nici măcar un bun-rămas formal, în timp ce Merk Ury coborî de pe podium și se așeză în mijlocul sălii, împreună cu ceilalți. Toți ședeau liniștiți reglându-și aparatele de respirat. Urmă o tăcere adâncă și blândă peste care se suprapunea un zumzet puternic. Fiecare își concentra mintea asupra gândului: „Nu uita, amintește-ți de acest moment, păstrează-l Mereu…", dar rotirea aurie din acel moment cuprinse întregul spațiu pe care-l ocupau cei de față într-un vârtej de Lumină, în care ei erau atomi în rotație. Presiunea crescu. Sunetul deveni mai înalt. Era ca o melodie la flaut. Lumina părea acum o explozie de portocaliu care se întuneca, devenind roșie, pulsând și zvâcnind ritmic. Tânguitul înalt și amețitor al Sunetului fu absorbit de pulsul continuu al strălucirii roșii. Fiecare se găsi deodată singur, toată

cunoașterea de sine și puterea sa de înțelegere concentrându-se în urechi, unde simțea bătând constant, mereu și mereu și mereu și mereu, pulsul roșu intens.

Absorbit în sunet, absorbit în mare, o mare care se leagănă, *bum șșș buum șșș buum…* buf buf, buf buf, buf buf, buf buf, buf buf, înăuntru și în afară, da, nu, da, nu, da, nu. Negru și alb, venind și plecând, în afară și înăuntru, în sus și în jos, *nu,* da, *nu,* da, *nu,* da, unu, doi, unu, doi și trei sunt eu, trei sunt eu, TREI SUNT EU. Eu în întuneric, într-un întuneric care pulsează, ghemuit, ținându-mă bine, apucând strâns, buum, șșș, buum, șșș, legănat și legănându-mă, undeva în spatele porții, undeva în fața ușii, învăluit de o lumină roșie coagulată, simțind apăsare, și durere, și apoi iar AFARĂ într-o lumină albă, largă, în care se mișcă forme și scânteiază și sclipesc obiecte.

E un copil tare bun, a fost o naștere liniștită și normală și nou-născutul a adormit imediat.

Vai, e bolnav și-i vine greață, are gura mare și miroase a vomă, un stomac care se leagănă cum se leagănă și copilul, vai, foarte bolnav; prea plin și prea gol și flămând și umed și miroase și vai, miroase și e întuneric și lumină, întuneric și lumină, unu și doi, trei sunt *eu*. Și

E un copilaș cuminte, *doarme tot timpul.*

Mă lupt să mă ridic agățându-mă de ceva din jur și luptându-mă să mă depărtez de stomacul bolnav, care zvâcnește, de mirosul de vomă, mă lupt și mă apuc de orice pot și mă rostogolesc și urlu cufundat într-un infern de lipsuri, trebuie să am, trebuie să am, trebuie să am. A! Atunci ridică-te în două picioare, trebuie să mă ridic și să umblu, să umblu oricum și în orice mod și oricum în picioare și să plec de aici, trebuie, vreau, dar ei mă leagănă, șșșșș, îmi cântă, șșș, mă pocnesc în cap cu somnifere, calmante, siropuri,

medicamente și doctorii.

Băiețel, fii cuminte și dormi.

A, eu dorm, jos, printre oamenii morți, înfășurat în coconul de căldură, numai pântece și dos ud care pute, trebuie să mă trezesc, trebuie să mă trezesc, *știu* că există o stare mult mai trează decât asta, *știu* că trebuie să fiu treaz și să exist dar…

Fii cuminte, *copilaș, te voi legăna să dormi,*

E un copilaș cuminte, *a dormit întotdeauna mult,*

E un copilaș cuminte, *nu face nimănui necazuri,*

E un copilaș cuminte, *a dormit întotdeauna, cât e noaptea de lungă.*

Alerg și mă târâi și lumea întreagă e pentru mine carapacea în care sunt închis; ating și pipăi în jur cu degetele și adulmec și gust totul, iar o dungă de praf pe podea e o minune; razele soarelui, luminându-mi pielea, sunt un întreg continent, lumina există și întunericul există, iar întunericul există ca să-mi pot aduce aminte; acolo în spate este o ușă, pe acolo am venit aici, pulsând, pulsând, unu și cu doi și cu mine fac trei, și văd o lumină țesută dintr-un milion de fire schimbându-se după cum se schimbă ziua, lumina, marea minune, lumina ieșită din întuneric, a, lăsați-mă să miros și să cresc și să descopăr și să mă lupt, dar *Fii* cuminte, *copilaș, te rog, stai cuminte,*

E un băiat atât de energic, mă sleiește de puteri, Dormi copilaș, pentru Dumnezeu!

Nu poți să stai o clipă liniștit,

Erai un copilaș atât de cuminte.

Sunt împins înapoi să dorm în timp ce mă lupt să mă ridic, sunt împins înapoi așa cum înecă cineva un pisoi, sau cum se luptă un copil care vrea să se trezească, dar e împins înapoi de glasuri și cântece de leagăn și păcăleli și bruftuieli, pedepsit prin tonul glasurilor și prin tăcere, chinuit să adoarmă cu doctorii, siropuri,

păpuși și narcotice.

Totuși lupt disperat, ca o pisicuță care încearcă să se cațăre afară din găleata de zinc cu pereții lunecoși în care a fost aruncată să se înece, o pisică nedorită, inutilă, mai bine să fiu mort decât viu, mai bine adormit decât treaz, dar eu mă lupt, sus și iar sus după lumină, salutând acum întunericul ca pe o altă țară, un cadru diferit, o stare diferită a Luminii, stau culcat în întuneric și recunosc Noaptea, dar *Dormi, copilaș, de ce nu dormi?*

Îmi face necazuri, niciodată nu vrea să doarmă. Dar m-am ridicat, sunt în picioare și alerg, iar descoperirea tonurilor și sunetelor Luminii este ziua mea cu somn și cu patul care așteaptă să mă prindă de călcâi și să mă tragă în jos, jos, jos, iar ziua mi se spune când mă înfurii, arțăgos și agitat de atâta oboseală, acel dușman care distruge dorința de a descoperi, de a mă minuna și de a mă bucura

Culcă-te și dormi, *culcă-te și te odihnește Fii băiat* cuminte *și* dormi *puțin.*

Și când noaptea vine și mă înfurii din nou, acea oboseală mă dă gata iarăși și iarăși sau când sunt cuprins de furie fiindcă sunt încă treaz și încă am mult de mers, strălucirea luminii pe o frunză este un semnal, iar căderea picăturilor de ploaie, o tobă cât se poate de zgomotoasă

A, te rog, dormi *acum, copilaș, e timpul să* dormi, *Pentru numele lui Dumnezeu, dă-mi puțină odihnă și liniște,*

Pentru numele lui Hristos, dormi.

Singur, în întuneric, și la o parte din drumul tuturor, strig și zgâlțâi barele patului, iar în cele din urmă adorm ca ei să mă poată iubi, adorm, învăț să adorm. *E un băiețel atât de cuminte, doarme bine.*

Nu-mi mai face chiar atât de multe necazuri acum, a încetat să mai stea treaz atât de mult ca înainte. Slavă Domnului, doarme.

Mă duc la școala lor acum și învăț să fiu cuminte.

Sunt acum un băiat cuminte, sunt liniștit și cuminte.

Unu și cu unu fac doi.

Și al treilea sunt Eu.

Eu, aproape bătut și izgonit înapoi în întuneric, eu, silit să tac, ascultând de reguli, de orare, un copil rău îmblânzit, eu, acela care dormea ascultător.

Dar înapoi în întuneric, în adâncul minții mele este locul unde știu foarte bine că se află ușa, în spate sau în față, în sus sau în jos, dincolo de Buum, șșșș, veșnicul bubuit, pulsația, ritmul, acel unu și cu doi, acel unu și cu doi, pe acolo, cine știe care sau unde – eu știu. Eu știu, îmi amintesc. Îmi amintesc? Da, îmi amintesc. Trebuie să-mi amintesc. Acolo. Unde?

Micile zile albe pâlpâie din ce în ce mai iute: plici, plici, plici, vin și pleacă, alb cu felii de întuneric între ele, zilele pentru viață și nopțile pentru

Somn

Nu doarme bine, doctore, îi trebuie un somnifer.

Zilele scurte pâlpâie și nopțile sunt ucise cu pilule. Dar doarme bine, e sănătos, ordonat și *cuminte.*

Și acum, cel mai bun medicament dintre toate, dulcele vis, dulcile vise de noapte și mai dulcile vise de zi. O visez pe Jeannie cu părul castaniu deschis și cu picioarele depărtate ca niște brațe iubitoare.

Între timp am crescut și am plecat; muncesc și tot ce fac este conform regulilor, ordonat, acceptat social și corect, și acum dorm mai puțin decât am dormit vreodată în viața mea, pentru a avea acest scurt răstimp trecător și fericit, departe de acel pat care e familia, mai înainte de a deveni eu acel pat de puf care e familia; sunt tânăr, visele mele și viața mea sunt una, brațe albe în jurul gâtului meu, și mă înec, mă înec, ea și cu mine, el și cu mine, mă duc la fund printre oameni morți. La fund.

Vai, doctore, dă-mi, te rog, o pilulă să mă facă să dorm. Vai! Lucrez prea mult și, vai, sunt îngrijorat din cauza căsniciei mele; vai, sunt îngrijorat din cauza slujbei mele și, vai, nu suport ce gândesc. Vai, dă-mi o pilulă și dă-mi o băutură și dă-mi o țigară și dă-mi un narcotic, dă-mi destulă mâncare să mă amețesc, dă-mi acum tot ce primeam când eram un copilaș, dă-mi ce m-ai învățat să-mi trebuiescă înainte chiar de a vorbi sau de a merge, dă-mi orice-ți place, dar fă-mă să DORM, căci în întunericul în care era o dată o ușă (oare mai e încă?) se află singurul loc pe care pot să-l suport cât de cât fiind încă în viață. Niciodată n-am învățat să trăiesc treaz. Am fost pregătit numai pentru somn. Vai, ajută-mă să dorm și să-mi petrec toată viața dormind. Și dacă apăsarea adevăratei memorii mă trezește înainte de a avea nevoie, dacă necesitatea a ceea ce trebuie să fac îmi înjunghie somnul, atunci, pentru numele lui Dumnezeu, doctore, *neapărat*, dă-mi narcotice și fă-mă să visez mai departe.

Acum viața se subțiază mereu și, când ajunge la capăt, narcoticul o subțiază și mai mult, am mai puțină viață pentru dragoste, mai puțin loc pentru mâncare, mai puțin stomac pentru băutură, iar somnul vine greu și trece repede, iar dormitul nu mai este prăbușirea într-o groapă neagră unde totul e uitare până ce sună deșteptătorul. Nu, somnul e scurt și intermitent și plin de amintiri și de gânduri, iar întunericul nu este niciodată destul de întunecat.

Dă-mi, te rog, niște pilule, dă-mi mai multe pilule, TREBUIE SA DORM.

Nu, nu-mi fac plăcere nopțile în care citesc, gândesc, vorbesc și pur și simplu trăiesc, nu, vreau să dorm, trebuie să dorm.

Într-un salon lung și îngust, unde șaizeci de bătrâni în pijamale de spital sunt trimiși la culcare de asistente, cum sunt trimiși copilașii seara la ora nouă, o soră trece pe la toți cu șaizeci de doze

de SOMN.

SOMN UȘOR

În saloanele dintr-un milion de spitale, în cabinetele pentru consultații ale unui milion de milioane de doctori se întind un milion de milioane de milioane de mâini.

Doctore, dă-mi niște pilule să mă facă să dorm. SOMN UȘOR

Cum se învârte Pământul, o jumătate a lui e întotdeauna în întuneric, iar din jumătatea întunecată se ridică un vaiet: Vai, nu pot să dorm. Vreau să dorm, nu dorm destul, dați-mi pilule să mă facă să dorm, dați-mi alcool să mă facă să dorm, dați-mi sex să mă facă să dorm.

SOMN UȘOR

În spitalele de boli mintale, unde milioanele care s-au țicnit, crăpându-și mintea ca să poată pătrunde în cele din urmă lumina, pilulele sunt asemenea capsulelor alimentare aruncate în troacele cu hrană de la fermele de păsări, DORMI, seringile pătrund în brațele întinse, DORMI, garourile de cauciuc legate pe brațe pentru oprirea sângelui picură, DORMI

DORMI, pentru că nu ești încă mort.

Trebuie să mă trezesc.

Trebuie neapărat să mă trezesc.

Mă simt zbătându-mă și luptând ca și când aș fi cufundat la un kilometru adâncime într-o apă îngroșată care mă târâie la fund, dar mult deasupra capului, în straturile de apă de la suprafață, văd valurile dantelate și razele soarelui, în care joacă și înoată pești strălucitori, vai! Lăsați-mă să urc, să vin sus la suprafață jucând ca un dop sau ca un delfin care face salturi în lumină. Lăsați-mă să zbor ca un pește zburător, un pește al luminii.

Ei mă țin la fund, mă leagănă pe fundul mării, caută să mă liniștească și-mi cântă cântece de leagăn: DORMI și în curând te vei

simți bine.

Mă lupt să urc la suprafață, ca și cum aș fi la un kilometru adâncime sub o masă grea de pământ negru nefertil, iar deasupra pământului ar fi lespezi de piatră, mă lupt din greu și strig: Nu, nu, nu, nu, încetați, nu vreau, nu vreau, lăsați-mă să mă trezesc, trebuie să mă *trezesc,* dar

Șșșș, liniște, DORMI; acul seringii lunecă ușor și adânc, iar eu cobor în genunea neagră și întunecată, unde fundul mării este un pământ format din schelete minuscule, grohotiș de continente erodate, solzi de pești și plante moarte, pământ nou pentru cultivat. Dar nu-mi trebuie. Eu nu cresc ca plantele, nu înmuguresc, plutesc prin apă ca un cadavru sau un pisoi înecat, capul mi se rostogolește în timp ce plutesc și apa neagră lunecă peste mine, întunecată și grea.

Doarme bine, domnule doctor, da, doarme bine, da, e foarte liniștit, da, nu-mi face deloc necazuri.

Dar eu trebuie să mă trezesc.

Sunt însă legat de mâini și de picioare. Sunt înfășurat complet în panglicile algelor din Marea Sargaselor și mă rostogolesc neputincios pe fundul oceanului, jos printre morți; ochii mi s-au întunecat, somnul din mine e mai puternic decât nevoia de a mă trezi și a lupta.

Trebuie să mă trezesc.

Domnule doctor, e foarte slăbit acum. E foarte agitat între injecții. Pare tulburat, zăpăcit, incapabil să mai mănânce, dă impresia că vrea să adoarmă din nou, nu vrea să se trezească, s-a înfuriat când i-am spus: noi credem că acum ar trebui să te trezești.

Soră, cum pot să mă trezesc când îmi spui mereu: taci, taci, taci, șșșș, șșșș? Eu sunt pe fundul mării, printre morți, iar dulcele somn are vise pe care lumina zilei nu le-a cunoscut niciodată; e mai bine

să dormi unde pot veni să te viziteze visele, vise dulci pline de făgăduieli, vizitatori fermecători care vin de *acolo,* care știu și îți spun că în urma ta (sau înaintea ta), pe fundul mării (sau deasupra), se află ușa care duce sus și afară în plăcuta lumină a zilei.

Ei bine, cum te simți acum?

Cum mă simt?

Am vrea să știm cum îți este.

Cum îmi este?

Ai dormit bine și credem că acum, o dată ce ești odihnit, ar trebui să poți să-ți amintești cine ești.

Cine ești?

Sunt doctorul Y.

Nu cunosc pe nimeni cu acest nume.

Nu-ți amintești de mine?

Nu trebuie să-mi amintesc.

Nu. Dacă nu vrei. Dar tu cine ești?

Cum adică? Nu poți să mă vezi?

Adevărat! Pot să te văd foarte bine.

Atunci asta-i tot.

Poți să-ți amintești acum, eventual, cum te cheamă? *Numele* meu! Dar am avut atât de multe nume. Vezi, am aflat ceva despre tine, dar ar fi mai bine dacă ți-ai aminti totul singur. Poți să încerci?

Pot.

Bine. Atunci?

Ar trebui să fac ceva. Știu asta. Da, știu *asta.*

Ce anume?

Nu asta, nu aici. Acolo.

Acolo? Unde? Poți să-ți amintești câtuși de puțin? Da, îmi amintesc.

Ce anume?

Nu. Cine.

Da, asta vreau să spun.

A fost acolo, știu că a fost. Trebuie. Trebuie să ne amintim.

Noi?

Este legea lui Dumnezeu.

A, înțeleg, bine, bine. Ei bine, acum odihnește-te puțin. Nu te-ai purtat rău prima dată când te-ai deșteptat cu adevărat.

A! Dar am fost ceva mai treaz decât acum. Asta nu înseamnă deloc că sunt treaz.

A, bine, bine.

Înseamnă cunoaștere. Armonie. Legea lui Dumnezeu. Asta e ceea ce este. Lasă-mă… lasă-mă, trebuie… *lasă-mă să mă scol!*

Haide, haide, șșșșș, nu te agita atât, fii băiat bun. Soră, vrei să vii un moment? Acum e bine. Așadar ne vedem mâine, profesore.

Mâine? *Nu.* E prea târziu. Trebuie să mă trezesc. Dormi, dragă. Asta e, dormi. Fii băiat bun.

Pacientul e profesorul Charles Watkins, de la Facultatea de Limbi Clasice, Universitatea Cambridge. Căsătorit, doi fii. Vârsta, 50. Un portofel a fost găsit pe stradă în Parliament Square cu o fotografie de familie, restul conținutului lipsind. Poliția a constatat că fotografia se potrivește cu aceea pe care i-au făcut-o la gară în noaptea când a fost adus la spital. Soția a fost înștiințată că soțul ei e aici. S-a vorbit cu ea la telefon. I s-a sugerat să aștepte până ce-și amintește cine este. A acceptat cu multă înțelegere. Dar cercetați de ce soția nu i-a semnalat dispariția. Am căutat să aflu, dar am obținut un răspuns evaziv. Am văzut pacientul în dimineața aceasta. Arată evident odihnit, nu mai vorbește singur, pe scurt, e mai bine. Nu răspunde la numele său. Sugerez să încercăm o jumătate de duzină de șocuri electrice.

DOCTOR X.

Având în vedere îndoiala mea fermă că acest tratament i-ar putea fi binefăcător pacientului, sugerez amânarea aplicării șocurilor electrice câteva zile. I-am scris doamnei Watkins. Desigur că ar trebui să i se spună mai mult decât a fost posibil în cadrul unei convorbiri telefonice.

DOCTOR Y.

Ei, cum te simți astăzi?

Astăzi e?

Astăzi este luni, 15 septembrie.

Ar trebui să fac ceva astăzi. Știu că ar trebui.

O prelegere? Un seminar? O conferință?

Da, da, da. Asta e. Ei mi-au spus. Mi-au spus că ar fi ceva de făcut. Dar ar trebui… trebuie să mă scol. Nu ai încă destulă putere.

Sunt bolnav?

Nu fizic.

Atunci de ce nu am putere? Sunt slăbit?

Domnule profesor Watkins, ți-ai pierdut memoria. Cine e profesorul Watkins? Acesta e numele celeilalte persoane?

Nu, e numele tău.

Al meu? A, nu!

Ba da, este.

Ce predau?

Greaca, latina. Chestii din astea.

Nu predau *nimic.* Ce chestii? Nu există niciun nume pentru așa ceva. Ar trebui… ar trebui să fiu… spune-mi, ai fost și tu acolo?

Unde, profesore?

La prelegere? La instructaj?

A! Ai fost instruit, așadar?

Da, da. Îmi amintesc *bine.* Eu. Și *El,* desigur, și… și… cine? Erau o mulțime, da…

Continuă.

Eminența-Sa. Da. Lumina. Asta este, da, desigur. Dumnezeu tatăl. Amin, Amin, Amin. Iar noi eram, *da,* asta eram noi și de aceea sunt eu aici, dar m-am rătăcit prin acele ținuturi.

Ți-ai pierdut memoria, profesore, și ai fost găsit rătăcind pe malul Tamisei.

Vai, Dumnezeule, cred că s-a curățat până acum, sper că acum e într-adevăr iarăși curată.

Nu era curată?

Plină de cadavre, știi tu.

A, sunt sigur că nu era așa. Tamisa nu e tocmai un fluviu curat, dar nu prea colectează cadavre.

Tamisa? Tamisa?

Da, erai pe chei. Poliția te-a găsit acolo.

Nu-mi amintesc nimic din toate astea.

Am să te ajut. Arătai ca și cum nu mai dormiseși într-un pat de nu știu cât timp.

Păi, firește că nu!

Luaseși masa, cum a stabilit poliția, dar erai foarte obosit.

Luasem masa, vai, Dumnezeule, da, vai, vai, *nu.*

Era lună nouă…

Dimpotrivă, era lună plină.

Bine, bine.

Tamisa, spui. E un fluviu cu maree. Nu ca celălalt. Fluviul vine și pleacă, vine și pleacă, o maree, unu și cu doi și cu mine fac trei. Trei. Un fluviu cu maree e ca o suflare, respirație, alimentând pământul cu pește și… Cine? Cine?

Profesore, te rog, gândește-te la ce-am spus. Nu începe să divaghezi din nou. Te rog, încearcă să-ți amintești.

Doamne. Mă gândesc. Trebuie să folosesc cuvinte când vorbesc

cu tine. Eliot. Trebuie să folosesc cuvinte. Dar dacă nu Dumnezeu, atunci ce?

Așadar ești și Dumnezeu, nu?

Și tu.

Eu nu țintesc atât de sus, te asigur.

Ești prost. N-ai încotro.

Bine, bine, odihnă plăcută. Îi voi spune doctorului X. Că mi se pare că progresezi. Ne vedem mâine. Vei fi în grija mea timp de câteva zile. Doctorul X. Pleacă în concediu.

Doctorul X.?

A fost la tine ieri. A spus că l-ai văzut.

Nu-l poți *vedea.* Ți-am spus. Nu e acolo.

Pe mine poți să mă vezi, nu-i așa?

A, da, chiar foarte clar.

Dar nu și pe doctorul X.?

Nu, ei e un trup foarte solid. Nu-i decât un animal fără lumină. Fără lumină. Fără Dumnezeu. Fără soare.

N-aș spune asta, știi.

Tu știi? Poți să vezi? De acolo, de unde este lumină? Acolo doctorul X. Nu ar putea exista. Numai aceia care au lumină pot fi văzuți din țara luminii. Tu ai putea fi văzut acolo. Lumina ta arde, este o lumină mică, dar constantă.

Ce fel de lumină?

Lumină de stele.

Mulțumesc. Cred însă că ești prea aspru cu bietul doctor X. El încearcă să te ajute. Conform cu lumina lui.

Poftim, exact ce-am spus și eu. Nu are importanță ce spune sau face el. El nu există. Nu pot să-l văd decât dacă fac mari eforturi.

Bine, bine, ne vedem așadar mâine.

Pacientul manifestă halucinații religioase. Paranoic.

Personalitate disociată. Cred totuși că e mai coerent decât înainte. Nu am primit încă niciun răspuns din partea doamnei Watkins.

DOCTOR Y.

Stimate domnule doctor Y.,

Vă mulțumesc pentru scrisoarea dumneavoastră foarte amabilă și pentru explicațiile pe care mi le-ați dat în legătură cu soțul meu. Am fost, desigur, foarte mâhnită după convorbirea telefonică cu dr. X., pentru că sunt neinițiată în domeniul tulburărilor mintale și dânsul nu mi-a spus prea multe. Dar înțeleg foarte bine că dacă soțul meu și-a pierdut memoria, nu prea se poate spune mare lucru. Nu cunosc niciun motiv special pentru care soțul meu ar trebui să se afle „sub tensiune", cum v-ați exprimat dumneavoastră. Nimic altceva decât lucrurile obișnuite. Dar eu nu sunt neapărat persoana care să știe lucrurile acestea. Nu mă amestec în problemele soțului meu. Astfel că n-am cum să vă spun dacă a avut vreo mare supărare sau ceva de felul acesta. Motivul pentru care n-am informat poliția când a dispărut este că, uneori, face anumite lucruri pe care le ține secrete și nu i-ar plăcea dacă m-aș amesteca. Cred că ar fi mai bine dacă l-ați întreba pe Jeremy Thorne, care locuiește pe Rose Road la nr. 122, în Little Minchener, lângă Cambridge, el știe mult mai multe despre planurile soțului meu decât mine. Nu cred că domnul Thorne s-a înapoiat încă, își petrece concediul în Italia împreună cu soția. Sper însă că se vor înapoia curând.

Cu cele mai bune sentimente, FELICITY WATKINS

P. S. M-ați întrebat despre relațiile dintre soțul meu și copiii noștri. Când e aici, suntem o familie foarte fericită. M-ați întrebat despre eventualele scrisori care s-ar fi putut să-l supase. Sunt scrisori care au sosit aici chiar înainte de a pleca el la Londra, dar, dacă nu este absolut necesar, aș prefera să nu le citesc. Vi le voi trimite dumneavoastră dacă socotiți că ar ajuta la ceva.

Profesore, arăți mult mai bine. Cum te mai simți?

De ce nu mă lăsați să dorm? Mă treziți mereu.

Ieri erai furios pe noi că te silim să dormi.

Chiar așa?

Da, ne-ai făcut în toate felurile și ai spus că încercăm să te zăpăcim.

Zăpăcit, zăpppăcit, zăpppăcit, zăp… cuvântul ăsta sună exact ca – ceea ce exprimă. Cuvinte… sunete. Un cuvânt greoi și anost. Zăp. Poc. Poc, poc, poc, poc, poc, poc. Zăp, zăp, zăp, zăp. Are culoarea… Care? Știam. Dar nu acum. Sunetul – ăsta e important… da…

Cred că te simți mult mai bine. Ai o culoare sănătoasă în obraji, evident, ești mult mai energic și ai ochii limpezi.

Cei cu ochii de azur. Cei cu ochi scânteietori. A, *nu,* trebuie să dorm din nou acolo unde sunt *Ei.* A fi treaz înseamnă a dormi.

Nu, profesore. Ridică-te. Mi-e teamă că nu te mai putem lăsa să dormi. Ai dormit destul.

De ce-mi spui mereu profesore?

Profesorul Charles Watkins, Acacia Road nr. 15, Brink, lângă Cambridge.

Dar eu nu vreau asta. Nu vreau să accept asta.

Mă tem că nu ai încotro, profesore. Noi știm cine ești.

Dar eu știu că nu sunt.

Sau, de fapt, începi să-ți amintești, deși nu vrei să recunoști asta.

De ce spui *sau*? *Și* este mai potrivit. E amuzant. Chiar am observat. Lumea spune Sau, Sau, acesta sau acela, din cauza lui poc, poc zăp, zăp… înăuntru sau afară, negru și alb, da și nu, unu și doi, succesiunea sau-sau derivă din asta, ritmul, zăp, zăp, din sânge, dar nu ești sau-sau câtuși de puțin, ești și, și, și, și, și.

Orice ar fi, profesore, trebuie să accepți cine ești. Îți spun adevărul. Acceptă asta – și încearcă să mergi mai departe pornind

de aici.

Dar dacă aș merge mai departe ar însemna că am început. Toate acestea nu înseamnă nimic pentru mine. Numele nu este nicidecum al meu. Totul este un vis.

Dragă profesore, e vorba de viața ta.

O viață de vis. O viață care este un vis. Un vis…

Nu! Cred că totuși n-am să te las să adormi din nou.

A! Trebuie să dorm. Chiar vreau să dorm. Nu aici. Acolo. Ce-am spus mai înainte nu este ce-aș fi spus dacă știam ce știu acum. Pot să-mi petrec toată viața dormind. Da. Toți ne petrecem viața dormind. Da. Și tu.

Profesore Watkins, îți dai seama că ești internat de o lună întreagă în acest spital? Este Spitalul Central. Erai într-o stare de șoc când ai fost adus aici. Umblaseși pe străzi fără nicio țintă și poliția te-a găsit pe cheiul Tamisei. Rătăceai la întâmplare, erai tulburat și vorbeai de unul singur. Ți-am administrat sedative. Apoi, când se părea că nu-ți merge deloc mai bine, am încercat un medicament să te ajutăm să-ți amintești cine ești – adeseori provoacă o stare de somnolență, dar în cazul tău te-a făcut foarte somnoros. Cât a fost de bun este o chestiune discutabilă. Dar fapt e, și îți repet ca să nu uiți, că ești în acest spital de o lună. Abia acum ți-am descoperit numele, profesia, adresa. Știm și ceva mai mult, dacă vrei să știi… Ei bine? Haide, încearcă!

Ce spui este numai ce știi. Îmi spui că este așa. Dar dacă îți spun ce știu eu, nu ești de acord.

Spune-mi atunci ce știi. Acum de ce râzi? Îți dai seama că n-ai mai râs până acum? E prima dată când te văd râzând.

Doctore, nu-ți pot vorbi. Înțelegi asta? Toate cuvintele pe care le spui cad în gol și nu mă reprezintă, nici pe mine, nici pe tine. Nu te reprezintă câtuși de puțin. Eu te pot înțelege. Ești o luminiță. Dar

ești o luminiță plăpândă. Nu ești cuvintele pe care le spui.

Bine, bine! Odihnește-te atunci. Culcă-te și odihnește-te. Dar înainte de a adormi încearcă să-ți reamintești: ești Charles Watkins. Locuiești și lucrezi în Cambridge de mulți ani. Predai limbile clasice. Ții cursuri. Și nu trăiești singur – nicidecum. Ne vedem mâine.

Azi cum te mai simți? A, stai cuminte! Ai visat, nu-i așa?

Visez acum.

Nu. Acum ești treaz. Vorbești cu mine, doctorul Y.

Nimic deosebit. Un vis, doar atât.

Ba da, este ceva deosebit. Aceasta este realitatea. Celălalt este visul.

Cum știi asta?

Mi-e teamă că trebuie să mă crezi pe cuvânt.

Dacă ar trebui să fac așa ceva, mi-ar fi teamă. Nu pot accepta cuvintele ca fiind lipsite de sens. Cuvintele îți ies din gură și cad la pământ. Sunt cuvinte în schimbul a ce? Așa stau lucrurile? Visele sau viața ta. Dar nu este vorba de *sau*, asta e important. Este *și*. Ambele există. Și visele, *și* viața ta. Acolo poți vorbi, poți vorbi. Eu visez orice aș face, fie că dorm, fie că mă trezesc.

Bine, bine, profesore. Ne vedem mâine. Poate că trebuie să încercăm un nou tratament.

Acest pacient nu e mai bine decât era săptămâna trecută, când am plecat. Nu văd ce alternativă am putea avea la tratamentul cu șocuri electrice.

DOCTOR X.

Propun o confruntare cu soția lui sau, dacă putem da de ei, cu niște prieteni.

DOCTOR Y.

Dacă nu intervine nicio schimbare în următoarele două sau trei

zile, trebuie să-l transferăm la spitalul North Catchment din Higginhill. Aș vrea să-ți reamintesc că acest spital este pentru internări pe termen scurt.

DOCTOR X.

Nu este neobișnuit să extindem cele șase săptămâni cu încă trei. Propun să procedăm așa.

DOCTOR Y.

Numai dacă putem cădea de acord în privința tratamentului cu șocuri electrice. Ar putea fi un motiv de prelungire.

DOCTOR X.

Nu sunt împotriva acestui tratament. Dar, ca o propunere interimară, renunțați la toate medicamentele, inclusiv somnifere, și vedeți ce se întâmplă.

DOCTOR Y.

De acord.

DOCTOR X.

Cum te simți azi, profesore?

Cum vezi.

Arăți mult mai vioi.

Nu mi s-au dat niciun fel de medicamente de douăzeci și patru de ore.

Am crezut că s-ar putea să te ajute să-ți amintești.

Sora mi-a spus că mi s-au dat narcotice tot timpul, de când am fost internat.

Ți-am spus că ți-am administrat câteva tipuri de sedați ve. Apoi am încercat un tratament la care ai reacționat într-un mod foarte personal – ai dormit aproape continuu, prin urmare am oprit tratamentul mai repede decât am fi făcut-o în mod normal.

Gândesc mai limpede acum. Doctore Y.?

Da, profesore.

Trebuie să îți pun o întrebare serioasă.

Te rog, întreabă.

Atitudinea ta față de mine e următoarea: trebuie să-l fac să-și amintească ceea ce știu eu că e adevărul în privința lui.

Da, așa e. Desigur.

Dar asta înseamnă că nu mă iei în serios. Nu m-ai luat niciodată în serios până acum.

Drept răspuns, tot ce pot să-ți spun este că ți-am acordat din timpul meu și din grija pe care o am pentru pacienți mai mult decât am acordat oricui altcuiva de multe luni de zile.

Nu, nu vreau să spun asta. Îți spun doar că nu sunt ceea ce spui tu că sunt. Știu bine asta. Sau, dacă mă numesc așa, nu ăsta-i principalul. Tu însă nu faci decât să susții și iar să susții mereu acest lucru.

Continuă, explică. Ascult.

S-ar putea să fiu orice altceva. Aș putea fi…

Ce? Dumnezeu, poate?

Cine a spus asta?

Tu ai spus-o.

S-ar fi putut să mor în război.

A! Ai fost deci în război.

Ca toată lumea.

Unii mai mult decât alții.

Toți am fost în război.

Și ce-ai făcut în război?

Dacă știi cu ce mă ocup, nu știi și contra cui am luptat?

Nu, soția ta nu mi-a spus nimic despre asta. Trebuie să o întreb deci pe ea.

Am eu soție?

Da. O cheamă Felicity2… E ceva amuzant în asta?

Ha, ha, ha, am fugit de Fericire. Ha, ha, ha.

Și eu sunt însurat.

Fericire.

Și ai doi băieți.

Dacă sunt profesor, pot avea și o nevastă, dar pot fi tot atât de bine marinar, cu o soție în Indiile de Vest. O cheamă Nancy.

A! Vasăzică ești iarăși marinar, nu? Ai fost cumva marinar în război?

Nu. Am fost numai spectator și pe urmă a venit Cristalul. Ele s-au luptat unele cu altele. S-au mâncat între ele.

A! Vreau acum să mă ajuți în problema asta. Dacă nu ești Charles Watkins, cine ești?

Cred că sunt una cu prietenii mei. Și aceștia sunt – în numele Cristalului. Da. O unitate. Un tot.

Te numești Cristal?

E limpede ca cristalul. Ha, ha, ha, ha.

Ești foarte vesel în dimineața asta.

Cuvintele sunt *amuzante*. Amuzante în mod cât se poate de fericit.

Înțeleg. Ei bine, mai trec pe aici să stăm de vorbă mâine. Nu-ți vom mai da niciun alt sedativ sau narcotic. Cel puțin un timp. Poate că o să ți se pară mai greu să adormi acum, dar încearcă. Și poate te străduiești să-ți amintești ceva despre familia ta. Doi fii. Doi băieți.

Fiul meu e mort.

Pot să te asigur că niciunul din ei nu a murit. Sunt în viață. Le-am văzut fotografia. Ai vrea să o vezi? Ți-o vom aduce mâine.

Stimate domnule doctor Y.,

---

2 Fericire (engl.)

Vă mulțumesc pentru scrisoare.

M-am hotărât să vă trimit două scrisori găsite în haina pe care o purta soțul meu cu puțin înainte de a-și pierde memoria. Nu știu dacă vă vor fi de vreun ajutor. Una e scrisă de el, dar nu cunosc motivul pentru care nu a expediat-o. Nu cred că soțul meu a avut vreodată astenie. Cred că este total diferit de oamenii care fac astenie. A fost întotdeauna foarte energic și a avut foarte multe activități. De regulă, doarme mult mai puțin decât majoritatea oamenilor. La începutul căsătoriei mă îngrijoram, dar apoi m-am obișnuit. Uneori doarme patru sau cinci ore pe noapte săptămâni de-a rândul. Câteodată numai două sau trei ore. Acest lucru se întâmplă însă vara. Iarna doarme ceva mai mult. Pentru că animalele au nevoie să hiberneze, mi-a explicat el. Nu cred că anul acesta a muncit mai mult decât de obicei, întotdeauna muncește mult. Așa e firea lui. A fost cam nervos și capricios în prima parte a acestui an, dar la începutul verii întotdeauna devine dificil – din cauza perioadei examenelor. Se bâlbâia foarte rău astă-primăvară, ceva nou pentru el, dar doctorul nostru de familie i-a dat câteva sedative și bâlbâiala a încetat. Aceasta a fost însă atât de accentuată o bucată de vreme, încât l-a silit să-și contramandeze câteva prelegeri pe care trebuia să le țină.

Cu cele mai bune sentimente, FELICITY WATKINS

Stimate domnule profesor Watkins,

Ne-am înțeles să vă scriu. Nu mă cunoașteți – sau, mai bine zis, nu-mi știți numele. Am vorbit totuși puțin după conferința dumneavoastră. Sper că vă veți aminti, căci spusele dumneavoastră au dezlănțuit totul. Au fost ca un catalizator, au atins un arc, ceva de genul acesta. Ce anume? Ei bine, nimic comun sau limpede, și aceasta este cauza tulburării mele când vă scriu. Totul este de nepătruns. Chiar dacă nu vă amintiți, lucrurile pe care le-ați spus în

seara aceea au determinat începerea unui proces deosebit de important în mine, care a coincis cu un proces asemănător într-un prieten apropiat – și, după cum ne dăm seama, nu numai într-o singură persoană dintre apropiații noștri. Totuși există ceva cu adevărat foarte greu de definit. În ceea ce mă privește, totul s-a datorat conferinței dumneavoastră. Ne-am întrebat dacă ar fi posibil să nu vă aduceți aminte. Se poate ca un ferment să nu-și dea seama că este ferment? Cred că se poate. Sau probabil că nu, câtuși de puțin – s-ar putea ca o persoană care vorbește de pe un podium într-o stare de spirit de înaltă inspirație să se potrivească sau să coincidă în ceea ce spune cu cineva care ascultă și care a venit să asculte fără să se aștepte la nimic deosebit în probleme despre care știm foarte puțin. Dar scriindu-vă dumneavoastră, faptul de a sta pe scaun pentru a așterne pe hârtie niște cuvinte, în speranța că acestea vor fi la fel de substanțiale ca acelea folosite de dumneavoastră, este ca și cum ai presăra un ferment sau vreun produs chimic oarecare care a început să fermenteze într-un loc și apoi s-a deplasat de acolo, alimentând și stimulând alte medii, pentru a se înapoia descriind o curbă la punctul de unde a pornit. Scrisoarea aceasta pare un șarpe care își înghite coada. După cum veți vedea, nu are importanță faptul că nu mă cunoașteți, fiindcă nu este esențial să mă cunoașteți personal. Desigur, nu este necesar să vă întâlnesc nici eu personal. Vă scriu în momentul de față fiindcă am mai mult timp liber decât prietenii și prietenele mele. Sunt pensionară. Am fost profesoară. Copiii mei sunt mari acum și eu sunt văduvă. Poate că a trebuit să vă scriu acum deoarece am fost la conferința dumneavoastră în seara aceea și m-am înpoiat acasă de acolo ca și cum aș fi încasat câteva palme pentru a fi trezită dintr-un vis diurn. Mă întrebam de asemenea ce gândeau ceilalți oameni prezenți acolo în seara aceea. Plecaseră cumva vreunii ca și cum le fusese insuflată o nouă putere

de înțelegere? Sau eu eram singura? Probabil nu știți. Dar nu cred că am fost numai eu. Am ascultat foarte multe conferințe la viața mea – ce să spun! Și chiar am ținut și eu destule. Am ajuns demult la concluzia că valoarea unei conferințe sau a unui conferențiar nu depinde neapărat de cuvintele pe care le spune. Vreau să spun că nu admir demagogii sau vorbitorii talentați, câtuși de puțin. Dar mai există o calitate. Aceea pe care ați arătat-o cu ocazia conferinței. Ne putem imagina că spusele dumneavoastră din seara aceea li s-au părut unora foarte plictisitoare. Cuvintele erau interesante, e drept. Dar nu asta este important. Esența celor ce s-au întâmplat în acea încăpere în seara aceea, și din câte am învățat de atunci încoace, este că vorbele spuse la întâmplare într-o cameră alăturată aceleia unde suntem noi, muzica obișnuită ascultată cu o atenție deosebită, un pasaj dintr-o carte care ar fi considerat în mod normal drept banal – chiar zgomotul ploii lovind ramurile sau bubuitul tunetelor spintecând cerul noaptea, zgomotele și scenele cele mai obișnuite de zi cu zi pot conține și ele acea calitate care acum înțeleg că este cea mai de preț pentru mine. Ca și pentru alții.

Dacă nu știți la ce mă gândesc acum – atunci trebuie să acceptați ca adevărată acea sugestie de necrezut că nu numai o pasăre, un fulger, o muzică, ploaia, cuvintele din poezioarele pentru copii:

Câte mile-s până la Babilon?

Optzeci de mile și încă zece.

Putem ajunge acolo la lumina lumânării?

Da, și ne putem întoarce!

Ci și cineva vorbind într-o sală urâtă de conferințe poate fi apreciat ca având această calitate fără să-și dea seama de ea. Tot așa cum o pasăre poate cânta o vară întreagă fără să știe vreodată că sunetele pe care le produce vor rămâne pentru totdeauna în auzul copilului care hoinărește pe străzi murdare, ca o cristalizare a

făgăduielii reîntoarcerii primăverii.

Dacă nu înțelegeți ce spun, dacă nu recunoașteți nimic în vorbele mele, atunci…

Era la începutul acestui an, la începutul primăverii, îmi petreceam weekendul la familia unor prieteni, lângă Cambridge, foști elevi ai mei. Au copii mici. Erau foarte entuziasmați și plini de idei în legătură cu un nou gen de școală – nu, nu în sensul de a înlocui învățământul obișnuit, pe care îl oferă Statul, ci să-l îmbogățească. Un fel de școală de weekend, cu accentul pe un învățământ individual alternativ. În momentul când scriu acestea, am o senzație de totală banalitate și plictiseală totuși acum, ca și atunci, sunt atrasă de asemenea idei. Asta pentru că am fost atrasă de ele de prea multe ori!

Urma să le vorbiți câtorva zeci de părinți, pentru că participaserăți în ultimul timp la o serie de proiecte asemănătoare. Ideea de a petrece o seară într-o sală de conferințe aproape m-a făcut să rămân acasă. Totuși cred că asemenea eforturi individuale pentru a îmbunătăți învățământul, a însufleți și a stimula sunt de primă importanță, fiindcă orice țară este condamnată la somnolență fără asemenea sforțări. Mai mult, o adevărată democrație depinde numai de așa ceva. Așadar, m-am dus și m-am găsit, după cum mă așteptam, într-un spațiu dreptunghiular, căptușit cu o tencuială cenușie, care era încă umedă – era o sală nouă, necorespunzător încălzită. La unul din capetele sălii era o estradă de lemn pe care stătea în picioare vorbitorul – dumneavoastră. Mai multe șiruri de persoane ședeau atente în fața dumneavoastră. Scaunele erau tari și cu speteaza dreaptă. Acesta este cadrul care nu inspiră nimic, dar pe care ni-l permitem pentru elaborarea și discutarea visurilor noastre despre o lume mai bună! Sala primăriei satului. Sala manifestărilor culturale. Considerăm că așa trebuie să fie. Un bărbat sau o femeie

stă în picioare pe o estradă joasă având dinainte o masă, cu un pahar de apă pe ea și poate un microfon – iar în fața vorbitorului o adunare de oameni așezați pe scaune, ridicându-și privirea pentru a asculta ce spune el sau ea. Din acest proces se realizează școli și spitale mai bune și o nouă societate. Noi considerăm poate că așa trebuie să fie, dar cum ar putea să apară acest lucru privit din afară? Foarte ciudat, sunt sigură. În orice caz, dumneavoastră ați fost vorbitorul în seara aceea, un om de vârstă mijlocie, obișnuit să stea pe o estradă, cult și civilizat, ca să nu supere sau să ofenseze asistența. Ce spun acum nu constituie o critică, deși poate așa pare. Îmi amintesc cum stăteam așezată când ați început să vorbiți și mă gândeam că aveați o ținută perfectă pentru estradă, ca a doctorilor lângă patul bolnavilor. Eram neliniștită și enervată – ceva neobișnuit și fără motiv – de întreaga situație. Și eram furioasă pe mine însămi că eram astfel. Îmi plăcea ce spuneați. Îmi plăcea faptul că toți acei părinți tineri propuneau să ofere din timpul lor și să facă cheltuieli spre a-și instrui copiii într-un fel în care sistemul nostru școlar obișnuit nu putea sau nu voia să o facă. Vă aprobam, în măsura în care puteam să văd ce fel de om erați dincolo de caracterul profesional al conferinței dumneavoastră. Totuși fierbeam de revoltă, profund tulburată – de ce *trebuia* cineva să stea pe un scaun tare într-o sală neospitalieră și să asiste la discutarea unor idei; de ce, când vrea să se comporte ca un cetățean conștiincios și să acționeze împreună cu ceilalți, trebuie să fie întotdeauna astfel – și de ce trebuie să existe întotdeauna acest fenomen, oameni plictisiți și mânioși din cauza a ceea ce le oferă societatea; de ce să considerăm că așa trebuie să fie – că așa e întotdeauna, așa a fost întotdeauna, că așa trebuie să fie? De ce oare ce se întâmplă, ce se oferă pare întotdeauna atât de searbăd, de anost și de neînsemnat prin comparație cu ceea ce orice om obișnuit

își poate închipui că e posibil sau de dorit – ca să nu mai vorbim și de acești tineri părinți din sală, cu ocupații și studii superioare. Cu douăzeci de ani în urmă și eu făceam parte dintr-o astfel de categorie de părinți tineri, vorbind în numele propriilor mei copii, iar de curând, în numele copiilor unor prieteni. Dar lucrurile pe care le-am visat, le-am discutat, le-am cuprins în proiecte, și apoi am încercat să le punem în practică nu au căpătat forma pe care am visat-o la început. Nu e nici pe departe ceea ce am visat… Am obținut unele rezultate, dar nici atunci acestea nu s-au apropiat măcar de ceea ce știam că este posibil să se realizeze. De ce? Ce era greșit? Ce nu a mers bine? Ce nu merge niciodată bine?

Stăteam între cei doi soți care mă invitaseră să vin cu ei, fierbând de enervare, răzvrătire și nerăbdare, emoții complet nepotrivite pentru o directoare de școală pensionată. Deodată ați spus ceva ce m-a impresionat profund, îmi amintesc exact ce ați spus, fiindcă eram foarte atentă la ce vorbeați, în ciuda neliniștii mele fizice.

„Toată lumea din această sală crede, fără să o spună sau, poate, fără să și-o fi mărturisit sau, în orice caz, se comportă ca și cum ar crede așa ceva – că până la vârsta de șapte sau opt ani, copiii sunt o specie diferită de noi. Noi privim copiii ca pe niște ființe gata să fie prinse în capcană și corupte de aceleași lucruri care ne-au prins în capcană și ne-au dăunat moral și nouă. Vorbim de ei, îi tratăm ca și cum am putea obține din partea lor lucruri aproape de neînchipuit. Ne referim la ei ca la niște ființe care, crescând, ar putea deveni o rasă de oameni absolut superioară nouă. Acest sentiment predomină în fiecare dintre noi. Ceea ce explică de ce învățământul este întotdeauna atât de înverșunat și fortificat împotriva atacurilor din afară și de ce nimeni, în nicio țară, nu este mulțumit de ceea ce li se oferă copiilor – în afară de dictaturile unde viitorul copiilor este proiectat conform nevoilor Statului. Noi însă ne-am obișnuit cu

această situație și nu ne dăm seama cât este de excepțională și ce urmărește de fapt. Deoarece ar fi destul ca tinerii unei specii să fie învățați cum să supraviețuiască, să se apropie de priceperea celor mai bătrâni, să-și însușească deprinderile tehnice curente. Totuși fiecare generație, pe cât se pare, scoate un răcnet de durere în unele cazuri, ca și cum ar fi fost trădată, înșelată, pungășită. Fiecare generație visează la ceva mai bun pentru urmași, fiecare generație privește ajungerea urmașilor săi la maturitate cu o adâncă și tainică nemulțumire, chiar dacă acești copii sunt perfecțiunea întruchipată din punctul de vedere al societății. Faptul se datorează credinței puternice, dar nemărturisite că cineva s-ar putea să le fie superior.

Este ca și cum tinerele vlăstare ale omenirii înaintează spre starea de adult într-un fel de cursă cu obstacole, prevăzută cu primejdii, în vreme ce adulții încearcă zadarnic, dar vitejește, să le ofere ceva mai bun. O dată ce ajung la maturitate, noii adulți se alătură acelora mai în vârstă, adică părinților lor, și în același timp se întorc în timp privindu-și copilăria. Totodată se uită și la copilăria propriilor lor copii cu aceeași neputincioasă durere. Îi putem noi oare împiedica pe acești copii să fie prinși în capcană și ruinați sufletește *așa cum am fost noii* Ce putem face…? Cine nu s-a uitat măcar o dată în ochii unui copil și n-a citit în ei dezaprobare, ostilitate, privirea posomorâtă și cunoscătoare a unui deținut? Aceasta se întâmplă când e foarte mic, mai înainte ca el să fie silit să devină asemenea părinților săi, mai înainte ca propria sa personalitate să fie înăbușită de aceea pe care i-o atribuie părinții. Cuvintele lor: «Asta e bine, asta e rău, vezi și tu cum văd eu». Ședința din seara aceasta a unor tineri părinți adunați pentru a încerca să ofere ceva mai bun, «o instruire» mai bună, nu a însemnat nici mai mult, nici mai puțin decât că acest fenomen se repetă în cazul fiecărei generații. Toți participanții care stau aici pe scaune tari au simțit că potențialul

fiecăruia a rămas nepus în valoare. Ceva n-a mers bine. Un proces dureros și greșit s-a încheiat și i-a lăsat chiar și după școlarizarea lor costisitoare – cei mai mulți dintre cei de față aparținând clasei mijlocii – imperfecți și nerealizați, dacă nu chiar deformați. (Așadar făceam și noi ceea ce făcuse fiecare generație de dinaintea noastră; ne uitam la copiii noștri ca și cum aveau în ei darul de a fi – asta, dacă descopeream adevărata «instruire» pe care trebuia să le-o aplicăm – ființe complet diferite de noi înșine.) Ei pot fi mai buni, mai curajoși, mai voioși. Ba și mai mult, mult mai mult – îi considerăm cumva copiii unei alte specii, o specie liberă, fără temeri, plină de posibilități, plină de acea calitate pe care fiecare o recunoaște, și care totuși nu este niciodată definită, calitatea pe care toți adulții o pierd și știu că o pierd."

Asta ați spus dumneavoastră – și mai multe încă.

E ciudat că abia îmi amintesc cum arătați în timp ce vorbeați. Știu că eram trează – dar chiar și așa, nu am avut destulă energie să rețin ce ați spus, să-mi potolesc neliniștea și să vă observ mai îndeaproape. Totuși era o seară când eram plină de energie, vioiciune, interes, tocmai pentru că eram furioasă (dacă acesta e cuvântul potrivit) că mă aflam acolo să ascult aceleași lucruri pe care le știam. Cele spuse de dumneavoastră au dat la început impresia de asemănare, de repetare. Totuși cuvintele pe care le-ați folosit, energia cu care le-ați înzestrat, tot ceea ce simțeați dumneavoastră în această problemă – era ceea ce simțeam și noi, deoarece tinerii părinți se agitau și erau atenți și, în timp ce se aplecau pe scaune, pentru a privi și a asculta mai bine, își aruncau scurte priviri unii altora, chiar și unor persoane pe care nu le cunoșteau deloc, și dădeau din cap și zâmbeau zicând parcă da, da, așa e, e absolut adevărat și nu trebuie să dăm greș, trebuie să reușim de data asta… Toate acestea, emoția iscată de aprobarea sălii ne-a

înviorat brusc pe toți. Asemănarea dispăruse. Personalitatea noastră obișnuită a fost blocată pe moment când ați spus: „Instruire înseamnă doar curiozitatea netemătoare, trează, însuflețită a copiilor, care trebuie să fie alimentată, trebuie să fie menținută vie. Asta înseamnă instruire". Și, ascultându-vă, eram atenți, interesați și plini de curaj. Fiecare dintre noi era copleșit în acel moment de aceste calități. Încă profund impresionați, prietenii mei și cu mine ne-am întors acasă la ei. Când am intrat în camera de zi, caldă încă și cu fumul de țigară rămas în aer de dinainte de a fi plecat la conferință, am început însă să căscăm. Starea noastră de stimulare deja trecuse. Unul dintre copii a strigat în somn și tatăl s-a dus sus la el, iar mama mi-a spus că ar trebui să meargă cu copilul la un doctor, fiindcă dormea prost, avea un somn agitat și cu vise urâte. Am înțeles că nu exista nicio legătură între ceea ce se întâmpla acum – tatăl ducându-se să-l liniștească pe copil, iar mama vorbind despre doctor și doctorii – și ceea ce aceiași părinți simțiseră și doriseră să facă doar cu o jumătate de oră înainte sau chiar cu câteva minute mai devreme, pe când ne întorceam acasă cu mașina. Totul trecuse. Momentul când fuseseră interesați, când fuseseră receptivi, când fuseseră energici trecuse. Noi nu avem multă energie. Cuvintele dumneavoastră – sau mai curând ceea ce ați pus în cuvinte – ne stimulaseră, ne treziseră, ne făcuseră să recunoaștem anumite laturi ale ființei noastre care în mod normal sunt bine ascunse și invizibile… și asta a fost tot.

Seara s-a terminat așa cum începuse. Câțiva adulți într-o cameră, vorbind, bând, fumând, discutând despre școala de weekend proiectată – care părea să nu însemne nimic altceva decât o osteneală în plus și noi poveri pe lângă atâtea altele pe care le mai aveau.

Eu eram însă trează. Era ca și cum ceva mă îmboldea să rămân

trează. N-am putut dormi. Stăteam lângă fereastră în noaptea aceea și mă gândeam: Să nu-ți scape gândurile, să nu le uiți. S-a întâmplat atunci ceva într-adevăr extraordinar. Probabil că în noaptea aceea, pe când priveam într-o grădină dintr-o localitate suburbană, eram ca un copil de trei, patru, cinci ani, o ființă complet diferită de persoana care fusesem condamnată să devin mai târziu. Desigur că-mi aminteam cum fusesem când eram copil. Mi-am amintit lucruri pe care le uitasem de ani de zile. Mai înainte ca aceste „obloane de închisoare" să se fi lăsat. Mai înainte să se închidă capcana.

După ce m-am întors acasă, în apartamentul meu din Londra, gândul m-a urmărit. Ce m-a urmărit? Nu cuvintele pe care le-ați rostit. Era impresia calității celor spuse. Ținea de recunoașterea unor lucruri, era ca și cum mi se reamintise ceva ce știam foarte bine. Eram stăpânită de o teamă care mă rodea încet, teama ca nu cumva să uit din nou ce mi se reamintise, și mai ales cele întâmplate când eram copil. Era același sentiment pe care îl are cineva când se trezește dintr-un vis neobișnuit, pe care îl recunoaște ca fiind important pentru sine sau pentru un prieten. Te trezești luptându-te să reții visul, farmecul lui, structura lui. Totuși, la câteva minute după trezire, țara visului a dispărut, savoarea și realitatea lui s-au topit în viața obișnuită. Tot ce-ți rămâne este o condamnare a intelectului exprimată în câteva cuvinte. Vrei să-ți amintești, încerci să-ți amintești. Ai câteva cuvinte pe care poți să le spui prietenului tău sau să ți le repeți ție însuți. Dar caracterul de realitate al visului s-a dus, s-a evaporat.

Eu însă îmi aduceam aminte. Era ca și cum exista o punte între acel moment în care vorbeați cu aprindere despre copii, despre noi toți, și pulsul momentului în care mă găseam. Am început în mod conștient să privesc în jurul meu, căutând aceeași calitate în alte momente din viață. Ca un metal ciocnindu-se de un altul, făcând o

materie să răsune din cauza alteia, evident diferită. Fusesem trezită la acțiune de seara aceea și acum eram neliniștită și cercetătoare și înfrigurată ca nu cumva această stare de agitație să dispară ca geana de lumină a unui vis folositor și să mă lase iarăși liniștită, parcă fără viață.

După câteva săptămâni s-a întâmplat altceva. Voi scrie asta, dar nu pot face mai mult decât să aștern cuvinte pe hârtie. S-a produs un alt fulger de recunoaștere, de bucurie, de „Da, asta este", și iarăși acea stare de armonizare, de vibrație în consonanță a unor materii acordate la același ton, a apărut aici, în această întâmplare, exact după cum existase în cele cinci sau zece sau treizeci de minute când ați vorbit despre menținerea vioiciunii și interesului copiilor și, în același timp, ați transmis vioiciunea și interesul unei săli pline de lume. Chiar dacă a fost numai pentru câteva minute.

După cum am spus, am căutat, am încercat, într-un mod pe jumătate inconștient, să găsesc acea „calitate" din nou. Calitate pe care o etichetasem drept „lungime de undă", fiindcă era ca și cum aș fi atins brusc un cablu de înaltă tensiune. Venind pentru scurt timp în contact cu un curent vibrator, înalt și diferit, prin care orice fapt obișnuit devine transparent. Ei bine, când a survenit faptul, nu l-am recunoscut imediat deoarece poate prea transformasem într-un fetiș ce făcuserăți dumneavoastră din acel moment trăit în sala de conferințe – voiam să se repete și acum. Când s-a întâmplat, însă, a părut un fapt obișnuit, exact cum a fost cazul și cu dumneavoastră, când ați vorbit despre instruire la o prelegere obișnuită. Și, bineînțeles, nu m-am așteptat să se întâmple chiar atunci, totul începuse deja de o bucată bună de timp când mi-am dat seama și chiar s-ar fi putut să ratez momentul dacă n-aș fi devenit brusc atentă.

Și iarăși presupun că faptul următor nu va părea important când

îl voi relata. Uneori, când citești o carte sau o povestire, cuvintele pot părea moarte. Te lupți să termini lectura sau pui volumul deoparte: atenția ți s-a împrăștiat. Altădată, exact aceeași carte sau povestire devine plină de sens, fiecare propoziție sau expresie sau chiar cuvânt pare să vibreze de mesaje și idei, cititul seamănă cu o injecție cu adrenalină.

Experiențele obișnuite, de fiecare zi, pot fi astfel.

Mergeam pe stradă pe lângă Universitatea din Londra. Era târziu, după masă. Cred că era luna mai, în orice caz nu era încă vară. Plouase. Totul strălucea în lumina felinarelor de stradă. Și dumneavoastră constatați cumva că în momentul în care soarele apune lumea devine mai strălucitoare și mai dinamică? Uneori însă și foarte tristă. În special când tocmai a plouat. Acum voi continua – știu că sunt atmosfere sau priveliști care, deși îi emoționează pe unii, pe alții îi lasă reci. Mersesem cu un pas iute pentru a mă încălzi: era o zi de primăvară tipic englezească, rece ca iarna! În fața intrării universității, pe unde trec destul de des pentru că locuiesc în apropiere, am încetinit pasul și am aruncat o privire în curte, la galeriile și coloanele înalte care dau măreția formală a clădirii, și-mi ziceam că o asemenea înfățișare impersonală este mijlocul prin care cineva poate identifica cel mai ușor un locaș al învățăturii – școală, universitate, colegiu – și că o asemenea atmosferă în sine desigur că reprezintă un mediu aparte pentru dezvoltarea gândirii unor tineri instruiți în cadrul ei. Am văzut un bărbat coborând scările de la intrare; era ora când lumea se ducea acasă, așa că am observat un șuvoi necontenit de oameni îndreptându-se spre porți. Mă uitam la ei alene și mă gândeam cât de lipsite de însemnătate păreau aceste ființe omenești pe lângă marile clădiri cu aspect rece care sunt considerate slujitorii lor și că nicio ființă tânără care învăța acolo nu putea în veci crede că ființele omenești sunt mai importante decât

instituțiile lor. Cuvintele, profesorii, manualele ar putea afirma un lucru; clădirea însă proclamă răspicat contrariul.

Îl urmăream cu privirea pe omul care cobora scările cu un anumit scop, gândindu-mă, în timp ce stăteam acolo, că înghețam de frig. Acesta era de altfel gândul meu cel mai important în acel moment: că-mi era frig. În același timp aveam credința că îl cunoșteam pe omul despre care vorbesc. Deodată am simțit o înfiorare deosebită datorită senzației că într-adevăr îl cunoșteam – nu, nu era vorba numai de un sentiment de prietenie obișnuită; vreau să vă amintesc că am șaizeci de ani și prin urmare nu sunt o tânără romanțioasă. Nu pot spune mai mult decât atât: nu-mi amintesc nicio clipă când să mă fi simțit la fel de puternic atrasă de cineva, să simt că îl cunoșteam perfect și eram strâns legată de el, cum mă simțeam de omul care se apropia. Când mă părăsi senzația aceea, lăsându-mă destul de uimită și chiar amuzată, mi-am dat seama că într-adevăr îl cunoșteam: era Frederick Larson. Poate ați mai auzit numele acesta? Nu, nu este o persoană bine-cunoscută, dar nu cred că întrebarea mea este chiar o întrebare prostească. Dintr-un singur motiv: de câte ori nu întreabă cineva un prieten sau un cunoscut despre o persoană: „II cunoști pe cutare?" și face acest lucru cu certitudinea improbabilității. Dar în cazul de față mai intervine ceva. Din câte se pare, atunci când noi – îl explic pe „noi" îndată – ne întâlnim unul cu altul și îi atragem și pe alții în jurul nostru, ne aflăm de fapt pe aceeași orbită, dacă pot spune asta. Larson și cu mine ne cunoaștem și avem prieteni comuni. Întâlnirea, ca fapt, este numai o confirmare a unei legături deja existente. Frederick vă cunoaște după nume, precum și din activitatea dumneavoastră și spune că de fapt v-a întâlnit o dată, dar erau mai multe persoane de față – la o altă conferință de-a dumneavoastră; mă îndoiesc însă că vă puteți aminti numele său, dacă l-ați auzit vreodată.

Când ajunse la poartă și mă văzu așteptând în fața acesteia, îmi spuse zâmbind: „Ei, acum vorbește-mi despre tine”.

Am să vă explic. E vorba de o veche glumă de-a noastră. Am auzit de el pentru prima oară acum douăzeci și cinci de ani de la sora mea, Marjorie. Ea se afla cu soțul ei, care era arheolog, în Grecia. Acesta contractase o maladie a sângelui și a zăcut apoi multă vreme până când a murit. În tot acest timp Frederick Larson, care era un vechi prieten al său, i-a ajutat foarte mult, atât pe el, cât și pe Marjorie. Larson era tot arheolog și și-a luat un concediu fără plată numai ca să fie în preajma prietenului său, soțul surorii mele, în ultimele lui zile. Sora mea era singură și tare nenorocită și îmi scria scrisori lungi, de două, trei ori pe săptămână. Ea mi-a spus tot ce știa despre acest minunat prieten al soțului ei muribund, despre bunătatea, răbdarea și afecțiunea lui Larson și ajutorul pe care li-l acorda. Mi-a povestit totul despre el, viața lui din tinerețe, greutățile întâmpinate, studiile – munca lui. Pe scurt, știam totul despre el, așa cum știa și el totul despre mine, deși nu se întrevedea nicio posibilitate să ne întâlnim vreodată. Eram unul pentru altul mai mult niște personaje dintr-un lung roman foileton care se scrie în timp ce se citește. Cunoșteam, fiecare dintre noi, cele mai intime amănunte despre celălalt. Nu era prima dată – și nici ultima – când aveam o astfel de relație cu o persoană pe care nu o întâlnisem de fapt. Dar acum mă întreb dacă o asemenea intimitate indirectă însemna totuși că într-o bună zi trebuia să ne și întâlnim. Ei bine, într-o zi, la o reuniune, stăteam la masă lângă un american pe care nu-l mai întâlnisem și care îmi părea totuși cunoscut. Nu-i reținusem numele când mi-a fost prezentat. El avea aceeași impresie în privința mea. Am început să ne spunem diverse lucruri pe care le știam unul despre altul în glumă, nespunându-ne însă numele. Am constatat că ne cunoaștem extrem de bine – știam mai multe unul

despre altul decât mulți dintre aceia care se întâlnesc în fiecare zi toată viața. În cele din urmă ne-am spus numele și totul a părut limpede. Începutul unei frumoase prietenii?

Nu atunci, în orice caz. Tocmai pleca să facă niște săpături în Turcia. Eu urma să plec cu unul din copiii mei într-o vacanță; viețile noastre erau pe făgașuri foarte diferite. Am făcut haz că n-avea niciun rost să devenim prieteni, deoarece știam deja tot ce era de știut unul despre celălalt și nu mai puteau exista niciun fel de surprize pentru niciunul din noi. După aceea ne-am întâlnit deseori, din întâmplare, pe stradă sau prin casele prietenilor. Desigur, el era de multe ori plecat în străinătate. Când copiii mei ajunseseră în pragul adolescenței, plecam cu soțul și cu ei în vreo călătorie. Înainte de a pleca într-o excursie oarecare, pariam, în glumă, cu soțul meu că ne vom întâlni undeva din întâmplare cu Frederick. Ne-am întâlnit într-adevăr de multe ori. Când ne vedeam, unul sau celălalt obișnuia să spună: „Ei, acum vorbește-mi despre tine". Foarte adesea – știam deja – prietenii noștri comuni vorbeau despre romanul nostru foileton.

De astă dată, când a ajuns unde îl așteptam, s-a întors și s-a uitat la curtea universității – prea mare, de fapt, să fie numită curte – unde niște oameni mărunți ieșeau grăbiți din marea clădire. El trebuie să fi înțeles ce vedeam eu pentru că a spus: „Există clădiri tot atât de mari ca aceasta, care au însă la intrare trepte proporționale cu mărimea lor".

N-am înțeles.

„În Mexic, de exemplu, există o clădire mare având scări cu trepte care n-ar putea fi folosite de ființe omenești de mărimea noastră. Închipuie-ți clădirea aceasta din fața noastră cu trepte proporționale cu mărimea ei – trepte de înălțimea unui om. Motivul pentru care clădirea din fața noastră ne face să apărem atât de mici

se datorează proporțiilor."

„Dar cu asemenea trepte ar fi o clădire pentru uriași", am zis eu.

El îmi răspunse cu un citat, râzând: „Dar în acele vremuri existau uriași".

Începuse să-mi fie foarte frig și eram în întârziere la o prietenă la care mă duceam. În timp ce mă gândeam la asta îmi spuse: „Ascultă, sper să ne mai întâlnim, tot așa, din întâmplare".

Îmi luasem rămas-bun și făcusem câțiva pași când am simțit că trebuie să mă întorc. Mă cuprinsese un sentiment de panică, aveam presimțirea, senzația că pierdeam posibilitatea de a obține ceva neobișnuit, că dispărea o ocazie rară. Îmi venise în minte amintirea celor spuse de dumneavoastră de pe estrada deprimantă. Frederick se întorsese și el după ce făcuse câțiva pași în direcția opusă.

Îmi spuse: „Mi-am petrecut vara trecută pe un șantier din Turcia. Am dezgropat cam o jumătate de acru dintr-o cetate care trebuie să fi avut un diametru de câțiva kilometri. Se pare că sub nivelul superior se mai află încă multe alte nivele. A fost locuită de oameni timp de multe mii de ani. Probabil că la un moment dat s-a schimbat clima, transformând totul, vegetația, animalele, oamenii. Datorită muncii unei veri întregi și acelei jumătăți de acru dezgropat, știm totul despre civilizația respectivă – religia, ritualurile, obiceiurile, agricultura. Lucrări științifice despre acel loc se scriu acum cu zecile. Eu însumi am scris trei. Ieri nu m-am simțit prea bine și am rămas acasă, uitându-mă la televizor, între patru și șapte. Bazându-mă pe cele observate, sunt pe cale să trag următoarele concluzii despre civilizația Marii Britanii în anul 1969. Întâi de toate, cea mai remarcabilă caracteristică a unei civilizații extraordinare: toate evenimentele sunt la fel de importante, fie că este vorba de război, sporturi, vreme, arta cultivării plantelor sau de o paradă a modei, urmărirea unui răufăcător etc.

O altă trăsătură de necrezut pentru noi este capacitatea britanicilor de a accepta o gamă foarte variată de credințe contradictorii. Ei constituie o societate foarte dezvoltată tehnic, dar cred de asemenea în vrăjitoare, zâne, supraoameni, magie și se ostenesc să sădească aceste credințe în copiii lor, alături de datele științifice.

Totodată, au o zeitate, superioară zeilor lor de categoria a doua, dar această zeitate este înapoiată față de ei și nu la fel de puternică – deoarece zeii lor de categoria a doua, supraoamenii, folosesc de fapt tehnicile moderne, ca înfrângerea legilor gravitației și călătoria în cosmos. Zeitatea superioară este îmbunată – sau invocată – cu ajutorul cântecelor care îi sunt dedicate, în prezența preoților purtând îmbrăcăminte foarte pretențios împodobită, făcând parte dintr-un ceremonial complicat ce se desfășoară în clădiri arhaice și retrograde, însă meticulos decorate. Acești preoți, probabil ca parte a unui ritual magic, folosesc sunetele în toate felurile: coruri, psalmodieri, rugăciuni cântate, incantații și așa mai departe. Folosirea sunetelor este pe cât de discutabilă, pe atât de enigmatică. Deși oamenii comunică unii cu alții numai verbal, de obicei prin intermediul predicilor – un bărbat sau o femeie vorbește timp îndelungat despre un subiect aparte, oamenii nu cred în eficacitatea cuvintelor în sine; deoarece aceste cuvântări sau predici sunt introduse, însoțite, întrerupte și încheiate de un amestec de sunete, de obicei muzicale. Credința mea este că modul în care se folosesc de muzică, dacă l-am putea înțelege, ar constitui cheia civilizației lor. Poate că are de-a face cu îndoctrinarea sau condiționarea creierului lor. După câte înțeleg eu, nu există nicio altă explicație pentru întreaga esență arbitrară, provizorie și fragmentară a acestei muzici înălțătoare sau însoțitoare, decât că trebuie să facă parte din tehnica folosită de o castă preoțească, ascunsă sau superioară din

punct de vedere tehnic, pentru a stăpâni plebea. Dacă aceasta este explicația corectă, atunci cultura respectivă este deosebit de înaintată în unele privințe, chiar dacă este atât de înapoiată în altele. Am pomenit cumva că acești oameni constituie o civilizație animistă, crezând că animalele și plantele prezintă caracteristici umane și uneori magice? Da", adăugă el. „Te asigur că ceea ce am spus este foarte asemănător cu metodele noastre folosite în Turcia sau Africa sau oriunde altundeva. Dacă m-aș fi uitat la televizor între ora opt și douăsprezece, concluziile mele ar fi fost complet diferite, dar, fără îndoială, la fel de categorice…"

Ne-am dus la o cârciumă din apropiere, de unde i-am telefonat persoanei care mă aștepta, ca să mă scuz. Nu-l puteam părăsi pe Frederick în acel moment, se găsea într-o stare sufletească cât se poate de tulbure, în cadrul discuției pe care am purtat-o am putut constata că în ultimele câteva săptămâni amândoi trecuserăm prin situații asemănătoare, în cazul lui nu-și putea aminti când începuse exact să-și frământe mintea. El nu putea spune: starea mea de tulburare a început datorită faptului că într-o seară am stat într-o sală de conferințe neîncălzită ascultând un profesor entuziast vorbind despre metodologia învățământului. Nu, dar într-o bună zi și-a dat seama că se află într-o stare sau dispoziție sufletească cu totul deosebită. Nu-și putea defini însă acea stare. Munca sa, pe care o iubește și de obicei o situează înaintea a orice altceva – chiar și înaintea soției și familiei sale, după cum recunoaște deschis, munca aceasta devenise ceva mecanic, ajunsese numai ceva ce trebuia îndeplinit. A crezut la început că era bolnav. S-a dus chiar la un doctor care i-a administrat un tonic. A constatat apoi că dormea prost. Își descrise starea în care se afla ca somnul cuiva în ajunul unei călătorii în care trebuie să plece dimineața foarte devreme și se trezește mereu din somn ca să fie sigur că nu se scoală prea târziu.

I s-a oferit ocazia să lucreze pe un șantier din Sudan și, deși voia să lucreze din nou în Africa, a refuzat. Totuși știa că făcea o prostie și că s-ar putea să regrete mai târziu hotărârea pe care o luase.

În cele din urmă, își spuse în sinea lui că nu era în toate mințile și acest fapt se datora poate constatării că devenise, indiscutabil, un om de vârstă mijlocie! Renunță, însă, să-i mai pese de ce și pentru ce. Îmi spuse apoi că se simțea mai înălțat sufletește, mai plin de viață, ca și cum ar fi fost îndrăgostit, în acea stare în care timp de ore întregi, zile, săptămâni, totul este inundat de personalitatea celeilalte ființe. Totuși nu era îndrăgostit. Nu era vorba de nicio altă persoană. Îmi spuse că simțea că toate – ființe, locuri, copaci, clădiri – erau pline de făgăduieli, totuși toate se îndepărtau când se apropia de ele. „Parcă mă apropiam de o oglindă și constatam că nu conține nimic." Cunosc foarte bine senzația aceasta. Dar dumneavoastră? I-am spus ce am simțit în „noaptea copiilor" (aceasta este eticheta sau denumirea pe care i-o dau eu). Am stat de vorbă până ce s-a închis cârciuma, după care ne-am dus fiecare acasă, fiindcă amândoi aveam aceeași senzație – fiecare constituia pentru celălalt un vas plin de posibilități, totuși un vas închis, pecetluit. Dacă însă stăteam de vorbă mai mult, ne destăinuiam întru câtva, ne ofeream câteva indicii.

O greutate o constituia faptul că viețile noastre au fost tot timpul atât de deosebite, el călătorind mereu, descoperind noi locuri și cetăți antice, iar eu fiind profesoară, gospodină și mamă, plecând rareori din Anglia. Totuși aveam ceva în comun, și anume faptul de a fi fost cuprinși de o stare care ne asigura puteri de percepție excepționale. Reacția altora părea înceată. Alți oameni păreau pe jumătate adormiți. Totuși această stare reprezenta și o durere, deoarece constituia o solicitare și o greutate – o chemare căreia îți era greu să-i răspunzi.

V-am scris despre întâlnirea cu Frederick în amănunt deoarece semăna cu „noaptea copiilor”. Mai departe voi rezuma lucrurile și voi încerca să fac oarecare ordine în ceea ce spun.

Frederick și cu mine ne-am întâlnit aproape în fiecare zi – am ajuns acum la începutul verii, adică sfârșitul lui mai și începutul lui iunie. După cum am spus, sunt pensionară, iar el nu face nimic. E un om energic și-i displace inactivitatea. A aranjat să țină câteva conferințe despre șantierul din Turcia. A ținut multe conferințe. Într-o seară a venit să mă vadă, pe la zece, spunând că atunci când a început să vorbească, cu vreo două ore înainte de a veni la mine, la prima conferință, a început să se bâlbâie atât de rău, încât nu a putut continua. Pur și simplu nu a putut rosti niciun cuvânt. S-a scuzat că a muncit prea mult în ultimul timp și așa mai departe. Scuze, situație foarte jenantă. A venit să mă vadă, uimit, zdruncinat și destul de speriat. Se întorsese la ideea că ar putea fi bolnav. Totuși, deși nu izbutise să rostească două propoziții în șir – nu rostise niciun cuvânt fără să se bâlbâie, vorbind cu mine, nu s-a bâlbâit deloc. Vorbea normal. Deodată și-a amintit că i s-a mai întâmplat asta, cam cu zece ani în urmă. Dar faptul fusese atât de neplăcut, încât și-l șterse din memorie, îmi spuse: „A fost foarte ciudat, deoarece sunt întotdeauna atât de fluent și de vorbăreț, încât nu am putut să leg această întâmplare de persoana mea. Aveam impresia că evenimentul nu mă privea pe mine, ci pe altcineva”. Terminase o lucrare care îi luase un an pe un șantier dintr-o insulă grecească. Ținea conferințe despre *Iliada* și *Odiseea* în legătură cu anumite descoperiri pe care le făcuse împreună cu colegii săi. A început să se bâlbâie. S-a sforțat însă să vorbească mai departe fiindcă nu i se mai întâmplase așa ceva, totuși după câteva minute îl cuprinse un acces de bâlbâială atât de puternic, încât n-a mai putut continua și a trebuit să renunțe la conferință. „Am simțit”, spuse el,

„că îmi amorțise sau îmi înghețase limba". S-a dus acasă și acolo și-a terminat cu glas tare conferința pe care intenționase să o prezinte asistenței. A făcut acest lucru foarte ușor, în felul său normal și fluent. Dar a observat că în timp ce vorbea, un alt șir de cuvinte intervenea în paralel cu șirul de cuvinte pe care, de fapt, îl rostea el, iar acest șir paralel exprima opinii care nu erau chiar contrarii acelora pe care le expunea el, părând un ecou sau o imagine într-o oglindă – ceea ce, spunea Frederick, ar fi constituit un fenomen de ordin psihologic, ci erau păreri oarecum tangențiale, putând jura că nu le mai citise sau auzise rostite mai înainte. Erau nebunești, țicnite, smucite, trăsnite. Totuși nu putea împiedica acel șuvoi tăcut să continue, foarte clar, în timp ce el își rostea conferința bine organizată, perfect conștient. Îmi spuse că își dădea seama că dacă slăbea numai un singur moment atenția și controlul, limba lui avea să înceapă să dea glas celuilalt șir de cuvinte nebunești, părând astfel tot atât de neputincios ca și când ar fi fost unealta unui ventriloc.

Ei bine, și-a anulat seria de prelegeri și a plecat în concediu împreună cu familia. A luat în acest timp sedativele prescrise de medic, iar când și-a terminat concediul, s-a dus să înceapă alte săpături și în scurtă vreme a uitat complet că s-a bâlbâit vreodată.

Voi intra în mai multe amănunte în privința bâlbâielii decât aș fi vrut, pentru că în „noaptea copiilor* ați spus în treacăt că ați avut o manifestare supărătoare de bâlbâială.

Frederick și-a contramandat prelegerile asupra Greciei. S-a dus la un psihiatru care nu a putut să descopere nicio tulburare de ordin personal, deoarece Frederick a insistat că se simte mulțumit de munca, viața, obiceiurile, soția și copiii lui – acum adulți. I-a vorbit apoi doctorului despre starea sa din ultimele câteva săptămâni și a descoperit că are tulburări din cauza andropauzei și a unei stări de

deprimare obsedante.

Acest lucru i se părea interesant din punct de vedere științific, dar personal nu-l ajuta cu nimic. Constată doar că faptul de a merge la doctor îi adăugase vieții sale o cale suplimentară, „ca o linie de cale ferată". Discuțiile cu doctorul în legătură cu starea lui au continuat în paralel cu evoluția situației sale, fără să o afecteze câtuși de puțin, sau să afecteze ceea ce-l interesa cu adevărat – anume, discuțiile cu mine și cu una sau două alte persoane. Voi spune pur și simplu în acest punct că la scurt timp după întâlnirea mea cu Frederick, amândoi am avut discuții de același gen și cu alte persoane. Asemenea întâlniri au fost separate și fortuite, totuși prietenul lui Frederick și prietenul meu se cunoșteau și aveau de fapt același fel de relații pe care Frederick și cu mine le avuseserăm timp de ani de zile – acea poveste cu un lung șir de capitole. Dacă veți veni să vă întâlniți cu noi, fapt pe care sper că această scrisoare va reuși să-l realizeze, atunci mă veți cunoaște pe mine, pe Frederick și pe ceilalți doi, pe toți aceia a căror viață s-a schimbat în ultimele câteva luni într-un mod foarte greu de descris – atât de ușoare și imperceptibile sunt aceste schimbări privite din afară. Revin la Frederick. După vreo cinci-șase vizite la psihiatru, Frederick continua să se bâlbâie ori de câte ori aborda vreun aspect al activității sale profesionale, dar era foarte fluent și dezlegat la limbă pe orice altă temă.

Psihiatrul i-a prescris tratamente diferite, toate chimice, dar Frederic a renunțat și și-a găsit un specialist în afecțiuni ale vorbirii, nu un medic, ci o persoană din afara profesiunii medicale. Omul acesta folosește o metodă care vindecă bâlbâiala, punându-i pe pacienți să vorbească foarte încet, pronunțând fiecare literă cu pauze ritmice între cuvinte. Sunetele produse sunt lipsite de emoție, fără fluxul și dinamica vorbirii. Vorbirea pare astfel mecanică. Dar

metoda într-adevăr îi vindecă pe unii. Frederick a luat șase lecții și a constatat că metoda era o cale de a împiedica spontaneitatea, creativitatea vorbitorului, constituind un fel de cenzură. A urmări cu atenție fiecare silabă pe măsură ce-ți vine pe limbă înseamnă mai mult decât să-ți concentrezi în mod global atenția asupra vorbirii – înseamnă să-ți declanșezi cenzura mult mai înapoi, în propria-ți minte. Trierea sau alegerea cuvintelor când ele au sosit deja pe vârful limbii are loc prea târziu. Nu! Alegerea trebuie să fie făcută mai devreme în minte. Frederick a constatat că făcea progrese foarte bune în această direcție. La lecții dădea impresia unei persoane care abia a învățat englezește și trebuia să-și construiască atent fiecare propoziție înainte de a o rosti, sau ca o persoană care trăiește într-o dictatură și trebuie să-și supravegheze limbajul. Când însă îl apuca bâlbâiala, aceasta se manifesta mai rău decât oricând, deși mai puțin frecvent. El abandonă lecțiile și hotărî să nu se mai reîntoarcă nici la psihiatru, înțelesese că exista o cauză pe care trebuia mai întâi s-o identifice.

Am examinat împreună, de mai multe ori, intervalul de timp care a precedat accesele de bâlbâială care avuseseră loc cu zece ani în urmă, adică activitatea lui în Grecia, care avusese ca rezultat un volum intitulat, din câte cred, *O nouă lumină asupra lui Homer* – sau ceva de felul acesta. Dar se dovedi că nu acesta fusese începutul. Mai înainte de a se duce în Grecia, călătorise în Africa. Fusese să cerceteze un trib a cărui viață depinde de mișcările unui râu. Râul se revarsă în fiecare an și o câmpie întinsă dispare sub apă. Pe câmpie se înalță movile pe care sunt construite sate. Când apele revărsate se ridică la un anumit nivel, oamenii din sate se urcă în ambarcațiuni și se duc să trăiască pe malurile râului revărsat până când apele se retrag. Or – și aceasta este problema – Frederick s-a gândit astfel: să presupunem că apele revărsate au crescut într-un anumit an cu șase

metri mai mult decât în mod obișnuit și au inundat satele. Oamenii s-au hotărât atunci să nu se mai întoarcă în satele lor și să trăiască altundeva, în care caz, într-un timp foarte scurt, probabil nu mai mult de doi-trei ani, ar fi imposibil să se știe că au locuit acolo ființe omenești. Casele erau de lemn sau de lut. Acoperișurile, de stuf. Cele mai multe vase de gospodărie erau de lemn. Obiectele de lut nu erau arse, ci numai uscate la soare și confecționate astfel incit să fie folosite și aruncate repede. Tribul era pașnic de câtva timp – armele, sulițele erau de fier, folosite pentru necesități rituale. Apa și furnicile puteau distruge toate aceste lucruri în câteva luni. Singurele obiecte din aceste sate care ar supraviețui ar fi produsele moderne metalice sau din material plastic. Dar o societate ca aceea la care ne-am referit ar fi putut trăi de o mie de ori pe acele movile, cu mari inundații între perioadele când a existat, și nimic, absolut nimic nu ar fi rămas din ea. Totuși Frederik a afirmat că dacă judeci o societate după armonia, spiritul de răspundere față de membrii săi și lipsa spiritului de agresiune față de vecini, o asemenea societate a atins cu adevărat un nivel înalt de civilizație. Totodată – și acesta a fost punctul care l-a descumpănit pe Frederick – avea de-a face cu o societate mai integrată naturii decât oricare alta de care putea să-și amintească, și pentru Africa acest lucru spune foarte mult. Nu numai că viața acestui trib se centra pe revărsarea și retragerea apelor râului, dar își dezvoltase ritualuri religioase sofisticate în legătură cu anotimpurile, vânturile, soarele, luna, pământul etc. În antropologia obișnuită, această situație este echivalentă cu a spune că o societate este barbară, înapoiată, a o categorisi drept „animistă" sau integrată în natură.

Frederick a părăsit locul respectiv profund tulburat. Vizitarea acelui trib și gândurile care i-au răsărit în minte ca urmare a vizitei sale i-au zdruncinat încrederea în sine, ca arheolog – acesta a fost

rezultatul experienței făcute. El avea în minte ceva asemănător cu „îndoielile" unui om religios și era necesar să-și elimine aceste îndoieli înainte de a-și continua munca. Gândul cel mai important care îl urmărea era că societatea noastră este dominată de bunuri materiale, adică produse artistice, proprietăți, mașini, obiecte. Nu există nicio altă cale de a cunoaște ideile unei societăți antice decât prin filtrul propriilor noastre idei.

El hotărî că acest efect al experienței pe care o avusese era „nesănătos și morbid".

Sunt sigură că ați înțeles până acum că Frederick este și a fost întotdeauna un om de o mare vitalitate și siguranță de sine, că nu s-a temut niciodată să-și exprime părerile, să ia partea cuiva – să se afirme.

Dacă n-ar fi avut o asemenea personalitate, probabil că efectul acelei vizite în Africa ar fi fost mult diminuat.

Oricum, și-a învins pierderea temporară a bunei dispoziții și a început seria conferințelor asupra Greciei, la care trebuise să renunțe din cauza primului său acces de bâlbâială.

Să vă vorbesc acum despre perioada de dinainte de a ne întâlni în fața porților Universității din Londra.

Vreau să mă refer la o întâmplare lipsită de importanță, un fapt în aparență minor… Frederick s-a dus în vizită la un fost coleg care lua parte la o excavație în Wiltshire. Petrecuse noaptea într-un han local și plecase pe jos în dimineața următoare să-și viziteze prietenul. Activitatea era în toi. Profesorul însuși, vreo șase amatori care lucrau de plăcere și doi studenți la arheologie. Fusese deschis un șanț plin cu tot felul de sfărâmături. Profesorul n-a observat că Frederick era acolo. Le explica tuturor că acel fel de șanțuri arată că temelia aparține unei clădiri de piatră – pietroaiele care fuseseră îngropate în sfărâmăturile de piatră fiind luate de acolo pentru

construcții ulterioare. Imediat unul dintre studenți spuse timid și cu glas subțire că fusese de curând în Africa și observase că, într-un sat pe care îl vizitase, oamenii își făceau colibele din pari, lut și stuf. Prima etapă a unei asemenea case era aceea de a săpa un șanț, a doua să fixeze vertical în șanț parii viitorilor pereți, iar a treia să îngrămădească sfărâmături de pietre în jurul parilor. Profesorul nu comentă informația. El plecă de lângă șanț, iar Frederick îl urmă spunându-i cine era. Profesorul îl conduse atunci prin șantier și când ajunse la șanțul umplut cu pietriș spuse: „După părerea mea, aceasta este temelia unei clădiri de lemn, nu de piatră, la urma urmei unii oameni primitivi au început construirea de colibe de lemn, făcând… " și așa mai departe. Dar dacă n-ar fi fost de față un student care revenise dintr-o călătorie în Africa, glasul profesoral ar fi proclamat cu o autoritate absolută că acea clădire trebuie să fi fost de piatră. Acesta este modul cum se ajunge la afirmații pompoase în arheologie. Această întâmplare minoră l-a făcut pe Frederick să-și amintească anumite frământări prin care trecuse în vara trecută în Turcia. Dacă „frământare" este cuvântul potrivit.

În tot decursul verii în Turcia se gândise la vizita făcută comunității dependente de apele unui râu din Africa, cu mai mult de zece ani în urmă. Nu-și putea scoate din minte amintirea acelei comunități, deși cele două aveau atât de puține în comun, una dintre ele fiind sub apă timp de mai multe luni pe an, iar cealaltă fiind foarte sus, uscată și expusă intemperiilor.

Nu putea să nu se gândească la temeiurile arheologiei moderne, pe care le consideră niște chestiuni ridicole împotriva cărora nimeni nu poate face nimic. În special în privința finanțelor – deoarece finanțarea unor săpături constituia întotdeauna cheia efectuării acestora și de ea depindea dacă săpăturile aveau să aibă loc sau nu. Unii arheologi obțineau bani mai ușor decât alții. Unii nu puteau

obține niciun ban, sau numai cu mari dificultăți. Unele țări acordau fondurile necesare mai ușor, altele mai greu. Unele țări aveau perioade în care săpăturile se bucurau de o mare popularitate, erau la modă un timp, apoi „nu mai erau", ca stilurile vestimentare. El, Frederick, lucrase pe acel șantier, și nu pe unul pe care și-ar fi dorit să lucreze, pentru că putuse să obțină bani pentru acel loc anume dintr-o sursă americană – un muzeu căruia îi lipsea un tip de artefacte despre care se știa că se găseau acolo din belșug.

Unele idei erau acceptate, câteodată timp de decenii sau secole, dominând arheologia; apoi erau puse deodată sub semnul îndoielii. Ideea că „Grecia era mama civilizației occidentale și Roma, tăticul ei" a dominat arheologia și efectuarea săpăturilor multă vreme – totuși el, Frederick, putea să demonstreze că arabii, maurii și sarazinii erau părinții civilizației „occidentale", izvoare ale ideilor acesteia, ale literaturii și științei ei, teoria lui fiind fondată pe același fel de dovezi care ne făceau moștenitori legitimi ai Greciei și Romei – această teorie n-ar fi numaidecât mai adevărată, dar bazele sale ar fi tot atât de temeinice.

În tot decursul verii, Frederick s-a distrat redactând, una după alta, o serie de lucrări care descriau civilizația pe care o dezgropa, din punct de vedere al civilizațiilor care nu erau ale Angliei – romană, greacă, aztecă și așa mai departe. Redacta, cu ironie, câteva versiuni ale lucrării pe care avea probabil s-o publice în legătură cu activitatea lui din timpul verii.

Această lucrare avea să înceapă sau să se încheie cu propoziția rituală că, fără îndoială, concluziile pe care le-a tras sunt provizorii datorită lipsei de cunoștințe, lipsei de bani, lipsei de timp, și deoarece numai o porțiune a nivelului respectiv al sitului fusese dezgropată, fără a mai vorbi de nivelele de dedesubt. Dar o dată ce se va face această concesie celor ce se îndoiesc, ceea ce va urma vor

fi doar prezumții și nu afirmații categorice. Lucrarea va atrage asupra ei focurile profesorilor, școlilor și teoriilor potrivnice. Ca rezultat, vor apărea manuale pentru universități și școli. Acestea vor conține afirmații ca: scrierea nu a fost cunoscută în Orientul Mijlociu mai înainte de anul 2000 î.Hr. Sumerienii credeau următoarele. Astronomii arcadienilor credeau asta și ailaltă. Egiptenii își mumificau regii preoți fiindcă voiau ca trupurile acestora să fie păstrate pentru mult timp. Civilizațiile africane dinainte de venirea omului alb erau, după cum se spunea, inexistente/barbare/ numeroase/înapoiate/rare și așa mai departe. Frederick a părăsit Turcia cu mintea foarte tulburată, stare pe care a asociat-o cu dispoziția sa mintală după vizita pe care o făcuse în Africa. S-a întâmplat atunci să-i cadă în mână o carte în care se descria criza de conștiință a unui preot din epoca reginei Victoria cu privire la existența lui Dumnezeu. Caracterul preotului îl impresiona pe Frederick ca semănând cu al său: energic și încrezător. Omul fusese profund întristat din cauza îndoielilor în privința datei exacte a facerii lumii de către Dumnezeu. Starea minții lui era foarte asemănătoare cu aceea a lui Frederick, după cum constată acesta citind cartea. Preotul era pe punctul de a hotărî că era datoria lui morală să părăsească Biserica, deoarece nu putea rămâne mai departe membru al clerului în mod onest, când tocmai atunci al zecelea copil al său, o fiică, se logodise cu un preot. Această căsătorie era foarte avantajoasă și punea capăt disperării, deoarece fiica era fată bătrână, având aproape treizeci de ani. Tatăl știa că fiica lui nu-și va păstra logodnicul dacă el, tatăl, își va face cunoscute îndoielile și va părăsi Biserica. Dacă părăsea Biserica, izbucnea un scandal care avea să tragă în prăpastie toată familia, iar logodnicul fiicei era un om care respecta tradițiile și trebuia să se îngrijească totodată și de viitorul său. Criza tatălui deveni acum o

gimnastică dificilă în privința echilibrării răspunderilor: conștiința sa sau viitorul fiicei sale. Cu multă caznă, el își amână părăsirea Bisericii până după căsătoria fiicei. A trebuit să treacă prin ceremonia căsătoriei fiicei sale (oficiind el însuși) cu mintea plină de îndoieli. Dar când și-a examinat conștiința, după căsătorie, a constatat că îndoielile sale erau mult mai mici, ca și cum faptul efectuării ceremoniei le redusese. „Ceea ce m-a determinat să acționez a fost dragostea pentru sărmana mea fiică; temerile pentru viitorul ei lipsit de ocrotire, chinurile minții mele că propria mea nenorocire și dezordine mentală vor trebui să-i otrăvească pe alții – toate acestea m-au făcut să acționez, cum am crezut atunci. Necinstit. Mulțumesc lui Dumnezeu că în marea lui îndurare m-a condus prin Valea Umbrei înapoi la El…" Pe scurt, acea criză victoriană trecuse. Frederick rămase cu două idei. Una, că acest conflict înspăimântător, dureros și foarte real avusese loc cam cu o sută de ani în urmă. Fusese un conflict foarte obișnuit, de fapt.

Unele dintre cele mai mari minți victoriene fuseseră supuse unor chinuri asemănătoare și chiar se prăbușiseră. Cariere frumoase au fost ruinate, familii distruse, vieți răvășite. Dar abia cu câteva decenii mai târziu aceste îndoieli au devenit ridicole (din punct de vedere religios, îndoielile păreau ridicole, fiindcă în vremea noastră Crizele de îndoială se manifestă cel mai vizibil în context politic). A doua idee era că starea sa mentală după vizita în Africa, ca și starea sa mentală datorată șantierului din Turcia erau identice cu aceea a preotului victorian pradă crizei sale religioase. Dar victorienii nu avuseseră beneficiul psihologiei moderne, deși Frederick ar fi putut să-și amintească principiul că o dată ce ți-ai ales o meserie trebuie să te conformezi cerințelor ei. Totuși nu exista nici cea mai mică scuză pentru ca el, Frederick, să nu judece la rece ceea ce îl tulbura, și anume, din nefericire, îndoielile Profunde legate de ceea ce se

petrecea în domeniul arheologiei. Îndoieli legate de principiile de bază ale acesteia: metodele și mai cu seamă prejudecățile sale inconștiente.

Dacă urma să facă ce a făcut acel sărman pastor victorian, trebuia să accepte postul din Sudan, considerând că dacă nu făcea acest lucru soția sa era obligată să renunțe la plăcerea unei croaziere la Madeira, pe care de-abia o aștepta, și nu era drept să o facă să sufere din cauza lipsei de încredere în meseria sa. Dacă s-ar duce în Sudan, deoarece Mintea celui ce Muncește este influențată de Munca lui, va uita în curând totul privitor la îndoielile sale, care i se vor părea apoi prostești și morbide. Din fericire, soția lui Frederick este o femeie cu bun-simț, care a înțeles că datorită meseriei lui atât ea, cât și copiii puteau să aibă vacanțe plăcute, așa că îi spuse lui Frederick că nu se plânge dacă nu se mai duce la Madeira, când a avut posibilitatea să călătorească atât de mult până atunci. Ca urmare a plecat să stea la o prietenă, posesoare a unei vile în Spania, lăsându-l pe Frederick la Londra.

Și acum, să mă refer la un fapt interesant din punct de vedere psihologic: relatând un eveniment care sper că veți fi de acord că se potrivește cu celelalte, Frederick a uitat toate îndoielile pe care le avea ca urmare a călătoriei lui în Africa – ceea ce nu este surprinzător, deoarece faptul avusese loc cu zece ani în urmă. Își uită, însă, și îndoielile de anul trecut ivite după săpăturile din Turcia. Le uitase complet până foarte de curând, după vizita la Wiltshire, când a făcut o sforțare bine cântărită pentru a-și aminti lucruri pe care ar fi putut să le îngroape în uitare fiindcă erau dureroase. Drept efect, a căzut într-o stare mentală Euforică sau Andropauzală său Obsedant-Melancolică (alegeți care vă place dintre acestea!) care îl încânta peste măsură. Dacă încântare este cuvântul potrivit pentru o asemenea stare de mulțumire. Umbla

prin Londra și se distra ducându-se la muzee și uitându-se la vase și lănci și pietre și alte obiecte, elaborând teorii tot atât de temeinice și convingătoare ca și celelalte acceptate până în prezent, privitoare la societățile din trecut. Cu aceasta am ajuns la capătul a ceea ce m-am gândit să vă comunic prin scrisoarea de față. Dacă cele ce v-am spus nu înseamnă nimic pentru dumneavoastră, am făcut o greșeală, dar mi-e greu să cred așa ceva. Nu știu de ce mi se pare că ar fi astfel, dar sunt sigură că veți înțelege. Ați vrea să veniți să mă vedeți când sunteți în Londra data viitoare? Aș fi foarte fericită, și tot așa ar fi și Frederick și ceilalți.

Apropo, în legătură cu bâlbâiala lui Frederick, în caz că informația vă este de vreun folos, vă înștiințez că s-a vindecat de aceasta dând curs exprimării „fluxului paralel" al ideilor sau cuvintelor care îl inhibau, nepermițându-i să rostească vorbele convenționale. El ascultă mai întâi vorbirea interioară și apoi îi dă glas. Tare. Fie pentru sine însuși, pentru a o înregistra pe bandă de magnetofon, fie ca să-l aud eu. Rezultatele sunt uimitoare.

Aștept cu toată nerăbdarea răspunsul dumneavoastră

Cu deosebită stimă, ROSEMARY BAINES

Stimată doamnă Baines,

Nu-mi pot da seama când m-am mai simțit atât de măgulit ca la citirea scrisorii dumneavoastră. Ce consecințe mărețe din ceea ce mi-e teamă că trebuie să vă spun că, din punctul meu de vedere, nu a însemnat decât o comunicare obișnuită. Din păcate, țin destul de multe conferințe care nu au legătură cu specialitatea mea. Soția mea îmi spune, pentru propriul meu bine, că îmi cheltuiesc prea multă energie în acest fel. Poate că are dreptate. Ideile care v-au impresionat într-o măsură atât de mare – dacă îmi pot permite să fiu atât de cinstit! – mi-e teamă că fac parte din rezerva mea de subiecte. Când constat că mi-a secat inspirația sau mi-am pierdut

suflul, am la îndemână câteva vechi teme care mă ajută să redevin activ.

Da, fără îndoială, mi-e limpede că învățământul nu e ceea ce ar trebui să fie. Dar unii dintre noi nu-și dau seama de acest lucru. Presupun că trebuie să admit că ceea ce a însemnat o dată o cruciadă, întru câtva o idee fixă, s-a potolit oarecum. În ceea ce privește amabilele dumneavoastră observații față de bâlbâială, vă sunt, desigur, extrem de recunoscător. Am lucrat mult prea mult în ultimul timp, sau cel puțin așa îmi spune doctorul, și de aceea am dezvoltat tendința de a mă bâlbâi. Dar nu-mi amintesc să fi făcut așa ceva la conferința la care ați fost prezentă. Pe cât se pare, vă amintiți cele spuse de mine în cele mai mici amănunte. Oare faptul că am făcut o glumă referitoare la bâlbâială a avut un efect profilactic? Am ajuns la concluzia că așa trebuie să fie. În ceea ce-l privește pe Frederick Larson, într-adevăr, mi se pare că i-am auzit numele, dar numai atât. Îl cred dacă spune că ne-am cunoscut. Consider că face prea mult caz de bâlbâiala sa. Eu m-am vindecat de a mea amintindu-mi să vorbesc foarte rar și atent, în special când sunt obosit și, mai mult decât orice, să nu uit să iau pilulele pe care mi le-a recomandat doctorul. Îmi pare rău că trebuie să vă dezamăgesc răspunzând cu atâta zgârcenie la scrisoarea dumneavoastră mai mult decât consistentă. Dar vai, încă nu m-am retras la pensie să pot dispune de timp așa cum vreau. Ceea ce trebuie să constituie scuza mea de a nu putea accepta invitația extrem de amabilă de a vă întâlni atât pe dumneavoastră, cât și pe domnul Larson. Vin foarte rar la Londra și, când vin, întrevederile și vizitele legate de activitatea mea îmi iau tot timpul.

Al dumneavoastră, CHARLES WATKINS

Stimate domnule doctor Y.,

Domnul profesor Watkins m-a consultat în primăvara acestui an

în legătură cu bâlbâiala de care suferea. I-am prescris Librium și un concediu. I-am dat, de asemenea, adresa unui specialist în tratarea defectelor de vorbire, dacă nu încetează bâlbâiala. Îl am în evidență de cinci ani. Am început să practic din 1964. În tot acest timp nu a suferit de nimic în afară de o gripă, anul trecut. Mi-a făcut impresia că era într-o formă fizică foarte bună în luna martie. Mi-a spus că slăbise în ultimul timp. Când am primit scrisoarea dumneavoastră, am rugat-o pe soția lui să vină să stăm de vorbă. Pe ea o cunosc mai bine decât pe el, deoarece îi supraveghez medical copiii. Se pare, însă, că nu poate să facă multă lumină în acest caz. Dar, în interesul ei, propun să-și întâlnească soțul cât de curând. Desigur, eu nu sunt decât acea persoană demodată numită doctorul familiei și nu știu atât cât ar trebui despre bolile mintale. Doamna Watkins se află într-o stare de mare tensiune.

Al dumneavoastră, DOCTOR Z.

Bună, Charles.

Sunteți…

Sunt *soția* ta.

Vreți să luați loc?

Îmi pare rău, nu știu ce să spun.

Charles, e oare posibil să nu mă recunoști? Îmi pare rău.

Dar nu pot…

Atunci, Felicity…

Cum de știi că mă numesc Felicity?

Cei de aici mi-au spus. Mi-au spus că s-ar putea să vii azi.

Așadar n-ai cerut să mă vezi?

Nu

Charles, stai în fața mea și-mi spui… A! Nu! Nu pot să cred așa ceva! Sunt atât de îndurerată.

Spune-mi, atunci.

Ce să-ți spun?

De exemplu, de cât timp suntem căsătoriți?

De cincisprezece ani.

Doctorul spune că a mai avut și alte cazuri. Eu nu sunt primul, nici pe departe. De ce râzi?

Întotdeauna spui asta, chiar așa: „nici pe departe". Spun eu asta?

Când mi-au spus că vii astăzi, am sperat că dacă te văd îmi voi reaminti…

Și nu-ți amintești?

Nu! Ești atât de mânioasă! Nu m-am așteptat să fii mânioasă.

Mânioasă? Desigur că nu sunt mânioasă. Ce ciudat. Nu e vina ta că ți-ai pierdut memoria. Li se întâmplă multor oameni. Sunt foarte mâhnită pentru tine.

Ba nu! Ești mânioasă.

Ei! De-aș fi mânioasă… Așa ești tu, Charles. De când am auzit că ți-ai pierdut memoria nu m-am putut abține să nu-mi spun: așa e Charles.

Dar de ce să fiu? Mi-am mai pierdut eu vreodată memoria?

Nu. Nu după câte știu eu. Nu mi-ai spus niciodată să ți se fi întâmplat așa ceva. Dar nu-mi spui multe, nu-i așa?

Poftim. Am spus că ești mânioasă.

A, *nu,* iar n-am dreptate. *Pur și simplu nu-mi vine să cred*

Nu plânge.

Trăim împreună de cincisprezece ani. Cincisprezece ani, Charles.

Îmi pare rău. Îmi pare foarte rău, Felicity. Acum văd că ești tot mânioasă.

Nu-s mânioasă, dar nu pot să nu plâng. Tu n-ai plânge? Te rog, pleacă. Trebuie să pleci. Nu te cunosc, înțelege, Felicity.

Pacientul a fost vizitat astăzi de soția lui. Vizita a luat sfârșit la cererea pacientului. Soția e o persoană foarte nervoasă. E mai bine

să fie ținută departe de pacient pentru moment, după părerea mea.

DOCTOR X.

Domnule doctor X., trebuie neapărat să vă vorbesc.

A! Doamnă Watkins. Am crezut că ați plecat acasă. Luați loc, îmi pare bine să vă văd. Ce pot face pentru dumneavoastră?

Ce puteți face pentru mine! Domnule doctor, soțul meu e aici, așteptând să-și revină, de două luni.

Da. Mi-e teamă că aveți dreptate. Noi, însă, credem că starea lui s-a îmbunătățit acum.

Cum judecați, atunci, îmbunătățirea unei stări? Cum? Spuneți că nu știa cine era când a fost adus aici. Și nici acum nu știe cine este. Prin urmare, de ce spuneți că e mai bine?

E mai bine ca stare fizică. Mai odihnit.

Odihnit? Era bolnav când a fost adus aici?

Nu, nu avea nici gripă, nici bronșită.

Știu că sunt foarte ridicolă, domnule doctor. Știu asta. Dar nu mă ajută cu nimic dacă sunteți sarcastic. Spuneți că soțul meu e mai bine. Dar niciodată nu l-am văzut arătând mai îngrozitor. Niciodată. E atât de slab. Și arată zdruncinat și slăbit.

E foarte de înțeles că sunteți necăjită.

A! Mulțumesc. Vă mulțumesc chiar foarte mult.

Priviți cazul din punctul nostru de vedere. Soțul dumneavoastră a fost adus aici de poliție, acum aproape două luni, într-o stare de șoc, jefuit, fără acte asupra lui, fără bani și fără a ști cine era. Vorbea de unul singur, avea halucinații, manifesta manii religioase. Am făcut tot ce am putut să-i îmbunătățim starea în care se găsea, asta-i tot.

Și spuneți că e mai bine?

După părerea mea, e mai bine.

Pot să vorbesc și cu domnul doctor Y.?

Desigur, dar nu e aici astăzi.

Nu a fost aici nici ieri. Mi-a scris privitor la boala soțului meu, înțelegeți.

Lucrează două zile pe săptămână la un alt spital.

Când va fi aici?

Mâine.

Pot să-l văd mâine?

Desigur. Spuneți la recepție, în drum către ieșire, că veți veni din nou mâine și rugați secretara să vă fixeze o oră la care să-l întâlniți.

Vă rog să nu credeți că vreau să fiu nepoliticoasă, domnule doctor, nu vreau așa ceva.

Nu e nicio supărare. Suntem obișnuiți cu aceste lucruri, doamnă Watkins.

O, domnule doctor, să știți că am rămas în oraș special ca să vă vorbesc.

Și sunt foarte mulțumit că ați făcut-o. Cum credeți că se simte soțul dumneavoastră?

Cum pot ști eu asta? Cum vă pot spune? Eu cred că arată îngrozitor, îngrozitor… Nu înțeleg cum e posibil așa ceva!

Credeți-mă, se întâmplă.

Nu, nu, nu vreau să mă refer la felul cum arată. Nici că oamenii nu-și pot pierde memoria. Dar… sunteți căsătorit, domnule doctor?

De nouă ani. Ba nu, de zece.

Închipuiți-vă că intrați în dormitor diseară, când vă duceți acasă, și soția, care se află acolo, se uită la dumneavoastră și vorbește exact cum face întotdeauna și deodată vă spune că nu știe cine sunteți.

Da, doamnă Watkins, am încercat să-mi închipui că s-ar putea întâmpla așa ceva, am încercat, într-adevăr.

Însă… Nu mă plâng de asta. Se pare că nu sunt în stare să mă fac înțeleasă. Faptul e următorul – cum puteți spune că cineva și-a

pierdut memoria într-un asemenea caz?

Nu vă înțeleg… Doriți o țigară? Au să ne aducă îndată un ceai.

Dacă și-a pierdut memoria, de ce, totuși, vorbește așa cum vorbește întotdeauna? Aceleași cuvinte. Totul la fel ca mai înainte.

A! Acum înțeleg.

Dacă și-ar fi pierdut memoria, dacă într-adevăr nu ar ști cine este, ar trebui să fie ca… un copilaș nou-născut.

În unele privințe, mă tem că este.

Nu! Nu cred că este. Dacă ceea ce a fost mai înainte s-a șters, s-a spălat, atunci s-ar putea întoarce la noi ca – nu știu cum să spun, un locuitor din insulele Mării Sudului, sau un vizitator de pe Marte sau așa ceva.

Înțeleg ce vreți să spuneți. Într-adevăr, înțeleg. A! Uitați că vine ceaiul.

Mulțumesc. Așadar nu și-a pierdut de fapt memoria. E tot cum era și înainte. Doar că nu-și amintește de… mine. Și de copii.

El ne spune că nu-și amintește absolut de nimic. Nici de copilăria sa. Nici de părinții săi. De nimic.

Totuși, domnule doctor, când îl întrebați: îți amintești de copilărie? El vă răspunde: nu, nu-mi amintesc de copilărie. El nu răspunde – nu știu cum să mă exprim – cucurigu, sau groh, groh, groh, groh. A, nu glumesc, vă asigur. Nu sunt deloc dispusă să fac glume. Vai, Doamne, știu că e o prostie să plâng.

Doamnă Watkins, ați vrea să-l mai vedeți o dată, adică, dacă el e de acord? S-ar putea să ajute.

Dacă e de acord cine?

Da, vă înțeleg punctul de vedere. Dar nu vedeți, sunt tot atât de cufundat în întuneric ca și dumneavoastră. Mai mult chiar. Dumneavoastră îl cunoașteți bine, pe când eu nu-l cunosc deloc. Dacă i-ați vorbi din nou, lăsați-l să se obișnuiască cu… și nu vă

supărați că vă spun asta, dar încercați să nu plângeți…

Domnule doctor, i-am luat mâna, e soțul meu, amintiți-vă, el părea ca și cum… se comporta ca un bărbat cu care o femeie vrea să flirteze și bărbatul nu e sigur că îi place jocul.

Ascultați, dragă doamnă. Am să vă fac o propunere. Dar mai luați o ceașcă de ceai și o țigară. Spălați-vă pe față – găsiți o chiuvetă în încăperea alăturată. Eu mă duc să-l rog să mai vorbească o dată cu dumneavoastră. Dar să nu intrați în cameră dacă nu vă puteți reține plânsul. Înțelegeți de ce? Dacă sunteți prea emoționată, starea dumneavoastră poate să-l inhibe… încercați să fiți calmă și destinsă, și poate va reveni la normal.

Am să încerc, domnule doctor.

Ei, Charles, am vorbit cu domnnul doctor Y.

Bine.

Îmi place ca om.

Pe el pot să-l văd.

Cum să-l vezi?

Pe unii oameni nu poți să-i vezi deloc.

A, da

Nu înțeleg ce vrei să spui și nu are rost să mă prefac. Dar vreau să-ți pun o întrebare. Îmi vine greu, Charles. Te rog, nu te supăra…

Cred că încă nu m-am supărat. Nu m-am supărat. Dar văd emoție pe fața ta și pe fețele doctorilor și surorilor.

Dar mi-ai spus să plec de aici. Ce ai simțit atunci?

Am simțit… dar nu mai vreau să simt așa ceva încă o dată, nu mai vreau încă o dată.

Ce anume?

M-ai întrebat ce-am simțit. Asta am simțit – dacă asta e simțire. N-am vrut așa ceva, nu vreau așa ceva, înțelegi.

Charles, sunt foarte liniștită și nu plâng. Dar vreau să te uiți la

mine și să-mi răspunzi. Când mă vezi stând aici, îți fac aceeași impresie – nu știu cum să spun – pe care ți-o fac surorile sau doctorii?

Aceeași impresie?

Vreau să spun, nu mă cunoști pe mine mai bine decât îi cunoști pe ei?

Te cunosc, te cunosc foarte bine.

Mă *cunoști*… A! Atunci…

Îi cunosc și pe ei. A privi înseamnă a cunoaște.

A! Înțeleg.

Sunteți toți foarte…

Foarte cum?

Sunteți toți așa de… mari. Foarte strălucitori. Foarte calzi și strălucitori. Îmi apăsați ochii. Îmi pătrundeți în ochi. E prea mult.

Ți-e teamă de mine, Charles?

De mânia ta…

Charles, când spui că nu-ți amintești de nimic, chiar vorbești serios? Nici de mine, nici de copii, nici de casa ta?… Nici de mama și tatăl tău? Tu îți iubeai foarte mult tatăl, Charles, nu-ți amintești?

Mintea îmi e plină de amintiri.

Adevărat… dar doctorii spun…

Nu-mi amintesc lucrurile de care vorbești.

Ce-ți amintești atunci? Charles?

Nu-mi răspunzi… Vorbește-mi despre ce-ți amintești, ar putea avea legătură cu adevărul.

Adevărul e un cuvânt bizar, nu?

Vai, Charles, tu n-ai fost niciodată filosof!

Filosof? Ce-i

De ce cunoști unele cuvinte foarte bine, iar în cazul altora pari complet pierdut?

O să-ți spun, dacă vrei. Unele cuvinte – se potrivesc, îți iese din gură un cuvânt și se potrivește cu ceva ce cunosc și eu. Alte cuvinte însă nu se potrivesc cu ceea ce pot eu să văd.

Dar tu ce vezi, Charles? Spune-mi!

Felicity – vorbește-mi tu. Spune-mi ce gândești. Spune-mi ce știi. Ești soția mea? Atunci vorbește-mi despre asta.

Charles! Foarte bine, atunci. Am să încerc. Ne-am căsătorit în Londra, la Oficiul de Stare Civilă din Kensington. În luna februarie. Anul 1954. Era o zi foarte rece. Apoi ne-am dus la o fermă din Țara Galilor să ne petrecem luna de miere. Nu aveam prea mulți bani. Am stat acolo trei săptămâni. Am fost foarte fericiți… Charles? Să continui? După aceea ne-am stabilit într-un apartament din Cambridge. Mai târziu am cumpărat o casă. Am rămas însărcinată cu Jimmy în Țara Galilor. Jimmy este fiul nostru mai mare. Am fost tare fericiți.

De ce ești mult mai tânără decât mine?

Dar… ei bine, te-ai îndrăgostit de mine, Charles.

Și nu mă surprinde.

Charles, pentru numele lui Dumnezeu, nu flirta cu mine. Nu pot suporta asta. Sunt soția ta.

Scuză-mă.

Erai îngrijorat, spuneai că șaptesprezece ani era o diferență de vârstă prea mare. Ți-am răspuns că spui prostii și am avut dreptate, faptul acesta n-a avut nicio importanță. Eram una dintre studentele tale.

A, da, cei de aici îmi spun întruna că sunt profesor. Predau ceva. E un cuvânt amuzant…

Vrei să continui?

Stimate domnule doctor Y.,

M-ați întrebat în prima dumneavoastră scrisoare dacă mi-aș

putea aminti câte ceva din timpul căsătoriei mele, ceea ce mi s-a părut ciudat la vremea respectivă. Nu cred că mai știu acum ce este cu adevărat ciudat – în niciun caz după ce l-am văzut pe Charles în starea în care se află. Dar vă trimit, după ce am stat trează toată noaptea să mă gândesc serios la această problemă, fiindcă mătușa Rose stă acum cu băieții și trebuie să se ducă s-o îngrijească pe mătușa Anne, fiindcă mătușa Anne nu se simte prea bine, i-a revenit bronșita, și bineînțeles nu pot lăsa băieții singuri, dar aș putea reveni peste patru sau cinci zile, dacă pot aranja ca doamna Spence să vină și să stea la noi vreo două zile… Am să vorbesc cu doctorul la telefon. La revedere, Charles.

Doamna Watkins a petrecut astăzi o oră cu pacientul. Spune că nu-și aduce deloc aminte de ea. După părerea mea, vizita i-a fost folositoare pacientului și ar trebui să fie repetată curând.

DOCTOR Y.

Nu sunt de acord. Trebuie să se încerce tratamentul cu șocuri electrice.

DOCTOR X.

Pacientul a avut o noapte foarte neliniștită, cu revenirea halucinațiilor. I-am administrat Equanil.

DOCTOR Y.

Cred că am să plec acum, dacă nu ai nimic împotrivă, Charles. Vrei să mai vin? Nu vreau să spun mâine, prima scrisoare pe care mi-a trimis-o soțul meu. Am socotit-o foarte stranie atunci, fiindcă nu-mi mai spusese niciodată că mă iubește, deși fusesem studenta lui timp de șapte luni și jumătate. Aveam atunci doar optsprezece ani. N-am considerat-o ciudată nici mai târziu, când am consimțit să mă căsătoresc cu el, dar poate fiindcă mă obișnuisem cu el. Nu știu dacă veți considera scrisoarea neobișnuită. Împrejurările în care a fost scrisă erau de o asemenea natură incit nu mă gândisem la el

niciodată în felul în care îmi apărea acum. Îl admiram foarte mult, fără îndoială.

Într-o după-amiază, după un seminar, m-a invitat să luăm un ceai împreună și mi-a vorbit. Mi s-a părut că felul lui de a se purta atunci era oarecum ciudat, dar însuși faptul de a te îndrăgosti e ceva ciudat. Când am primit scrisoarea nu am știut ce să cred, mai ales pentru că m-am simțit cât se poate de fericită și mândră. Și apoi, mai târziu, când am decis să ne căsătorim, am uitat să-l mai consider un om ciudat, și nici acum nu știu ce să cred. Vă rog, restituiți-mi scrisoarea după ce o veți citi. Este unul dintre cele mai prețioase lucruri pe care le am.

A dumneavoastră, FELICITY WATKINS

Vai, Doamne, Felicity, n-am dormit de când te-am văzut. Ieri?

— Nu știu – văd mereu chipul tău – părul tău e prea strălucitor pentru ochii mei. Părul tău mi-a apărut mai întâi – întotdeauna îți caut capul strălucitor în sala întunecată. Ești ca o lumină într-o lume plină de răutate – da, și e de ajuns dacă pot să-l privesc – și să-l mângâi. Asta ar fi o bucurie prea mare. Și totuși, dacă îl pot privi, aș simți o bucurie asemănătoare și dacă l-aș mângâia – oare ar fi o bucurie pentru amândoi? Cum de îndrăznesc să mă gândesc la așa ceva? – și totuși ieri, fiind cu tine, m-am simțit altfel – și tu – nu am dormit – sunt bătrân, Felicity – treizeci și cinci. Tu, optsprezece? Un copilaș! Dar fetele nu au vârstă – ele strălucesc în unghere întunecate – dacă ai putea – mi te închipui undeva într-o pădure mare în care razele soarelui se revarsă printre ramuri asupra ta și asupra capului tău luminos și strălucitor, iar tu îmi zâmbești – ești zâmbitoare – îmi vei zâmbi? – nu știu dacă – mă întreb dacă îți voi trimite această scrisoare, la urma urmei – fiindcă una este să așterni cuvinte pe o foaie de hârtie și alta să constați că gândurile îți năvălesc în minte cel puțin câte cincizeci pentru fiecare cuvânt pe

care apuci să-l scrii – așa că mă întreb ce rost mai are să-ți trimit scrisoarea dacă nu-ți pot trimite și gândurile mele – decât unul din cincizeci – atât de împuținate – merită măcar atenția ta? Mă întreb – ai putea privi un cuvânt ca reprezentând tot gândul – te iubesc. Da! Asta e totul, știu bine – niciodată nu mă vei ține, ca pe porcul din poveste, într-o cocină – nu, sunt sigur. Și ea trebuie să fi avut păr bălai, strălucitor și ochi albaștri – dar ceea ce contează e sufletul. Nu ca fata negricioasă cu păr negru și dinți albi și buze roșii – acestea sunt culorile păzitoarelor de porci. Și tot așa și în timp de război – contrastul dintre lumina și întunericul din el. Dar fata cu păr bălai l-a ferecat în cocină și l-a hrănit cu pleavă. Să nu devină mai târziu un vițel îngrășat? Eu însă nu îndrăznesc – Da. Ai vrea – N-am îndrăznit niciodată, am rămas singur, temându-mă de așa ceva. Ea a murit, așa că n-a putut niciodată să mă ferece în cocina ei. Trebuie să mă tem de tine? Felicity, Felieity, Felicity, Felicity – ai un nume ca lumina strălucitoare a soarelui, se potrivește cu părul tău. Dacă te văd zâmbind mâine, voi înțelege. Te iubesc. Felicity Felicity Felicity Felicity Felicity Felicity Felicity Felicity

Stimate domnule doctor Y.,

Nu vă pot spune cât mă întristează să aflu că Charles Watkins este bolnav și internat în spital. Desigur că voi fi cât se poate de bucuros să vă ajut cum pot. Întâmplarea a făcut să aflu despre boala sa de-abia aseară, la întoarcerea din Italia, când soția mea i-a telefonat lui Felicity Watkins.

Nu cred că Charles a arătat semne neobișnuite de tensiune sau surmenaj anul acesta, dar el nu este unul dintre acei oameni care să atragă atenția cuiva când și-a ieșit din făgașul normal. Mi-e teamă că nu pot explica acest lucru fără să intru în foarte multe amănunte în legătură cu relațiile dintre noi. Acestea nu sunt nici pe departe relații rezultând din faptul că aș fi „șeful" lui – a spus cumva

Felicity Watkins că aș fi așa ceva? Dacă da, atunci trebuie să consider situația ca fiind foarte dureroasă și deosebit de tristă – nu din cauza lui Felicity, ci din cauza lui Charles. El a fost și este, de când a devenit membru al colectivului profesoral, „steaua" catedrei noastre de limbi clasice, chiar dacă, din punct de vedere tehnic, eu eram mai mare în grad decât el și, teoretic, șeful catedrei. Sper că afirmația nu pare o critică profesională. Scrisorile sunt lucruri delicate și, desigur, aș fi preferat să discut problema cu dumneavoastră față în față, dar mâine semestrul începe și mă presează probleme urgente.

Nu știu dacă ceea ce vă scriu e de vreun ajutor, dar de curând am început să-mi scriu biografia, un fel de dare de seamă. Mi s-a părut o ocupație utilă la vârsta de cincizeci de ani, când am trecut cu mult de jumătatea vieții. Dar când am recitit ce am scris, am constatat că se referă mai mult la Charles Watkins decât la mine. Am fost întotdeauna conștient de influența pe care a avut-o Charles asupra mea, dar poate nu și de amploarea ei. Desigur, situația mă depășește, în special când e vorba de domenii complicate, tulburări mintale și genul acesta de probleme.

În esență, din punctul meu de vedere, lucrurile stau astfel: Charles nu mi-a plăcut niciodată. Cred că nu-l admir și nici nu-l aprob. Totuși a avut, fără îndoială, cea mai mare influență asupra mea.

M-ați întrebat ce știu despre perioada tinereții sale.

Părinții noștri erau cunoștințe apropiate și se refereau la noi ca fiind „buni prieteni" aproape chiar de la naștere. Cred că Charles strâmbă din nas dezgustat amintindu-și de acest lucru și tot așa făcea și atunci. Am studiat la același gimnaziu. Niciunul dintre noi nu s-a distins acolo în mod deosebit. Eram tot timpul împreună, fiindu-ne amândurora dor de acasă – o alianță întru sprijin reciproc

și apărare, dacă vreți. Felul cum văd eu acea perioadă nu coincide deloc cu al lui Charles, deoarece îmi apare ca o amintire dureroasă ori de câte ori vorbim despre anii de atunci. Pe scurt, cred că îi plăcea să mă contrazică întotdeauna, dar nu intenționat sau conștient. Totuși voi trece peste asta și mă voi referi la o întâmplare de când eram la liceul din Rugby, unde ne-am dus tot împreună. În vara în care amândoi împlineam șaisprezece ani, dirigintele nostru ne-a invitat pe șase dintre noi să mergem să învățăm cum se navighează pe iahturi într-o tabără pe insula Wight. Am fost unul dintre cei șase. Invitațiile nu erau „personale", fiind făcute în fiecare vacanță pe baza unui sistem de rotație, într-un mod foarte regulat și corect. Acest profesor era un om bun la suflet și a avut cea mai mare influență asupra vieții mele de adolescent și, aș spune, asupra lui Charles. Motivul pentru care am fost eu invitat în acea vacanță, și nu Charles, s-a datorat pur și simplu faptului că eram puțin mai în vârstă decât el. Însă eu mai făcusem plimbări cu iahtul în împrejurări diferite, căci părinții mei erau mai avuți decât ai lui Charles. Știam că el nu simțea nicio plăcere să se ducă acasă în vacanța aceea, din mai multe motive. Ca să nu mai lungesc vorba, i-am propus dirigintelui să meargă Charles în locul meu. Trebuie însă să fiți convins că era imposibil ca Charles să rămână insensibil la faptul că gestul acesta însemna un sacrificiu serios din partea mea. Dirigintele a fost surprins și mișcat. Dar nu pentru asta am făcut-o. Ci numai pentru că, având în vedere împrejurările, Charles ar fi fost de așteptat să arate într-un fel oarecare că-și dă seama de ce se întâmplă. Când profesorul Wentworth i-a spus că m-am retras în favoarea lui, Charles a dat pur și simplu aprobator din cap. Wentworth a fost atât de surprins, încât a repetat ce-i spusese, că mă oferisem să mă retrag – la care

Charles i-a spus: „Da, mulțumesc, aș vrea să merg". Nu i-am

spus nimic despre asta când am văzut că el nu aduce vorba despre ce se întâmplase. Vara care a urmat a fost deosebit de frumoasă, am petrecut-o într-o societate numeroasă și foarte plictisitoare și cred că am pierdut prea mult timp gândindu-mă la mulțimea cealaltă de la mare și la atitudinea mai mult decât extraordinară a lui Charles. Niciodată după aceea nu ne-am referit la cele întâmplate. Nu mă puteam hotărî s-o fac, fiindcă îmi provoca o mare durere. Doar ani și ani mai târziu, după război, de fapt, i-am spus pe larg – poate fiindcă speram să-mi șterg impresia dureroasă din memorie – ce simțisem în toată vacanța aceea de vară. El s-a uitat la mine și mi-a răspuns: „Ei bine, nu era deloc nevoie să-mi oferi locul tău, nu?". Și desigur că nu era.

Sunt sigur că acest fapt pare un lucru mărunt și foarte meschin și mă discreditează mult o dată ce l-am menționat. Dar mi-ați cerut să vă spun ce cred eu, pentru că „orice v-aș spune s-ar putea să fie de folos".

Întâmplarea aceasta îmi oferă o explicație în privința lui Charles.

Trebuie să spun în acest moment că relațiile dintre noi deveniseră formale încă de pe vremea când aveam amândoi nouă ani, în felul următor: Charles era, ca să spun așa, jucătorul excentric și original din echipă, iar eu eram jucătorul pe care se putea conta. Totdeauna am avut rolul acesta și am rămas bine lipit de el, ca să zic așa. Dar atunci când îi spun lui Charles și altora că lucrul pe care îl admir la el este originalitatea și îndrăzneala gândirii lui și alte lucruri asemănătoare, nu e deloc așa. Fiindcă de fapt în „originalitatea" lui există ceva prea nepăsător, aproape ușuratic. Cred că într-o oarecare măsură e un fel de anarhist. Desigur, viața lui l-a făcut să devină așa.

Tatăl său a fost om de afaceri și a dus-o greu în perioada Depresiunii. Charles a început să muncească, iar eu m-am dus la

universitate. A încercat tot felul de slujbe și se zvonise că a plecat în Spania pentru a lua parte la războiul civil. Dar nu s-a dus. A început al Doilea Război Mondial și s-a înrolat imediat în armată. Eu am fost aviator în timpul războiului, iar Charles a luptat în infanterie, apoi a trecut la tancuri. Ne-am întâlnit o dată sau de două ori. Am aflat câte ceva despre el prin prieteni comuni. A refuzat gradul de ofițer de mai multe ori. Așa era el. L-am întrebat de ce a făcut-o și a început să râdă în hohote, spunându-mi că refuzase gradul ca să irite unele persoane. Gestul mi s-a părut atunci – și mi se pare și acum – nesincer. Și neconvingător. I-am spus-o. Aș putea afirma că „discuția a produs oarecare resentimente", dar în momentul în care eram gata să scriu asta, mi-am dat seama că ar fi putut să producă un resentiment în sufletul meu, dar nu și în sufletul lui Charles. Nu ne-am certat, deși voi recunoaște că aș fi vrut să mă cert cu el – în cele din urmă.

Când s-a terminat războiul, Charles a intrat la universitate, pe care a absolvit-o bine și ușor. Are o calitate care nu e chiar neobișnuită – o memorie aproape fotografică. Pentru un examen, studia timp de o lună zi și noapte, lua note fenomenale și uita cea mai mare parte din ce învățase în decurs de trei luni. Declară că așa e el.

Foarte bine. La vremea când devenise calificat pentru o slujbă, eu eram deja lector de patru sau cinci ani.

Eram în situația să pot trage sforile ca să-i acord un sprijin prietenesc. Apăruseră doisprezece solicitanți pentru postul care era liber la noi și Charles era cel mai tânăr și cu cea mai puțină experiență. Ei bine, a căpătat postul datorită mie – dar nu acesta e faptul la care vreau să mă refer, ci următorul. În săptămâna aceea crucială, când totul plutea în nesiguranță, a venit să mă viziteze. Era neras, neglijent, cam extravagant – ca de obicei. Nimic prea

îngrozitor – nu cum sunt studenții noștri actuali, departe de nivelul de exhibiționism al acestora, dar destul de enervant. I-am spus că trebuia să se gândească mai serios la aspectul său și că mă punea într-o situație delicată. El m-a ascultat fără să vorbească prea mult. Data următoare când l-am întâlnit obținuse postul și… arăta la fel ca mine. E necesar să explic ce vreau să spun. Suntem deosebiți la înfățișare, dar am unele particularități. Nu mi-am dat seama de ele până ce nu mi le-a arătat Charles! Îmbrăcase o jachetă veche de-a mea – i-o ceruse soției mele, care era pe cale să o arunce. Își cumpărase o pipă, deși nu fumase pipă niciodată până atunci, și se tunsese ca mine. Când mi-a apărut înaintea ochilor astfel, m-am gândit că era doar o glumă monstruoasă. Dar nu a fost numai atât. V-ați fi așteptat poate ca totul să fi rămas o glumă între noi? Sau, în orice caz, concluzia unei discuții? Aș, nu! Nimeni nu s-a referit la acest fapt multă vreme. Totuși toată lumea l-a observat și l-a comentat. Când intram în vreo încăpere sau îl vedeam pe trotuarul celălalt, era ca și cum aș fi văzut o caricatură monstruoasă a propriei mele persoane.

Când cineva mi-a atras în fine atenția asupra faptului (întâmplător, soția mea) și m-am uitat întrebător la el, sperând să spună ceva, el a dat pur și simplu din cap, oarecum nervos, doar încruntându-se, ca și cum ar fi spus: A, asta?! Ce amănunt fără importanță!

Presupun că s-ar putea să vi se pară și dumneavoastră tot un amănunt. Dar aș vrea să adaug că în prezent, după trecerea atâtor ani, lumea este înclinată să creadă că eu l-am copiat pe Charles, că m-am modelat după el. Acest fapt spune totul în privința felului cum ne judecă lumea pe noi doi. Și, da, lucrul acesta mă roade.

Acum să vă relatez un episod din vara trecută. S-a întâmplat ca soția mea și cu mine să trecem printr-o scurtă perioadă de

neînțelegeri. Eram amândoi surmenați de prea multă muncă. Am căzut de acord să ne petrecem vara separat. Ne dădeam seama că ne aflam pe panta lunecoasă a divorțului. Ne certaserăm, avuseserăm discuții și ne tăcuserăm reciproc scene, obișnuite în asemenea cazuri, și aș spune că eram și complet epuizați emoțional. Hotărâse să se ducă la mama ei, în Scoția, lăsând copiii în seama unor prieteni, care, întâmplător, au fost soții Watkins. Amândoi ne-au fost de un ajutor colosal în toată perioada respectivă. Charles a dus-o cu mașina pe Nancy la mama ei. Nancy era într-o stare nervoasă extremă, după cum, de altfel, a recunoscut chiar ea. Acum găsesc că e foarte greu să descriu cele întâmplate, pentru a le înfățișa în toată importanța lor. Charles, departe de a face mutre, s-a purtat excelent. Nancy spune că a fost amabil și de mare ajutor. Dar chiar înainte de a ajunge în Scoția, devenise foarte mâhnită din cauza atitudinii lui Charles, care îi repeta că cearta noastră era insignifiantă. El era absolut sigur că ne vom împăca până la sfârșitul anului – și chiar dacă nu ne împăcăm, n-ar fi fost nimic. Trebuie acum să mă refer la Felicity, soția lui. Relațiile mele cu ea sunt foarte importante. O cunosc de când era mică. Nu sunt îndrăgostit de ea și nici n-am fost vreodată, dar ne-am simțit întotdeauna apropiați și dacă nu am fi căsătoriți fiecare cu altcineva, ne-am potrivi foarte bine. Soția mea a știut întotdeauna acest lucru și tot așa și Charles, nu avem nimic de ascuns.

Când Charles a dus-o pe Nancy la mama ei, a rămas și el acolo două zile și în tot acel timp s-a comportat impecabil, luând partea lui Nancy împotriva mamei ei, care o certa mereu foarte aspru, scoțând-o la plimbare și înconjurând-o cu tot felul de atenții. Dar o făcea în același timp să se simtă tot mai rău din cauza atitudinii sale – fără a lua în glumă pe față drama ei familială, dar lăsând să se înțeleagă acest lucru din comportarea sa. Astfel și-a petrecut o

întreagă după-amiază, îmi spuse mai târziu Nancy, subliniind necontenit că el ar fi trebuit să se însoare cu ea, iar eu cu Felicity, și totul ar fi fost la fel între noi, numai că suntem toți mult prea subiectivi în această problemă. Da, „suntem toți mult prea subiectivi în această problemă". Se referea la însemnătatea căsătoriei. La urma urmei, nu suntem hotentoți. În orice caz, Nancy aproape înnebunise din cauza lui. Ea îmi povestește că era îndemnată să-și considere întreaga viață de până atunci o mare prostie, și că ea nu părea cu nimic mai importantă decât o pisică sau o cățea. Oricum, era deja într-o stare de mare tulburare sufletească. În cele din urmă, Nancy a țipat la el să plece și să o lase în pace. Desigur, și-a cerut după aceea iertare, în urma insistențelor mele, deoarece Charles fusese foarte cumsecade, după cum fusese și Felicity. Mai târziu, Nancy mi-a spus că adevărata criză prin care trecuse în vara aceea nu a fost faptul că m-a lăsat singur, ca să ne liniștim fiecare, ci acele patru sau cinci zile petrecute în tovărășia lui Charles. Dacă ar mai fi rămas cu el, și-ar fi tăiat beregata, și chiar ar fi făcut-o dacă ar fi reușit să se convingă că asta avea vreo importanță pentru cineva.

Am ales această ultimă întâmplare fiindcă și ea arată o trăsătură fundamentală a caracterului lui Charles. Totul se datorează faptului că nu-și exprimă nici măcar sentimentele cele mai comune. Poate acestea nu sunt atât de importante cum le considerăm noi. Dar poate l-aș respecta mai mult pentru atitudinea lui, dacă aș crede că aceasta ar fi rezultatul unui conflict, dacă el s-ar fi *gânciit* vreodată la atitudinea pe care să o adopte sau măcar ar fi suferit din cauza ei, arătând astfel că această trăsătură nu aparține firii sale.

Și acum o ultimă întâmplare. În primăvara acestui an am dat o petrecere la noi acasă, care mi-a lăsat o impresie foarte neplăcută, poate și fiindcă am ajuns să mă simt prost oriunde se află și Charles. Eram de față eu, soția mea Nancy, Charles, Felicity câțiva membri ai

echipei noastre – așa cum îmi place mie să numesc catedra – și un profesor din America aflat în vizită. Nu-mi place să mă gândesc că trebuie să facem mare caz de vizitele unor oaspeți străini, dar pe de altă parte există și ceva ce se numește tact. Profesorul american era la prima sa vizită în țara noastră și spera – chiar s-ar putea să reușească – să predea timp de un an în cadrul facultății noastre. Ei bine, Charles s-a purtat revoltător. Am crezut la un moment dat că era beat, deși el nu bea niciodată. Cel mai simplu este să spun că s-a comportat ca un student, dacă mi se permite să fac această comparație demodată, dar eu unul nu sunt dintre aceia care se mândresc că flatează tineretul. Charles n-a fost nici măcar spiritual, așa cum e foarte adesea. A părut grosolan și prost-crescut, într-un mod foarte prostesc. Autorii clasici erau pentru el „vorbe goale" și cursul pe care propusesem, împreună cu Charles, să-l țină oaspetele era „rahat". Și așa mai departe. Cred că epitetele lui erau foarte limitate, dar acesta este și caracterul umorului studențesc.

Dacă eu unul aș fi reacționar și opac în privința ideilor noi, ar fi mai ușor de înțeles, dar nu sunt. Nu-mi amintesc să fi refuzat vreodată să-l ascult pe Charles sau pe altcineva când prezenta un punct de vedere nou. Dar cum spunea că tot ce se predă sub numele de „clasici" este doar mâncare pentru porci, de la un capăt la altul, că niciodată nu a fost altceva și că nu avem nici cea mai mică idee despre învățăturile lui Platon, Socrate, Pitagora – sau ale altora, ținând-o tot așa – ei bine, faptul acesta m-a silit să i-o tai cu asprime de mai multe ori în timpul serii, ceea ce l-a făcut să plece acasă devreme. Felicity, soția lui, era enervată și nu a plecat împreună cu el.

Ziua următoare a venit la mine solicitând împuternicirea să planifice activitatea semestrului următor pe baza unor idei în legătură cu care nu vedeam niciun fel de motive serioase care să le

justifice adoptarea și dezvoltarea – e destul să spun că punctul lui de vedere însemna condamnarea dintr-un foc a generații întregi de erudiți. Îmi spuse că nu era nimic rău în asta. Că este un fapt istoric obișnuit ca idei care au fost valabile timp de secole să dispară peste noapte. Aș putea spune că lui Charles îi place foarte mult să vorbească în termeni de secole, dacă nu chiar milenii, ceea ce e totdeauna semnul unei minți lenețe, după părerea mea. Totuși l-am întrebat ce l-a făcut să aibă atâta încredere în judecata lui – sau am spus cumva că era numai un sentiment de îngâmfare? încât să vorbească despre opera unor erudiți infinit superiori lui în modul în care o făcea. Chiar nu simțea nicio mustrare de conștiință? Mi-a răspuns că nu și că era ceva „absolut evident pentru orice minte fără prejudecăți" că el avea dreptate.

Trebuie să mărturisesc că ne-am certat rău. Cred că a fost prima ceartă pe care am avut-o vreodată – lucru cu adevărat de mirare. Vorbea însă insultător și batjocoritor. În mod obișnuit este destul de afabil sau pare indiferent. Eu eram calm – de fapt sunt un om calm. Charles a devenit tot mai dezagreabil. Înțelegeți că în tot ce spunea se simțea implicația că el avea dreptate și că aș fi văzut și eu asta dacă nu aș fi fost prost. În cele din urmă i-am spus să plece înainte să-mi ies din fire.

În dimineața următoare m-a căutat la telefon – ca și când nu se întâmplase nimic. N-a dat nicio explicație. Atitudinea lui, ca întotdeauna, arăta că fusese un incident fără importanță, și acum trecuse. Nu voia să admită că nu avusese dreptate. Nici măcar că, fiind neînduplecat în greșeala mea, fusese silit să se conformeze punctului meu de vedere – deși cred că acest lucru apărea implicit din purtarea lui. Nu! Atitudinea sa spunea că nu se întâmplase absolut nimic important. Totuși comportarea lui era clar intolerabilă, deoarece ceea ce spusese în prezența unui coleg

american, care probabil urma să lucreze împreună cu noi, însemna nu numai condamnarea colectivului nostru și a muncii acestuia, și desigur și a carierelor noastre, inclusiv a lui însuși, dar și a tot ce însemna erudiție în domeniul nostru de activitate, unanim apreciată până în prezent. Sau, în orice caz, condamnarea celei mai mari părți a acesteia. După atitudinea lui agresivă și revoltătoare din ajun, acum propunea pe un ton degajat să ne întâlnim și să discutăm organizarea unei serii de conferințe publice pe care doar cu o zi înainte refuzase să le ia măcar în considerare și în privința cărora se exprimase peste măsură de insultător. Comportarea lui părea să spună: îmi pare rău că am fost puțin indispus aseară, dar mă durea capul.

Nu știu dacă reușesc să vă redau savoarea acestui incident neobișnuit.

Nu cred că este nevoie să vă mai relatez și alte întâmplări, deși există o gamă infinită de exemple asemănătoare.

În momentul de față mă găsesc în starea sufletească obișnuită când mă gândesc la Charles – mă silește să reflectez la ce înseamnă să-ți placă sau să-ți displacă cineva, întotdeauna am fost prezenți unul în viața celuilalt. Avem prieteni comuni. Am părerea bine cântărită că

Charles Watkins este un om care provoacă numai distrugere. Un caracter negativ este poate un termen mai potrivit. Simt că mi se pune un nod în gât când îl întâlnesc și chiar demult prea multe ori simt că mă exasperează. Din toate acestea am tras concluzia că nu știm prea multe despre relațiile dintre oameni.

Cu deosebită considerație, JEREMY THORNE

RS. Sper să mă țineți la curent dacă vă mai pot fi de folos cu ceva. Cred că nu mai este nevoie să vă spun că aș face orice pentru Charles. Mi-a venit o idee: nu știu dacă nu vi s-a adresat Constance

Mayne, sau dacă numele ei a fost cumva menționat. A fost amanta lui Charles, sau poate că mai este încă. A fost totodată una dintre studentele lui. Nu am nimic de criticat în privința comportării lui, deoarece nu i-a devenit amantă decât după ce a încetat să-i fie studentă. În același timp precizez că nu sunt un moralist. Vă spun acestea fiindcă nu cred că Felicity știe de existența ei. Dacă socotiți că acest fapt poate ajuta cu ceva, scrieți-mi și vă voi procura adresa ei. Se afla la Birmingham când am auzit ultima dată de dânsa.

Stimate domnule doctor Y.,

Oare pot să vă fiu „de ajutor" pentru „însănătoșirea" lui Charles Watkins? Nu știu. Da, îl cunosc, chiar foarte bine. Cât de delicat sunteți! Am fost amanta lui. Desigur că știți acest lucru, căci altfel de ce mi-ați fi scris? M-ar interesa să știu cine v-a spus, dar nu mă aștept să-mi dezvăluiți asta. Să trecem acum la Charles… Și-a pierdut memoria? Nu-și poate aminti cine este? Îmi pare foarte rău să aflu asta, dar în ce măsură mă privește acest lucru pe mine? Să nu credeți că nu sunt cinstită. Aș fi vrut mult să mă privească, dar, după cum stau lucrurile, cred că ar trebui să o întrebați pe Felicity Watkins, soția lui. Presupun că ați făcut acest lucru. V-a spus ea să luați legătura cu mine? Dacă este așa, atunci să știți că nici nu m-aș fi așteptat la altceva din partea ei! Ce vreau să spun este că așa ceva ar fi nemaipomenit de nobil și mai presus de orice emoții omenești normale și ar corespunde felului de a fi al lui Charles. Sunt sigură că faptele neplăcute se șterg cu timpul. Se spune că oamenii căsătoriți ajung cu vremea să semene unul cu celălalt, dar, desigur, eu nu am de unde să știu.

După (credeți-mă) o adâncă chibzuință, vă trimit pur și simplu scrisoarea alăturată. E o scrisoare pe care i-am scris-o lui Charles. Scrisoarea a fost și ea compusă după o adâncă chibzuință. Ani întregi de chibzuință? Aș fi putut să scriu această scrisoare cu mulți

ani înainte, dar am fost o proastă și n-am făcut-o.

I-am trimis scrisoarea (scrisoarea alăturată) la adresa lui de acasă. Nu din răutate, dar nu aveam o altă adresă. A venit să mă vadă urgent. Când spun urgent, vreau să spun din punctul lui de vedere. Trecuseră vreo zece zile. A venit cu trenul la Birminghan. Mi-a adus înapoi scrisoarea. A fost, cum se spune, o vizită cu bune sentimente. A rămas peste noapte. De ce nu? Vechile obiceiuri dispar greu. Când a plecat, dimineața următoare, scrisoarea fusese lăsată pe noptiera mea. Important este, dar nu mă aștept să vedeți faptul ca atare, că el nu o lăsase intenționat sau pentru comentarii după plecare – la urma urmei ne referiserăm la conținutul scrisorii în seara precedentă. Ca să prezint faptul într-un mod delicat. Nu. A uitat-o. Îi ieșise complet din minte. Așadar, profit de această ocazie ca să i-o restitui prin intermediul dumneavoastră. S-ar putea să-i placă și să-i reîmprospăteze memoria – când și-o va recăpăta, îmi pare rău că nu vă pot fi de niciun ajutor.

Toate cele bune, CONSTANCE MAYNE

Dragă Charles,

Nu te neliniști, nu e una din acele scrisori prostești, miorlăite și plângăcioase pe care ți le-am scris după ce ai hotărât că te-ai săturat de mine. Nu te teme, acum sunt foarte departe de starea aceea. M-am trezit azi-dimineață și m-am gândit că în această lună iunie s-au împlinit trei ani de când m-ai părăsit.

Gândul la tine,

Atât de scump și devotat Timp de mulți ani triști,

M-a făcut să plâng,

Hî, Hî, Hî, Hî, Hî, Hî, Hî, Hî.

Mi-am dat seama că, departe de a plânge, departe de așa ceva, fusesem cuprinsă de una din vechile mele mânii grozave, o veche turbare strașnică. Furie. Îmi dau seama, Charles Watkins, că

sentimentul pe care îl încerc pentru tine nu e unul de jale și plâns. Te urăsc. Mai mult decât atât, pur și simplu nu pot uita absoluta ta absurditate blestemată.

Dă-mi voie să-ți spun acum o poveste.

A fost o dată o tânără studentă serioasă și idealistă, înscrisă la literatură și limbi, care s-a dus, Dumnezeu s-o aibă în pază, la o prelegere, o *Introducere în civilizația Greciei antice,* și l-a auzit pe un profesor nebun susținând că există o singură literatură și o singură limbă, și anume greaca (veche, nu modernă). Puterea sa de convingere a fost atât de mare, încât această studentă idioată a renunțat la minunata și folositoarea sa literatură modernă (franceză, spaniolă și italiană) și s-a transferat la Inutila Grecie antică, numai fiindcă acest profesor i-a spus asta. Au trecut trei ani în care această idioată de studentă a nădușit și a luat note mari numai de dragul unui zâmbet aprobator sau două din partea Profesorului Nebun. În ziua în care a aflat că și-a luat diploma de licență, iată că această Studentă Tâmpită se află la Londra, iar Profesorul Nebun ține la televizor o conferință despre Grecia, leagănul civilizației europene. Când se referea la un element Intelectual, când la unul Moral, și o ținea tot așa, dar nu a spus niciun cuvânt măcar despre condiția femeilor, observă Tâmpita de Femeie Studentă, ca să nu mai pomenim de Sclavii din acel paradis al Superiorității Morale care era Grecia antică. Studenta Tâmpită a luat un taxi, în timp ce conferința de la televizor se apropia de sfârșit, și s-a dus la Televiziunea Britanică, iar în momentul în care profesorul ieși din clădire, arătând, vai! Cât se poate de Clasic și de Zăpăcit, în haine de tweed de proastă calitate, ținând în mână o pipă, cu chipul lui care exprima un farmec sever și având și alte asemenea atribute, îi spuse: „în toată conferința nu ați suflat o vorbă despre

Femei sau despre Sclavi". Auzind aceste cuvinte, Profesorul

Nebun i-a răspuns: „A! Tu ești, Connie? Bravo! Felicitări pentru rezultatul de la licență! Așadar, te interesează problema Femeilor și Sclavilor, nu? Dar tu ce faci pentru ei?”. Studentei Tâmpite i-au trebuit cinci secunde de amețeală uluită ca să înțeleagă aluzia profesorului și i-a spus: „Aveți dreptate, ați nimerit la țintă". După care a refuzat să se mai întoarcă la universitate spre a-și lua maștерul în literatură și probabil să meargă mai departe cu doctoratul și apoi tot înainte, *ad infinitum.* În schimb s-a dus la Birmingham, s-a angajat într-o fabrică unde femeile făceau recipiente din plastic pentru detergenți, a constatat că erau într-adevăr Sclave, fiind totodată și femei, a inițiat tulburări și conflicte cu conducerea fabricii, a devenit lider de sindicat și după trei ani s-a dus la Cambridge să-i comunice vestea Profesorului Nebun. „Sunt de acord și am făcut asta", a spus ea răspicat și i-a povestit totul, trei ani grei, chiar foarte grei, chiar foarte, foarte grei, trudind, făcând o muncă grea, afurisită și de neîndurat pentru femeile din Birmingham care confecționau recipiente de plastic pentru detergenți. El își scoase pipa din gură și spuse: „Frumoasă treabă, într-adevăr!”. Apoi adăugă: „Hai să facem dragoste".

Da, știu bine când să râd sau să plâng. În dimineața asta râd și Dumnezeu știe că era și timpul. Așa începe marea dragoste a secolului, la Birmingham în cea mai mare parte a timpului, dar un Profesor de Limbi Clasice cunoscut și ocupat, având o soție și doi băieți, nu are prea multă vreme pentru distracții, așa că Sindicalista

Tâmpită cu greu își vede Iubitul. Între timp, aceeași Sindicalistă Tâmpită are un drăguț, o dragoste devotată și Constantă, el fiind Liderul Sindical la Secția Articole Confecționate de Bărbați, unde Bărbații fac cutii din plastic pentru radiouri cu tranzistori, întrucât fiind Bărbați și prin urmare mai înaintați și evoluați, ei pot să fixeze acele dificile comutatoare și șuruburi și minere și alte lucruri mult

mai complicate decât recipientele pentru detergenți. Acest tânăr drăguț, credincios și iubitor primește un picior în spate de la Sindicalista Tâmpită din cauza Marii Iubiri a Secolului. Părăsită și singură, ea spune plângând: „Hî, Hî, Hî, Hî, însoară-te cu mine", și el răspunde, Profesorul Nebun răspunde: „Nu fi absurdă". „Unde sunt jurămintele tale, dragostea ta, pasiunea ta?" întreabă ea plângând. El îi răspunde: „Oricine crede un cuvânt măcar din câte i se spun în pat își merită soarta".

Cum vine asta din partea unui Profesor Universitar?

„Dar mi-am schimbat viața de două ori pentru tine", țipă ea suspinând, plângând, tânguindu-se.

„Nimeni nu ți-a cerut s-o faci", spuse el scoțându-și pipa din gură pentru a vorbi.

„Ce mă faaac?" se tânguie ea. „Am renunțat la iubitul credincios, corect și sincer, Lider Sindical, totuși pe tine nu pot să te am, viața mi-e goală, vreau și eu o familie."

La acestea el îi răspunse:

„Ei, și ce te împiedică?"

Îți închipui că fata s-a învățat minte de-acum? Așa îți închipui, nu?

Ei bine. Ai să-ți amintești partea care urmează, dacă vei avea cumva timp să ți-o amintești, ca pe un morman de scrisori de la mine, într-un stil neglijent. Dar, de fapt, în tot timpul ăla mă gândeam: *Ce* mă împiedică oare? Deoarece se întâmpla să fiu însărcinată, deși nu eram încă foarte sigură de asta.

Așadar m-am înapoiat la Birmingham, am născut un fiu voinic, de trei kilograme șapte sute, păstrându-mi slujba mai mult sau mai puțin tot timpul, ajutată de câteva muncitoare binevoitoare și iubitoare de la secția recipientelor din plastic. Faptul s-a petrecut acum doi ani.

Hî, Hî, Hî, Hî, Hî, în tot acest timp.

Da, copilul are doi ani și se numește Ishmael, ce zici de *asta*?

Nu! Nu vreau nimic de la tine. Nimic. Dacă vrei să vezi băiatul, perfect. Dacă nu vrei, perfect.

Nu-mi pasă.

Pot să mă descurc singură; îți mulțumesc foarte mult.

Asta mi-a trecut de fapt prin minte. Da! E adevărat, și când îți spun că *îți mulțumesc foarte mult,* vorbesc serios. Nu am nevoie de nimeni. Nu! Eu nu! Plec din Birmingham săptămâna viitoare și-mi voi petrece vara la o mătușă binevoitoare din Scoția, unde voi preda limba greacă unor idioți prost îndrumați care și-ar putea întrebuința timpul mai bine, învățând cu folos italiana, franceza și spaniola, limbi pe care, vai, nu sunt calificată să le predau nimănui, mulțumită de o mie de ori tot ție. Nu! Nu te învinovățesc pe tine, să mă ia naiba dacă te mint!

Am auzit ieri de la un vechi coleg de facultate că spui peste tot că autorii Clasici sunt doar o înșelătorie învechită, că toată învățătura contemporană despre ei e o mare înșelăciune și că nimeni nu înțelege ce este cu ei. În afară de tine, bineînțeles.

Felicitări. Da! Felicitări! Nu mă mir că ți-ai pierdut glasul – așa îmi spune o păsărică? – și nu poți scoate un sunet!

Ți-am spus, ești absurd.

Cu toată ura. Foarte serios.

CONSTANCE

Stimate domnule doctor X.,

Pot foarte ușor să răspund la întrebarea dumneavoastră. Da! Charles Watkins a venit să mă vadă la mijlocul lunii august, vara trecută. Era seara târziu. Cred că într-o miercuri, dar mă tem că nu-mi amintesc exact.

A dumneavoastră, ROSEMARY BAINES

Stimate domnule doctor Y.,

După ce am expediat scrisoarea, de fapt cele două scrisori, mi-am amintit un lucru despre Charles, pe care probabil că ar trebui să-l cunoașteți.

Se referă la război. Desigur, pentru mine e ceva din vremurile vechi, dar aproape din momentul când am început să-l cunosc mai îndeaproape pe Charles, m-am gândit că războiul nu i-a făcut deloc bine. Am întâlnit o dată un prieten al lui Charles (eram cu Charles) care mi-a spus că Charles i-a spus că el – adică Charles – a hotărât la începutul războiului că nu va supraviețui. A fost în mare primejdie. Prietenii lui, adică oamenii alături de care a luptat, au fost toți omorâți în preajma lui în două rânduri. El a fost singurul care a rămas în viață dintr-un grup întreg. O dată în Africa de Nord și a doua oară în Italia. Când a ajuns la sfârșitul războiului, nu-i venea să creadă că a scăpat cu viață. A trebuit să se convingă să creadă că va trăi mai departe, a spus acel prieten, care se numește Miles Bovey. Vă atașez adresa lui, fiindcă ar fi mai bine să-l întrebați pe el. Mi-a relatat că Charles a trecut printr-o lungă perioadă de timp, la sfârșitul războiului, când nu mai voia să trăiască. Pe vremea aceea bea. Așa mi-a spus Miles, dar eu una nu l-am văzut niciodată bând peste măsură. Ulterior Charles s-a înapoiat la universitate. El mi-a spus o dată ceva ce mi-a rămas în minte. Mi-a spus că niciodată de la război încoace nu a putut să creadă că oamenii găseau cu adevărat importante lucrurile pe care afirmau că le găsesc importante. A susținut că trebuise să învețe „să joace jocuri mărunte” și mi-a spus că Miles Bovey era „singurul om care l-a înțeles vreodată cu adevărat”. L-am întrebat ce fel de Jocuri mărunte" și mi-a răspuns: „Toată fierberea asta blestemată". Nu mai e nevoie să adaug că l-am întrebat: „Și dragostea intră în aceeași categorie?". Nu-mi aduc aminte ce mi-a răspuns.

Cu stimă, CONSTANCE MAYNE

Stimate domnule doctor Y.,

Vă mulțumesc pentru amabila și lămuritoarea dumneavoastră scrisoare. Nu am reușit să înțeleg prea mult din scrisoarea domnului doctor X.

Da, presupun că s-ar putea spune că Charles Watkins nu a fost „în apele lui" în seara aceea, dar trebuie să vă amintiți că ceea ce știam eu despre dânsul la acea dată se limita la faptul că îl auzisem ținând o prelegere și mai auzisem câteva observații despre el făcute de câțiva prieteni comuni.

Nu pot să spun dacă acea prelegere a însemnat ceva deosebit pentru el. A fost însă, fără îndoială, importantă pentru mine. I-am scris o lungă scrisoare spunându-i cât a fost de importantă și de ce. Poate scriind scrisoarea am făcut o greșeală, dar, dacă stau să mă gândesc bine, nu-mi pare rău. Uneori trebuie să ne asumăm riscul de a pune în încurcătură lumea cerând mai mult de la oameni decât vor să dea – sau pot. Scrisoarea mea a însemnat o solicitare. Desigur că știam asta. Dumneavoastră ați putea întreba: ce i-am scris în acea scrisoare? Dar să răspund ar însemna să scriu aceeași scrisoare încă o dată. Este de ajuns să vă comunic că l-am auzit vorbind la o conferință și că lucrurile pe care le-a afirmat m-au făcut să gândesc într-un fel nou. Sau să trăiesc într-un fel nou. Desigur, nu într-un fel exterior impresionant. Nu mi-a răspuns la scrisoare. M-am gândit o dată sau de două ori să-i scriu din nou în caz că prima scrisoare nu i-a parvenit. Dar nu aveam niciun motiv să presupun că nu o primise. Am ajuns la concluzia că scrisoarea mea fusese lipsită de tact sau poate inoportună și că, prin urmare, nu pot primi niciun răspuns din partea lui.

Stăteam în seara aceea într-un mic restaurant grecesc din Gower Street, unde mă duc adesea. Frederick Larson, arheologul, era și el

cu mine. Deodată Charles a intrat și s-a așezat la masa noastră spunând: „Mi-am închipuit că vă găsesc aici".

Faptul nu era chiar așa de ciudat cum pare. În primul rând, știa unde locuiesc fiindcă *primise* scrisoarea și fusese la locuința mea să vadă dacă sunt acasă. Când a constatat că nu eram, a pornit pe străzile din apropiere să vadă dacă nu eram cumva în vreo cârciumă sau restaurant, după cum era și cazul.

Sosirea lui în modul acela neobișnuit se potrivea însă cu ciudățenia generală a comportării sale. La început, Frederick și cu mine am crezut că e beat. Apoi că s-ar putea să fi fumat marijuana, sau mai rău: Frederick l-a îndemnat să mănânce ceva; atunci am constatat că hainele lui aveau acel aspect învechit și soios, foarte neconvingător, pe care îl capătă hainele când e evident că de obicei sunt păstrate curate. Deoarece el nu e omul pe care te aștepți să-l vezi îmbrăcat în hainele în care a dormit, faptul acesta m-a împiedicat să văd de la început că tot ce purta părea murdar și că avea urme de murdărie pe mâini. Degaja în același timp și un miros persistent, învechit.

La început a refuzat de mai multe ori să mănânce, sau mai curând părea să nu fi auzit când i s-a oferit de mâncare. Apoi a început să ciugulească din niște chifle care erau pe masă și atunci Frederick pur și simplu i-a comandat ceva fără să-l mai întrebe; când i s-a adus mâncarea, am văzut că era foarte flămând. Vorbea tot timpul într-un mod dezlânat. Nici nu știu despre ce. Ce spunea avea totuși înțeles. Pălăvrăgea ca și cum amândoi eram prieteni foarte vechi de-ai lui și puteam să-i înțelegem toate aluziile la diferite persoane și locuri. Ceea ce făcea totul mai puțin extraordinar era că amândoi ne simțeam prieteni cu el de când lumea, deoarece vorbiserăm despre dânsul foarte mult. Se referea la anumite călătorii pe care se gândea să le facă și chiar părea să

creadă că vom merge împreună cu el. Desigur, atunci ne-am dat seama că nu era „în apele lui" – cum se spune.

Când s-a terminat masa, l-am invitat acasă la mine. Am mers toți trei pe jos. Nu erau decât vreo două sute de metri până acolo. În apartamentul meu a rămas în picioare tot timpul. Era neliniștit și se plimba prin cameră, uitându-se foarte atent la toate obiectele, examinând suprafața pereților și așa mai departe. Dar aveam impresia că uita sau pierdea interesul pentru obiectul pe care îl cercetase foarte atent imediat ce îl lăsa din mână. Această situație a durat cam două sau trei ore. Vorbea despre eliberarea sa din capcană, ieșirea din închisoarea în care se afla, evadare, lucruri de felul ăsta. Și nu ni se păreau atât de ciudate, după cum ați crede poate că ar fi trebuit să ne pară, deoarece gândurile noastre urmau linii asemănătoare – sau păreau să fie la fel, dar sunt sigură că ați constatat deseori că cineva poate vorbi ceasuri întregi, chiar zile întregi, chiar o viață întreagă, cu un prieten și să descopere că vorbele pe care și le-au adresat reprezintă lucruri foarte diferite.

Nu am nicio posibilitate de a aprecia cât de adevărate i se păreau lui Charles în seara aceea închisorile, plasele, cuștile, capcanele despre care vorbea. Dacă poți să denumești un șir de cuvinte atât de lipsite de legătură între ele și folosite la întâmplare drept „vorbire".

Eu și Frederick Larson avem sensuri foarte precise pentru asemenea cuvinte. Dar Charles? N-am idee. La un moment dat, când ieșise din cameră (observase brusc că mâinile îi erau murdare și s-a dus să și le spele), am discutat cu Frederick dacă era cazul să chemăm un doctor sau nu, și am decis că nu.

Nu ni s-a părut incapabil să-și dea seama ce se întâmplă cu el. Poate că am greșit – la urma urmei aveam dovada hainelor sale soioase și a nevoii sale evidente de hrană, ca și a stării de tensiune și epuizare generală. Dar eu, una, nu cred că starea de criză a unor

oameni trebuie să fie oprită sau înlăturată cu medicamente sau cu somn forțat sau cu pretenția că nu ar fi o criză, iar în cazul când într-adevăr există o criză, aceasta trebuie să fie ascunsă, sau mascată, sau tratată cu neseriozitate. Sunt sigură că alte persoane, și vor fi dintre acelea pe care doctorul ar putea să le considere persoane de răspundere, ar fi chemat un doctor să vină și să-l ia pe Charles în îngrijirea lui – scuzați-mă că pun problema în felul acesta. Dar starea lui mentală – în măsura în care o puteam aprecia – nu mi s-a părut totuși diferită de a mea în anumite momente ale vieții mele pe care le-am găsit cât se poate de prețioase și stimulatoare pentru gândire. Și apoi, am vrut să-l ascult vorbind mai departe. Dacă observațiile lui erau poate împrăștiate, exista totuși o logică internă în ele, un fir conducător, care la început apărea ca repetarea unor anumite cuvinte sau idei. Uneori se părea că sunetul, și nu sensul unui cuvânt sau al unei silabe dintr-o propoziție, dădea naștere propoziției sau cuvântului următor.

Când se întâmplă așa ceva, faptul lasă impresia de superficialitate, „zăpăceală" sau demență. Dar trebuie poate să începem să ne gândim la relația dintre sunetul unui cuvânt și sensul său. Desigur, poeții fac acest lucru tot timpul. Dar doctorii? Sunetele, funcția sunetelor în vorbire… nu avem încă niciun mod de a cunoaște – nu-i așa? – cum poate un flux verbal corespunde unei realități interne, cum pot exprima sunetele o stare? Dar probabil că nu veți considera util acest fel de a gândi.

Pe la miezul nopții era clar că mersul obișnuit al vieții avea să exercite o anumită presiune asupra lui Charles. Fiindcă fără așa ceva el n-ar fi făcut niciun gest de retragere. Frederick spuse că trebuie să se ducă acasă. Hotărârea lui îi atrase atenția lui Charles că era miezul nopții. Ca urmare, au plecat împreună. A fost o plecare automată. Ar fi putut tot așa de bine să mai fi rămas. În stradă i-a

spus lui Frederick: „Ne mai vedem prin zonă”. Și a plecat. Asta e tot ce am știut despre Charles până când am primit o scrisoare din partea doctorului X. Din spitalul dumneavoastră.

Sper că această relatare oarecum imperfectă a acelei seri să poată fi de ajutor. Îmi pare rău că e atât de bolnav. Ceva din mine mă face să-l invidiez. Sunt multe lucruri în viața mea pe care aș fi foarte fericită să le uit. Mi-e permis să-l vizitez? Aș vrea să fac acest lucru dacă ar fi de folos.

Cu stimă, ROSEMARY BAINES

Stimate domnule doctor X.,

Sunt, desigur, gata să vă fiu de ajutor în orice fel cu putință.

Mă vedeam cu Charles Watkins din când în când pe vremea școlii. Eram la școli diferite. După ce a început războiul, ne-am găsit amândoi în Africa de Nord. Charles a luat parte la mai multe lupte decât mine. Eu eram la serviciul de informații în acea perioadă, deci mai puțin activ. Ne-am întâlnit din când în când, dar la un moment dat eu am plecat în Iugoslavia, iar el s-a dus în Italia. E adevărat că a avut o viață grea în război, îndeosebi în sensul că a fost repartizat în punctele cele mai dificile pe toată durata războiului: la infanterie și apoi la tancuri. Nu ne-am mai întâlnit până la sfârșitul războiului. În 1945 ne-am văzut din nou și am petrecut câteva luni împreună. Am constatat că eram amândoi foarte zdruncinați și aveam nevoie de tovărășia unei persoane care să înțeleagă acest lucru. Personal, nu cred că oamenii se pot „schimba” datorită stresului. Din experiența personală, cred că anumite trăsături caracteristice se accentuează cu timpul sau sunt scoase în evidență. În acest sens, nu l-am găsit pe Charles Watkins „schimbat" de război. Dar a fost, fără îndoială, bolnav după aceea. Aș vrea să-l văd, dacă e posibil. Cred că ar putea să vă ajute fostul său comandant. El era generalul-maior Brant-Hampstead din localitatea Little Gilstead, Devon.

Cu stimă, MILES BOVEY

Stimate domnule doctor X.,

Charles Watkins a servit sub comanda mea timp de patru ani. S-a comportat satisfăcător din toate punctele de vedere, fiind un om de răspundere foarte hotărât. A refuzat un timp să fie înaintat ofițer, deși am căutat să-l silesc să accepte gradul; era din cauza prietenilor lui de care nu voia să se despartă.

Lucru de înțeles, m-am bucurat când s-a răzgândit, spre sfârșitul războiului. Faptul s-a întâmplat în timpul campaniei din Italia. A terminat războiul, cred, cu gradul de locotenent; dar vorbim de fapte de acum douăzeci și cinci de ani. Îmi pare rău să aud că nu se simte prea bine.

Al dumneavoastră, PHILIP BRENT-HAMPSTEAD

DOCTORUL Y.: Aș vrea să încerci altceva, profesore. Aș vrea să te așezi la o masă, să te relaxezi și să încerci să scrii tot ce-ți trece prin minte. PACIENTUL: Ce anume?

DOCTORUL Y.: Orice. Orice s-ar putea să ne conducă spre o țintă.

PACIENTUL: Firul Ariadnei.

DOCTORUL Y.: Chiar așa. Să sperăm însă că nu dăm de vreun minotaur.

PACIENTUL: Dar poate minotaurul se poate dovedi a fi și el un vechi prieten.

DOCTORUL Y.: Cine știe? Vrei să încerci? O mașină de scris? Un magnetofon? Am auzit că ești un conferențiar excelent.

PACIENTUL: Câte talente am fără să știu!

Internarea pacientului expiră la sfârșitul acestei luni. Nu văd niciun motiv pentru care să nu fie transferat, așa cum s-a discutat mai înainte, la spitalul North Catchment.

DOCTOR X.

Cum pacientul este foarte docil și înțelegător, dispus să coopereze cu noi, propun ca această îmbunătățire să fie consolidată prin reținerea lui aici în condițiile actuale. Există un precedent pentru extinderea internării cu încă trei săptămâni.

DOCTOR Y.

Stimate domnule doctor X.,

Mulțumesc pentru scrisoarea dumneavoastră. Sunt foarte fericită că soțul meu se simte mult mai bine. Își aduce aminte acum de mine și de familia lui?

Cu stimă, FE LI CITY WATKINS

PACIENTUL: Da, încerc, dar nu știu despre ce să scriu. DOCTORUL Y.: Ce-ar fi să scrii despre război? PACIENTUL: Care război?

DOCTORUL Y.: Ai fost în război, în armată, în Africa de Nord și Italia. Erai sub comanda generalului-maior Brent-Hampstead. Aveai un prieten numit Miles Bovey. PACIENTUL: Miles, Milos? Milos, da, cred că… a murit. DOCTORUL Y.: Pot să te asigur că nu a murit. PACIENTUL: Toți au fost uciși, într-un fel sau altul. DOCTORUL Y.: Aș vrea să citesc despre aceste lucruri. Vrei să încerci?

Instruirea a avut loc în cortul comandantului. N-am știut la ce să mă aștept până ce nu am ajuns acolo. Mi se spusese că am fost ales pentru o misiune specială, dar nu și în ce consta misiunea. Nu aveam nici cea mai mică idee că era în Iugoslavia.

Aliații îl sprijiniseră până atunci pe Mihailovici. Circulau de câteva luni zvonuri că Mihailovici îl sprijinea pe Hitler și că Tito reprezenta adevărata opoziție căreia trebuia să-i acordăm tot ajutorul pe care îl puteam da. Se știau puține despre el, iar situația din Iugoslavia era confuză, vechile dușmănii provinciale și religioase fiind soluționate sub paravanul luptei dintre Tito și Mihailovici.

Campania pentru sprijinirea lui Tito a pornit întâi din partea Stângii. În cele din urmă Churchill s-a hotărât să intervină. A trecut peste capetele militarilor ca să dea ascultare sfatului celor de stânga, mai bine informați despre Iugoslavia. Se stabilise să intrăm în legătură cu partizanii lui Tito și să-i facem să aibă încredere în noi, aliații, în special în Anglia, convingându-i că noi nu-l vom mai sprijini pe Mihailovici sau vreo altă mișcare cu tendințe naziste. Aveam să oferim partizanilor arme, oameni și echipament militar. Dar la acea vreme nu se știa exact unde erau partizanii. Se hotărâse să fie parașutate câteva grupe formate din oameni de-ai noștri unde se credea că se află partizanii.

În cortul comandantului am fost convocați în noaptea aceea douăzeci dintre noi. Fuseserăm aleși pentru diferite calități. Dar toți vorbeam franceza sau germana sau ambele limbi. Toți știam să schiem, iar în viața civilă puteam fi declarați sportivi. Cei mai mulți nu ne cunoșteam. Ședeam alături de un om care în timpul perioadei de instrucție mi-a devenit prieten apropiat. Îl chema Miles Bovey.

În timpul lunii următoare am fost antrenați în toate felurile, întăriți fizic, instruiți în parașutism, învățați cum să folosim aparatul de radio și echipamentul respectiv și ni s-au furnizat cunoștințele necesare despre istoria țării, cu referiri speciale la conflictele regionale și religioase, cu care, desigur, aveam să ne confruntăm.

La instructajul final numărul nostru a fost redus la doisprezece. Doi oameni muriseră la exercițiile de sărituri cu parașuta. Un altul se țicnise și era în mâinile psihiatrilor. Au existat și alte accidente, destul de banale, o gleznă scrântită, un umăr dislocat, dar suficiente pentru a face pe cineva inapt pentru parașutism și solicitările grele ce urmau după aceea.

Miles Bovey și cu mine trebuia să fim împreună. Trebuia să fim parașutați în munții Bosniei, spre a-i contacta acolo pe partizani.

1. *Gest nobil* (fr.) – roman de P.C. Wren, publicat în 1924 și ecranizat în repetate rânduri.

Aduc aminte ca această idee să fi fost formulată vreodată nici măcar în mod indirect cât timp am luptat în război. Eu unul nu aș fi aprobat tortura niciodată și dacă aș fi auzit că o folosea cineva, m-aș fi revoltat. Și totuși tortura a fost și este ridicată la înaltul său nivel de rafinament oriunde a ajuns sau s-ar putea să ajungă războiul. Ne aflam în situația unor țărani într-o societate tehnologică. Credeam încă în puterea eroismului de a înfrunta situații oricât de imposibile. Știu că există într-adevăr oameni care rezistă la tortura aplicată în condiții imposibil de îndurat, iar înspăimântătoarele modalități de constrângere au făcut să crească mila pentru cei ce le îndură: fiecare soldat care ar putea să fie torturat știe prea bine că dacă nu poate rezista, dacă cedează torturii, nu înseamnă că este laș sau mișel și că nimeni nicăieri nu-l va socoti astfel. Asta înseamnă progres.

Îmi amintesc foarte limpede închipuirile mele din timpul acelor câteva zile de așteptare: fantasmagoriile care sunt modul cel mai folositor de pregătire pentru situațiile grele sau pericolele apropiate. Fantasmagoriile – sau planurile mele – ar fi putut fi produsul unor povești de aventuri pentru băieți sau ale bine-cunoscutului *Beau Geste*1. Ticăloșia, scârboșenia celulei infecte, cumplitul chin psihologic al torturii moderne m-ar fi luat complet pe nepregătite dacă aș fi avut ghinionul să fiu prins.

Miles Bovey și cu mine am fost parașutați pe o noapte întunecoasă și foarte rece într-un întuneric absolut.

Instructajul final urmărea să ne învețe cum să supraviețuim dacă nu luam imediat legătura cu aceștia. De asemenea, să ne dea instrucțiuni cum să ne comportăm în cazul când aveam să fim prinși de germani sau de grupuri locale de turnători în slujba germanilor. Fiecare dintre noi a primit câteva capsule cu otravă care trebuiau

luate în caz de nevoie extremă. Implicit, la ultima noastră ședință de instructaj apărea ideea că trebuia să rezistăm torturii, dacă eram prinși, să nu ne dăm bătuți. Ideea că o ființă omenească nu poate rezista torturii și metodelor psihologice – și prin urmare să nu i se ceară acest lucru – încă nu fusese general acceptată. Nu-mi

Am fi putut cădea într-un pustiu sau în mare – sau să fim aruncați în neantul spațiului cosmic – în loc de munții unde știam că erau sate și care erau plini de trupe care luptau, partizanii și adversarii lor, cetnicii.

Bovey a sărit primul. Mi-a făcut un semn ușor cu capul zâmbindu-mi în momentul saltului. Acesta a fost ultimul contact omenesc pe care l-a avut. N-am zărit albul parașutei lui sub mine, pe când cădeam în întuneric. Slaba licărire a avionului s-a pierdut în bezna de deasupra capului meu, în timp ce cădeam legănându-mă în jos, și tot mai jos, până când ceva negru apăru urcând și legănându-se spre mine – aproape m-am lovit de coroana unui pin înalt și am căzut grămadă printre colțuri ascuțite de stâncă. M-am lovit puțin la un picior. Era ora patru dimineața și nu se luminase. Cerul era înnorat; comandamentul așteptase anume o noapte cu nori. N-am îndrăznit să-l strig pe Miles. Am înghesuit parașuta în spatele unei stânci, unde albul ei avea să rămână ascuns, și m-am așezat pe ea. Era cât se poate de rece. Am stat acolo până ce s-a făcut lumină, infiltrându-se printre brazii înalți. Eram pe coasta unui munte. Era încă întuneric sub copaci când cerul de deasupra apăru inundat de lumina trandafirie a zorilor. Am văzut o licărire albă sus în aer, cam la vreo sută de metri depărtare de mine, și am rămas nemișcat până ce m-am încredințat că era parașuta lui Miles. Dar ar fi putut fi tot atât de bine și un strat de zăpadă pe ramura unui copac.

Parașuta atârna de o ramură înaltă, clătinându-se și fluturând în

vântul zorilor de zi. Am ieșit de după stânca unde eram cu multă precauție și l-am găsit pe Miles mort, la câțiva pași de copacul de care atârna parașuta lui. Nu fusese împușcat, cum am crezut la început, din cauza petei de sânge închegat care i se vedea pe frunte. Se prăbușise rupând crengile unui pin înalt. Parașuta i se agățase de copac. Rămăsese spânzurat acolo ca o muscă într-o pânză de păianjen. Încercând să se desprindă din parașută, căzuse și se lovise cu capul de o stâncă. Căderea nu fusese de la mai mult de zece metri și de jur-împrejurul stâncii de care se lovise terenul din pădure era moale din cauza frunzelor uscate și mucegăite și presărat cu ramuri de pin. Faptul acela trebuia să se fi întâmplat numai cu câteva minute înainte de aterizarea mea. El fusese tot atât de nenorocos pe cât fusesem și eu. Parașuta reflecta lumina, strălucind ca un far care putea fi văzut de la o depărtare de mai mulți kilometri. Trebuia să mă cațăr în copac și să o dau jos. Trunchiul se ridica drept în sus, fără nicio ramură, pe o lungime de aproximativ trei metri, având în schimb destul de multe cioturi care ieșeau în afară. M-am cățărat pe trunchi apucându-mă cu brațele și picioarele, încercând să evit cioturile ascuțite și străduindu-mă să privesc în toate părțile de unde ar fi putut veni careva să cerceteze ce era cu pata albă lucitoare. Am ajuns până la nivelul primei ramuri când am auzit un zgomot care ar fi putut fi ruperea unei crengi sau pocnetul cocoșului unei puști, și am rămas câteva clipe nemișcat și nehotărât înainte de a-mi da seama că nimic nu putea fi mai *

primejdios pentru mine decât existența acelei grămezi de pânză albă în continuă mișcare. M-am cățărat, prin urmare, pe trunchiul copacului cât de repede am putut și, culcându-mă cu fața în jos pe creanga care se întindea în afară și de care era agățată parașuta, am căutat să mă târăsc până la ea. De-abia apucasem pânza de mătase

și trăgeam de ea pentru a o elibera din rămurelele de care se prinsese, când am văzut urcând pe versantul muntelui, cinci soldați cu armele îndreptate spre mine. Nu aveam cum să-mi dau seama dacă erau partizani sau cetnici. M-am așezat atunci pe creangă ca un băiat prins furând mere și am continuat să scutur și să smucesc parașuta, pentru a o desprinde de unde era agățată. Am observat că al doilea soldat era o fată. Era cea mai frumoasă fată pe care o văzusem vreodată. Părul negru îi era împletit în două cozi groase care îi atârnau pe spate ieșind de sub un chipiu milităresc, avea doi ochi negri, orientali și o față ca a Afroditei.

Am văzut Steaua Roșie pe pieptul soldaților și le-am spus:

— Sunt soldat britanic.

Conducătorul grupului le spuse ceva celorlalți și aceștia își coborâră armele. Apoi îmi răspunse în limba franceză:

— Vă așteptam.

— Stați să dau parașuta asta jos.

Abia am spus aceste cuvinte și parașuta se desprinse, prăbușindu-se grămadă la pământ.

Soarele răsărise. Pădurea era inundată de o lumină roșie-aurie. Păsărelele cântau. Cei cinci de sub copac se uitau atenți în sus, la mine. Le-am spus:

— Prietenul meu însă a murit. I

Nu-l observaseră pe Miles, atenția fâindu-le concentrată asupra mea.

Fata se duse drept la el să se asigure că era mort. Era studentă la medicină și îndeplinea funcția de doctor pe lângă grupul de partizani. O chema Konstantina și m-am îndrăgostit de ea la prima vedere, după cum s-a îndrăgostit și ea de mine.

În timpul cât m-am lăsat să lunec jos din copac, ea termină examinarea lui Miles, așa că acum îmi cercetă mâinile pentru a-mi

pansa zgârieturile pe care mi le făcuse trunchiul aspru, și apoi piciorul care mă durea foarte rău din cauza izbiturii suferite când aterizasem, însoțitorii ei începură să sape un mormânt în pădure. Astfel, primul moment al întâlnirii mele cu partizanii, cu dragostea mea, Konstantina, a fost o înmormântare. Oamenii scobeau pământul moale și plin de frunze cu mâinile, cu cuțitele de la brâu, cu gamelele. Mai înainte de a-l așeza pe Miles în groapă, i-am luat îmbrăcămintea, foarte de preț pentru acești soldați prost echipați și care abia dacă aveau ce mânca, și totodată capsulele cu otravă din centură, unde știam că le ținea ascunse.

Grupul nostru de șase îl lăsă așadar acolo; coborârăm într-o vale unde râul fusese umflat de zăpada care se topise, traversarăm apa și urcarăm apoi pe un vârf de munte încă acoperit cu un strat gros de nea, unde domnea o atmosferă de iarnă, deși soarele de primăvară se simțea destul de fierbinte pentru a ne face să ne împăturim mantalele și să le ducem în spate împreună cu rucsacurile. Mai jos, imediat sub linia zăpezii, se găseau niște peșteri în care era instalat cartierul general temporar al unității de partizani. Aceștia nu rămâneau nicăieri mai mult de câteva nopți.

În alte țări ocupate de naziști, existau locuitori care luptau contra lor și locuitori care colaborau cu ei datorită unei simpatii sau credinței că naziștii trebuie să învingă. În unele țări această situație era foarte simplă. Oamenii care locuiau într-un oraș sau sat știau cine era nazist și cine nu era. Țările nordice păreau mai categorice decât cele din sud, de pildă Norvegia sau Olanda. Puteau veni, de exemplu, știri din Olanda ocupată că naziștii au spânzurat sau împușcat sau întemnițat doisprezece membri ai Rezistenței. Că unii membri ai Rezistenței au comis cutare sau cutare acte de sabotaj. Dar în Iugoslavia situația stătea complet invers. Știrile nu erau de tipul: germanii au intrat în cutare și cutare sat și au împușcat

douăzeci de membri ai Rezistenței iugoslave, ci: „Colaboratorii croați ai naziștilor au intrat în cutare sat sârbesc și i-au ucis pe toți locuitorii" sau: „Trupele musulmane au masacrat toată populația din satul…" sau: „Partizanii, intrând în cutare sat după lupte grele, au găsit toți locuitorii uciși de… fasciștii croați"… și tot așa, cu catolici, musulmani, muntenegreni, herțegovineni, croați, sârbi și așa mai departe și așa mai departe.

Când am ieșit din pădurea deasă și m-am găsit în spațiul înconjurat de stânci din afara unei peșteri, am văzut vreo zece soldați, toți urmărind apropierea noastră din locul unde stăteau lăsați pe vine și mâncând ce obișnuiau dimineața: pâine și ceva mezeluri. Erau toți tineri și printre ei se aflau și fete. Li s-a explicat prezența mea în câteva cuvinte. Mi s-a dat și mie o bucată de pâine de calitate proastă. O gamelă cu apă trecea pe la fiecare. Pentru mine a fost un moment extrem de emoționant.

Eram împreună cu renumiții partizani despre ale căror fapte vorbea lumea pretutindeni. Eroismul lor avea simplitatea altor vremuri, o franchețe categorică asemenea aceleia a eroilor din fața Troiei. Tinerii aceștia erau asemenea oameni. Când mi-am găsit timp să privesc împrejur și să mă uit atent la puștile și la echipamentul lor, mi-am dat seama că lupta lor trebuie să fie foarte simplă și dură. Dacă purtau uniforme, acestea fuseseră luate de la dușmanii omorâți, așa incit bocancii, chipiele, vestoanele, centurile erau de toate tipurile. Unii nu aveau niciun fel de uniformă și purtau orice le putea servi ca protecție împotriva intemperiilor în acești munți sălbatici: încălțăminte țărănească, căciulițe studențești tricotate. Steaua Roșie de pe chipiele sau piepturile lor constituia legătura dintre ei.

Grupul acesta de tineri militari era format din sârbi, croați, muntenegreni, catolici și musulmani. Nicăieri altundeva decât în

acești munți, printre acești soldați, acești tovarăși, nu era posibil ca doi oameni să se întâlnească, să se prindă de mâini, să-și spună pe nume: Mira, Milos, Konstantin, Slobo, Vido, Edvard, Vera, Mitra, Aleksa… și să adopte Steaua Roșie ca legătură între ei, uitând de restul lumii.

În acest moment, reconstituind clipa, când am ieșit din pădure împreună cu grupul de partizani și m-am așezat pe pământ cu cei ce mâncau pâine țărănească și beau apă rece de munte, mă gândesc cel mai mult la un lucru pe care l-am luat atunci ca de la sine înțeles – extrema lor tinerețe. Niciunul nu avea mai mult de douăzeci și cinci de ani. Și nici eu. Printre ei, și printre aceia pe care i-am întâlnit în munți în următoarele câteva săptămâni, erau bărbați și femei care după război au devenit conducătorii noii Iugoslavii, o națiune pentru care au luptat și care a fost creată de oameni foarte tineri.

Cred că cineva care a luptat alături de acești tineri – care acum stă, desigur, pe un podium într-o sală mare, conferențiind sau ținând o lecție, trebuie adeseori, la un sfert de secol după aceea, să privească fețele studenților care se răzvrătesc acum: au chipuri posomorâte, dezaprobă totul, apar nedisciplinați și resping ceea ce le oferă societatea; omul acesta, probabil un profesor având o răspundere, un anumit loc în societate, privește chipurile din fața lui și-și imaginează cum niște tineri, exact ca și cei la care se uită acum, „copii" pentru cei mai în vârstă decât ei, au luptat împotriva celei mai afurisite și înspăimântătoare armate din istorie, armata lui Hitler, au luptat fără arme, fără haine groase, adeseori fără hrană, întotdeauna copleșiți numeric, au luptat și au învins. Au creat o națiune nouă. Am stat împreună cu ei timp de… aș putea spune trei luni. Numai în dragoste și în război evadăm din somnul necesității, colivia vieții obișnuite, spre o stare în care fiecare zi reprezintă o mare aventură, fiecare moment apare tăios și limpede ca un fulg de

zăpadă care trece încet, în zbor, pe lângă o stâncă neagră și lucitoare, sau ca o frunză care cade învârtindu-se prin aer la pământ, în pădure. Trei luni de viață obișnuită pot însemna doar atât cât cere o sforțare de a te întoarce de pe o parte pe cealaltă într-un somn incomod și deosebit de greu. Timpul petrecut în munți, cu ceata de tineri soldați, îl păstrez în memorie sub forma aducerii aminte a tuturor clipelor trăite acolo. Amintirea acelui timp este asemenea privirii unui prieten ațintite cu dragoste asupra ta, făcându-te să-ți destinzi chipul într-un zâmbet datorită căldurii emanate de amândoi.

Unitatea oscila numeric între doisprezece și treizeci. Câte un bărbat sau o fată apărea adesea fără zgomot în tabără, ne strângea mâinile, ne zâmbea, își lăsa să-i lunece din spate rucsacul și pușca și devenea unul dintre ai noștri. Sau careva pleca în liniște să ducă un mesaj, sau în recunoaștere, sau să se furișeze în satul de unde era pentru a aduce alimente sau provizii. Am rămas pe coasta de munte din fața peșterii numai două zile. Trebuia să fiu condus la cartierul general al partizanilor pentru a transmite mesajele și a primi din partea lor mesaje și vești pentru Africa de Nord.

Trebuia să străbatem drumul cu mare atenție pentru că munții erau plini nu numai de cetnici, ci și de săteni, care fugiseră din casele lor spre a trăi o viață de proscriși până ce zăpezile iernii care se apropia aveau să-i silească să coboare din nou la moarte sau la sclavie sub nemți sau cetnici.

Când stăteam pe culmea unui munte și priveam în jos și în jur pe deasupra sutelor de kilometri de munți și văi și râuri și povârnișuri, vedeam cea mai sălbatică privelițte de pe pământ – nimic nu se mișca în tot acel spațiu, în afară de câte o pasăre plutind în aer; sau, foarte departe, se vedea înălțându-se fumul dintr-un sat, prea îndepărtat pentru a se putea distinge dacă fusese iscat prin jaf și

incendiere sau provenea dintr-o vatră obișnuită. Totul părea gol. Pustietate. Lumea așa cum era înainte de a o popula și a o murdări oamenii. Dar, în timp ce stăteam acolo așteptând și observând, constatam încă un lucru. Pe panta unui munte, sus, de cealaltă parte a unui râu vijelios, se ivea câte o fulgerare ca de metal care, oricât demult și încordat continuam să privim, nu se mai repeta: soarele luminase o țeavă de pușcă sau un cuțit. Copacii, la o distanță de trei kilometri, care primăvara erau colorați în galben-verzui sau albastru-cenușiu, erau acum învăluiți într-o negură care îi făcea de nerecunoscut, și printre ei apărea cumva un pom cu frunze întârziate ca un văl verde acoperindu-i atât de delicat crengile incit părea cenușiu? Sau era fumul unui foc al partizanilor? Binoclul aducea foarte aproape de ochi coasta muntelui de dincolo de râu, iar negura se dovedea într-adevăr fum; nu era frunzișul proaspăt, ci niște oameni sub copaci, care făcuseră focul și purtau îmbrăcăminte cenușie, o scenă greu de observat cu ochiul liber; era totodată imposibil de spus dacă erau săteni, cetnici sau partizani. Noaptea, ascunzând focul la care găteam ceva de mâncare, în spatele unei movilițe sau a unei stive de crengi tăiate, ajutând ca flăcările să fie clare și strălucitoare pentru a nu face fum și a împiedica astfel vederea acestuia de către vreun dușman de pe vreo pantă apropiată, când zăream o licărire roșie, care dispărea de îndată în întunericul de pe muntele opus, știam că la un kilometru sau doi de noi lumina unui alt foc se strecurase în spatele unei movilițe de pământ făcută de niște oameni, al unui tufiș sau a unei grămezi de crengi, și apoi a fost capturată și ascunsă din nou – dar de cine, prieteni sau dușmani? Atunci, câte unul dintre noi, cu un zâmbet și o ușoară mișcare din cap, cu dăruirea hotărâtă a celor foarte tineri, a căror datorie le interzice să fie superficiali, pornea printre copaci pe furiș din cercul luminii focului și reapărea o oră sau cinci mai târziu

spunând: „Niște oameni din sat”. Sau: „Fasciști”. Sau, împreună cu el (sau ea), apărea dintre copaci un grup de soldați purtând Steaua Roșie, strângându-ne mâinile în semn de făgăduială a vieții pe care o vom trăi cu toții după război, când aveau să nu mai fie lupte.

Acești munți nesfârșiți prin care umblam ca primii oameni de pe Pământ, descoperind bogății în fiecare luminiș al pădurii, flori, fructe, stoluri de porumbei, căprioare, râuri repezi, bogate în pește – acești munți găzduiau o sută, ba nu, o mie de grupuri de oameni, toți umblând fără zgomot pe sub copaci, cu privirea permanent încordată în căutarea dușmanilor, oameni care dormeau cu mâna pe armă și care își dădea seama cu ușurință când întâlneau un prieten datorită unei recunoașteri spontane a camaraderiei și eroismului optimist comun, cât și datorită Stelei Roșii.

Când s-a terminat războiul, mâinile noastre loiale, zâmbetele noastre, dăruirea noastră au făgăduit că pământul acesta, atât de bogat și de frumos, avea să înflorească, transformându-se într-o armonie plină de dragoste care să fie atât o amintire dintr-un trecut, cât și un vis de viitor. Era ca și cum fiecare dintre noi ar fi trăit astfel – cândva, altădată, într-o țară ca aceasta, cu un aer înviorător și plăcut mirositor și copaci uriași neatinși de mâna omului – printre oameni coborând din viță regală, cărora le erau străine vătămarea cuiva sau ura. Eram toți legați unii de alții de o altă vreme de demult, de o altă atmosferă. Tot ce era meschin și mârșav era proscris pentru noi. Nu aveam să ne amintim decât de stări de înălțare sufletească.

Dacă spun toate acestea și îmi las dragostea pe un plan secundar este pentru că era o dragoste care înflorea datorită timpului și locului în care ne aflam. Desigur, nu vreau să spun că dacă aș fi întâlnit-o pe Konstantina într-o situație obișnuită, pe timp de pace, nu ne-am fi recunoscut. Dar dragostea noastră în săptămânile acelea

era doar un aspect al minunatei și nobilei camaraderii a grupului, ai cărui indivizi nu însemnau nimic, fiindcă individul nu putea însemna ceva decât în măsura în care el constituia un angajament pentru viitor – grup căruia indivizii i se alăturau sau îl părăseau, și-i erau întotdeauna fideli, fiind, datorită aceleiași firi nobile și minunate, străini urâciunii, deosebirii de rasă sau regiune sau unei religiozități dușmănoase. Dragostea noastră se petrecea în cadrul grupului, era o floare a acestuia, cu toate că unii tovarăși nu erau de acord cu ea, socotind și spunând că un război ca acela în care ne găseam nu era un loc potrivit pentru asemenea sentimente. Aceste observații critice se făceau însă în cadrul atmosferei de tovărășie, cu toată sinceritatea și fără dușmănie sau intenția de a jigni. Nu exista nimic ce nu ne-am fi putut spune unul altuia. Nu exista niciun fel de observație critică pe care să nu o putem face și care, după ce chibzuiam asupra ei și ne conformam sau ne opuneam, să nu ducă la un rezultat conștient, reprezentând – după cum admitea fiecare dintre noi – cea mai mare contribuție a noastră la acest război, un război nu numai împotriva a ceea ce era rău în propria noastră națiune (în timpul cât am fost cu ei simțeam ca ei, simțeam ca un iugoslav): colaboratorii nemților, cetnicii, bogații egoiști, ci și împotriva a tot ce este rău în lume. În acei munți înalți noi am luptat împotriva Răului și eram siguri că vom învinge, deoarece stelele în mersul lor erau de partea noastră, cei a căror victorie avea să fie obținută în cele din urmă, când cei săraci, smeriți și umili vor moșteni pământul, iar leul se va culca alături de miel și în lume va domni o armonie plină de dragoste. Am simțit toate acestea deoarece era ca și cum ni le aminteam dintr-un trecut comun. Și, totodată, oare nu trăiam în felul acesta acum, iubindu-ne unii pe alții și lumea toată? Cu armele în mâini, grenade în buzunare, explozibil în rucsacuri, furișându-ne fără zgomot, ca hoții, printre

copacii înalți ai acestor păduri magnifice, știam că suntem chezășia viitorului și cu desăvârșire lipsiți de importanță noi înșine, deoarece ca indivizi nu prezentam nicio însemnătate; și pe lângă aceasta eram ca și morți. Foarte mulți dintre bărbații și femeile printre care am trăit și alături de care am luptat în timpul acelor luni au fost uciși; majoritatea știau și ei că vor fi uciși. Asta nu a contat. Sângele vărsat nu putea fi irosit în zadar, deoarece în cele din urmă se născuse în om dragostea, comunismul și Steaua sa Roșie a speranței strălucea puternic pentru sărăcimea muncitoare, pentru toți cei ce suferă pretutindeni – ca să fie văzută și urmată. În cadrul Iubirii universale, fata partizană și cu mine ne-am iubit. Aproape că nici n-am putut vorbi despre dragostea noastră; eram rareori singuri, eram soldați, gândeam ca soldații. Când ne găseam singuri împreună nu era fiindcă așa aranjaserăm. Din întâmplare, ca membri grupului nostru, am fost trimiși uneori în căutare de hrană în vreun sat părăsit sau eram desemnați împreună de gardă. Dar *ne aflam* la datorie și prin urmare aveam răspunderi. Nu-mi amintesc când am sărutat-o întâia oară, dar îmi amintesc glumele pe care le făceam că ne trebuise atât de mult timp până să ajungem să ne sărutăm. Am făcut dragoste o singură dată, cu frenezia tristeții, după ce mi s-a spus că în răstimp de o săptămână aveam să-mi termin misiunea; terminam deci și cu Iugoslavia – și cu Konstantina.

Asta s-a întâmplat după ce am fost dus la cartierul general al lui Tito, unde transmisesem și primisem informațiile prevăzute – îndeplinisem misiunea pentru care venisem. S-a pus atunci problema cum să mă întorc în Africa de Nord. Nu se putea pe calea aerului. Era destul de periculos să se parașuteze oameni, așa că, în condițiile de atunci, să aterizeze avioanele era imposibil. A trebuit să-mi croiesc cu greu drum până pe coasta Mării Adriatice, de unde am fost dus într-o mică barcă de un pescar până la o insulă unde m-

am întâlnit cu alții ca mine care fuseseră în misiune în Grecia și Iugoslavia. Cum am ajuns apoi de acolo în Africa de Nord este o altă poveste.

Săptămânile care au trecut până ce am intrat în legătură cu călăuza care urma să mă ducă la malul mării au fost pline de lupte primejdioase. Grupul nostru a aruncat în aer o linie ferată, a distrus două poduri și a dat două bătălii sângeroase cu două grupe de cetnici, mult mai mari decât a noastră. După aceste bătălii ajunseserăm slăbiți și împuținați. Unii dintre noi erau răniți. Vido, comandantul, murise, și Milos, care era un vechi coleg de școală al Konstantinei, deveni conducătorul grupei. Ea a ajuns locotenentul său și era și mai ocupată decât fusese până atunci, deoarece erau mai multe de făcut acum și mai puțini oameni. Totuși veneau mereu noi partizani. Îmi aduc aminte că într-o seară eram pe panta unui munte, deasupra unui sat ocupat de trupele germane. Era un sat unde Milos avea prieteni – sau mai bine zis avusese. Vorbea despre cum s-ar putea furișa, deghizat, jos în sat, însoțit de una dintre fete. Se punea problema cum să facă rost de haine țărănești și de o basma. Vera, una dintre fete, avusese așa ceva, dar pierduse bocceaua cu îmbrăcăminte într-una din luptele recente. Pe când stăteam laolaltă în seara aceea vorbind în șoaptă, înghesuiți unul în altul, foarte flămânzi și înfrigurați, căci nu îndrăzneam să aprindem focul, am văzut doi oameni ieșind din tufișuri și venind spre noi. Am îndreptat repede armele spre ei, dar Milos strigă: *Nu* – tocmai la timp. Doi băieți veniră în fugă spre noi, prin iarba luminișului, zâmbind. Milos îi îmbrățișă. Erau din sat, auziseră de prezența noastră în apropiere, în munți, și veniseră să se alăture grupei noastre. Erau frați, unul de șaisprezece, celălalt de șaptesprezece ani. Niciunul din ei nu mai ținuse o pușcă în mână până atunci. Aduseseră două revolvere vechi, din războiul din 1914. Și ceva

pâine și cârnați – care s-au bucurat de o primire mult mai bună decât revolverele. În noaptea aceea am început să-i instruim în arta luptelor de partizani și în două săptămâni cei doi băieți deveniseră tot atât de pricepuți și de inventivi ca oricare dintre noi. Dacă amintirile din război sunt înspăimântător de prețioase, motivul principal este că pe timp de război învățăm lucruri care par noi, deși ele n-ar trebui să fie date uitării în timp de pace. Anume că, așa cum spune zicala: „Orice bucătar poate învăța să conducă Statul": pe timp de război fiecare mic funcționar, fiecare gospodină care stă numai acasă învață de ce e în stare cu adevărat. Pe timp de pace acești doi școlari ar fi devenit ce i-ar fi lăsat să devină viața meschină a unui sat. În Anglia băieții de vârsta lor sau, cu siguranță, băieții care aparțin clasei de mijloc sunt copii răsfățați. În război, în grupul nostru de partizani, ei erau copoi, țintași de mâna întâi, spioni străluciți, hoți în stare să meargă douăzeci și patru de ore în șir rămânând tot vioi și vigilenți, capabili să găsească fructe de pădure, ciuperci, rădăcini comestibile, să urmărească nevăzuți o căprioară sau un fazan și să-i vâneze fără zgomot și fără să irosească muniția prețioasă. Ce s-ar putea să aibă ei de înfruntat în viața lor de după război – ei și milioanele ca ei din țările unde au acționat gherilele, partizanii și mișcările de rezistență – pentru a se putea asemăna cu ceea ce au avut ei de înfruntat în timpul războiului? Adică, în afară de cazul în care ar fi condamnați la închisoare și ar învăța astfel un alt tip de suferință ingenios inventat. În mai puțin de o lună, cât am fost împreună cu cei doi băieți, am învățat încă o dată ceea ce înțelesesem deja din prima zi a întâlnirii mele cu partizanii – că orice ființă omenească, oriunde ar fi, va putea dovedi că posedă o sută de talente nebănuite numai dacă i se dă ocazia să le folosească. Amândoi acești băieți au supraviețuit războiului. Amândoi ocupă acum funcții înalte în conducerea țării lor. Și-au

făcut pregătirea pentru viață în mijlocul gherilelor și al munților și pădurilor.

Băieții nu au fost singurii care au venit în taină din sate. Prin aceste recrutări, grupul nostru a crescut din nou până la aproape treizeci, părând să întinerească tot mai mult. „Bătrânii" făceau glume pe seama „copiilor". Milos era „bătrânul". Avea douăzeci și patru de ani.

Deși era vară, duceam mereu lipsă de alimente, iar rezervele noastre de medicamente erau reduse. Konstantina nu mai avea decât câteva bandaje și puțină alifie. S-a hotărât, prin urmare, să meargă împreună cu mine într-un sat unde locuia o mătușă de-a ei pentru a încerca să se aprovizioneze. Planul prevedea să ne furișăm până la marginea unui câmp, aflat deasupra satului, unde femeile lucrau într-un lan de porumb. Konstantina cunoștea bine satul, precum și obiceiurile oamenilor. Ea știa că sătenii țineau cu noi și-i urau pe ocupanți. Femeile aveau să-i aducă una o fustă, alta o bluză, alta o basma. Konstantina avea să se îmbrace cu ele, să se amestece printre femeile care munceau și să se întoarcă cu ele în sat la amiază, ducându-se apoi la casa mătușii sale. Acolo avea să o convingă să facă rost de ceva bandaje, dezinfectant, medicamente și hrană. Era totuși și un punct periculos în toată afacerea, pe care îl puteam prevedea, anume că în acel timp al anului femeile adeseori nu se întorceau acasă pentru a-și lua prânzul, aducându-și cu ele ceva de mâncare la câmp pentru a mânca în timp ce lucrau. În acest caz, una dintre ele putea da o fugă înapoi în sat ca s-o aducă pe mătușa Konstantinei la noi, în pădure. Dacă acest lucru avea să fie prea primejdios, dacă trupele de ocupație aveau să fie prea vigilente, atunci trebuia să rămânem la marginea lanului de deasupra satului, iar una din femei avea să ducă mătușii mesajul jos, în sat, proviziile putând fi aduse în locul unde stăteam noi.

Totul însă merse foarte simplu. Ne-am părăsit prietenii devreme, înainte de răsăritul soarelui, și am ajuns aproape de satul respectiv pe la mijlocul dimineții. Ne-am târât pe burtă până la marginea lanului. Adeseori acestea erau păzite. Dar, din câte se vedea, ne aflam în fața unei scene liniștite și plăcute. Femeile lucrau cu săpăligile printre tulpinile înalte de porumb, vorbind și râzând. Konstantina o strigă pe una dintre femei, care își ridică privirea uimită, și care dovedi apoi ce o învățase războiul – înțelese imediat situația și făcu un singur gest, „înțeleg, stai liniștită", apoi se apropie de noi lucrând cu săpăliga, în timp ce continua să pălăvrăgească cu o altă femeie aflată la o depărtare de zece metri. Când ajunse la noi, ea și Konstantina începură să vorbească pe un ton scăzut, una din lan și cealaltă din tufișurile dese de la marginea acestuia. Buzele femeii nici nu se mișcau. În iuțeala cu care vorbea și în prudența ei puteam vedea foarte bine condiția satului sub ocupația armatei. Ne-a spus că printre femeile de pe câmp era și soția unui om cunoscut ca simpatizant al germanilor. Era nevoie să ne gândim la un plan ca să scăpăm de ea. Dar norocul a fost de partea noastră. După ce stătuserăm ascunși în tufișuri nu mai mult de o oră, privind femeile pline de vioiciune care lucrau, femeia periculoasă plecă singură acasă. Le spuse celorlalte că trebuia să coacă niște pâine. După plecarea ei totul merse repede. Una dintre femei se furișă acasă aducând o boccea cu îmbrăcăminte, pe care o aruncă în tufișurile unde ne aflam ascunși noi. În câteva clipe Konstantina s-a și schimbat dintr-un soldat într-o fată. A apărut venind printre copaci, îmbrăcată într-o fustă albastră, o bluză albă și o basma albă și s-a alăturat femeilor, aplecându-se și făcând mișcările pe care le face cineva care sapă cu săpăliga. După câteva minute femeile au plecat împreună spre sat, luând-o și pe Konstantina.

Câmpul care cobora în pantă spre sat era acum complet gol. Porumbul era o masă lucioasă de un verde viu și compact. Toți copacii și tufișurile din jurul lanului aveau un frunziș bogat ca la începutul verii. Cerul era adânc și albastru. Era foarte cald. Porumbul era în faza în care atinge creșterea maximă, dar dă impresia că vigoarea sevei îl împinge încă și mai sus. Tulpinile erau foarte drepte, păreau fragile ca trestia de zahăr. Pogoanele acoperite cu plante înalte, verzui purtau în vârful tulpinilor ciucuri albi legănându-se ca valurile mării. Știuleții sforțându-se să iasă din tulpini încă nu se umpluseră de boabe, iar mătasea moale care atârna din fiecare știulete era proaspătă și nouă. Niciunul nu se uscase. Fiecare știulete avea mătasea lui roșcată și lucitoare, revărsându-se ca o limbă roșie. În dimineața aceea plouase. De pe vârfurile frunzelor răsucite și de pe mătasea roșie care se legăna, picurau stropi mari și strălucitori de ploaie. Pământul mirosea plăcut și proaspăt. Un abur înviorător se înălța de pe câmp. Întreg lanul era în culmea unei însuflețiri tinerești. O săptămână mai târziu situația avea să se schimbe și totul avea să se deterioreze; frunzele răsucite aveau să se îngălbenească, vârfurile întărindu-se și decolorându-se, iar mătasea de un roșu întunecat începând să se usuce și să se adune în smocuri. Lanul avea să arate întocmai ca un val gata să se răstoarne și să se spargă.

Jos în sat se zărea un fir de fum înălțându-se spre cerul albastru. Nu se vedea nimeni, totul era cufundat într-o tăcere absolută. Totuși satul era ocupat și știam că în urmă cu două săptămâni doisprezece oameni fuseseră executați pe ulița principală. Trimiseseră provizii partizanilor și pentru asemenea fapte se putea ca niște oameni să fie uciși, dacă încurcam lucrurile. Dar deocamdată totul mergea bine.

În curând vreo douăsprezece femei urcară din sat la câmp, fără să se grăbească. Își luară săpăligile de unde le lăsaseră. Konstantina

avea acum și ea o săpăligă și lucra alături de celelalte femei. Aș fi putut jura că muncea cu plăcere, amintindu-și de vremurile de pace și de viața din sat. Se apropie încet de marginea lanului, pentru ca deodată să lase jos săpăligă și să se rostogolească în tufiș alături de mine. Sub fustele ei înfoiate atârnau pachete cu pâine, carne, cârnați, chiar și ouă. Mătușa ei trecu pe lângă noi, prășind și ea cu săpăligă; în acel moment, un pachet mare zbură în tufișul în care eram ascunși; am întins mâna și am prins prețioasele medicamente, trăgând pachetul în jos de pe ramuri, ca și cum ar fi fost un fruct. Între timp Konstantina își scosese îmbrăcămintea de țărancă și redevenise soldat. Aruncă bocceaua cu haine înapoi în lan și, după un schimb rapid de noroc, noroc între ea și femeia care prășea la doi metri de noi, ne-am îndepărtat repede. Expediția reușise. Sătenii nu au avut de suferit. După un timp, înainte de venirea iernii, ai noștri puseră pe fugă dușmanul și satul redeveni ceea ce fusese până la ocupație.

Am umplut rucsacurile cu proviziile căpătate. Eram acum greu împovărați și nu ne era ușor să mergem repede, așa cum trebuia. Aveam de mers cam cincisprezece kilometri până la locul întâlnirii cu grupul nostru, care știam că se îndrepta spre un vârf de munte pe care îl zăream înălțându-se drept în fața noastră. Dar între noi și acest vârf erau munți mai mici, râuri, văi. Nu erau kilometri ușor de parcurs.

După ce am străbătut cam jumătate din drum, ne-am oprit pe coasta muntelui dinaintea aceluia spre care ne îndreptam. Era acum toiul după-amiezii. Soarele strălucea în fața noastră și ne bătea în ochi. Cerul era tot fără de nori și totul în jur plutea într-o strălucire orbitoare coborând din înalt și învăluind frunzele, iarba, stâncile. Ne-am hotărât să ne odihnim câteva minute. Faptul acesta nu însemna deloc că eram gata să slăbim vigilența sau să devenim

cumva nepăsători. Ne îndepliniserăm, însă, misiunea și gândeam că nu-i primejduiserăm pe aliații noștri din sat. Ne-am rezemat de un bloc mare de stâncă și ne țineam de mâini ca niște copii, în fața noastră se găsea o poiană care se deschidea într-o parte coborând pe coasta muntelui printre copaci bătrâni și foarte înalți. Pe una din laturile poienii erau câteva stânci joase pe care lumina galbenă cădea ici și colo creând un tablou pestriț. Un copăcel de la capătul poienii se înfățișa ca un nor de flori colorate într-un roz foarte frumos – un roi de fluturi. Totul era cufundat într-o tăcere deplină. În acest decor, într-o liniște silvestră perfectă, apăru o căprițăă. Sau, mai bine zis, trebuia să ne dăm seama că de fapt căprița se găsea acolo de ceva timp și ne privea. Era la vreo douăzeci de metri de noi, lângă îngrămădirea de stânci. Nu o văzuserăm din cauză că lumina cădea în frânturi pe stânci, pe plante și pe ea. Acum era greu de înțeles de ce nu o văzuserăm mai înainte. Era o privelișteă frumoasă, părând o jivină aurie, cu o blană caldă, bogată și însorită, și cornițe ascuțite, negre și lucioase, îndreptate înainte. Ne-am ridicat în picioare. Mă gândeam că dacă nu observaserăm cu atâta ușurință o căprițăă atât de aproape de noi, tot atât de bine puteam să nu fi observat și un dușman. Probabil și ea gândea la fel. M-am întrebat câteva clipe dacă s-o împușc și s-o duc în tabără. Dar întotdeauna era periculos să tragi cu arma. Nu puteam ști cine mai putea fi pe coasta muntelui – probabil observându-ne întocmai cum făcuse căprița înainte de a o vedea noi. Eram și foarte împovărați. Gândul de a o împușca se șterse. Eram mulțumit că o lăsam să plece. Arăta cât se poate de încântătoare, cum stătea în fața noastră cu capul puțin aplecat, privindu-ne oarecum gu coada ochiului. Era o capră mică, îi ajungea Konstantinei până în talie. M-am simțit deodată nespus de fericit. Apariția frumosului animal îmi păru o încununare a acelei zile reușite. Mi-am întors capul spre

Konstantina pentru a-i împărtăși plăcerea pe care o simțeam, dar ea nu zâmbea. Avea o mină serioasă, aspră, între sprâncene îi apăruse o ușoară încruntare, pe care o cunoșteam bine; îi apărea când era încurcată, plină de îndoieli. Privea bănuitoare spre animal. Acesta se afla acum mult mai aproape. Îmi amintesc, gândindu-mă acum, că poate noi înaintaserăm înspre ea fără să ne dăm seama, așa cum ne ridicaserăm automat în picioare când am văzut-o – alarmați de prezența ei, ca și cum ar fi fost un dușman. M-am gândit că mișcările elegante ale căpriței erau prea ușoare și delicate să se fi putut apropia atât de repede. În momentul următor ajunse foarte aproape de noi. Făcea mereu aceeași mișcare semicirculară a capului, scuturându-și ușor cornițele și simțeam instinctiv că trebuia să urmăresc atent această mișcare, de altfel cât se poate de grațioasă. În clipa aceea, în momentul în care îmi trecu prin minte că acest mic și drăgălaș animal ar putea fi periculos, Konstantina scoase un strigăt ascuțit de avertizare și se aruncă în fața mea tocmai când căprița, făcând un salt, se repezi înainte, scuturându-și coarnele negre și ascuțite.

După aceea nu a mai urmat nimic. Sălbăticiunea rămase pe loc, cu sângele picurându-i de pe coarnele pe care le ținea aplecate în fața Konstantinei; fata începu însă imediat să se lase ușor în jos. Parcă i se muiaseră picioarele de la genunchi. Am prins-o cu mâinile de subsuori, strigând: Konstantina! Mirat și întru câtva mustrător. Nu-mi dădusem seama că această vietate minunată o rănise.

I-am întors fața spre mine; avea ochii închiși, din pântece îi curgea sânge, iar fața îi era lividă.

Am înțeles totul imediat. Momentele care au urmat au arătat numai nepriceperea mea dureroasă și neputincioasă. La doi pași de ea se afla un pachet cu medicamente, dar nu conținea nimic care să oprească hemoragia produsă de o asemenea rană. Mai târziu am

înțeles că lipsa medicamentelor nu avea nicio importanță; fata nu mai putea fi salvată. I-am tras în sus tunica, i-am tras în jos pantalonii uniformei soldățești, i-am dezgolit stomacul. Cornul căprioarei, ascuțit ca bisturiul unui chirurg, îi străpunsese intestinele. Nu credeam că își va mai deschide ochii. Credeam că va muri imediat, căci pulsul aproape nu se mai simțea, iar fața i se crispase din cauza morții apropiate. Mi-am căutat capsula cu otravă, deoarece nu voiam să mai sufere chinurile acelei răni îngrozitoare, dar mai înainte de a o găsi, își deschise ochii, îmi zâmbi, îi închise din nou și își dădu sufletul.

Am întins-o la pământ. Căprița se dăduse puțin înapoi; stătea lângă stânci, unde o văzusem la început. M-am întrebat din nou dacă să o împușc, știind că dacă făceam acest lucru, acum îl făceam din răzbunare. Nu-mi trecea prin minte că ar mai putea fi periculoasă. O omorâse pe Konstantina fiindcă sărise înaintea mea pentru a mă salva de coarnele ucigașe. S-ar fi putut repezi din nou la mine și m-ar fi omorât. Dar nu m-am gândit la așa ceva. Uitasem de căpriță.

Am înțeles că trebuia să o îngrop pe Konstantina. Nu aveam însă cu ce să sap o groapă. Mi-am adus aminte că fusesem de față la multe înmormântări în pădure. Am îngenuncheat și am început să sap în stratul de frunze cu mâinile. Lumina era foarte apăsătoare, gălbuie și puternică. Așternuse o patină galbenă pe chipul Konstantinei.

Am continuat să sap. A mers foarte ușor. Stratul de frunze putrede era rezultatul depunerilor mai multor toamne. Scoteam la suprafață, cu amândouă mâinile, pământul sfărâmicios, bogat și plăcut mirositor, care constituia trupul de sub învelișul frunzelor pădurii. Am săpat fără să mă opresc, concentrat și metodic, încercând să fac totul repede și bine. Deoarece știam că dacă eu și

Konstantina nu apăream până la ora zece în noaptea aceea, oamenii noștri aveau să trimită echipe de cercetare pentru a ne căuta. Ei știau că vom merge mai încet și că eram mai vulnerabili decât de obicei – iar ceea ce transportam era de mare preț.

Avea să fie în curând seară… apoi chiar a venit seara. Săpasem o groapă în pământul amestecat cu frunze putrede, adâncă de vreo doi metri și lată de unul. Am coborât-o ușor, așezând-o în groapă și m-am culcat pe burtă la marginea gropii, pentru a-i acoperi chipul cu câteva frunze verzi proaspete. I-am așezat mâinile pe piept. Am împins apoi frunzele putrede deasupra ei. Blestemam și plângeam tot timpul, dar în tăcere; mai târziu am constatat că-mi mușcasem rău buzele. Foarte repede, locul din pădure unde fusese îngropată nu se mai distingea decât ca un petic de frunze răscolite pe terenul acoperit de frunzele toamnei precedente. N-am putut să-i însemnez cu nimic groapa. Stând lângă mormânt, am ales trei copaci formând unghiuri ale căror bisectoare se întretăiau chiar în locul unde o îngropasem. Am tăiat câteva secțiuni mari din coaja copacilor și am frecat cu pământ locurile rămase albe ca să nu fie observate de vreun dușman.

Când s-a terminat războiul, m-am dus cu avionul la Belgrad, apoi cu trenul până în satul unde fusesem cu Konstantina în ziua fatală. Am urcat sus în munți cu un prieten, care deținea acum o înaltă funcție oficială și fusese membru al grupului nostru – însă după ce eu plecasem din Iugoslavia. Ne-am întâlnit prima dată la Londra. Am găsit împreună locul însemnat pe coasta muntelui cu ajutorul cicatricelor, vechi acum, de pe cei trei copaci. I-am pus la căpătâi o piatră de mormânt simplă, cu următoarea inscripție:

Konstantina Ribar Partizană

Și-a dat Viața pentru Umanitate Și, desigur, pentru mine.

Când am terminat înmormântarea, soarele care apunea se găsea

chiar deasupra muntelui pe care trebuia să ajung până la răsăritul lunii. Poiana era acum scăldată în lumina gălbuie a serii. Când am ridicat pachetele cu alimente și medicamente, încercând să adun poverile a doi oameni într-o sarcină pentru unul singur, mi-am dat seama că în tot acest timp, două sau trei ore, sau mai mult, căprița stătuse acolo, la depărtare de douăzeci de pași, printre stânci. Cred că zgomotul pe care îl făcea cu copitele lovind într-o piatră m-a determinat să-mi ridic privirea. Continua să-mi stea în față și începu din nou să facă niște mișcări din cap ușoare într-o parte, în momentul în care am făcut câțiva pași în direcția ei ca să trec mai departe. Pe unul din cele două coarne se vedea o pată – sângele Konstantinei, care s-ar fi putut foarte ușor să fi fost al meu. M-am oprit privind sălbăticiunea. N-am înțeles nimic. N-am înțeles de ce, după ce a atacat și a omorât, n-a fugit. N-am înțeles de ce a trebuit să rămână acolo, privindu-mă atentă în timp ce trudeam să sap pământul din pădure și apoi să o îngrop pe Konstantina, fără să se apropie și să se facă simțită câtuși de puțin. În acel moment lunecasem în acea stare visătoare ruptă de realitate care urmează în mod obișnuit unei emoții puternice. Acel mic animal strălucitor, care stătea în fața mea cu elegantele sale coarne aplecate înainte, fără cea mai mică justificare și așteptând vădit ceva, nu făcea decât să adauge ceva straniu la puternica detașare de realitate a scenei.

Am stat față în față cu sălbăticiunea și am privit-o îndelung. Era la o distanță de vreo cincisprezece pași. De data asta am observat că animalul avea o privire pierdută și șovăitoare – o stare de epuizare. Am înțeles că născuse de curând. Apoi am văzut și iedul.

Mica vietate stătea lângă stânci, cu chipul îndreptat spre soarele care apunea. Blana sa moale și strălucitoare radia de sănătate. Deasupra ei, ca și cum stătea de pază, se afla o plantă înaltă cu frunze strălucitoare și curate, care formau un acoperiș și împrăștiau

picături de apă în jurul iedului, culcat parcă sub un izvor. Micul ied era perfect, un adevărat triumf, fascinant, ca și când munții și pădurile nesfârșite din jur aleseseră acest pui din poiana însorită să-i reprezinte; întreaga scenă era supraîncărcată de înțelesuri și de frumusețe.

Am observat totodată că pe blana măruntă a iedului se vedeau câteva dungi uscate, rămășițe ale lichidului nașterii, iar de pântecele său gălbui-albicios atârna proaspăt și strălucitor cordonul ombilical gros și roșcat, în trei, patru zile cordonul avea să se usuce și să dispară, blana iedului avea să fie linsă și curățată, iar acesta, asemenea unui copil sau ca porumbul pe care îl văzusem în dimineața aceea, însemna o culme a făgăduielilor și a perfecțiunii. Să fii de față la o naștere înseamnă să fii primit în atelierul naturii, unde viața și moartea conlucrează. Vederea ombilicului, pielea iedului încă neatinsă salvau vietatea de patetism, readucând-o la adevărata ei vulnerabilitate, la înspăimântătoarea ei slăbiciune. Totuși ochii iedului mă priveau liniștiți, fără teamă, căci între el și mine se afla mama sa. Cred că iedul nu se ridicase încă în picioare. Probabil că noi, cei doi soldați care intraserăm în poiană, întrerupseserăm nașterea, deranjaserăm oarecum mama și puiul în ritualul pe care trebuiau să-l îndeplinească, dezechilibraserăm ceva. Căprița stătea acum lângă ied și abia atunci am observat că se clătina, picioarele de dinapoi îi tremurau de slăbiciune, înfipte în iarba moale.

Am plecat din poiană ocolind cu prudență mama și puiul, cu ochii la animalul epuizat care își schimba locul încet pentru a-și ține coarnele aplecate și îndreptate spre mine. În spatele ei iedul apărea în lumina strălucitoare la adăpostul unei plante care era probabil chimen-dulce sau mărar.

Nu puteam merge decât încet. Căram vreo nouăzeci de

kilograme de alimente și medicamente. Când am ajuns la capătul poienii, am întors capul și am văzut iedul luptându-se să se ridice pe picioarele sale lungi, subțiri și fragile, asemenea unor tulpini. Căprița încă mă urmărea cu privirea. Astfel am părăsit poiana cu mormântul său proaspăt, unde căprița mamă își îndrepta un corn pătat de sânge spre mine, iar micul ied se ridicase în picioare sub un izvor verde și strălucitor.

Stimate domnule doctor Y.,

Sunt foarte sigur că Charles Watkins nu a fost niciodată în Iugoslavia. Nu pot să-mi explic de ce insistă să afirme că a fost acolo în timpul războiului. Când m-am întors din război, eram într-o formă foarte proastă. Acest lucru era singurul pe care îl aveam în comun cu Charles Watkins. Am petrecut împreună câteva luni la țară, într-o mică vilă pe care o am în Cornwall. Am vorbit mult despre încercările prin care am trecut. Faptul acesta ne-a vindecat, poate, pe amândoi.

Chiar dacă a trecut destul demult timp de atunci, aș putea să vă relatez foarte amănunțit ce a făcut Charles în timpul războiului, fapte pe care le am tot atât de vii în memorie ca pe propriile mele amintiri din război. Amintirea celor două coborâri cu parașuta în Iugoslavia este una din cele mai puternice din viața mea. Dacă ar fi să uit acele câteva luni de zile ar însemna să uit fapte și oameni care au contribuit la formarea caracterului meu mai temeinic decât orice altceva. Presupun că pot fi considerat un om norocos. Știu că Charles crede – sau credea – că sunt. Războiul „meu" a fost foarte diferit de al lui. Nu pot spune că mi-a plăcut războiul „meu", dar totul s-a desfășurat ca un vis extrem de bogat, în timp ce războiul lui Charles trebuie să fi fost un fel de coșmar lung și plicticos. El a trecut prin prea multe situații grele, anoste și care se repetau mereu, în caz că puteți considera primejdiile ca fiind anoste. Dacă îmi pot

permite o observație personală, probabil în afara celor întrebate de dumneavoastră, aș adăuga că găsesc situația actuală înspăimântătoare, fiindcă și acum foarte mulți tineri, fie că sunt pentru sau împotriva războiului, fie că sunt de acord cu serviciul militar obligatoriu, fie că nu, nu știu că lucrul cel mai înfiorător în ceea ce privește războiul este că poate fi nespus de plicticos. N-aș fi crezut niciodată că într-un interval de timp atât de scurt – douăzeci și cinci de ani – ar fi fost posibil ca lumea să considere iar războiul ca pe ceva în vogă. Fapt este, vedeți dumneavoastră, că războiul „meu" a fost oarecum așa, sau cel puțin o parte din timp. În timp ce Charles spunea că norocul războiului „lui" a însemnat maximum de muncă grea zi de zi, maximum de suferință fizică, maximum de plictiseală și doze mari și dese de primejdie și moarte în jur. Situația nu a fost numaidecât adevărată pentru toți oamenii cărora le-a fost hărăzită soarta lui specială, și anume participarea la retragerea de la Dunkerque, campania din Africa de Nord, cea din Italia, cel de-al doilea front. Unii au avut foarte lungi perioade de răgaz. Dar norocul lui Charles a fost diferit. De fapt, noi glumeam între noi când recapitulam situațiile prin care trecuse, căci întotdeauna se părea că a ratat câte un concediu sau un transfer norocos undeva unde era mai ușor. Ne spuneam că a luptat într-un război modern timp de cinci ani – vreau să spun, desigur, modern pentru vremea aceea, deoarece luptase în cel de-al Doilea Război Mondial – în timp ce eu regresasem la un gen de război foarte învechit. Desigur, aceasta este o generalizare total nesatisfăcătoare, când vă gândiți la contribuția pe care luptele de gherilă au adus-o pentru câștigarea războiului. Dacă Charles crede că am murit, socotiți că ar putea ajuta cu ceva dacă vede că sunt în viață?

Cu stimă, MILES BOVEY

Stimate domnule doctor X.,

Voi fi cât se poate de fericită să vin să-l văd pe Charles oricând credeți că i-ar putea fi de ajutor. Dar nu vreau să-i aduc pe James și Philip să-l vadă pe tatăl lor. Nu cred că ar trebui să fie loviți în felul acesta. Trebuie să spun că sunt surprinsă că ați putut sugera așa ceva. Știu că Charles e bolnav, dar și ceilalți membri ai familiei sunt la fel de importanți ca el. Desigur nu pot exprima în cuvinte cât de dureros este pentru mine să-l văd pe Charles în starea în care se află acum. Dar băieții au paisprezece și cincisprezece ani și trebuie să fie cruțați de asemenea lucruri la vârsta lor. Prin urmare, cred că voi refuza să-i aduc cu mine.

Cu stimă, FELICITY WATKINS

Stimate domnule doctor Y.,

Desigur că sunt gata oricând să-l iau pe soțul meu acasă. Va fi foarte dureros pentru noi toți, dar aș face orice pentru a-l ajuta să se facă iarăși bine, dacă socotiți că așa ceva îl va ajuta. Sunt sigură că o dată ce va fi în propria sa casă, cu familia sa și înconjurat de lucrurile sale, își va aminti cine este.

Cu stimă, FELICITY WATKINS

Era ora zece dimineața. Într-un salon comun de la primul etaj, de unde se putea privi în grădina în care straturile de flori, dispuse simetric, fuseseră săpate pentru a fi expuse efectului primelor geruri, și unde se vedeau câțiva fagi ale căror frunze aveau culoarea sfârșitului de an și câțiva trandafiri care înfloresc târziu, se găseau așezați sau lenevind în fotolii vreo patruzeci sau cincizeci de bolnavi. Nimeni nu se apropia de ferestre pentru a privi afară. Pacienții erau de toate vârstele, înfățișările, tipurile și de ambele sexe. Cei de vârstă mijlocie, însă, predominau, în special femeile de vârstă mijlocie. Unii se uitau la televizor sau, mai bine zis, deoarece programul încă nu începuse, priveau mira, care reprezenta o apă curgând vijelios peste stânci și pe sub copaci în plină floare,

primăvara. Unele femei tricotau, câțiva pacienți stăteau de vorbă. Unui străin i-ar fi fost ușor să-și închipuie că a intrat în salonul unui hotel de provincie sau de categoria a doua, dacă nu s-ar fi simțit un miros caracteristic de medicamente.

Câteva mese și fotolii erau așezate la întâmplare prin salon; la o masă în mijlocul acestuia, în întregime absorbită de o pasiență extrem de complicată, stătea singură o fată. Era o brunetă de tip mediteranean. Avea părul negru și drept, ochi mari negri, pielea măslinie. Era subțire, dar cu forme pline, deși nu excesive, conformându-se astfel atât ideilor curente privitoare la frumusețea femeilor, cât și modei din acel moment. Era îmbrăcată într-o rochie neagră de crep care se i mula ușor pe sâni și coapse. Avea mâneci lungi și strâmte. Gulerul rochiei era înalt și închis la gât. Rochia avea manșete de olandă simple, de culoare albă, ca și gulerașul de formă rotundă, toate puțin murdare. Îmbrăcămintea tinerei s-ar fi potrivit unei menajere, unei secretare perfecte sau unei tinere doamne din epoca victoriană care își petrecea dimineața făcându-și socotelile gospodărești – dacă rochia nu s-ar fi terminat, însă, la zece centimetri sub partea de sus a coapsei. Cu alte cuvinte, purta mini. De altfel, ar fi greu de imaginat un tip de rochie mai uluitor decât această mini. Contrastul între severitatea, formalismul rochiei și lungile picioare goale era deosebit de izbitor, chiar șoca. Picioarele fetei nu erau complet goale. Purta niște ciorapi de balerină extrem de fini, de culoare gri-deschis. Nu purta chiloți. Stătea cu picioarele depărtate într-un fel care sugera că uitase de existența lor, sau că îi era suficient dacă își controla și își punea în ordine jumătatea de sus a corpului, fără să-și dea osteneala să-și amintească de picioare și de sexul ei.

Printre pacienți erau permanent de serviciu două infirmiere. Ambele erau femei sărace, primind salarii mici și aparținând clasei

muncitoare; lucrau acolo numai fiindcă soții lor nu erau plătiți suficient pentru a putea întreține o familie conform nivelului de trai pe care televiziunea îl făgăduiește națiunii ca fiind dreptul fiecărui cetățean. Aceste femei se uitau la fată mult mai des decât la oricare alt pacient, cu un sentiment de indignare pe care un salariu de zece ori mai mare decât acela pe care îl căpătau nu ar fi fost îndeajuns să-l potolească.

Amândouă aveau fete adolescente și amândouă erau obișnuite cu certuri violente în legătură cu machiajul și rochiile. Uneia din femei îi plăcea să-și vadă fata în rochii foarte scurte și foarte machiată, în timp ce celeilalte nu-i plăcea, dar deosebirea aceasta dintre ele dispăruse sub presiunea unei frământări mai puternice. Totul se datora conflictelor violente pe care amândouă le aveau cu fata aceasta, Violet, ale cărei fuste mini erau chiar mai scurte decât cerea moda și pe care amândouă surorile le socoteau dezgustătoare. Iar acuzațiile pe care aceasta le aducea lor, surorilor (persoane reprezentind mama și autoritatea, după cum fuseseră amândouă instruite să se considere), că sunt demodate, pline de ură față de tinere, *bătrâne* și așa mai departe, erau exact aceleași, chiar cuvânt cu cuvânt, pe care le auzeau în certurile lor violente cu propriile lor fiice. Faptul că Violet, deși nebună, folosea aceleași argumente ca și fiicele lor pentru a se arăta întotdeauna provocatoare și a constitui un izvor de necazuri din partea pacienților bărbați, deja dezechilibrați, era ceva revoltător, împotriva concepțiilor moralității obișnuite. Fără îndoială, mentalitatea uneia din surori era mai liberală – aceea care era de acord să-i permită fiicei sale să poarte fuste mini și să-și împodobească ochii cu gene false și mari cantități de grăsime colorată; dar amândouă erau silite să se gândească de mai multe ori pe zi că pozițiile lor, una liberală și cealaltă demodată, poziții cu care amândouă femeile se mândreau, erau anulate și chiar

ridiculizate de domnișoara Violet Stoke, care ședea cu picioarele depărtate, arătând tot ce avea. Și încă pe baza unor principii. În numele libertății, drepturilor tineretului și ale femeii.

Amândouă femeile își mărturisiseră una alteia, precum și doctorilor, că dintre toți pacienții pe care îi aveau în seama lor, Violet le făcea împlinirea datoriei cât se poate de grea. Erau hotărâte să-i spună chiar că o urau, o atitudine condamnată de unii dintre medicii cu mai multă autoritate ca lipsită de înțelegere și stăpânire de sine, în timp ce alții o aprobau, căci părea cinstită și sinceră, liniștitoare din punct de vedere psihologic – atât pentru pacientă, cât și pentru ele. Amândouă își dădeau foarte bine seama că acest fel de a sta pe scaun, parodiind îmbrăcămintea unei menajere, constituia un atac împotriva echilibrului judecății lor sănătoase. Pe de altă parte, nici nu se spăla atât cât ar fi trebuit (o manifestare foarte comună a bolii ei), așa că mirosea urât, pe lângă faptul că duhnea îngrozitor din cauza medicamentelor.

Avea însă o frumusețe exotică, nebritanică.

Stătea singură în salon, căci știa că fusese întotdeauna singură în viață. Făcea mereu pasiențe fiindcă pasiența este un joc solitar. De jur-împrejurul ei, în cazul în care ceilalți pacienți aveau ochi să vadă, se crea un spațiu gol în care licăreau și țâșneau flăcări de ură dintr-un foc primejdios. Tânăra se găsea izolată de lume prin această aureolă de ură, de care numai ea își dădea seama. Era conștientă de faptul că cele două femei de vârstă mijlocie o supravegheau mai mult decât pe ceilalți pacienți, dar nu putea vedea ce erau ele cu adevărat, adică niște femei sărace care îndeplineau o slujbă neplăcută deoarece nu erau calificate pentru slujbe mai bine plătite. Ea le vedea de trei ori mai mari decât erau fizic, cu puteri arbitrare, primejdioase, înspăimântătoare. Le ura din toată inima, fiindcă erau de vârstă mijlocie, lipsite de gust, obosite,

mahalagioaice, sărace și fiindcă și în dimineața aceea, ca în fiecare dimineață din săptămânile trecute, îi spuseseră că trebuie să fie mai decentă, repetând că arăta dezgustător, că sarcina lor era și așa destul de grea, fără să mai adauge și excitarea bărbaților din cauza ei, că era egoistă, nesociabilă, neascultătoare. Când se uita la ele era cuprinsă de groaza unei tinere care își privește propriul viitor, fiindcă, din întâmplare, viața o învățase de foarte timpuriu că era ușor și totodată obișnuit să fii tânără, frumoasă și veselă, pentru ca foarte curând să devii o femeie de vârstă mijlocie, obosită și neluată în seamă de nimeni.

Ce vedeți nu este decât o adunătură de clovni răsuflați. Personajul se află acolo pentru a vă spune că asta este ceea ce crede el.

Ochii lui Violet Stoke produceau același efect, acela de a nega restul înfățișării ei – și poate de a spune același lucru.

Ca și cum toate astea nu erau de-ajuns pentru a constitui o provocare – contrastul izbitor dintre rochia neagră solemnă și goliciunea din partea de jos, dintre părul bine aranjat și peticul trist și umed dintre picioare, poziția socială a Jucătoarei de cărți" și izolarea pe care o răspândea în jurul ei din cauza fricii și urii sale (la care trebuie să se adauge cunoașterea poziției ei sociale și poate și mai puțin importantele concluzii trase de ceilalți văzându-i îmbrăcămintea foarte costisitoare: rochia, pantofii sau poșeta, oricare dintre acestea reprezentând salariul pe o săptămână în cazul celor două infirmiere sărace), mai apărea următorul contrast. Ochii negri ai fetei priveau direct afară din pictură, și dacă urmăreai privirea în sens invers și te lăsai să aluneci înăuntru, strecurându-te în capul ei, constatai că devii o parte, nu a violenței și a urii ei, ci a unei băltoace de lacrimi, chiar lacrimile unei fetițe: iubiți-mă, țineți-mă în brațe, iertați-mă, nu-mi dați drumul; nu mă faceți să cresc

mare! Ceea ce simțea ea în spatele acelei fațade de contraste supărătoare era ceea ce simte o fetiță foarte mică când a fost bătută sau certată de un părinte puternic, și ea știe prea bine că acest lucru se va întâmpla din nou data următoare când părintele va fi mânios, sau beat, sau speriat. Ea era o victimă permanentă, înșelată, chinuită, fără apărare, și un burete însetat după dragoste.

În unele dintre picturile de început ale lui Goya, nu acelea în care prezintă războiul sau nebunia, ci acelea vesele și frumoase, există ceva care tulbură, dar nu știi ce anume. Nu de la început. Totul vine din faptul că în fiecare din grupurile de personaje, care sunt oameni fermecători, ceremonioși, pastorali, deosebit de civilizați, se află întotdeauna unul care privește în afara grupului, afară din pânză, drept în ochii persoanei care contemplă pictura. Această persoană care refuză să se conformeze convenționalismului pune sub semnul întrebării, de fapt distruge, convenția. Este ca și cum artistul și-ar fi spus: presupun că trebuie să pictez un anumit fel de tablou, la asta se așteaptă din partea mea – *dar le arăt eu lor.* În timp ce priviți atenți o pictură, tot restul acesteia se șterge treptat, personajele fermecătoare dispar în zâmbetele și volănașele lor, tinerii eroi, civilizația reprezentată, toate acestea se topesc cu încetul din cauza acelei lungi priviri directe a personajului care întoarce capul și privește în afara pânzei spunând parcă, deși tace, că el sau ea știe că tot

Stătuse acolo făcând pasiențe într-un fel care parcă striga: *De ce mă faceți să stau aici singură?* Când apăru deodată în salonul comun un bărbat prezentabil, de vreo cincizeci de ani. Părul lui ondulat, care fusese înainte negru, era acum cenușiu-închis. Avea ochi albaștri și un zâmbet blând.

Spre deosebire de alții care intraseră în salon în timp ce tânăra stătea acolo spunând prin tăcerea ei: *Să nu îndrăzniți să veniți să vă*

așezați la masa mea! Și se duseseră să se așeze în altă parte, el veni drept la ea, se așeză pe un scaun și își scoase imediat o pipă din buzunar, începând să o umple, după care o aprinse. Era îmbrăcat cu o jachetă obișnuită și pe dedesubt avea un pulover albastru-închis. Arăta ca un sportiv amator.

Era profesorul Charles Watkins. El și Violet erau prieteni.

Fără să-l mai întrebe, ea strânse cărțile de joc de pe masă și începu să le împartă pentru pocher, care era jocul lor favorit, ceea ce însemna că fiecare primea câte trei done, de câte șapte cărți fiecare, cu patru cărți de schimbat și cu miză mare sau mică. Ea câștiga aproape întotdeauna, nu fiindcă era mai isteață decât profesorul, ci fiindcă arăta mai mult interes pentru joc.

— Treiari, cinciari, șeptari și valeți la schimb, anunță ea cu glasul unei tinere din înalta societate.

Au jucat un joc. Ea a câștigat. Amestecând cărțile, îl întrebă:

— L-ai văzut astăzi?

— Da, doctorul X. E plecat.

— Ce-a spus?

— A spus că trebuie să fiu mutat undeva. Nu mai pot rămâne aici în starea mea actuală.

— De ce, de ce să nu poți? A! Asta e prea de tot!

— El spune mereu că e un spital pentru internări pe termen scurt și că nu mai poate ocoli regulamentul.

— Dar să nu-i lași să te trimită la spitalul North Catchment. Oriunde în altă parte.

— Nu te îngrijora, nu-i voi lăsa.

Ea împărți apoi cărțile.

— Doiari, șesari și dame la schimb, anunță.

Jucară în tăcere. Ea câștigă iar.

— Chiar n-ai niciun ban? întrebă ea, ca un copil răsfățat și

încăpățânat care cere o păpușă nouă sau o rochie.

— Profesorul are ceva avere, din câte mi-au spus, răspunse el. Dar asta nu prea mă ajută, nu-i așa?

— Mi-aș putea lua o slujbă ca să câștig și eu ceva bani. Am mai avut slujbe. Deși nu pentru mult timp.

— Sunt sigur că aș putea câștiga și eu. Sunt foarte potrivit pentru munca din saloane, la urma urmei. Aș putea să spăl vase într-un restaurant sau să lucrez într-un bar, nu crezi?

— Oare am câștiga destul ca să avem din ce trăi?

— Am putea încerca.

— Te rog mult, hai să încercăm. Te rog.

— Bine… să nu… ne silim unul pe altul. Să nu… ne impunem nimic.

— Nu. Ne vom ajuta reciproc. Sunt sigură de asta.

Ea împărți din nou cărțile, câte cinci.

— Vom juca corect, calm și conform regulilor clasice, spuse ea.

Jucară. Ea câștigă iarăși.

— Nu cumva trișezi? întrebă el.

Întrebarea însemna că ea identifica mai multe cărți decât era inevitabil cu ajutorul uneia sau alteia din donele pe care le juca, pentru că în această variantă personală a pocherului pe care o inventaseră ei, donele reprezentau aspecte ale firii lor. Ei puteau sau nu puteau să știe ce cărți existau în donele pe care le primiseră. Dar Charles Watkins învățase că atunci când ea spunea că împărțea cărțile pentru un joc clasic însemna că se simțea mai calmă și mai stăpână pe diferitele ei personalități decât atunci când împărțea câte trei done cu un foarte mare număr de cărți pentru schimb. Și așa mai departe. În dimineața zilei precedente îl lăsase să câștige primul joc, explicând că o făcuse fiindcă știa că Watkins petrecuse o noapte proastă.

— Cumva trișam? Făceam impresia că trișez? Încercam să nu fac așa ceva.

— La urma urmei, poate am trișat și eu un pic.

— Dar *am câștigat,* susținu ea cu aprindere. *Eu* am câștigat, nu-i așa?

— Da, ai câștigat, Violet. Tu întotdeauna câștigi.

— Da, câștig. Nu-i așa?

Violet împărți din nou cărțile, câte trei done de fiecare și câte cinci cărți în fiecare donă. Jucară și ea câștigă din nou.

— Vor veni fiii tăi să te vadă?

— Nu. Ea nu vrea să-i aducă.

— Nu te necăji. Te rog, nu! Mă duc să-ți fac un ceai. Vrei un ceai?

— Vreau, da. Dar nu mă necăjesc că nu vin ei. Ce mă necăjește este că eu nu mă necăjesc, când ei sunt așa de siguri că ar trebui să mă necăjesc. La urma urmei, cine sunt *ei*? Pe tine te cunosc. Cred că ești fiica mea. Ei spun că nu am nicio fiică.

— Tare aș vrea să fiu fiica ta. Vai, cât aș vrea să fiu. Dar ai fi ca restul, presupun.

— Poate că da. De unde să știu dacă sunt un tată bun pentru fiii mei? Dar asta a fost *atunci.* Tu ești acum. Sunt bun cu tine, Vi? Nu-i așa?

— Da, dar tu mă placi, vezi. Familiile mele nu mă plac.

— Da, eu te plac, Violet. Foarte mult.

Ea se duse la chicineta folosită de pacienți ca să facă un ceai, cacao, pâine prăjită, sendvișuri. Când se întoarse cu două cești de ceai, o pacientă se așezase deja lângă chipeșul și distinsul profesor, dar sub privirea întunecată și ucigătoare a lui Violet plecă în grabă de acolo.

— L-am auzit pe doctorul X. Spunând că doctorul Y. Te-a favorizat, procedând într-un mod injust.

— Da. Doctorul Y. Mi-a spus și mie asta.

— Iar doctorul X. I-a spus și surorii Black că e posibil să te prefaci.

— Fiindcă îmi amintesc de unele lucruri?

— Fiindcă îți amintești mai multe decât spui.

— Ce-mi amintesc eu nu vor să ia în seamă în ruptul capului, asta mă necăjește.

— Doctorul X. A spus că anul trecut a avut un caz în care un bărbat pretindea mereu că nu-și amintește să aibă vreo soție, dar doctorul X. L-a prins că se preface și a trebuit să se ducă acasă.

— Nu-mi amintesc nici de soția mea și nici de amanta mea. Femeile mă plac foarte mult, asta-i destul de limpede. Amândouă mă urăsc de moarte.

— Nu cred că are prea mult haz dacă nu-ți aduci aminte de ele.

— Scuză-mă.

— Eu nu te urăsc.

— Nu, dar nu ești femeie.

— Nu. A, nu! Nu sunt. Vai, nu! Nu!

— Semeni foarte mult cu fata mea, aceea care a fost omorâtă în Iugoslavia.

— N-ai fost niciodată în Iugoslavia.

— Bine, dar… Ei, foarte bine! Nu văd de ce să te necăjești din cauza asta.

— Ba mă *necăjesc.* Ei *știu* că n-ai fost în Iugoslavia.

— Cu toate astea, tu semeni cu ea.

— Poate că eu sunt prima persoană care aparține noii tale memorii. Vreau să apun că toți cei din pavilionul acesta, eu, doctorul Y. Și doctorul X., suntem aceia din care ți-ai constituit noua memorie, nu?

— Nu și doctorul X.!

— A, nu știu ce să spun! Presupun că nu e chiar așa de rău. Aș vrea să întreb de ce îl urâm toți pe doctorul X. Toți ceilalți nu sunt chiar așa de deosebiți de el, nu-i așa?

— Ba da. Ba da, *sunt* deosebiți.

— Bine! Foarte bine! Scuză-mă, te rog! Vai! Nu te necăji!

— Nu face nimic!

— Când ai să începi să-ți amintești toate persoanele din viața ta, ce se va întâmpla cu mine? Vreau să spun că mă gândeam astă-noapte că acum sunt o persoană importantă în gândurile tale…

— Ești, ești, îți promit, Violet.

— Dar când îți va reveni complet memoria, eu voi fi una dintre… sutele de femei?

— Poate nu-mi va reveni.

— Când îți va reveni, vei vrea să fii prietenul meu?

— Sunt sigur că da.

— Dar *ea* nu are să vrea.

— Ești sigură?

— Da. Am văzut-o în ambele rânduri când a venit să te vizeteze. Eu am condus-o la tine. I-am arătat drumul și toate de pe aici. Asta s-a întâmplat când eram serviabilă și sociabilă.

— E foarte drăguță. Are gust profesorul, vreau să spun.

— O asemenea femeie ai alege acum?

— Nu m-ar deranja. Nu m-ar deranja deloc dacă aș putea să mă aprind după ea ca și cum abia aș fi cunoscut-o.

— Dar ai cunoscut-o abia acum.

— Știu când vorbesc cu ea că îmi spune adevărul. Mă urăște, înțelegi.

— Da, te urăște. Dar nu te urăște chiar așa demult pe tine. Își urăște viața.

— Ești sigură?

— Da. I-am privit chipul. M-am uitat atent la ea, în ambele dați. Am înțeles ce simțea.

— Spune-mi și mie.

— Seamănă cu mama mea.

— Poate că așa e orice femeie, nu?

— Nu. Fiindcă dacă așa ceva ar fi adevărat, înseamnă că și tu ești ca tatăl meu și nu ești, nu ești, nu ești!

— Hai, nu plânge.

— Nu plâng. Nu plâng. *Niciodată.* Sau dacă plâng, nu plâng eu. Pot să mă observ când plâng – plânsul n-are nicio valoare, nu e ca adevărata durere… *ea* plângea îngrozitor data trecută.

— Se spune că mi-am pierdut memoria fiindcă mă simt vinovat de ceva.

— Te simți într-adevăr?

— Cred că mă simt vinovat că mi-am pierdut memoria. Îmi dau seama la modul cel mai serios că a-ți pierde memoria dovedește o totală lipsă de răspundere față de ființa ta.

— Dacă gândești astfel, nu ți-ai pierdut memoria. Ai uitat numai unele fapte, unele întâmplări.

— Da, asta îmi spun și eu. Dar mai e ceva. Da. Există ceva ce *trebuie* să-mi amintesc. *Trebuie* neapărat.

— Însă nu te agita, îți face și mai rău.

— Sunt aici de mai bine de două luni, Violet.

— Nu-i lăsa să te trimită la spitalul ăla. Te rog!

— Dacă refuz să mă duc, îmi spun că va trebui să accept șocurile electrice.

Amândoi, atât bărbatul de vârstă mijlocie, cât și fata drăguță, se întoarseră să privească pe cineva, o femeie care stătea într-un fotoliu la câțiva pași de ei, uitându-se la televizor. Programul începuse în cele din urmă. Apoi se uitară la o altă persoană, un bărbat de vârstă

mijlocie, apoi la o altă persoană, și așa mai departe, de jur-împrejurul salonului. Aceia pe care îi identificau din priviri fuseseră supuși tratamentului cu șocuri electrice sau unii dintre ei erau în curs de a fi tratați astfel.

Niciun alt tratament nu provoca o tulburare mai adâncă în saloanele bolnavilor, mai multă teamă decât acesta.

Dintre oamenii aflați în salon, mai mult de jumătate simțiseră curentul electric străbătându-le creierul. Deși unele dintre noile medicamente erau la fel de puternice ca șocurile electrice și deși se știa tot atât de puțin despre efectele lor după cum se știa și despre cele ale șocurilor electrice, aceste noi medicamente nu dădeau naștere la comentarii pline de spaimă și speculații.

— Brian Smith spune că simte cu o săptămână înainte când trebuie să meargă la cabinetul electric pentru a i se aplica o nouă serie de șocuri, spuse Violet.

— Doamna Jones mi-a spus că n-ar mai putea suporta ideea de a trăi fără asemenea șocuri, adăugă Watkins.

Urmă o lungă tăcere.

— Roger părăsește spitalul săptămână viitoare, spuse ea în cele din urmă. Spune că va căuta un apartament pentru el și încă cineva. Mă asigură că putem locui împreună cu el, dacă vrem, până ne vom găsi și noi o casă.

— Foarte bine. Foarte amabil din partea lui. Da. Sunt sigur că așa ar fi cel mai bine pentru amândoi.

Ei bine, profesore.

Ei bine, doctore Y.?

Ți-am mai obținut două săptămâni. Dar nu a fost ușor și cred că e ultima prelungire posibilă. Ar fi fost mult mai ușor dacă nu ți-ai fi arătat atât de clar antipatia față de doctorul X. O purtare lipsită de orice rațiune, mă înțelegi. Știu că printre pacienți eu sunt omul bun,

iar el omul rău. Cum spun și copiii de școală despre profesori.

N-am niciun fel de antipatie pentru el.

Dar nu-i adresezi niciodată cuvântul.

Nu am ce să-i spun. Nu-l văd în fața ochilor.

Bine, bine.

Doctore, te-ai gândit la ce ți-am sugerat?

A! Să nu mai vorbim de asta, profesore.

Aș avea grijă de ea. Nu vă puteți închipui… Eu o înțeleg. Are nevoie să fie lăsată să se comporte ca o fetiță.

Vă vedeți în postură de dădacă?

Sau de tată.

De fapt, nu are nicio importanță ce cred eu. Însă așa ceva nu ar fi posibil. Are de altfel doi tați, două mame, trei surori și un frate, din câte știu și spre amărăciunea mea.

Dar nu e ilegal?

Nu. I-ai vedea pe toți bodogănind în jur zi și noapte. Nu, e mai bine să stea aici, unde i se permite să fie fetiță fără a avea avantajul neamurilor.

Mi se pare foarte ciudat, doctore. Spui că ai fi încântat dacă m-aș duce să locuiesc cu Miles Bovey. Sau cu Rosemary Baines.

Ambii s-au declarat de acord să vii să stai la ei, în măsura în care acest lucru ar fi de ajutor. Domnul Bovey ne spune că are o casă la țară, în Țara Galilor. Ar fi un loc liniștit pentru tine. Iar doamna Baines pare să fie o femeie foarte rezonabilă.

Totuși, nu-l cunosc pe niciunul din ei.

Ai spus că îți amintești când ai umblat la întâmplare pe străzi, în seara când te-ai dus la domnișoara Baines?

Doar puțin. Nu cine știe ce. Important nu este că am umblat la întâmplare. Nu. Important este că trebuia să-mi amintesc ceva. Trebuie să-mi amintesc. Știu asta. Căutam ceva. Pe cineva.

Pe tine însuți?

Doar cuvinte. Astea-s cuvinte. Pentru tine cuvintele astea înseamnă un anumit lucru, dar pentru mine înseamnă altceva.

Crezi că-ți vei reaminti dacă locuiești în același apartament cu Violet?

Nu știu. Dar, vezi tu, ea există *acum* – mă înțelegi? Nu este ca o persoană care-ți apare în vis. Nu se poate transforma brusc în altceva – *și să-mi inventeze un trecut.*

Nu cred că Miles Bovey sau domnișoara Baines îți vor inventa un trecut. Și mai ales nu ai fi supus unei presiuni de ordin emoțional, cum s-ar putea să fie dacă te-ai duce acasă prea devreme.

Nu înțeleg de ce nu pot să te fac niciodată să pricepi. Pe Violet o pot face să înțeleagă tot ce spun.

Ești sigur că nu se comportă ca o fetiță – făcând și ea pe omul mare?

Sunt sigur că uneori așa e. Dar ea nu mai este doar o fetiță, doctore. Din punct de vedere emoțional, este, desigur. Dar, în alte privințe, înțelege unele lucruri pe care tu nu le înțelegi.

Îmi pare rău. Ce vrei să fac? Pot să-ți spun că sunt de acord că v-ar ajuta și pe tine, și pe Violet să petreceți o parte a convalescenței împreună. Aș putea spune așa ceva. Dar sunt sigur că vor fi și alte păreri. Deloc de neglijat va fi dezacordul părinților ei. Și sunt patru.

Are douăzeci și unu de ani.

Din punct de vedere legal.

Atunci totul e limpede.

Dacă tu și Violet plecați de aici mâine și vă întemeiați un menaj împreună, nu ați putea fi opriți fizic. Dar îți garantez că s-ar întoarce în fugă la noi în mai puțin de o săptămână.

S-o ocrotiți de mine?

Din cauza sentimentelor pe care le are față de tine. Și, mai ales,

din cauza familiei ei.

Dar de ce ar trebui ca familia să știe?

Este extrem de ușor să descoperi unde se află cineva în zilele noastre. Există o întreagă industrie care nu se ocupă decât de asta.

Foarte bine, domnule doctor. Atunci rămân fără una dintre alternative. Iar aceea finală este soția și familia mea.

În cele din urmă, da. Fiindcă lor le aparții.

Spune-mi, te rog, a existat vreodată vreun moment în viața ta care chiar a însemnat o cotitură? Când ai fi putut alege să faci altceva?

Nu. Cred că viața mea a fost foarte precis determinată de împrejurări.

Dar când te gândești la tine, nu te gândești, desigur, că tu ești una cu împrejurările?

Aș fi putut face și altceva în viață, fără îndoială. Dar am rămas aceeași persoană.

Atunci de ce eu *trebuie* să fiu profesorul Nu-știu-cum? Nu sunt soțul lui Felicity și nici tatăl lui James și Philip. Să presupunem că m-aș fi înapoiat în Iugoslavia după război și m-aș fi căsătorit cu Vera. Ea era cea mai apropiată prietenă a Konstantinei, nu?

Ascultă, profesore, fie că te înțeleg sau nu, nu are nicio importanță, știi asta. Înaintea ta se deschid anumite drumuri. Vreau să ți le înșirui din nou – de acord?

De ce nu *înțelegi*?

Poți să te duci acasă. Soția ta spune că se va simți foarte fericită ori când te hotărăști să te duci acasă. Noi, doctorii, credem că ar fi o greșeală să continui să rămâi în starea în care ești acum. Nu suntem siguri, dar credem că e posibil ca, în primul rând, căminul sau soția sau copiii tăi să te ajute să te restabilești.

Nu avea nimic de-a face cu Felicity. Avea de-a face cu…

Continuă, amintește-ți – avea de-a face cu ce?

S-a dus. Cum se face că nu-mi pot aminti? Cum? Întotdeauna e chiar lângă mine. Simt că pot pune mâna pe lucrul acela imediat, doar întorcându-mi capul, e foarte aproape. E ca o umbră pe care o văd cu coada ochiului.

Nu este soția sau căminul tău?

Nu. Îi cunosc natura foarte bine. Îți tot spun asta. Natura lui – știu asta. Dar nu știu exact ce anume. Altceva ar trebui să fac eu. Ceva diferit. Știu asta. Și trebuie să…

Merg mai departe cu alternativele. A doua: ai putea sta la un prieten, fie Miles Bovey, fie Rosemary Baines, cum amândoi s-au oferit…

Dar spui că n-o cunosc pe Rosemary Baines. Am întâlnit-o o dată la o prelegere și mi-a scris scrisoarea pe care mi-ai arătat-o. Uneori cred că, într-adevăr, în acea scrisoare se găsește ceva anume pentru mine. Ultima dată când i-am citit scrisoarea, da, m-am gândit într-adevăr – dar cum pot fi sigur? E atât de ușor să cazi în capcană. Sunt deja prins în capcană aici. Aș putea găsi încă o capcană și…

Merg mai departe. Acesta-i sfatul meu – încearcă să stai cu un prieten o vreme. Prietenii te solicită mai puțin decât familia și…

Prieteni, prieteni, da. Adevărați prieteni. Prietenii nu sunt pentru a ne mângâia în durere și a ne linge unul altuia boturile sau să-ți spună cât ești de drăguț, cât ești de amabil. Prietenii sunt pentru luptă, sunt pentru…

Merg mai departe. Dacă te hotărăști să nu te duci acasă și nici la vreun prieten, mai este spitalul North Catchment din Higginhill, peste două săptămâni. Acolo vei găsi aceleași condiții ca aici…

Toată lumea spune că sunt mult mai rele.

Vreau să spun aceleași din punct de vedere al opțiunilor care ți se oferă. În sensul că, dacă ai vrea să pleci de acolo, ai fi exact în

aceeași situație în care te găsești acum. Ai avea aceleași alternative.

Nu e vorba de alternative. E problema aducerii aminte.

Merg mai departe. Poți fi, de asemenea, de acord să ți se aplice terapia cu șocuri electrice. Am studiat foarte amănunțit argumentele în favoarea și împotriva acestei terapii. Trebuie să folosim șocurile fiindcă n-au dat rezultat medicamentele luate în locul lor.

Explică-mi.

Esența acestei terapii rezidă, după părerea mea, în aceea că nu cred să-ți facă rău și poate avea ca efect revenirea memoriei.

Ce anume din memorie? Asta-i important!

Sau te poate lăsa exact în starea în care ești acum.

Când aplicați cuiva tratamentul cu șocuri electrice, de fapt nu știți ce efecte are.

Nu. Dar știm că sunt mii, probabil milioane de oameni până acum, care ar fi într-o stare de deprimare prea adâncă pentru a mai putea trăi fără acest tratament.

Nu sunt deprimat, doctore. Nu sunt.

Bine, bine…

Dacă ai fi în locul meu, ai accepta tratamentul cu șocuri electrice?

Da. L-aș accepta. Poate ajungi la soluția asta în cele din urmă. E punctul meu de vedere. Și este și al doctorului X. Ți s-au administrat deja medicamentele pe care le folosim în locul șocurilor. Niciunul nu a avut efect în cazul tău. Îți pierduseși memoria când ai fost adus aici și nu ți-ai recăpătat-o până acum. Prin urmare, ce să facem?

Mai am încă două săptămâni aici?

Da.

Desigur, s-ar putea să-mi revină memoria în acest timp.

Da. S-ar putea. Ai vrea să încerci să scrii unele lucruri din nou? Un magnetofon?

Fereastra biroului meu de la universitate dă într-o curte mică. Este pătrată, cu ziduri albe. În birou am diferite plante în vase și ghivece. Peretele din fața ușii mele este cel care susține grădina de deasupra lui. Din grădina de deasupra atârnă, legănându-se de-a lungul acestui perete, lujere de caprifoi. Vara trecută două lujere lungi de caprifoi au coborât împreună, de sus, având o distanță cam de un metru între ele. Cele două lujere verzi sunt o priveliște plăcută, așa cum se leagănă pe peretele alb. În mod firesc caprifoiul își caută un sprijin, un perete, un spalier sau vreo altă plantă. Pe peretele pe care atârnă nu se găsește nimic de care să se poată agăța. Există însă o camelie într-un ghiveci, într-un colț al curții. Am observat că lujerul de caprifoi care se afla mai aproape de camelie se legăna cu oscilații mai mari decât lujerul mai îndepărtat. La început am crezut că dintr-o cauză oarecare – vântul sau vreo adiere ușoară, ajungând la acest lujer, îl făcea să se miște mai mult decât celălalt. Totuși acest lucru nu părea probabil, deoarece lujerul din partea mai îndepărtată a zidului, care era mai aproape de intrare, era, prin urmare, mai expus decât celălalt vântului sau curentului de aer care trecea pe acolo. Cel puțin, părea mai rațional să gândesc astfel. Totuși nu încăpea nicio îndoială că lujerul interior se legăna mai repede și avea oscilații mai mari, sforțându-se să ajungă și să se prindă puternic de tulpina cameliei. Mi-am petrecut foarte mult timp vara trecută urmărind ce se petrece. Într-adevăr, scena era remarcabilă. După ce am privit atent câteva minute, lujerul care se mișca mai repede a început să semene cu un braț sau un membru al unei viețuitoare marine legănându-se înainte și înapoi și încercând să ajungă până la camelie. Trecură așa mai multe zile, dar oricât demult a încercat lujerul de caprifoi, nu a reușit să ajungă la camelie. Atunci am mutat vasul cu camelia cu câțiva centimetri mai aproape de locul unde atârna lujerul și am continuat să observ atent

până când, în cele din urmă, caprifoiul a reușit să se prindă de camelie, ajutat de o adiere.

Am dus atunci camelia înapoi în colțul său, deși acum eram atât de intrigat de eforturile caprifoiului să-și găsească un sprijin, încât aveam senzația că îi iau hrana unei vietăți. Am însemnat cu creta pe perete lungimea lujerului. Venise între timp toamna, așa că planta și-a întrerupt creșterea anul acela.

Într-o după-amiază mi-am ridicat privirea de la biroul la care lucram și am văzut că lujerul caprifoiului ajunsese destul de departe pentru a-și prinde cu putere un arac în jurul unei ramuri a cameliei. Fusese o noapte furtunoasă. Lujerul sau brațul caprifoiului care era mai îndepărtat fusese legănat de vânt și, trecând pe lângă lujerul îndrăgostit de camelie, se prinsese cu putere de un spalier fixat sus pe perete. În felul acesta amândouă luj erele se fixaseră și formau pe perete două ghirlande verzi și frumoase. După câteva zile, însă, veni un alt vânt puternic, așa încât lujerul exterior nu mai reuși să se țină fixat pe spalier și căzu. Atârnând acum singur, începu un legănat încet și hotărât pentru a se prinde de lujerul frate care atârna pe perete, formând însă o linie curbă, deoarece acest lujer dinspre interior rămăsese încă agățat puternic de ramura cameliei.

În timp ce priveam într-o după-amiază lujerele caprifoiului, am văzut la un moment dat cum o adiere ridică lujerul exterior, ajutându-l să se prindă de cel interior, dar greutatea combinată a ambelor se dovedi prea mare pentru cârcelul încă atârnat precar de camelie, așa încât ambele lujere căzură și începură să se legene de-a lungul peretelui.

Așadar ne aflam din nou în locul de unde porniserăm.

Amândouă lujerele începură din nou să se legene încet, înainte și înapoi, într-o parte și într-alta, mai mult sau mai puțin, după cum bătea sau nu vântul. Totuși, nu rămâneau niciodată complet

liniștite. Chiar și într-o zi fără vânt lujerele erau într-o ușoară mișcare perpetuă, acela care era mai aproape de camelie legănându-se mai mult decât celălalt.

Stăteam adeseori și mă întrebam dacă lujerele de caprifoi își „aminteau" cum unul din ele reușise să ajungă la spalierul înalt în noaptea cu vânt puternic, și cum celălalt găsise o gazdă bună în camelie. La urma urmei, specia caprifoi „își amintește" că trebuie să se prindă cu putere de ceva și știe că trebuie să se legene pentru a pătrunde în câmpul de atracție al unei alte plante care îi devine gazdă. Și ce se întâmplă cu camelia? Se apleacă înainte cât poate pentru a ajuta caprifoiul să ajungă până la ea? Este oare sigur că arbustul de camelie nu poate rămâne indiferent la sforțările caprifoiului?

Până la sfârșitul toamnei lujerul caprifoiului se prinsese de mai multe ori de camelie, cu ajutorul unor adieri de vânt, și fusese de mai multe ori desprins de acolo, fie de un vânt puternic, fie din cauza lujerului frate, care, agățându-se de el, îl trăgea în jos cu greutatea sa.

Iar în intervalele dintre aceste momente, când lujerul interior nu era fixat de camelie, acesta atârna pe zid, tremurând ușor, abia mișcându-se și așteptând vântul pe când se legăna, așa cum surferii își asigură echilibrul pentru valul pe care îl așteaptă.

Uneori, privind, înțelegeam procesul ce se desfășura pe acel perete ca pe o unitate: legănatul lujerului de caprifoi, camelia care îl aștepta și adierea care nu putea fi percepută decât în cazul în care ridica lujerul, apropiindu-l de camelie.

Nu numai: Lujerul de caprifoi se leagănă și ajunge să se prindă de camelie.

Nu numai: Vântul împinge lujerul până la gazda sa.

Cele două lucruri sunt de fapt unul și același.

Abia când a venit primăvara, când lujerul de caprifoi a crescut în lungime și a putut îndeplini o oscilație mai mare, acesta a reușit să se prindă cu puterea necesară de ramurile cameliei.

Acum văd un al treilea aspect al procesului.

Nu numai: Mișcarea lujerului l-a făcut să ajungă până la camelie.

Sau: Deoarece vântul a ridicat lujerul, acesta a putut ajunge la camelie.

Ci: Faptul că lujerul a mai crescut a făcut posibilă prinderea acestuia de camelie.

Elementul, însă, în care se desfășoară un asemenea proces este Timpul.

Timpul este toată problema. Coordonarea în timp a procesului.

Surferul pe brizant. Planta care se leagănă în vânt. Același lucru se poate spune despre… ei bine, orice. Asta-i tot ce aveam de spus, doctore. De ce nu poți înțelege asta?

Era ora zece seara într-un salon sau într-o cameră în care se aflau profesorul și alți trei bărbați. Camera era plăcută, cu perdelele roz trase. Profesorul citea un exemplar din *Times* din ziua respectivă. Afară era o noapte sălbatică și zgomotoasă, cu vânt puternic.

Dintre ceilalți trei pacienți, doi dormeau deja; luminile de pe noptierele lor erau stinse; celălalt asculta radioul la căști.

Deodată intră în cameră o tânără. Purta o pijama înflorată, ca pentru fetițe, iar pe deasupra un halat alb plușat.

Cocul de *senorita* era acum desfăcut, dar își strânsese din nou părul la ceafă și îl legase bine cu o panglică trandafirie. Totul era corect și cuviincios, dar sărmana fată șoca fără voia ei, deoarece domnișoara Violet Stoke, deși se înfățișa ca o fetiță, avea chipul trist și atotștiutor al unei femei. Se așeză pe marginea patului profesorului și-l întrebă furioasă, cu glasul scăzut:

— E adevărat?

— Da, așa cred.

— Dar *de cel* Nu face asta. Te rog, nu. Vai, te rog, te rog, nu face asta!

În ziua aceea se răspândise în șoaptă zvonul că profesorul Charles Watkins consimțise, din proprie inițiativă, să fie supus tratamentului cu șocuri electrice. Unii pacienți se arătară indiferenți, dar nu prea mulți.

Majoritatea erau agitați din cauza știrii. El devenise un fel de simbol, deoarece, spre deosebire de cei mai mulți dintre pacienți, avusese posibilitatea să decidă el însuși. El nu fusese supus tratamentului cu șocuri electrice, fiindcă doctorul Y. Se opusese la așa ceva în cazul lui. Dar acum, o dată ce revenise la normal (în afară de faptul că încă nu putea fi de acord că trecutul său ar fi acela pe care i-l descriau doctorii), le spusese doctorului Y. Și doctorului X. Că va încerca tratamentul.

Se stabilise să i se administreze primul șoc în dimineața următoare.

Câțiva pacienți reacționară protestând că erau tratați ca în închisoare, iar unul dintre ei se declară dispus să fie electrocutat.

Profesorul, un om plăcut, zâmbitor, de vârstă mijlocie, cu un păr distins, grizonant și ochi blânzi, albaștri, luă mâna fetei într-a lui și-i spuse:

— Îmi pare rău că ești necăjită. Sunt însă oarecum derutat. În primul rând, medicii nici nu vor să audă să ne mutăm împreună într-un apartament din oraș. Cred că acest lucru e irealizabil.

— E irealizabil numai fiindcă noi nu am insistat asupra lui. Ce mă fac eu acum? Unde mă duc? Eu nu am pe nimeni.

— Ei bine, dacă, așa cum sper, îmi voi recăpăta într-adevăr memoria, atunci voi fi restabilit și poți veni să stai un timp cu mine, cu Felicity și copiii.

Urmă o tăcere furioasă. După un timp el continuă:

— Iartă-mă. Știu că nu este cinstit. Sau ar putea fi. Să presupunem, însă, că sunt profesorul Nu-știu-cum și că am o casă și, prin urmare, pot avea musafiri care să stea la mine. Nu?

— Te-ai hotărât așadar să faci asta. De ce? De ce? De ce?

Profesorul se uită atent la cei doi oameni care dormeau în paturile din fața lui și apoi la acela de pe aceeași parte a camerei cu el, care stătea ridicat în pat, zâmbind de plăcere și uneori râzând tare, în timp ce asculta programul la radio.

Profesorul răspunse:

— Există doar un singur lucru în privința căruia toți par să cadă de acord. Anume că șocurile electrice mă pot zgudui, făcându-mă să-mi recapăt memoria.

— Da, dar se poate și să nu fie așa. Știi la fel de bine ca mine în ce stare ajung unii pacienți supuși acestui tratament. Ajung ca niște umbre. Ajung ca niște strigoi. Nu poți să spui că nu ai văzut că se întâmplă.

— Totuși unii arată bine și progresează.

— Dar riști.

Pe coridor se auziră pași care se apropiau de camera lor și o voce voioasă repetă: „Noapte bună, noapte bună, noapte bună", în timp ce luminile se stingeau în celelalte saloane.

— Dar dacă îmi amintesc ce vreau să-mi amintesc? Toți mă asigură că îmi voi aminti ce vor ei să-mi amintesc. Și este absolut necesar să-mi amintesc trecutul, îmi dau bine seama de asta. Totul se încadrează în sincronism, coordonarea în timp, cred că înțelegi… îmi dau bine seama și de asta. Înseamnă mișcarea stelelor. Problema momentului și a locului. M-am tot gândit și iar m-am gândit… N-am putut să dorm noaptea trecută, și nici noaptea dinaintea ei, și nici… Căutam să creez ceva. De ce am oare acest sentiment de

necesitate absolută? E ceva obișnuit, de altfel, pentru mine. Nu este ceva ce mi-a apărut numai de când mi-am pierdut memoria. Nu. L-am avut și mai înainte. Acum cred că știu ce este. Și nu numai asta. O mulțime de lucruri în viața noastră obișnuită sunt… umbre. Ca și coincidențele sau visele, sunt acele lucruri care formează un unghi cu viața obișnuită. Mă înțelegi, Violet?

Ea dădu din cap. Ochii ei triști, de femeie matură, se îndreptară spre ușa în al cărei cadru avea să apară sora în câteva clipe. Camera profesorului era ultimul salon de pe coridorul din această secțiune a spitalului.

— Important este următorul lucru – să-ți amintești că anumite lucruri ne parvin aici din lumea dinafară. Neliniștea este unul dintre acestea. Simțul necesității absolute. Doctorii declară starea asta o boală și vor s-o înlăture prin descântece cu medicamentele lor magice. Dar această stare nu este fără cauză. Nu este independentă. Ei îi spun „o stare de neliniște", o numesc paranoia, însă toate aceste lucruri au un sens, sunt reflectări ale celeilalte părți a eului nostru, parte care știe lucruri pe care noi nu le știm.

— Gata, spuse sora, intrând în salon și văzând bărbatul și fata sporovăind, deși era ora de culcare. E timpul să fii în pat și să dormi, domnișoară Stoke.

— Tocmai plecam, spuse Violet, preschimbându-se pe loc într-un copil mofturos de trei ani.

Sora stinse luminile din centrul tavanului.

— Simțul necesității din mine e foarte simplu, spuse profesorul. Măcar atâta tot mi-am amintit, fiindcă ceea ce trebuie să-mi amintesc are legătură cu faptul că timpul trece repede. Asta este cauza neliniștii în cazul foarte multor oameni. Ei știu că au de făcut ceva și că ar trebui să facă altceva, nu numai să trăiască de azi pe mâine, vopsindu-și chipurile și împodobindu-și peșterile și

jucându-le renghiuri rivalilor lor. Nu. Trebuie să facă altceva înainte de a muri – și, ca urmare, spitalele de boli mintale sunt pline, iar farmaciștii prosperă.

— Vreți un somnifer, domnule profesor?

— Nu, soră. Mulțumesc.

— Vă amintesc că nu trebuie să mâncați nimic mâine-dimineață. Vă rog foarte mult. Vă veți lua gustarea de dimineață după tratament.

— Am să sting eu lumina îndată. Se poate? Întrebă fata pe un ton hotărât, fulgerând-o din ochi și țuguindu-și buzele, încercându-și astfel puterile ei de copil de trei ani.

— Bine, domnișoară Stoke. Numai, te rog, cât mai repede. Domnul profesor are nevoie de somn în noaptea aceasta, și tot așa și tu, drăguță.

Sora ieși.

— „Drăguță" ești tu, bombăni fata.

Cei doi ședeau aproape unul de altul, în semiîntuneric. Bărbatul care stătea ridicat în pat și asculta radioul la căști râse tare, își ținu respirația în așteptarea unei glume care trebuia să urmeze și râse din nou.

— Înțelegi așadar motivul, Violet? Șocul mă poate zgudui, făcându-mă să-mi reamintesc ceea ce știu că există undeva, umbra pe care o văd cu coada ochiului.

— Dar s-ar putea să aibă ca rezultat doar atât – că ești profesorul Charles Watkins, nu?

— Știu că risc. Știu asta prea bine. Poate că șocurile mă vor face să uit și ceea ce știu acum. Poate că va trebui să trăiesc cu totul altfel de cum trăiesc acum.

— Da, dar cum? Toți spunem asta, spunem mereu asta. Știu că asta este esența tuturor lucrurilor, dar cum?

— Trebuie să realizez ceva. Trebuie să spun și altora. Lumea nu știe de acest lucru fiindcă e ca și cum ar trăi într-o atmosferă otrăvită. Nu sunt conștienți. Au fost loviți în cap, cu mult timp în urmă, și oamenii nu știu, de aceea trăiesc ca strigoii și se omoară între ei.

— Ca Eliza Frensham după tratamentul cu șocuri.

— Sau ca mine, mâine, după tratamentul meu. Da, știu.

— Cum putem, noi însă, să ne deosebim de ceilalți? Cum putem ieși din lumea noastră? Dacă descoperi, vrei să vii și să mă iei cu tine?

— Totul depinde de sincronizare. Uneori este mai ușor să ieșim din lumea aceasta decât…

— Domnișoară Stoke! interveni sora din ușă.

— Vin îndată, răspunse fata. Am spus că vin și vin. E bine?

Se ridică ușor de pe pat și rămase în picioare lângă perna bărbatului în vârstă.

— Sunt oameni în lumea asta care știu permanent acest lucru, spuse profesorul. Dar păstrează tăcerea. Umblă peste tot tăcuți, salvându-i pe cei care știu că sunt prinși în capcană. Pentru cei care s-au desprins de lumea aceasta este ca și cum se trezesc după o anestezie cu cloroform. Își dau seama că toată viața lor au dormit și au visat și că a venit rândul lor să învețe regulile și stabilirea sincronismului. Ei devin aceia care trăiesc în tăcere în această lume, cum ar trăi niște ființe omenești dacă s-ar găsi doar câteva pe o planetă ai cărei locuitori ar fi numai maimuțe, iar maimuțele ar avea capacitatea de a învăța să gândească asemenea ființelor omenești. Însă în sărmanele creiere traumatizate ale maimuțelor triste există o cunoaștere care e pe jumătate îngropată. Oamenii aceia cred uneori că dacă ar ști cum, dacă și-ar putea aduce aminte așa cum trebuie, atunci s-ar putea elibera din capcană, ar putea să nu mai fie strigoi.

Cam asta este situația, Violet, și trebuie să accept riscurile.

— Am să mă gândesc la tine mâine-dimineață.

— Noapte bună, dragă.

— Noapte bună, Charles.

— Noapte bună, domnule profesor.

— Noapte bună, soră…

Scumpul meu Charles,

Doctorul Y. Mi-a telefonat să-mi spună că te-ai restabilit. Vin să te iau joi. Dragul, scumpul și iubitul meu Charles. Băieții sunt și ei foarte fericiți și așteaptă cu nerăbdare să te vadă. Simt că nu pot să-ți scriu… rândurile acestea sunt numai ca să-ți spun că voi fi la tine joi la ora patru, cu mașina.

FELICITY

Dragă Charles,

Felicity îmi spune că ești complet restabilit. Nu mai este nevoie să-ți spun cât sunt de bucuros. Stabilisem să țin cursul pe care te angajaseși să-l faci în semestrul acesta – și să-ți mențin pozițiile în diferite alte direcții. Sunt cât se poate de bucuros să-ți restitui sarcinile. Prima este „Epitetul homeric", partea I, *Iliada.* Ești programat de luni într-o săptămână. Dacă nu te simți în formă pentru prelegere, nu fi îngrijorat. Te rog, ține-mă la curent.

JEREMY

Dragă Jeremy, îți mulțumesc pentru tot. Îmi pare rău că ți-am dat atâta bătaie de cap. Am impresia că sunt iarăși în deplinătatea facultăților mele mintale. Îmi amintesc perfect seria prelegerilor pe care trebuia să le țin. Mă simt în stare să-mi îndeplinesc obligațiile.

Al tău, CHARLES

Dragă Miles,

Trebuie să-ți mulțumesc pentru deosebitul interes pe care mi l-ai arătat cât am fost bolnav. Sunt acum complet restabilit. Te gândești

cumva să vii la Londra iarna aceasta? Dacă da, putem lua o dată masa împreună. Comunică-mi dacă ești de acord. Sau ce-ai zice de un sfârșit de săptămână la Cambridge cu familia mea?

Al tău, CHARLES

Stimată domnișoară Baines,

Sunt sigur că vă veți bucura să aflați că sunt pe deplin restabilit, așa că nu voi mai fi o povară pentru binevoitorul și continuul interes pe care mi-l arătați. În paranteză, trebuie să vă mulțumesc pentru răbdarea dumneavoastră în seara în care mi-am impus prezența în societatea dumneavoastră într-un mod de neiertat. Vă rog, prezentați scuzele mele și domnului Larson.

Deoarece trebuie să mă întorc la Cambridge și sunt extrem de ocupat, mă tem că nu voi putea accepta amabila dumneavoastră invitație la masă.

Al dumneavoastră, CHARLES WATKINS

Aprilie, 1970

Postfață sau notă finală

O amintire pertinentă și neînsemnată

Acum câțiva ani am scris o povestire pentru un film. Povestirea era rezultatul unei strânse prietenii cu un bărbat ale cărui simțuri difereau de acelea ale unui om obișnuit.

Poetul W. Blake întreabă:

„Cum poți ști dacă nu cumva fiecare pasăre care străbate drumul de aer

Este o imensă lume de desfătare, izolată de tine datorită celor cinci simțuri ale tale?"

A cunoaște foarte bine și pentru mult timp o persoană care percepe totul într-un mod foarte diferit de oamenii „normali" pune aceeași problemă. Ideea fundamentală a acestui film este că percepția și sensibilitatea extremă a eroului sau protagonistului constituie un dezavantaj pentru el într-o societate organizată cum este societatea noastră, care îi favorizează pe conformiști, pe mediocri și pe cei servili.

Scenariul a fost prezentat unor producători de filme, dintre care mai mulți au cochetat vreme îndelungată – după cum este practica industriei cinematografice – cu ideea de a face filmul, dar au pus toți întrebarea: în ce constă greșeala protagonistului din acest film?

Or, așa ceva nu-mi trecuse prin minte, pe de o parte fiindcă, după părerea mea, felul în care scrisesem povestirea făcea întrebarea complet nejustificată; iar, pe de altă parte, deoarece modelul din viața reală al eroului fusese diagnosticat de medici într-un mod atât de diferit și contradictoriu de-a lungul foarte multor ani, încât felul de a gândi pe linia sugerată mai sus părea neconcludent.

În același timp cineva trebuie să fie special pregătit pentru a crede că a denumi un sentiment, o stare mintală, un fapt, a găsi o combinație de cuvinte sau o expresie, pe scurt, a descrie așa ceva

este același lucru cu a înțelege și a trăi ceva. O astfel de pregătire o constituie instruirea obligatorie în cadrul școlilor noastre, al căror proces de învățământ este în cea mai mare parte consacrat învățării copiilor să folosească etichetări, să aleagă cuvinte și să formuleze definiții.

M-am gândit atunci să fac lucrul următor. Am trimis scenariul la doi doctori. Unul era psihiatru consultant la un spital ținând de o mare universitate – un medic care pregătea viitorii doctori și avea pacienți în tratament. Celălalt era neurolog și lucra într-o mare clinică londoneză, având un cabinet de consultații pe Harley Street, strada medicilor reputați.

Pe scurt, amândoi erau persoane de încredere în profesiunea lor.

I-am rugat să citească scenariul și să-mi spună ce era anormal în privința protagonistului, cu obiectivitatea pe care ar fi arătat-o unui pacient venind la cabinetul lor sau la cabinetele din spitale pentru tratamente ambulatorii.

Au fost foarte amabili și au făcut acest lucru dându-și multă osteneală și sacrificându-și mult timp.

Însă diagnosticele lor competente și compătimitoare pentru erou, deși venind din partea unor autorități consacrate în domeniul medical, erau complet diferite unul de altul. Medicii nu au căzut de acord în nicio privință.